МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКА

На правах рукопису

БОЛОВАЦЬКА ЮЛІЯ ІГОРІВНА

УДК 378.4.015.31-057.875:(17.023.36+379.8) (043.5)

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ У КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЄВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОГО ПЕДАГОГІЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

13.00.07 – теорія та методика виховання

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Науковий керівник:
Гриньова Марина Вікторівна,
доктор педагогічних наук,
професор

Полтава – 2015

ЗМІСТ

ВСТУП 3

РОЗДІЛ 1. ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ У КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЄВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА 11

1.1. Сутність і зміст особистісно орієнтованого виховання студентів вищого педагогічного навчального закладу 11

1.2. Культурно-дозвіллєва діяльність у вищому педагогічному навчальному закладі 42

1.3. Критерії, показники та рівні особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності 61

Висновки до першого розділу 80

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДИКИ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ У КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЄВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОГО ПЕДАГОГІЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ 85

2.1. Вивчення особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності 85

2.2. Методика особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності вищого педагогічного навчального закладу 116

2.3. Аналіз результатів експериментального дослідження 142

Висновки до другого розділу 159

ВИСНОВКИ 161

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 166

ДОДАТКИ 199

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасне суспільство потребує всебічно розвинених ініціативних учителів, особистостей гуманістичного типу, які володіють креативними здібностями, організаторськими та комунікативними якостями, готовністю до партнерської взаємодії з учнями на засадах особистісного підходу. Ключовим орієнтиром вищої педагогічної освіти має бути підготовка нової генерації вчителів, які здатні розкрити особистісний потенціал учнів, стимулювати необхідність їхнього духовно-культурного розвитку, самореалізації та самовдосконалення впродовж життя. Тому проблема особистісно орієнтованого виховання майбутніх учителів особливо актуальна.

Демократизація вищої освіти в Україні, європейський вектор цінностей та доєднання до Болонського процесу сприяли пошуку нових форм та методів організації культурно-дозвіллєвої діяльності як таких, що найбільш ефективно впливають на підготовку вчителя та забезпечують його особистісний розвиток.

Пошук дієвих механізмів особистісно орієнтованого виховання студентів вищих педагогічних навчальних закладів активізується відповідно до нормативних документів загальнодержавного рівня: Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національної стратегії розвитку освіти України на період до 2021 року, Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2009–2015 роки, Концепції національно-патріотичного виховання молоді.

Проблему особистісно орієнтованого виховання в контексті підготовки майбутнього вчителя висвітлено в дослідженнях Ш. Амонашвілі, І. Беха, І. Зязюна, В. Лозової, Н. Ничкало, О. Пєхоти, С. Подмазіна, І. Прокопенка, О. Савченко, Г. Селевка, В. Сухомлинського, Г. Троцко, І. Якиманської та інших. У працях В. Кан-Калика, М. Поташніка, С. Сисоєвої розкрито, зокрема, проблеми виховання творчої особистості вчителя у процесі особистісно орієнтованого виховання, що бачиться особливо суголосним

сучасним освітнім викликам. Актуальними для нашої роботи стали праці зарубіжних дослідників: К. Ангеловськи, Х. Барнет, Д. Гамільтон, Н. Грос, У. Кінгстон, М. Майлз, П. Серч, А. Хаберман та інших.

Окремі аспекти означеної проблеми були предметом низки дисертацій, а саме: К. Дубич досліджувала особистісно орієнтоване виховання студентів в умовах соціокультурного середовища вищого навчального закладу, О. Кондрицька – формування у майбутніх учителів цінностей особистісно орієнтованого виховання засобами артпедагогіки, А. Фатов – соціальне виховання студентської молоді в культурно-дозвіллєвій діяльності, А. Ярцев – культурно-дозвіллєву діяльність як фактор професійного становлення майбутнього педагога.

Разом із тим, проблема особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності вищого педагогічного навчального закладу не була предметом спеціального дослідження, хоча особливості розвитку особистості у сфері дозвілля, організаційні аспекти виховної, культурно-дозвіллєвої діяльності студентів, проблеми їхньої творчої самореалізації, виховання здатності до свідомої саморегуляції окреслено в дослідженнях А. Аріарського, В. Бочелюка, М. Гриньової, І. Єрошенкова, А. Жаркова, Є. Зеленова, В. Кірсанова, В. Сластьоніна, Р. Сопівника, Ю. Старосельської, Ю. Стрельцова, В Тріодіна та інших.

Актуальність досліджуваної проблеми зумовлена необхідністю подолання *суперечностей* між:

– зростаючою потребою суспільства та системи освіти у всебічно розвиненій особистості вчителя та реальним рівнем особистісного розвитку студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності;

– визнанням значущості особистісно орієнтованого виховання студентів для майбутнього вчителювання та недооцінкою можливостей культурно-дозвіллєвої діяльності вищого педагогічного навчального закладу у розв’язанні цієї проблеми;

– значними виховними можливостями, закладеними в культурно-дозвіллєвій діяльності вищого педагогічного навчального закладу, і традиційним підходом до її організації та реалізації.

Отже, актуальність, недостатня розробленість досліджуваної проблеми, її педагогічна значущість, зазначені вище суперечності зумовили вибір **теми** дисертації: **«Особистісно орієнтоване виховання студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності вищого педагогічного навчального закладу».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота пов'язана з науково-дослідною темою кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І. А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка «Виховний потенціал системи студентського самоврядування вищих навчальних закладів України» (номер державної реєстрації 0113U000365). Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (протокол № 3 від 29 вересня 2011 р.) та узгоджено у бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень із педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 8 від 25 жовтня 2011 р.).

Мета дослідження – розробити та експериментально перевірити методику особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності вищого педагогічного навчального закладу.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження:**

1. Здійснити аналіз теорій особистісно орієнтованого виховання студентів; з'ясувати зміст основних понять дослідження.

2. Розкрити сутність та особливості культурно-дозвіллєвої діяльності у вищому педагогічному навчальному закладі.

3. Визначити й обґрунтувати критерії, показники та рівні особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності.

4. Розробити та експериментально перевірити методику особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності вищого педагогічного навчального закладу.

Об'єкт дослідження – процес виховання студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності вищого педагогічного навчального закладу.

Предмет дослідження – методика особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності вищого педагогічного навчального закладу.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: теоретичні засади гуманістичної психології та педагогіки щодо розвитку особистості (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, О. Леонтьєв, А. Маслоу, В. Сухомлинський, К. Роджерс, К. Ушинський та інші); концепції особистісно орієнтованої освіти та виховання, які відповідають сучасним потребам вищої педагогічної школи (І. Бех, І. Зязюн, О. Савченко, В. Сєріков, Г. Троцко, І. Якиманська та інші); ідеї щодо гуманізації виховного процесу в сучасній школі (В. Алфімов, Ш. Амонашвілі, І. Бех, І. Зязюн, В. Сухомлинський, А. Сущенко та інші); наукові положення про закономірності розвитку студентів, залучених до організації дозвілля (М. Гриньова, Е. Дюркгейм, І. Єрошенков, А. Жарков, В. Кірсанов, А. Макаренко, В. Сластьонін та інші), положення про підвищення якості професійної підготовки майбутніх учителів (Ю. Бойчук, О. Іонова, Ю. Кращенко, В. Лозова, Н. Ничкало, О. Пєхота, І. Прокопенко, О. Сухомлинська та інші).

Для досягнення мети та реалізації завдань дослідження використано такі **методи:**

– *теоретичні*: аналіз, синтез і систематизація для визначення концептуальних підходів дослідження та уточнення сутності понять «особистісно орієнтоване виховання студентів вищого педагогічного навчального закладу», «культура дозвілля», «культурно-дозвіллєва діяльність»; порівняння, узагальнення й класифікація для обґрунтування і

характеристики критеріїв і показників особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності та визначення сутності поняття «культурно-дозвіллєва діяльність студентів вищого педагогічного навчального закладу»;

– *емпіричні*: педагогічне спостереження, опитування (анкетування, бесіди, інтерв'ю), метод експертних оцінок, самооцінювання, тестування для з'ясування рівня особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний етапи) для перевірки ефективності методики особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності вищого педагогічного навчального закладу;

– *статистичні*: методи математичної статистики для кількісного та якісного аналізу емпіричних даних.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *уперше* визначено сутність поняття «культурно-дозвіллєва діяльність студентів вищого педагогічного навчального закладу» (комплекс взаємопов'язаних педагогічних методик і технологій, які забезпечують альтернативність у задоволенні інтересів майбутніх учителів на основі диференціації та індивідуалізації процесу виховання, розвиток креативних здібностей, організаторських та комунікативних якостей, умінь працювати в команді, реалізацію духовно-культурного потенціалу студентів у вільний від навчання час); розроблено методику особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності вищого педагогічного навчального закладу (включає залученість студентів за всіма напрямами культурно-дозвіллєвої діяльності – проведення культурно-дозвіллєвих заходів, різних за формою і змістом, спираючись на авторську технологію їхнього конструювання; популяризація духовно-моральних цінностей у студентському середовищі; сприяння залученню майбутніх учителів до діяльності в гуртках, секціях, клубах за інтересами, творчих командах; комплексна робота з розвитку у студентів креативних здібностей,

організаторських та комунікативних умінь; здатності до експромту, імпровізації, взаємозаміни командних ролей; сприяння особистісному розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності у рамках молодіжного проекту «Школа культурного дозвілля студентської молоді»);

– *уточнено* базовий понятійно-категоріальний апарат: сутність понять «особистісно орієнтоване виховання студентів вищого педагогічного навчального закладу», «культура дозвілля» та «культурно-дозвіллєва діяльність»; зміст критеріїв (когнітивний, емоційно-ціннісний, креативно-діяльнісний, командно-рольовий) та показників для діагностування рівнів (високий, середній, низький) особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності;

– *подальшого розвитку* набули шляхи удосконалення функціонування культурно-дозвіллєвої діяльності вищого педагогічного навчального закладу як чинника особистісного розвитку майбутніх учителів.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у впровадженні в практику вищої педагогічної школи: методики особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності вищого педагогічного навчального закладу; реалізації молодіжного проекту «Школа культурного дозвілля студентської молоді»; апробації авторської технології конструювання культурно-дозвіллєвих заходів. Означена технологія може бути використана адміністраціями закладів системи освіти як інструментарій для організації виховної роботи.

Матеріали проведеного дослідження можуть бути використані під час організації культурно-дозвіллєвої діяльності майбутніх учителів, при викладанні навчальних дисциплін «Управління навчально-виховним процесом», «Педагогіка вищої школи», «Теорія і практика виховання», для укладання навчальних посібників та методичних рекомендацій.

Результати дисертаційного дослідження **впроваджено** в практику Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 335/03-01 від 15.09.2014 р.), Полтавського національного

педагогічного університету імені В. Г. Короленка (довідка № 4772/01-55/33 від 17.11.2014 р.), Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (довідка № 25.1/1541 від 01.12.2014 р.), структурних підрозділів виконавчого комітету Полтавської міської ради (управління у справах сім'ї, молоді та спорту, Полтавського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді) (довідка Полтавської міської ради № 04.2-46/2/2583 від 01.12.2014 р.), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 308/01 від 22.01.2015 р.).

Апробація результатів дослідження. Матеріали дисертації оприлюднено автором у доповідях на науково-практичних конференціях різного рівня, а саме: *міжнародних*: «Особенности воспитательной деятельности в современных условиях» (Сыктывкар, 2012), «Громадський сектор та студентське самоврядування як складова розвитку українського суспільства» (Тернопіль, 2012 р.), «Педагогіка А. С. Макаренка в полікультурному освітньому просторі» (Полтава, 2013 р.), «Инновационная деятельность в образовании» (Москва, 2013 р.), «Гуманітарні науки та освіта у XXI ст.» (Луганськ, 2014 р.), «Реалізація виховного потенціалу системи студентського самоврядування вищих навчальних закладів України» (Полтава, 2014 р.), «Розвиток та саморозвиток педагогічної майстерності у сучасному освітньому просторі» (Полтава, 2015 р.); *всеукраїнських*: «Педагогічна майстерність: навчально-методичне забезпечення теорії і технології професійного розвитку вчителя» (Полтава, 2013 р.), «Інноваційний підхід в управлінні навчальними закладами» (Житомир, 2014 р.), «Педагогічна освіта і наука: традиції, реалії, перспективи України» (Умань, 2014 р.); висвітлено під час «круглих столів» у Полтавських загальноосвітніх навчальних закладах.

Автором дисертації у партнерстві з управлінням у справах сім'ї, молоді та спорту виконавчого комітету Полтавської міської ради було організовано два міських проекти: щорічну церемонію нагородження переможців

конкурсу «Молодь року» і традиційний благодійний студентський бал «Допомогти так легко».

Про перебіг і результати дослідження доповідалося на засіданнях кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І. А. Зязюна, вченої ради природничого факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (2011–2015 рр.).

Публікації. Основні положення та результати дослідження висвітлено у 21 публікації, із них 5 статей у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у зарубіжному виданні, 15 – у збірниках тез конференцій (14 одноосібних та 1 у співавторстві).

Структура й обсяг дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (320 найменувань, із них 10 – іноземною мовою) та 13 додатків. Робота містить 22 таблиці та 9 рисунків. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 280 сторінок, із них 165 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1
ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ У КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЄВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

1.1. Сутність і зміст особистісно орієнтованого виховання студентів вищого педагогічного навчального закладу

Виховання є одним із найважливіших чинників розвитку особистості майбутнього вчителя. Це явище розглядали у своїх працях видатні педагоги та просвітителі. Вихованню учителів приділяли значну увагу Т. Шевченко, Леся Українка, І. Котляревський, І. Франко, А. Макаренко, В. Сухомлинський.

Вагоме значення професійній підготовці вчителя, важливості його особистого прикладу приділяв А. Макаренко: «Без особистого виховного впливу учителя на учня справжнє виховання, що проникає в характер, неможливе. Тільки особистість може діяти на розвиток і визначення особистості, тільки характером можна виховувати характер» [170, с. 319].

Виховання не можна вважати стихійним, хаотичним явищем, воно підпорядковане певним діалектичним закономірностям і має на меті як організацію та контроль виховного процесу, так і активність самої особистості. «Виховання – це багатогранний процес духовного збагачення та оновлення і тих, хто виховується, і тих, хто виховує», – писав В. Сухомлинський [271, с. 14].

Термін «виховання» в українській мові походить від слова «ховати», тобто оберігати від небажаного впливу. Виховання є багатогранним, складним та багатоаспектним процесом.

В «Українському педагогічному словнику» С. Гончаренка виховання трактується як процес цілеспрямованого систематичного формування

особистості, зумовлений законами суспільного розвитку, дією багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів [77, с. 53].

Зазначимо, що виховання органічно, генетично пов'язано з поняттям культури, що походить від латинського *cultura* – обробка. По суті йдеться про «обробку» людини, її задатків і здібностей. Глибинний аналіз сенсу культури в системі виховання полягає в тому, що саме культура є першоджерелом виховання особистості, її особистісного розвитку.

У праці «О воспитании» В. Сухомлинський зазначає: «Виховання – це динамічна взаємодія (співробітництво, партнерство) вихователя та вихованців, спрямована на засвоєння у різних видах діяльності цінностей культури, здійснення самореалізації, самоствердження, особистісного розвитку учасників виховного процесу» [272, с. 73].

У сучасній педагогічній думці простежується тенденція вимивання терміну «виховання» з педагогічного тезаурусу. Виховання ніби поглинається освітою, а це, в свою чергу, призводить до «загасання» виховувальної функції вищої школи, оскільки відбувається руйнування цілісності навчально-виховного процесу, з нього йде найважливіша складова – виховання. Вже сьогодні у багатьох освітніх закладах «виховання як мета» взагалі відсутня.

Оскільки виховання є складним та багатогранним процесом, важливим є виділення його основних категоріальних ознак.

1. Виховання розглядається як соціально-історичне явище, що концентрує соціальні здобутки людства (М. Касьяненко, І. Клемантович, З. Сергійчук, М. Стельмахович та ін.). Педагогами підкреслюється роль виховання на культурно-історичному досвіді рідного народу, його традиціях, звичаях, обрядах. Так, І. Клемантович вважає виховання найважливішою функцією суспільства і визначає його як «соціальный процес, що складається з цілеспрямованих впливів на поведінку і діяльність людини виховних інститутів суспільства, впливу середовища і активності самої особистості як суб'єкта цього процесу» [268, с. 59].

2. Виховання – процес формування і розвитку особистості, що веде до певних змін у її структурі (Ю. Бабанський, М. Болдирєв, В. Генецінський, Ф. Корольов, Г. Костюк, Н. Кузьміна та ін.).

Виховання, як і будь-який процес, є сукупністю закономірних і послідовних дій, спрямованих на досягнення результату. Головний результат виховного процесу – розвиток всебічно розвиненої, активної особистості, її професійних та особистісних якостей. У працях Г. Легенького, М. Таланчука, С. Шабанова підкреслюється діяльнісний характер процесу виховання.

Американський дослідник Е. Торндайк вбачає у процесуальному характері виховання глибокі якісні зміни, що відбуваються у духовному, фізичному та психічному станах особистості. Вчений наголошує: «Терміну виховання надають різного значення, але воно завжди вказує на зміни. Не можна виховувати людину, не викликаючи у ній змін» [282, с. 49].

3. Виховання – вплив на розвиток особистості (Б. Ананьєв, Ю. Бабанський, І. Бех, Н. Кузьміна, С. Поляков, М. Стельмахович, Г. Троцко та ін.). Представники цього напряму підкреслюють, що вплив розуміється не як механічна проекція педагогічного впливу на вихованця, а як внутрішня глибинна діяльність суб’єктів педагогічної взаємодії, яка пробуджує активність вихованців, прагнення до саморозвитку. С. Поляков трактує виховання як цілеспрямований вплив на розвиток особистості і уточнює: вплив на розвиток саме «...найбільш важливої мотиваційно-ціннісної сфери молоді» [89, с. 37]. І. Бех розглядає виховання як «зовнішнє спонукання до розвитку й реалізації психічної, соціальної та фізичної активності людини; є провідним чинником становлення особистості в процесі онтогенезу» [23, кн. 2, с. 273]. Ю. Бабанський стверджує: «Виховання є процес і результат цілеспрямованого впливу на розвиток особистості, її стосунків, рис, якостей, поглядів, переконань, способів поведінки в суспільстві» [16, с. 116].

4. Виховання – взаємодія сукупності суб’єктів і об’єктів виховного процесу (Т. Ільїна, І. Прокопенко, Т. Мальковська, М. Таланчук, В. Сухомлинський та ін.). Тому, до прикладу, Т. Ільїна виховання розглядає

як двосторонній процес, тобто як «взаємодію вихователя і вихованця, яка утверджує єдність їх внутрішніх позицій, взаємовплив з метою особистісних самозмін» [111, с. 88].

Одним із типів міжособистісної взаємодії є співробітництво, яке передбачає наявність спільної мети і діяльності, що сприяє досягненню ефективного результату. Нині продовжує розвиватися запропонована А. Макаренком ідея співробітництва вихователів і вихованців. Ця ідея в другій половині XX століття була реалізована у методиці колективних творчих справ, розробленої І. Івановим. Подальший розвиток ідея співробітництва набула в працях Ш. Амонашвілі, О. Захаренка, І. Кона, Г. Кубракова, С. Рябцевої. Цей напрям в умовах демократизації і оновлення суспільного життя визнається одним із перспективних.

5. Виховання як діяльність розглядають Ш. Амонашвілі, І. Іванов, Ю. Азаров. Вони схильні визначати виховання як колективну творчу діяльність. Ці вчені наголошують на провідній ролі діяльності у виховному процесі, адже саме у діяльності формується і розвивається особистість молодої людини [278, с.17].

6. Виховання – це управління розвитком особистості вихованців, їхніх задатків, здібностей (Б. Ананьєв, М. Данилов, Ф. Корольов, Г. Костюк, Г. Щукіна та ін.). Так, Б. Ананьєв уважав, що виховання можна тлумачити як суспільне керівництво індивідуальним розвитком особистості [10, с. 35].

Означені підходи не є універсальними, проте вони дозволяють уявити специфічні особливості процесу виховання і підтвердити його складність та багатоаспектність.

Особливу роль дослідники відводять вихованню майбутнього вчителя. «Нині зростає роль творчої інтелігенції – українського вчительства щодо виконання своєї педагогічної місії: облагородження інтелекту українського народу засобами гуманітарних наук, освіти, мистецтва, творчими зусиллями педагогів України», – зазначає І. Зязюн. Відтак, метою вищої педагогічної освіти є, на думку І. Зязюна, професійне виховання вчителя, що включає

духовне становлення особистості, формування педагогічної культури, гармонійний розвиток емоційних, інтелектуальних, вольових, етичних і естетичних якостей [105, с. 111].

При підготовці майбутнього вчителя важливо надати йому право йти індивідуальним шляхом розвитку і становлення, виявляючи більше дружньої участі та менше настанов. Тому необхідним є створення сприятливих умов для розкриття особистістю творчих здібностей та продуктивної самореалізації. Значний потенціал для цього має організація особистісно орієнтованого виховного впливу.

М. Гриньова справедливо констатує, що вищі педагогічні навчальні заклади мають бути школою саморозвитку, самоуправління, самодисципліни, свідомої відповідальності, співробітництва й творчості викладача і студента. Адже саморегуляція особистості є передумовою ефективної професійної підготовки майбутнього вчителя [81, с. 102].

Сьогодні підкреслюється особлива роль загальнокультурного розвитку вчителя, що корелює з рівнем розвитку його професійної культури. Формулюючи законосферу інноваційного виховання, І. Бех виокремлює «закони духовно значущої дії». Ці закони є підґрунтям професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя, для якого важливо не тільки засвоїти конкретну суму педагогічних знань, але й усвідомити їхню культуротворчу силу. Поза культурним контекстом педагогічне знання є доволі формальним і не зможе забезпечити правильну виховну траєкторію педагога – наголошує І. Бех [25, с. 119].

Лише належний культурно-особистісний розвиток уможливлює глибоке ціннісно-вмотивоване ставлення вчителя до професійних обов’язків, обумовлює адекватне переживання процесів педагогічної діяльності та наполегливий пошук технологічних шляхів розв’язання виховних завдань [24, с. 17-18]. Суспільство потребує вчителя, здатного генерувати ідеї, визнавати унікальність особистості учнів, тобто співпрацювати з вихованцями на засадах особистісного підходу. Тому проблема особистісно

орієнтованого виховання студентів вищого педагогічного навчального закладу особливо актуальна.

Для обґрунтування поняття «особистісно орієнтоване виховання студентів вищого педагогічного навчального закладу» необхідно проаналізувати категорії «особистість» та «індивідуальність» у філософії, психології та педагогіці, оскільки кожна з цих наук вивчає особистісно орієнтоване виховання з точки зору свого предмета і притаманними їй методами, об'єктивуючи його найбільш значущі риси.

У цьому контексті становить інтерес твердження І. Якиманської стосовно того, що «розвиток сучасного суспільства корелює зі становленням індивідуальності, з визнанням самобутності і самоцінності кожної людини, її творчих здібностей, наданням вибору в прийнятті рішень та відповідальності за їх наслідки» [308, с. 23]. Проте не можна відносити це положення виключно до проблем нинішнього періоду, враховуючи багатий науковий спадок попередніх поколінь, що заклав основи актуальних підходів до особистості, її сутності та пов'язаних із нею процесів.

Проблеми розвитку особистості, становлення індивідуальності досліджували як філософи античності, так і вчені сучасності: Сократ, Платон, Г. Гегель, І. Кант, С. К'єркегор, А. Асмолов, А. Маслоу, С. Рубінштейн, З. Фрейд, В. Сухомлинський, К. Ушинський, І. Якиманська, І. Бех та ін. [187, с. 32]. Фактично, вся сукупність досліджень виховного спрямування у різних галузях науки намагається дати відповідь на питання, пов'язані з цими проблемами і тим чи іншим чином зумовлені ними.

Є загальновизнаним, що виховання як суспільне явище виступає чинником розвитку задатків, здібностей і потреб особистості. Таким чином, виховання відіграє провідну роль у розвитку індивідуальності [160, с. 42].

Поняття індивідуальності і особистості тісно пов'язані між собою. У працях з філософії розглядають індивідуальність як суттєву характеристику конкретної особистості, що відбиває спосіб її буття як суб'єкта самостійної діяльності та творчості. Кожна людина індивідуальна, але індивідуальність в

одних осіб виявляється яскраво, в інших – малопомітно; вона може розкритись в інтелектуальній, емоційній, вольовій сфері чи одразу в усіх сферах психічної діяльності.

У зв'язку з цим І. Мечников стверджував: «Чим вище організована суспільна істота, тим більшою мірою виражена в ній індивідуальність» [177, с. 199].

Індивідуальність проявляється в темпераменті, характері, звичках, інтересах, в особливостях пізнавальних процесів: сприйманні, пам'яті, оригінальності мислення, уяві, в здібностях, своєрідності почуттів. Індивідуальність характеризує особистість конкретніше, детальніше і повніше [174, с. 42].

Розвиток індивідуальності людини починається з дитячого віку під впливом зовнішніх чинників та внутрішніх спонтанних законів організму. Дитина як суб'єкт виховання являє собою особистість, яка, осмислюючи ідеї суспільного буття та акумулюючи суспільну свідомість, формує власні мотиви поведінки та свідомий вибір вчинків.

Індивідуалізація дитини відбувається цілісно. Поступово формуються особистісні якості, інтереси, потреби, з'являється можливість ставити перед собою мету та досягати її. Усвідомлення дитиною своїх потреб та способів, здатних їх задовольнити, виступає чинником для самовдосконалення, самовиховання, становлення власної особистості [159, с. 18].

Проблема розвитку індивідуальності представлена в концепції особистості А. Асмолова, який стверджує, що «життєвий шлях особистості – це шлях становлення її індивідуальності». Аналізуючи погляди С. Рубінштейна і Б. Ананьєва, А. Асмолов робить висновок, що індивідуальність варто розглядати як проекцію особистості, яка найефективніше проявляється в діяльності. Людина як суб'єкт діяльності – констатує вчений – формує мотиваційно-змістові відносини, що дозволяють їй орієнтуватися в ієрархії цінностей і свідчить про прояв індивідуальності як вищого рівня особистості [15, с. 74].

На думку філософа В. Тугаринова, найістотнішим в індивідуальності є її спрямованість. «Індивідуальність стає суспільною цінністю, – зазначає автор, – лише тоді, коли її діяння спрямовані на служіння суспільству і суспільному прогресові» [230, с. 19-20]. Водночас, відомий психолог К. Платонов, досліджуючи спрямованість, виділяє чотири підструктури, де центроутворюючою виступає діяльність особистості [201, с. 192].

Зазначимо, що у вітчизняній філософії та психології чітко відмежовуються поняття «особистість» та «індивідуальність», на відміну від зарубіжної психології (особливо її гуманістичний напрям), де чіткості в диференціації понять немає.

Актуальною в контексті нашого дослідження є теорія самоактуалізації А. Маслоу [171, с. 211]. А. Маслоу вважав, що людина протягом життя йде двома напрямами, зумовленими усуненням дефіциту потреб, або самоактуалізацією, та розвитком особистості. Самоактуалізація є так званою реалізацією прихованих здібностей і можливостей особистості, яку вчений співвідносить із психічним, духовним і фізичним здоров'ям.

Суголосно з дослідженнями вчених-психологів, сьогодні педагогіка також орієнтує здійснювати виховання з максимальним акцентом на індивідуальність. Педагогіка індивідуального підходу має на меті не пристосування цілей і змісту виховання до окремого вихованця, а адаптації форм і методів педагогічного впливу до індивідуальних особливостей особистості. Акцент на індивідуалізації виховання дає можливість пізнавати себе, скеровувати власну поведінку, емоції, адекватно оцінювати власні сильні і коригувати слабкі сторони, – зауважує І. Якиманська [308, с. 51].

Як і видатні вітчизняні педагоги минулого В. Сухомлинський, К. Ушинський, наші сучасники (І. Бех, С. Подмазін, Л. Подоляк, І. Якиманська, О. Яковлєва та ін.) пов'язують педагогічну діяльність з індивідуальною природою вихованця, зі створенням умов для саморозвитку індивідуальності, можливостями вільного вибору індивідуального стилю

творчої діяльності з метою реалізації нахилів і здібностей особистості [308, с. 17].

Поняття «стиль» у психології трактують як характеристику індивідуальної стратегії системи проміжних цілей (А. Адлер) [3]; як характеристику системи операцій, до якої особистість схильна в силу своїх індивідуальних властивостей (Г. Оллпорт) [187]; як характеристику взаємин об'єктивних вимог діяльності і властивостей особистості (В. Мерлін) [175].

Індивідуальний стиль діяльності характеризується своєрідністю дій, що спрямовані на досягнення певної мети. Індивідуальний стиль залежить від типу нервової системи, біохімічних властивостей, від спрямованості особистості та вікових мотивів діяльності. Засвоєння індивідуального стилю діяльності забезпечує і зміну властивостей особистості. Соціальний тип особистості обумовлений конкретними суспільно-історичними умовами і видозмінюється в залежності від специфіки взаємин у колективах та соціальних групах, членом яких є даний індивід. Індивідуальний стиль діяльності є результатом вибору суб'єкта не тільки тому, що він успішніший, але й тому, що він приносить емоційне задоволення, викликає стан внутрішнього комфорту.

Аналізуючи ідеї «надихаючого керування особистістю» Я. Коменського та індивідуального підходу до особистості вихованця І.-Г. Песталоцці, В. Кан-Калик робить висновок, що у справі виховання особистості має бути зв'язок з традиціями народної педагогіки та враховується необхідність виховання творчої індивідуальності особистості педагога та учня.

Сучасна педагогіка акумулює в собі різнобічність розгляду особистості різними галузями наукового знання. Так, соціологія вивчає її в контексті соціальних і демографічних груп населення. Етика – як носія моральних переконань. Філософія фокусує увагу на способах буття людини, розглядаючи особистість у якості суб'єкта діяльності, пізнання і творчості. Психологія вивчає закономірності розвитку і формування особистості.

Педагогіку ж особистість цікавить як об'єкт навчання і виховання, мета яких, у свою чергу, детермінується зовнішніми щодо педагогічного процесу (але тісно пов'язаними з ним) явищами, що саме й виступають основоположними для перелічених наук.

Поняття «особистість» семантично пов'язано з латинським persona, що означає маску, яку надівали актори під час театральної вистави у давньогрецькій драмі. Очевидно, цей термін указував на комічну або трагічну фігуру в театральній дії [301, с. 22].

Отже, початково в поняття «особистість» був включений зовнішній, поверхневий соціальний образ, який індивідуальність приймає, граючи певні життєві ролі.

У європейській культурі, яка заснована на християнстві, особистістю вважався святий, праведник, подвижник. У східній культурі особистість почали вивчати за часів Конфуція (554–479 рр. до н.е.), для якого особистістю був «благородний муж», тобто той, хто брав активну участь в управлінні державою, піклувався про її благо. У новий час особистість на Заході – це перш за все індивідуальність, а ідеал особистості на Сході – людина, яка добровільно віддає себе служінню суспільству [215, с. 14, с. 81].

Філософія досліджує ставлення людини до навколишнього світу: розглядає особистість з точки зору її становища у світі як суб'єкта діяльності, пізнання і творчості, вивчає способи буття людини. Особливу увагу приділяють особистості такі філософські течії, як персоналізм, екзистенціалізм, філософська антропологія, для яких проблема особистості є центральною. Вони розглядають особистість як процес самопроектування, самоінтеграції, саморефлексії, яка простежується під час спілкування «Я» з оточуючим світом.

Учені-психологи визначають особистість як сукупність певних ознак, рис, властивостей, якостей людини. Так, С. Гончаренко розглядає особистість як цілісну людську індивідуальність у єдності її природних і соціальних якостей. Особистість – це «певне поєднання психічних

властивостей: спрямованості (потреби, мотиви, інтереси, світогляд, переконання тощо), рис темпераменту й характеру, здібностей, особливостей психічних процесів (відчуття, сприймання, пам'яті, мислення, уяви, уваги, емоційно-вольової сфери)» [77, с. 24].

В. Джемс розподілив складові елементи особистості на три класи: фізична особистість, соціальна особистість і духовна особистість. Він увів поняття ієрархії особистостей, у якій фізична особистість перебуває внизу, духовна – вгорі; а різні види матеріальних і соціальних особистостей – у проміжку між ними. При цьому соціальна особистість стоїть вище за матеріальну. Духовна ж особистість має бути для людини найвищою цінністю [216, с. 78]. Головне в особистості, за Е. Шпрангером, – це ціннісна орієнтація, яка є включенням суб'єкта в пізнання. Е. Шпрангер показав, що люди відрізняються одне від одного не лише темпераментом, конституцією, поведінкою, а й цінностями своєї духовної орієнтації. Це утворює духовну індивідуальність особистості, її духовну сутність [217, с. 29].

О. Скрипченко підкреслював, що особистістю є людина, котра має свою життєву позицію, що утвердилася внаслідок тривалої і копіткої свідомої праці. Їй притаманні сила волі, здатність до вибору, відповідальність [173, с. 84]. Тобто, особистість розуміється не як сукупність окремих процесів, а як цілісне утворення, що включає в себе усю множину взаємопов'язаних характеристик і елементів.

Сучасні дослідження особистості передбачають розвиток особистості вихованця, демократизацію, гуманізацію і гуманітаризацію навчально-виховного процесу, де першочерговою метою є вільний розвиток особистості людини. Знання, вміння і навички зберігають своє винятково важливе значення, але вже не як мета, а як засіб досягнення мети [8, с. 277]. У наукових дослідженнях підкреслюється не тільки взаємозв'язок понять «особистість» та «індивідуальність», але й їхня нетотожність одне одному. Для більш глибокого розуміння природи особистості розглянемо визначення даних понять у психології та педагогіці (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Визначення понять «індивідуальність» та «особистість» у науковій літературі

Індивідуальність	Особистість	Учений
Поєднання психологічних рис і особливостей, які складають своєрідність людини, її відмінність від інших людей, і які притаманні особистості кожної окремої людини	Системна (соціальна) якість, що набувається, індивідом у предметній діяльності і спілкуванні і яка характеризує міру представленості суспільних відносин в індивіді	А. Петровский М. Ярошевский [192, с. 176]
Поєднання психологічних особливостей людини, що утворюють її своєрідність, відмінність від інших людей	Індивід із соціально зумовленою системою вищих психічних якостей, що визначається залученістю людини до конкретних суспільних, культурних, історичних відносин. Ця система виявляється і формується в процесі свідомої продуктивної діяльності і спілкування	Ю. Трофімова [216, с. 207]
Сукупність рис, що визначають самобутність людини, її відмінність від інших людей; своєрідність психіки людини, її неповторність; проявляється у рисах темпераменту, характеру, у специфіці інтересів, перцептивних процесів і інтелекту, потреб і здібностей індивіда; передумовою формування служать анатомо-фізіологічні задатки, які перетворюються в процесі виховання	Особистість – конкретна, цілісна людська індивідуальність у єдності її природних і соціальних якостей	С. Гончаренко [77, с. 238]

Продовж. табл.1.1

Характеризує несхожість, своєрідність, відмінність однієї людини, особистості від іншої	Специфічна суспільна особливість людини, що пов'язана із засвоєнням матеріального і духовного досвіду, накопиченого людством; наділена певним ступенем усвідомлення світу і самосвідомості	В. Лозова Г. Троцко [152, с. 142]
Сукупність зовнішніх та внутрішніх особливостей людини, що формують її своєрідність, відмінність від інших людей	Соціально зумовлена система психічних якостей індивіда, що визначається залученістю до конкретних суспільних, культурних, історичних відносин	Н. Волкова [66, с. 144]

Отже, на думку більшості дослідників, поняття «індивідуальність» відбиває в діяльності людини перш за все її своєрідність і неповторність, різнобічність і гармонійність, природність і безпосередність. Поняття «особистість» акцентує увагу на свідомо-вольовій основі в діяльності людини [306, с. 556]. Тож, незважаючи на змістову близькість понять «індивідуальність» і «особистість», ми дотримуємося тієї точки зору, що вони фіксують різні сторони, аспекти, різні виміри соціально значущих якостей людини.

У сучасних наукових дослідженнях широко реалізується системно-структурний підхід, сутність якого зводиться до таких положень: особистість розглядається як складна система, в якій диференціюються й інтегруються властивості, що розвиваються в індивіді під впливом соціальних чинників в умовах здійснення ним діяльності й спілкування з іншими людьми. Людина не народжується особистістю, а стає нею, і цей процес є соціальним як у філо-, так і в онтогенезі. Це дає підстави виокремити соціальність особистості як одну з її пріоритетних ознак. Тому С. Рубінштейн підкреслює, що особистість проявляється у взаємодії з навколишнім середовищем, яке відіграє вирішальну роль у розвитку особистісних та професійних якостей людини [224, с. 95].

Саме в цьому контексті виявляється активність особистості – ще одна її важлива ознака. Як зазначає В. Лозова, це виявлення є особливо виразним «в самодіяльності, у тій діяльності, яка не пропонується ззовні, а є внутрішньою необхідністю для суб'єкта» [161, с. 15]. На думку Г. Кириленка і Є. Шевцова, сама сутність поняття «особистість» розкривається через поняття свободи, відповідальності, вчинку як дії, що відповідає вільно прийнятому рішенню; самосвідомості і саморозвитку [119, с. 190].

Наступна ознака особистості полягає в тому, що вона є індивідуальною, неповторною, оскільки її структура і поєднання соціальних ролей і саме таке їх усвідомлення є характерним лише для цієї людини.

О. Леонтьєв у своїй праці «Діяльність. Свідомість. Особистість» зазначає: «Процес розвитку особистості завжди залишається глибоко індивідуальним, неповторним». Індивідуальність – це особистість у своїй своєрідності [156, с. 177].

У контексті нашого дослідження важливою є систематизація функцій особистості. Так, В. В. Сєріков подає класифікацію базових функцій особистості та їхні складники (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Базові функції особистості (За В. Сєріковим)

Функції	Складники функцій
Функція відповідальності	Функції морального вибору Функції мотиваційного обґрунтування життєдіяльності
Самореалізація	Функції творчості Функції свободи Функції індивідуальності Функції самостійності Функція змагальності з життєвими перешкодами
Рефлексивні функції	Функція розвитку «Я-концепції» Функція автономності цілепокладання

У контексті нашого дослідження уточнено сутність понять «особистість» як цілісну людську індивідуальність у єдності її природних і

соціальних якостей, які найефективніше проявляються в процесі свідомої продуктивної діяльності та спілкуванні, та «індивідуальність» як сукупність зовнішніх та внутрішніх особливостей людини, що формують її своєрідність, відмінність від інших людей.

У міру того, як людина піднімається в ієрархії потреб, вона стає все більш вільною у виборі напрямів особистісного розвитку.

У цьому контексті К. Роджерс та А. Маслоу зазначають, що розвиток особистості триває протягом усього життя людини і забезпечує її самоактуалізацію, тобто реалізацію прихованих здібностей і потенційних можливостей. Самоактуалізацію А. Маслоу співвідносить зі здоров'ям. Люди, що самоактуалізуються, є більш здоровими як фізіологічно, так і психічно, вважає він [171, с. 205].

В особистості концентруються особливості суспільства, основні його риси. Тому зрозуміти особистість студента вищого педагогічного навчального закладу можна, тільки розглядаючи його в конкретних суспільних умовах, у навчально-виховній діяльності та стосунках з іншими учасниками педагогічного процесу.

Сучасні вчені переконані, що найголовнішим інструментом педагогічного впливу є особистість учителя. В. Сухомлинський у праці «Сто порад учителю» наголошував: «Які б методи і педагогічні технології не застосовував учитель, його особистісний вплив на духовний світ дитини завжди буде визначальним» [274, с. 115].

Особистість учителя варто розглядати в контексті акмеологічного підходу. Акмеологічний підхід у процесі особистісно орієнтованого виховання спрямовує на цілісний і стійкий розвиток учителів і учнів, які розглядаються як суб'єкти життєдіяльності, здатні до творчості, саморозвитку, самоорганізації [125, с. 71].

Обов'язковою умовою вдосконалення професійної майстерності педагога є рефлексія. Уявлення вчителя про самого себе, про свою особистість, уміння сформувати позитивну Я-концепцію є гарантією

успішного розвитку його творчої активності. Професійна рефлексія вчителя забезпечує адекватну самооцінку, дозволяє вчителю цілеспрямовано просуватися в удосконаленні своєї професійно-педагогічної компетентності.

У контексті нашого дослідження актуальною є проблема підготовки вчителя та розвиток його творчої індивідуальності. Коли говорять про творчу особистість учителя, то мають на увазі: сформованість у неї творчих здібностей, наявність творчого потенціалу, потреби в творчій праці на користь суспільству в цілях самореалізації, самоствердження; диференціацію творчої діяльності, її визначеність у чомусь конкретному (музиці, хореографії, театральному мистецтві); певний рівень творчих досягнень; особистісний стиль творчості; наявність особливої ієрархії мотивів, серед яких місце змістоутворюючого займає мотив творчого самоствердження.

Важливу роль у розвитку творчої особистості майбутнього вчителя відіграє особистісно орієнтоване виховання, яке на певному етапі має перерости у самовиховання та саморозвиток [13, с. 21].

Педагог як суб'єкт творчої діяльності має характеризуватися емоційною стійкістю, позитивною «Я-концепцією», прийняттям соціальних норм та адекватною інтеграцією з суспільством; здатністю до творчої діяльності та імпровізації.

Інтегральною характеристикою здатності вчителя до комунікативної міжособистісної взаємодії є його комунікативність. Комунікативність, за І. Зязюном, це «професійно-особистісна якість педагога, що характеризується потребою у спілкуванні, здатністю легко вступати в контакт, викликати позитивні емоції у співрозмовників, відчувати задоволення від спілкування» [191, с. 255-256].

В. Кан-Калик виділяє три компоненти комунікативності: комунікабельність (здатність легко вступати в контакт і відчувати задоволення від процесу спілкування); відчуття педагогом соціальної спорідненості з оточенням (прагнення не протиставляти себе, свій досвід, а об'єднуватися зі співрозмовником, що забезпечує суб'єкт-суб'єктні стосунки

у виховній взаємодії); альтруїзм, що полягає у зосередженні на інтересах співрозмовника, безкорисливості педагогічної позиції у спілкуванні [191, с. 164].

Щоб усебічно врахувати в професійній підготовці необхідні характеристики (особливості) майбутнього вчителя, необхідно сфокусувати увагу на професійно значущих особистісних якостях студентів та специфіці їхнього виховання у вищому педагогічному навчальному закладі.

Особистісно-професійне становлення є основою самоствердження майбутнього вчителя в суспільстві. Цей процес включає в себе розвиток самосвідомості, формування системи ціннісних орієнтацій, моделювання свого професійного майбутнього.

Л. Мітіна виокремила найважливіші професійно-особистісні якості, які, на думку вченої, формують цілісну особистість майбутнього педагога [180, с. 19-20]: любов до дітей, порядність, відповідальність, критичність мислення, здатність до постійного творчого розвитку, соціальна активність, конкурентоздатність, політична свідомість, прагнення до самовдосконалення, високий рівень культури, чуйність, вихованість, витримка і самовладання, гнучкість поведінки, гуманність, дисциплінованість, сумлінність, доброзичливість, принциповість, справедливість.

Цікавим є підхід Є. Ільїна, який зауважує, що всі якості однаково важливі для професійної педагогічної діяльності. Однак залежно від віку учнів значущість цих складових є різною. А саме: у початковій школі учні більше цінують теплоту та чуйність учителя, а у старшій – його професійну компетентність [110, с. 278].

Дослідники відзначають, що саме любов до дітей слід вважати найважливішою особистісною та професійною рисою вчителя, без чого неможлива ефективна педагогічна діяльність.

Як зауважує Г. Мешко, «провідна роль у професійно-особистісному становленні вчителя належить світогляду і спрямованості особистості; мотивам, що визначають її поведінку і діяльність. Ідеться про соціально-

моральну, професійно-педагогічну і пізнавальну спрямованість педагога» [179, с. 29-30].

Саме якості особистості, що характеризують професійно-педагогічну спрямованість, формують авторитет учителя – визнання учнями його інтелектуальної та моральної сили. Авторитетний педагог має бути ерудованим, справедливим, толерантним, принциповим, людяним, з високим почуттям відповідальності. Не менш істотне значення мають бадьорість і життєрадісність, внутрішня зібраність, стриманість, привітність, естетичність особистості майбутнього вчителя.

Аналіз досліджень учених дає можливість виокремити найбільш значущі професійно-особистісні якості майбутнього вчителя (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Професійно-особистісні якості майбутнього вчителя

Особистісно-етичні	Індивідуально-психологічні	Педагогічні
– любов до дітей; – гуманізм; – уважність; – дисциплінованість; – доброзичливість; – вимогливість; – товариськість; – об'єктивність; – самокритичність; – висока моральна культура; – загальна ерудиція.	– ясність і критичність розуму; – емоційна чуйність і стійкість; – об'єктивна самооцінка.	– високий рівень професійно-педагогічної підготовки; – інтерес до педагогічної діяльності; – любов до справи і дітей; – педагогічний такт; – почуття гумору; – прагнення до науково-педагогічної творчості; – культура і виразність мовлення.

Під час навчання у вищому педагогічному навчальному закладі виховання професійно-особистісних якостей відіграє важливу роль у формуванні особистості студента як майбутнього професіонала. Професійно-особистісні якості майбутнього спеціаліста сприяють успішному виконанню його подальшої професійної діяльності.

Під поняттям «студенти вищих педагогічних навчальних закладів» розуміємо студентську молодь, яка оволодіває педагогічною професією.

Студентський вік (17-23 роки) охоплює пізньодитячий, юнацький період і частину дорослого етапу в розвитку й становленні людини. Студент (лат. – той, хто навчається, старанно працює, оволодіває знаннями) як особистість, що перебуває на певній стадії розвитку, характеризується такими вимірами: психологічним (характер, темперамент, воля, здібності); біологічним (фізичні дані, тип вищої нервової діяльності, безумовні рефлекси, інстинкти). Ці чинники детерміновані спадковістю і вродженими задатками; соціальним середовищем (місце в соціумі, національність) [180, с. 33].

На думку А. Власенка, студентство – це соціальна спільнота, яка характеризується особливими умовами життя, праці, побуту, поведінкою та психологією. Оволодіння знаннями, вміннями та навичками, підготовка до майбутньої професійної діяльності є для студентів головним завданням.

Студентство, як стверджує В. Лісовський, це молоді люди приблизно одного віку, яким властиві нестійкий матеріальний стан, незначний життєвий досвід, відсутність у більшості власної сім'ї, добре розвинене почуття колективізму, комунікабельність, гумор, оптимізм, потреба у спілкуванні та належності до групи [138, с. 107].

Студентський вік характеризується найбільш сприятливими умовами для психологічного, біологічного і соціального розвитку. В цей період найвища швидкість пам'яті, реакції, пластичність у формуванні навичок. У особистості на цьому етапі домінуючим є становлення характеру та інтелекту. Активно розвиваються морально-ціннісні й естетичні почуття. Швидко освоюються соціальні ролі дорослого: громадянські, професійні, економічні, сімейні. Формуються й закріплюються схильності, інтереси. Визначаються життєві цілі й прагнення. Досягається високий рівень розвитку фізичних та інтелектуальних сил, активно зростають творчі можливості, збагачується емоційно-чуттєвий зміст, розквітає зовнішня привабливість. Все це часто спричинює дещо ейфорійні, ілюзорні уявлення про невичерпність і безмежність такого стану й приводить до нераціонального, безцільного, безплідного розтрачання фізичних і духовних сил.

Саме в студентському віці відбувається перегляд ціннісно-духовних категорій, аксіологічна переорієнтація. Посилюється усвідомленість, об'єктивна позитивізація мотивів поведінки. Формуються і зміцнюються позитивні особистісні риси – відповідальність, почуття обов'язку, цілеспрямованість, наполегливість, самостійність, уміння регулювати свої почуття, бажання, схильності. Разом з тим, до 20 років здатність людини до повносвідомої регуляції своєї поведінки остаточно ще не сформована. Тому інколи мають місце невмотивовані прояви негативної поведінки, неадекватних дій, протиправних учинків.

З'ясувавши особливості студентського віку, проаналізуємо поняття «особистісний підхід» та «особистісно орієнтоване виховання» по відношенню до цієї вікової та соціальної групи.

Виховання, що орієнтоване на особистість, є втіленням ідей гуманістичної філософії, психології та педагогіки. У цьому контексті Ш. Амонашвілі писав: «Особистісно орієнтована спрямованість означає безумовний пріоритет інтересів і потреб особистості, що розвивається, врахування її своєрідності й можливостей, максимальну реалізацію і самореалізацію, розвиток рефлексії, забезпечення умов для прояву здібностей людини» [161, с. 294].

Сучасні наукові підходи до визначення основних дефініцій особистісно орієнтованого виховання відображені у працях Ш. Амонашвілі, І. Беха, В. Білоусової, І. Зязюна, Є. Ільїна, О. Пєхоти, С. Подмазіна, І. Прокопенка, О. Савченко, В. Сухомлинського, Г. Троцко, І. Якиманської та ін.

Так, В. Сухомлинський уважав, що основне завдання вищої педагогічної школи при підготовці вчителя полягає не в озброєнні його знаннями, уміннями та навичками, а в розвитку його індивідуальності, створенні найбільш сприятливих умов для розвитку його здібностей. «Особистісний підхід допомагає студентові усвідомити себе як особистість, виявити та розкрити свої творчі можливості, на основі цього прагнути до

самопізнання, самовизначення та самореалізації», – зазначав В. Сухомлинський [275, с. 142].

Проблему підготовки майбутнього вчителя в контексті особистісно орієнтованого виховання висвітлено в дослідженнях І. Беха, О. Киричука, Г. Селевка, І. Якиманської. Зокрема, у працях В. Кан-Калика, М. Поташніка, С. Сисоєвої розкрито проблеми виховання творчої особистості педагога у процесі особистісно орієнтованого виховання.

Ідеї гуманізму, гуманістичний підхід є теоретичним підґрунтям особистісно орієнтованого підходу в педагогіці. Це складне за природою явище об'єктивної дійсності, котре поєднує прогресивні погляди вчених щодо місця і ролі людини у житті, особливості її становлення. Виховання ввібрало в себе найкращі наукові надбання у сфері «олюднення» педагогічних упливів на підростаючі покоління. Ще до появи педагогіки як самостійної науки (XVI ст.) гуманістична орієнтація навчально-виховного процесу була започаткована давньогрецькими філософами та просвітителями: Сократом, Платоном, Арістотелем. Згодом гуманістичні ідеї розвивали Я.-А. Коменський, А. Макаренко, І.-Г. Песталоцці, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.

Гуманізм в освіті і вихованні (лат. *humanus* – людяний) означає спрямованість педагогічної діяльності на захист прав і свобод учня, визнання його суб'єктом педагогічного процесу і суб'єктом саморозвитку. Це зумовлено самим ходом перетворень, що відбуваються в сучасній Україні, зміною парадигми її суспільного розвитку: з тоталітарної на демократичну, із природничо-наукової на гуманітарну.

Деталізуючи гуманні відносини, зауважимо, що вони зорієнтовані на любов і повагу до людини, ставлення до неї як вищої цінності, ненасильницькі засоби; спрямовані на толерантність, підтримку і взаємодопомогу, стимулювання творчого саморозвитку особистості, розвитку індивідуальності та ін. В історії світової педагогіки знаходимо низку досліджень, спрямованих на з'ясування сутності гуманних відносин

(Г. Гегель, Ф. Достоєвський, І. Кант, Я. Корчак, Я.-А. Коменський, А. Макаренко, С. Русова, Л. Толстой, В. Сухомлинський, А. Швейцер та ін.). Сучасна педагогіка також надає значної ваги гуманізації відносин, оскільки вона є головним фактором оптимізації навчально-виховного процесу загалом і у вищому педагогічному навчальному закладі – зокрема.

Та гуманістичні відносини складаються не стихійно, а цілеспрямовано, тому актуальним для майбутніх учителів є отримання такого досвіду, який би був заснований на взаємній допомозі, відповідальності, взаєморозумінні, терпимості, повазі. Це можливо завдяки реалізації принципу гуманістичної орієнтації виховання, розробленого колективом учених, а саме: М. Рожкова, Л. Байбародової, С. Паладьєва, В. Успенського та ін. [211]. Основні положення принципу гуманістичної орієнтації виховання ґрунтуються на розгляді людини як головної цінності в системі людських відносин, головною нормою яких є гуманність. Означений принцип акцентує увагу на шанобливому ставленні до кожної людини, збереженні її людської гідності, забезпеченні свободи совісті, віросповідання і світогляду, турботі про психічне, соціальне та фізичне здоров'я людини [211].

Наукові передумови виникнення особистісного підходу поступово визначались у різноманітних дослідженнях особистості такими вченими, як К. Абульханова-Славська, О. Асмолов, В. Давидов, В. Моляко, Л. Проколієнко, В. Столін, В. Татенко, Т. Титаренко, І. Якиманська та ін.

Зауважимо, що цілісна програма підготовки майбутніх учителів за особистісно орієнтованими технологіями виховання (персонологічна освіта) була вперше обґрунтована та впроваджена в учительському коледжі Техаського університету на початку 70-х років XX ст. Згідно з цією програмою, системотвірним компонентом готовності вчителя до роботи на засадах особистісно орієнтованого виховання є гуманістична спрямованість, тобто спрямованість на особистість іншої людини, утвердження словом і працею найвищих духовних цінностей, моральних норм поведінки і

стосунків. Гуманістична спрямованість являє собою вияв професійної ідеології майбутнього вчителя, його ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності, її мети, змісту, засобів, суб'єктів [191, с. 281].

У 60–90-ті роки XX століття питання необхідності особистісного підходу у психології та педагогіці неодноразово порушувались у працях І. Беха, І. Кона, А. Мудрика, А. Петровського, І. Підласого, К. Платонова та інших.

Так, І. Підласий визначає особистісний підхід як опору на особистісні якості, які відбивають дуже важливі для виховання характеристики: спрямованість особистості, її ціннісні орієнтації, життєві плани, сформовані установки, домінуючі мотиви діяльності й поведінки. Ні вік, що береться окремо, ні індивідуальні особливості особистості (характер, темперамент, воля та ін.), що розглядаються ізольовано від зазначених провідних якостей, підкреслює дослідник, не забезпечують достатніх підстав для високоякісного особистісно орієнтованого виховання. Ціннісні орієнтації, життєві плани, спрямованість особистості, безумовно, пов'язані з віком та індивідуальними особливостями. Але тільки пріоритет головних особистісних характеристик забезпечує правильне врахування цих якостей [203, кн. 2. с. 52].

В «Українському педагогічному словнику» особистісний підхід визначається як послідовне ставлення педагога до вихованця як до особистості, як до самосвідомого відповідального суб'єкта власного розвитку і як до суб'єкта виховної взаємодії. Особистісний підхід – базова ціннісна орієнтація педагога, яка визначає його позицію у взаємодії з кожною особистістю й колективом. Особистісний підхід передбачає допомогу вихованцю в усвідомленні себе особистістю, у виявленні, розкритті його можливостей, становленні самосвідомості, у здійсненні особистісно значущих і суспільно прийнятих самовизначення, самореалізації та самоутвердження [77, с. 33].

Актуальною для сучасних психолого-педагогічних досліджень і вузівської практики є проблема співвідношення особистісного й індивідуального підходів.

Поняття індивідуального підходу пов'язане з філософськими категоріями одиничного, випадкового (наприклад, урахування переважання зорової або слухової пам'яті), у той час як поняття особистісного підходу – з категорією особливого як єдності загального (сутності особистості з її історично зумовленою структурою) й одиничного (даного індивідуума) – єдності, що знімає розрив між одиничним і загальним [203, с. 206].

Індивідуальний підхід може включати особистісний підхід і, як наслідок, ураховувати як «особистісні властивості індивіда», так і «індивідуальні властивості особистості». У цьому випадку він розглядає поняття індивідуального підходу як більш широке, ніж поняття підходу особистісного [203, с. 195].

Дослідження К. Платонова розкривають теоретичні відмінності і практичну спільність застосування індивідуального підходу (як більш загального) і особистісного (як більш суттєвого). Він визначає «індивідуальний підхід» як знання, врахування конкретних індивідуальних особливостей людини [202, с. 116].

«Особистісний підхід, – за К. Платоновим, – це підхід до людини як до цілісної особистості з урахуванням усієї її складності, історії її розвитку й усіх її індивідуальних особливостей» [201, с. 198].

У рамках особистісного підходу в педагогіці розглядаються поняття «особистісно орієнтована освіта», «особистісно орієнтоване виховання» й «особистісно орієнтоване навчання».

У працях М. Алексєєва, Г. Балла, І. Беха, Д. Бєлухіна, Є. Бондаревської, О. Бондаренко, М. Боришевського, В. Загвязинського, І. Зязюна, В. Кременя, С. Кульневича, В. Лозової, С. Максименка, Н. Ничкало, О. Пєхоти, С. Подмазіна, В. Рибалки, О. Савченко, В. Сєрікова, Т. Сущенко,

Є. Ткаченко, І. Якиманської та інших досить повно висвітлені філософські і психолого-педагогічні аспекти особистісно орієнтованого підходу в освіті.

О. Савченко у своєму трактуванні особистісно орієнтованого підходу підкреслює, що студент є центром педагогічного процесу, а тому всі засоби й форми організації життя вищого педагогічного навчального закладу мають бути підпорядковані меті його виховання, навчання й розвитку [233, с. 1].

З-поміж значної кількості теоретичних концепцій особистісно орієнтованої освіти багатьма дослідниками передусім виокремлюються психолого-дидактична концепція І. Якиманської й дидактична модель особистісно орієнтованої освіти В. Сєрікова як такі, що найбільше відповідають сучасним потребам освіти [54, с. 182].

Концепція І. Якиманської передбачає спрямованість освіти на індивідуально-особистісний розвиток вихованців, що має відбиватися в навчальних програмах, які повинні ініціювати суб'єктний досвід учнів, орієнтувати на використання різних способів виховної роботи, змінювати вектор руху: не від педагогічних впливів до вихованця, а від вихованця – до умов його виховання [238, с. 52].

Сутність концепції особистісно орієнтованої освіти, розробленої В. Сєріковим, представлена двома положеннями [239, с. 40]:

1. Особистість як педагогічна категорія відбиває специфічну сферу освіти і розвитку людини і в цьому значенні виступає як її специфічна мета.

2. Подібно до того, як людина в освітньому процесі оволодіває досвідом застосування знань, способами розв'язання пізнавальних і практичних завдань, творчим досвідом, вона повинна оволодіти і досвідом «бути особистістю», тобто досвідом виконання специфічних особистісних функцій.

Отже, В. Сєріков вбачає головну функцію особистісно орієнтованої освіти в забезпеченні особистісного розвитку кожного суб'єкта навчально-виховного процесу, наполягаючи на визнанні за вихованцем права на

самовизначення та самореалізацію через оволодіння власними способами виховної роботи.

Таким чином, у нових концепціях особистісно орієнтованої освіти підсилюється гуманістична спрямованість процесу виховання; розглядається особистість, яка, крім соціальних якостей, наділена суб'єктними властивостями (її незалежність, здатність до вибору, рефлексії, саморегуляції і т. п.); особистість виступає системоутворювальним началом педагогічного процесу; головними цілями освіти стає створення умов для розвитку індивідуально-особистісних здібностей, властивостей; поряд з інтеріоризацією (перетворенням зовнішніх впливів у внутрішній план особистості) важливого значення набувають прагнення до самоактуалізації, самореалізації та інші внутрішні механізми індивідуального саморозвитку [181, с. 182].

І. Бех, досліджуючи особистісно орієнтоване виховання, підкреслює, що воно виходить із самоцінності особистості, її духовності і суверенності і має на меті формування людини як неповторної особистості, творця самої себе і своїх обставин [25, с. 217].

На основі аналізу психолого-педагогічних джерел нами були сформульовані вимоги, які висуває принцип особистісного підходу у вихованні перед майбутнім учителем:

– постійно вивчати і добре знати індивідуальні особливості темпераменту, риси характеру, погляди, смаки, звички своїх вихованців;

– уміти діагностувати і знати реальний рівень сформованості таких важливих особистісних якостей, як мислення, мотиви, інтереси, настанови, спрямованість особистості, ставлення до життя, праці, ціннісні орієнтації, життєві плани та інше;

– постійно залучати кожного вихованця до посильної для нього, але такої, що поступово ускладнюється, виховної діяльності, яка забезпечує прогресивний розвиток особистості;

– своєчасно виявляти й усувати причини, які можуть стати перепоною для досягнення мети, а якщо це не вдалося – оперативно змінювати тактику виховання залежно від нових умов і обставин, що склалися;

– максимально спиратися на активність самої особистості;

– поєднувати виховання із самовихованням особистості, надавати допомогу у виборі цілей, методів, форм самовиховання;

– розвивати самостійність, ініціативу, самодіяльність вихованців, не стільки керувати, скільки вміло організовувати і направляти діяльність, що веде до успіху.

Я. Корчак уважав неприпустимим те, що більшість учителів прагнуть знищити «волю і свободу» учнів, «стійкість духу, силу потреб та інтересів», тоді як «особистісно орієнтоване виховання передбачає повагу гідності вихованця, визнання його особистістю, воля якого пов'язана з відповідальністю за здійснений вибір» [181, с. 431].

Визначальними конструктами особистісно орієнтованого виховання, за І. Бехом, є ціннісні орієнтації, що впливають на становлення майбутнього учителя як особистості. Отож, у центрі уваги даної освітньої парадигми є внутрішній світ особистості, що сприймається як унікальна одиниця [25, с. 187].

І. Бех особистісно орієнтований підхід у вихованні трактує як новий тип виховання, що розвивається в постіндустріальному суспільстві й полягає «в подоланні суперечності між вихованням «для всіх» і вихованням «для кожного» на основі повороту до особистості, її індивідуальності, творчого потенціалу» [25, с. 132-133]. У рамках цього підходу студент розглядається як найвища цінність виховного процесу, його суб'єкт, здатний до самореалізації і самовдосконалення.

Аналізуючи погляди І. Беха, Н. Савінова робить висновок, що особистісно орієнтований виховний процес – це «повноцінне емоційно насичене й суспільно значуще, творче співробітництво педагогів і вихованців, яке відповідає їхнім основним соціогенним потребам» [231, с. 11-12].

Дж. Дьюї стверджував, що співробітництво і взаємодопомога, довіра та підтримка, виховання без покарань, творча праця і моральна свобода, можливість вільного вибору та відповідальність за свій вибір є гуманістичною основою суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин у контексті особистісно орієнтованого виховання.

І. Бех також наголошує на необхідності діалогічного підходу, який визначає суб'єкт-суб'єктну взаємодію учасників педагогічного процесу, їхню самоактуалізацію і самоорієнтацію. Це, у свою чергу, передбачає перетворення суперпозиції вчителя і субординізованої позиції вихованця в особистісно рівноправну позицію, яка і дає дитині можливість бути суб'єктом виховної діяльності, що сприяє практичній реалізації її прагнення до соціально-морального саморозвитку [24, с. 19-20].

Схематично суб'єкт-суб'єктну взаємодію можна зобразити так (рис. 1.1).

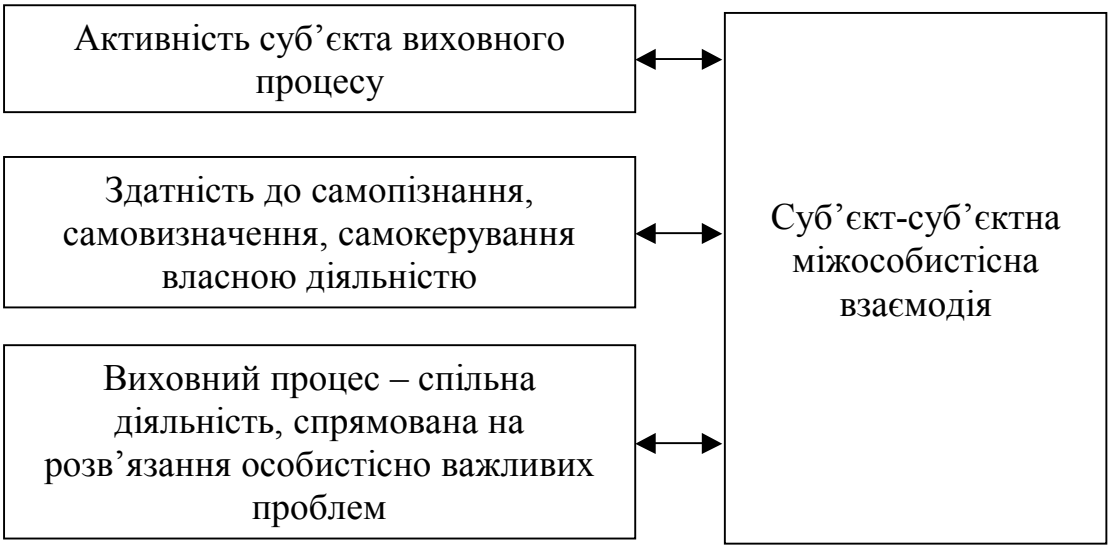

Рис. 1.1. Суб'єкт-суб'єктна міжособистісна взаємодія

Суб'єкт-суб'єктна міжособистісна взаємодія будується за умов, коли педагог вбачає у вихованцеві активного суб'єкта виховного процесу, розвиває в нього здатність до самопізнання, самовизначення, самокерування власною діяльністю, організовує виховний процес як спільну діяльність,

спрямовану на розв’язання особистісно важливих для кожного вихованця проблем.

В особистісно орієнтованому вихованні майстерність майбутнього вчителя ґрунтується на гуманізмі та розкривається у доцільності використання активних форм і методів відповідно до кожної виховної ситуації. Тому для ефективної організації особистісно орієнтованого виховного процесу майбутній учитель має характеризуватися як гуманістично спрямована особистість.

І. Бех особистісно орієнтоване виховання майбутніх учителів розглядає як створення необхідних умов для розвитку й реалізації особистісного потенціалу майбутнього фахівця, свідомого залучення останнього до системи вироблених людством цінностей [24, с. 21].

На думку В. Стрельникова, особистісно орієнтоване виховання майбутніх учителів означає пріоритет інтересів і запитів особистості студента, враховуючи його своєрідність і можливості, максимальну реалізацію і самореалізацію, розвиток рефлексії, надання умов для виявлення його задатків [266, с. 40].

Особистісно орієнтоване виховання студентів вищого педагогічного навчального закладу сприяє розвитку і саморозвитку особистості, оскільки базується на виявленні його індивідуальних особливостей як суб’єкта пізнання і діяльності.

Таким чином, аналіз психолого-педагогічних досліджень сутності особистісно орієнтованого виховання студентів вищого педагогічного навчального закладу дозволяє сформулювати характерні для нього положення:

– розвиток особистості майбутнього вчителя розглядається як головна мета, що зумовлює зміну місця суб’єкта виховання на всіх етапах навчально-виховного процесу;

– визнається пріоритет індивідуальності, самоцінності особистості студента як активного носія суб’єктивного досвіду; вихованець не стає, а

початково є суб'єктом пізнання; при конструюванні навчально-виховного процесу враховується суб'єктивний досвід кожного студента;

– орієнтація на індивідуальну траєкторію розвитку особистості майбутнього вчителя зумовлює зміни співвідношення нормативних вимог до результатів освіти, що виражаються в державних стандартах освіти і вимогах до активності, самовизначення, самостійності, саморегуляції, самоуправління, самоконтролю в навчанні й вихованні;

– розвиток студента як особистості проходить не тільки шляхом оволодіння ним нормативною діяльністю, але й через постійне збагачення, перетворення суб'єктивного досвіду як важливого джерела власного розвитку;

– у колективному вихованні – визнання пріоритету особистості студента перед колективом, створення в ньому гуманістичних взаємовідносин задля усвідомлення себе особистістю кожним студентом і формування вміння бачити особистість в інших людях. Колектив виступає гарантом реалізації можливостей кожної людини;

– запровадження в навчально-виховний процес сучасних педагогічних і психологічних технологій розвитку особистості; забезпечення емоційної комфортності і соціальної захищеності суб'єктів навчання і виховання;

– забезпечення моніторингу розвитку всіх суб'єктів навчально-виховного процесу, тобто здійснення регулярної й оперативної діагностики, яка входить в систему зворотного зв'язку в процесі розвитку особистості. За умов особистісного підходу врахування індивідуальних і вікових особливостей набуває нової спрямованості. Діагностуються потенційні можливості, найближчі перспективи;

– особистісно орієнтоване виховання створює умови для повноцінного розвитку всіх суб'єктів навчально-виховного процесу, передбачає створення системи дійових стимулів їхнього соціального, особистісного розвитку, визначає головною діючою одиницею навчально-виховного процесу діалогічну цілісність: особистість студента-майбутнього вчителя –

особистість викладача. Запорукою успішної реалізації особистісно орієнтованого виховання є творча особистість викладача;

– особистісно орієнтоване виховання може здійснити лише викладач, який усвідомлює себе особистістю, вміє бачити особистісні якості вихованця, зрозуміти його і побудувати з ним діалог у формі обміну інтелектуальними, моральними, емоційними і соціальними цінностями.

Розв'язання цієї проблеми передбачає розробку методики особистісно-професійного розвитку педагогів, особливістю якої повинна бути особистісна орієнтація, зверненість до внутрішніх резервів особистості вчителя, актуалізація його професійно-педагогічного потенціалу.

Тож, якщо студент вищого педагогічного навчального закладу буде розвивати власні творчі здібності, особистісні та професійні якості, то він зможе продуктивно взаємодіяти на засадах особистісного підходу із талановитими школярами і класними колективами в цілому. Власне, особистісно орієнтоване виховання повинно стати ключовим у підготовці майбутнього вчителя, оскільки його реалізація значною мірою детермінує професійну майстерність педагога та сприяє творчому самовираженню особистості.

Проблема особистісно орієнтованого виховання майбутніх учителів є однією з найбільш актуальних у філософських працях та психолого-педагогічних дослідженнях. На основі аналізу літературних джерел та в контексті нашого дослідження визначимо поняття «особистісно орієнтоване виховання студентів вищого педагогічного навчального закладу» як цілеспрямований процес створення максимально сприятливих умов для активізації творчого саморозвитку особистості майбутнього вчителя, виховання індивідуальних та професійних якостей, необхідних для успішної педагогічної діяльності.

Аналіз педагогічної літератури дає змогу зробити висновок про недостатнє використання можливостей вищих педагогічних навчальних закладів в особистісно орієнтованому вихованні майбутніх учителів, про

незначну кількість методичних рекомендацій щодо особливостей організації особистісно орієнтованого виховання в умовах вищої педагогічної школи.

Культурно-дозвіллєва діяльність у педагогічному університеті є середовищем особистісно орієнтованого виховання студентів. Її сутність розкривається в наступному параграфі.

1.2. Культурно-дозвіллєва діяльність у вищому педагогічному навчальному закладі

Сьогодні найважливішим завданням вищої педагогічної школи є підготовка не лише висококваліфікованого фахівця, але і вчителя, здатного до творчості, саморозвитку та активної участі у становленні громадянського суспільства. Ці вимоги можуть бути успішно реалізовані через залучення майбутніх учителів до культурно-дозвіллєвої діяльності. Зазначимо, що спеціальних комплексних досліджень із проблеми організації культурно-дозвіллєвої діяльності та її виховного впливу на студентів вищого педагогічного навчального закладу не проводилося. Саме тому актуалізуються теоретичні та практичні розробки проблеми культурно-дозвіллєвої діяльності.

Завдяки культурно-дозвіллєвій діяльності, переконаний С. Шмаков, можна створити простір для духовного становлення студентів, який стимулює розвиток здібностей і талантів, забезпечує особистісне зростання майбутніх педагогів [305, с. 39].

Культурно-дозвіллєву діяльність варто розглядати в контексті діяльнісного підходу. На думку С. Рубінштейна, діяльність завжди передбачає суб’єктність, носить творчий і самостійний характер [225, с. 59].

Діяльнісний підхід (В. Давидов, О. Газман, О. Леонтьєв, Н. Радіонова, Н. Щуркова та ін.) передбачає, що виховання і самовиховання творчих здібностей майбутніх учителів відбувається у відповідній діяльності [181, с. 364].

Партнерська взаємодія викладач-студент також потребує активності (від викладача – супроводу, від студента – прояву творчості в діяльності) і рефлексії щодо цієї діяльності.

Утверджуючи діяльнісний характер дозвілля, А. Жарков підкреслює, що дозвілля – це діяльність, яка здійснюється в руслі певних інтересів і цілей, які ставить перед собою людина [98, с. 112].

Щоб визначити поняття «культурно-дозвіллєва діяльність студентів вищого педагогічного навчального закладу», з'ясуємо сутність понять «дозвілля» та «культура дозвілля».

У науці немає чіткого співвідношення між термінами «дозвілля», «вільний час» і «відпочинок», вони часто ототожнюються один з одним. Це спостерігається в роботах В. Волкова, Л. Гордона, Г. Орлова, Г. Пруденського, Е. Соколова та ін. [209, с. 88].

Термін «дозвілля» зустрічається у філософсько-педагогічній спадщині Платона і його учня Аристотеля. Аристотелю належить поняття «високе дозвілля», в яке він вкладає самоцінність вільного часу, всіх його багатств як джерел радості і щастя [69, с. 59].

Вчені зарубіжжя переконані, що науковий термін «дозвілля» походить від латинського слова *«licere»*, що у перекладі означає «бути дозволеним», французького слова *«loisir»* («вільний час») та англійського слова *«leisure»* («свобода вибору дій») [114, с. 28].

На думку М. Каплана, дозвілля – час самоцільної діяльності, котрий надає можливість для відпочинку та розвитку особистості. У ході дослідження вчений приходить до висновку, що дозвілля не варто ототожнювати з вільним часом, а слід розуміти як центральний елемент культури, що має глибокі й складні зв'язки. Дослідником запропоновані наступні форми культурно-дозвіллєвої діяльності: пасивна і активна, організована і стихійна, контрольована і неконтрольована, колективна і індивідуальна, наслідувальна і творча, нормативна й інноваційна [314].

Аналізуючи поняття «дозвілля», Дж. Шиверс визначає його як природну потребу людини, можливість самореалізації та мотив для трудової діяльності. Автор вважає дозвілля часом відпочинку, відновлення сил, отримання задоволення і радості [318].

У дослідженні Р. Стеббінса дозвілля визначене як складник вільного часу. На думку вченого, людина, залучена до організації дозвілля, здатна досягати власних дозвіллєвих цілей [264, с. 54].

Особливості змістовного дозвілля студентської молоді досліджували А. Аріарський, О. Бондаревська, В. Піменова, Г. Пруденський, Ю. Стрельцов, В. Тріодін, В. Чижиков та ін. [309, с. 28].

Ми послуговувалися висновками Т. Руднєвої, яка визначає дозвілля студентів як міру активності студентської молоді в цілеспрямованій творчій діяльності, обумовленій внутрішніми потребами, мотивами, установками, вибором форм і способів поведінки і зовнішніми чинниками [281, с. 49].

Досліджуючи специфіку колективних творчих справ, І. Іванов основою дозвілля вважав соціальну і духовну активність особистості, зорієнтованої на вільну, «самоцінну діяльність» [108 с. 87].

Отже, дозвілля – це рекреативна зона, що має педагогічно цінний потенціал для професійного становлення майбутнього вчителя, відновлення духовних і фізичних сил, розвитку творчих здібностей.

Культура є центроутворюючим складником навчально-виховного процесу у вищому педагогічному навчальному закладі. Визначальне значення для культури мають цінності. У контексті нашого дослідження цінності – це загальноприйняті переконання щодо цілей, до яких людина повинна прагнути. Вони складають основу моральних принципів.

До складу культури входять такі елементи, як традиції, правила й норми, культурні зразки, символи.

Традиції є одним із джерел національно-духовної культури. Вони виступають як визначені цінності, норми поведінки, звичаї, обряди, ритуали, ідеї. У традиціях концентрується колективний досвід, що передається з

покоління в покоління. Існує помилкова думка про перетворення традицій на стереотипи, котрі перешкоджають розвиткові культури і не відповідають вимогам сучасності. У цьому контексті Е. Макарян зазначає, що час не змінює, а доповнює традиції новими тлумаченнями [112, с. 38]. Традиції, звичаї, обряди відображають різні сфери суспільного життя (культурну, трудову, сімейно-побутову, тощо), а також упливають на повноцінне виховання особистості. На думку Н. Васильєвої, любов і бережливе ставлення до рідної землі проявляється через пізнання витоків, відчуття глибинного зв'язку українського народу з його традиціями [112, с. 101].

Урахування традицій упливає на ефективність функціонування цілісного виховного середовища університету та сприяє особистісному розвитку майбутніх учителів.

Правила і норми регулюють поведінку членів колективу вищого навчального закладу (адміністрації, професорсько-викладацького складу, співробітників, студентів) відповідно до цінностей визначеної культури. Норми визначають правила поведінки людей у суспільстві.

Близькими за сутністю і змістом до понять правила і норми є культурні зразки. Вони пов'язані зі стійким досвідом, що склався у просторі і часі як сукупність автоматичних реакцій. Культурні зразки не рефлексуються людиною і критично не оцінюються, вони забезпечують швидку адаптацію до досить стабільних ситуацій за рахунок своєї підвищеної стійкості. Сукупність культурних зразків, закріплених у ритуалах, звичаях і обрядах, складаються в комплекси, що пов'язані з ретрансляцією цінностей, зі збереженням традицій, з наступністю в розвитку культури.

Одним із важливих показників загального рівня культури людини, її духовності є культура дозвілля. «Висока культура дозвілля, – зазначає Е. Соколов, – є необхідною умовою виховання особистості». Автор констатує, що основною функцією культури дозвілля для студентської молоді є самореалізація в умовах культурно-дозвіллєвої діяльності, вироблення умінь і навичок раціональної самоорганізації дозвіллєвого часу

[252, с. 29]. Близьку думку знаходимо і в Н. Котельникової, яка стверджує, що культура дозвілля – це сукупність ціннісних орієнтацій і форм поведінки, які сприяють самореалізації внутрішніх творчих потенцій особистості у вільний час [129, с. 15].

Важливим орієнтиром розгляду культури дозвілля особистості майбутнього вчителя є співвідношення соціально активного і пасивно-споглядацького ставлення студентів до духовних цінностей. С. Іконнікова зазначає: «Культура дозвілля вимагає діяльнісного ставлення до наданих суспільством можливостей духовного розвитку. Треба вчитися освоювати світ культури, вдосконалювати своє духовне багатство, прагнути до пізнання, реалізації здібностей, до творчості, участі в громадській діяльності. Шлях до культури вимагає зусиль, супроводжується подоланням інерції, байдужості» [109, с. 146].

У контексті нашого дослідження уточнено сутність поняття *«культура дозвілля»:* ми розглядаємо її як сукупність ціннісних орієнтацій і форм поведінки особистості, які забезпечують реалізацію духовно-культурного потенціалу під час змістовного дозвілля.

Демократизація вищої освіти, з набуттям Україною незалежності, сприяла пошуку нових шляхів, форм та способів організації культурно-дозвіллєвої діяльності. Організаційні аспекти виховної, культурно-дозвіллєвої діяльності студентів, проблеми їхньої творчої самореалізації, виховання здатності до свідомої саморегуляції окреслено в дослідженнях В. Бочелюка, І. Єрошенкова, М. Гриньової, А. Жаркова, В. Сластьоніна, Г. Троцко та інших дослідників.

Аналізуючи особливості культурно-дозвіллєвої діяльності студентської молоді, вчені з’ясували, що від уміння спрямовувати свою діяльність у години дозвілля на досягнення загальнозначущих цілей, розвиток і вдосконалення своїх сутнісних сил залежить психоемоційне самопочуття студентів, їхня задоволеність професійною перспективою. Як зазначає Л. Коган, мета культурно-дозвіллєвої діяльності полягає або в споживанні

цінностей культури з метою збагачення свого духовного світу, або в створенні цих цінностей з метою збагачення духовного світу інших людей (а одночасно і свого, бо людина збагачується духовно і в процесі власної творчої діяльності). За допомогою культурно-дозвіллєвої діяльності відбувається трансляція духовно-культурних цінностей, забезпечується спадкоємність поколінь, передача традицій, стимулювання творчості [124, с. 6].

Привертає увагу дисертаційне дослідження А. Фатова, присвячене соціальному вихованню студентської молоді в культурно-дозвіллєвій діяльності. Автором праці виокремлено такі організаційно-педагогічні умови, що забезпечують ефективність організації культурно-дозвіллєвої діяльності в процесі соціального виховання студентів: формування у студентської молоді дозвіллєвої культури, систематичне дослідження дозвіллєвих уподобань студентів, залучення спеціалістів у галузі педагогіки дозвілля, розвиток у студентів професіональних умінь і навичок організації культурно-дозвіллєвої діяльності [289, с. 19].

Подолання депривації підлітків у процесі культурно-дозвіллєвої діяльності вивчала Л. Просандєєва [210]; І. Петрова [193] досліджувала організацію культурно-дозвіллєвої діяльності клубів у країнах Західної Європи.

Дозвіллєву діяльність як фактор професійного становлення майбутнього вчителя аналізував А. Ярцев [309]. Здійснивши комплексний аналіз розвитку педагогіки дозвілля, він виокремив низку підходів до визначення сутності культурно-дозвіллєвої діяльності, згідно з якими вона розглядається: як процес освоєння людиною світу (І. Васильєв); як колективний та індивідуальний спосіб життєдіяльності людей, які здатні створювати, зберігати та поширювати культурні цінності (І. Новікова); як спеціалізовану підсистему духовно-культурного життя суспільства (В. Піменова); як сферу життєдіяльності, що відкриває унікальні умови формування внутрішнього світу, підвищення культури і всебічного розвитку

особистості (Г. Дмитрієв); як засіб розкриття і реалізації сутнісних сил людини (Ю. Стрельцов).

А. Жарковим визначені принципи культурно-дозвіллєвої діяльності вищого педагогічного навчального закладу, якими визначаються різні аспекти педагогічного процесу у сфері дозвілля молоді. Усі ці принципи взаємопов'язані і у своїй сукупності обумовлюють методику культурно-дозвіллєвої діяльності [96, с. 217].

Так, *принцип інтересу* націлює на думку, що культурно-дозвіллєва діяльність обумовлена особистісними потребами студентів, а інтерес виступає її домінуючим мотивом. Інтерес не лише задовольняє потребу, але й здатний породити її. Принцип інтересу вимагає врахування і такого чинника, як прагнення майбутніх учителів до самоствердження. У сфері дозвілля задовольнити це прагнення дозволяє участь майбутніх учителів у творчих командах та ініціативних творчих групах. Культурно-дозвіллєва діяльність містить у собі можливість колективних перемог, які надають упевненості у власних силах, гуртують студентську громаду, піднімають дух та виховують патріотизм.

Принцип єдності рекреації та пізнання спирається на положення, що особистість розвивається під впливом культурних цінностей, споживає їх або створює власні. Найефективніше цей принцип реалізується в процесі групової культурно-дозвіллєвої діяльності. Поєднуючи змістовний відпочинок і пізнання, студенти саморозвиваються, відновлюють духовні та фізичні сили, вчаться взаємодіяти в колективі. Групові форми дозвілля здійснюються довготривало, систематично, із цілеспрямованим інтересом і мотивацією. Вони відіграють істотну роль для розвитку особистості майбутнього вчителя.

Принцип спільної діяльності наголошує на тому, що колективна діяльність формує ціннісно-орієнтаційну єдність групи, народжує традиції, організаційну структуру, емоційну ідентифікацію і веде до

підвищення рівня культурно-дозвіллєвої діяльності кожного учасника творчої команди, реалізовуючи закладений у ній виховний потенціал [96, с. 48].

У цьому контексті доречно згадати настанову А. Макаренка: «…Ніщо так не зміцнює колектив як традиції. Виховати традиції, зберегти їх – надзвичайно важливе завдання виховної роботи» [169, с. 383].

Основною характеристикою культурно-дозвіллєвої діяльності є її раціональність. Раціональною така діяльність вважається в тому випадку, якщо позитивно впливає на всебічний розвиток особистості студента. Це заняття художньою творчістю, спортом та громадською діяльністю. Якщо ж у вільний час майбутні вчителі займаються діяльністю, яка протидіє розвиткові їхньої моральності, інтелектуальних чи фізичних якостей, призводить до деградації, то такий спосіб культурно-дозвіллєвої діяльності є нераціональним [72, с. 68-72].

Культурно-дозвіллєва діяльність категорія педагогічна, оскільки її структура віддзеркалює зміст самої педагогічної професії, а також є важливою для розвитку інтелекту, громадянської позиції, творчих здібностей, духовно-морального виховання майбутнього вчителя [92 с. 72].

Суттєвою особливістю культурно-дозвіллєвої діяльності студентів вищого педагогічного навчального закладу є її адекватність цілям, змісту та структурі самої педагогічної діяльності. Культурно-дозвіллєва діяльність доповнює, розширює та поглиблює знання майбутніх учителів, здобуті в процесі професійної підготовки, сприяє інтеграції аудиторних занять і позааудиторної виховної роботи в єдиний педагогічний процес.

Характеристику структурних компонентів культурно-дозвіллєвої діяльності вищого педагогічного навчального закладу наведено в табл. 1.4.

Таблиця 1.4

Структурні компоненти культурно-дозвіллєвої діяльності

Компонент	Характеристика компонента
Пізнавальний	Полягає в залученні майбутніх учителів до активного отримання нових знань, умінь і навичок через взаємодію в гуртках за інтересами. Цей компонент позитивно впливає на формування світогляду студентів, спонукає до творчості, забезпечує розвиток пізнавальної активності від репродуктивного до творчого рівня.
Креативний	Характеризується орієнтацією на виховання творчих здібностей майбутніх учителів, розвиток креативності та здатності нестандартно розв'язувати педагогічні задачі
Виховний	Полягає у вихованні ціннісних орієнтацій студентів вищого педагогічного навчального закладу, розвитку професійних та особистісних якостей.
Рекреаційний	Сприяє психоемоційному розвантаженню студентів, відновленню інтелектуальних та фізичних сил, реалізації творчих, пізнавальних, комунікативних запитів майбутніх учителів.

Специфіка культурно-дозвіллєвої діяльності у вищій педагогічній школі полягає в домінуванні колективно значущих цілей, особистих інтересів і схильностей студентів, її емоційному забарвленні, педагогічно-доцільній організації, відсутності нав'язливого контролю [256, с. 21]. Цієї думки дотримуються І. Кон, В. Мухіна, В. Суртаєв, Б. Трегубов, наголошуючи на необхідності уникнення жорсткої регламентації і зайвої раціональності під час організації культурно-дозвіллєвій діяльності зі студентською молоддю. Учені вважають за необхідне враховувати прагнення молоді до постійних інновацій, зміни поведінки і стилів спілкування [128, с. 87].

Культурно-дозвіллєва діяльність в університеті є середовищем для набуття досвіду організації власного змістовного дозвілля і можливістю трансляції набутого досвіду під час професійної діяльності. Залученість майбутніх учителів до культурно-дозвіллєвої діяльності сприяє розкриттю творчої особистості майбутніх фахівців, розвитку професійних якостей,

необхідних у педагогічній діяльності: виразність міміки і жестів, культура і виразність мовлення, діапазон голосу й інтонацій, імпровізація.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає можливість виокремити функції культурно-дозвіллєвої діяльності для майбутніх учителів (табл. 1.5).

Культурно-дозвіллєва діяльність припускає певну міру поєднання активних і пасивних форм змістовного відпочинку, спілкування, активної творчої діяльності і пасивного споживання духовних цінностей. Як пасивне споживання, так і активна діяльність однаково важливі для виховання особистості [158, с. 66].

Таблиця 1.5

Функції культурно-дозвіллєвої діяльності

Функція	Характеристика функції
Комунікативна	Сприяє розвитку комунікативних здібностей майбутніх педагогів, дає можливість спілкуватися з однодумцями, долати самотність або певні комплекси. Студенти під час підготовки та проведення культурно-дозвіллєвих заходів співпрацюють у колективі, що позитивно впливає на їхню здатність доступно і логічно висловлюватись, брати до уваги думки інших, уміння йти на компроміси. Ця функціє полягає також у формуванні емпатійних здібностей, можливості співчувати, співпереживати, радіти, підтримувати тощо.
Творча	Забезпечує створення умов для виявлення і розвитку творчого потенціалу студентів вищого педагогічного навчального закладу, сприяє самоорганізації. Залучення студентів до творчості допомагає реалізувати себе в певному виді діяльності, апробувати себе як у ролі учасників, так і в ролі організаторів.
Рекреаційна	У процесі культурно-дозвіллєвої діяльності знижується рівень психологічної та емоційної напруги і втоми. Ця функція створює умови для неформального спілкування та змістовного дозвілля студентів. Але важливо не плутати рекреацію з бездіяльністю, оскільки остання може призвести до погіршення культурного та творчого розвитку майбутнього вчителя

Продовж. табл. 1.5

Виховна	Полягає в цілеспрямованому розвитку особистісних потенцій студентів (творчих, комунікативних, пізнавальних, ціннісно-орієнтаційних) та в добровільному включенні в культурно-дозвіллєву діяльність. У процесі такої діяльності майбутні педагоги виховують у собі такі якості, як цілеспрямованість, організованість, дружелюбність, комунікабельність та ін.
Соціальна	Сприяє інтеграції майбутніх учителів у суспільство, самоіндетифікації, самореалізації. Студенти отримують можливість почуватися повноцінними громадянами, відчути свою приналежність до українського народу, легше адаптуватися в суспільстві; попереджуються прояви девіантної поведінки.
Пізнавальна	Сприяє набуттю нових практичних та теоретичних знань та вмінь. В контексті пізнавальної функції культурно-дозвіллєва діяльність є однією з ланок безперервної освіти, оскільки стимулює до самоосвіти та поглиблює знання студентів.
Ціннісно-орієнтаційна	Полягає у вихованні ціннісних орієнтацій, активної життєвої позиції студентів, мотивів їхньої діяльності, ідеалів, переконань, ставлень до інших людей, до самого себе. При цьому важливо, щоб студентам демонструвалися лише найкращі зразки поведінки, вияви моралі, які будуть взірцевими для майбутніх учителів.
Профілактична	Студенти, що залучені до культурно-дозвіллєвої діяльності, знаходяться під позитивним виховним впливом викладачів, засвоюють норми поведінки та соціальні цінності, розвивають творче мислення.

Теоретичний аналіз проблеми дозвілля дозволив нам виділити основні характеристики культурно-дозвіллєвої діяльності студентів вищого педагогічного навчального закладу, а саме: вона забезпечує особистісний розвиток майбутнього вчителя, сприяє самовираженню та самоствердженню; формує потребу студентів вищого педагогічного навчального закладу у створенні культурних цінностей, виступає каталізатором розкриття природних талантів і розвитку професійно значущих якостей; забезпечує психоемоційне розвантаження майбутніх учителів.

В. Суртаєв, досліджуючи специфіку молодіжного дозвілля, виявив наступні стереотипи, що гальмують культурно-дозвіллєву діяльність [270, с. 162]:

– одноманітність культурно-дозвіллєвої діяльності як наслідок обмеженого вибору і звички до цієї одноманітності;

– нерозвиненість смакових уподобань (несмак), невибірковість у споживанні культурних цінностей;

– нав'язування тих або інших форм культурно-дозвіллєвої діяльності як домінуючих без урахування спрямованості та інтересів студентської молоді.

На основі аналізу літературнх джерел, безпосереднього вивчення досвіду організації культурно-дозвіллєвої діяльності студентів вищого педагогічного навчального закладу, інтерпретуємо її як комплекс взаємопов'язаних педагогічних методик і технологій, що забезпечують альтернативність у задоволенні інтересів майбутніх учителів на основі диференціації та індивідуалізації процесу виховання, розвиток креативних здібностей, організаторських та комунікативних якостей, умінь працювати в команді, реалізацію духовно-культурного потенціалу студентів у вільний від навчання час.

Культурно-дозвіллєва діяльність поєднує провідні сфери життєдіяльності студентської громади вишу, всі його структурно-організаційні рівні: групу, потік, факультет, гуртожиток, вищий навчальний заклад загалом. Тому розглядаємо її як компонент виховного середовища [37, с. 24-25].

Проблему створення виховного середовища як найбільш доцільної форми змістовного дозвілля студентів висвітлено в дослідженнях вітчизняних (І. Бех, О. Безпалько, І. Звєрєва, В. Сластьонін) та зарубіжних (М. Вебер, Ф. Фідлер) науковців.

Досліджуючи погляди на феномен виховного середовища в педагогіці кінця XIX – першої третини XX століття, знаходимо передумови для

трактування середовища як засобу управління процесом становлення особистості. Примітними є, зокрема, погляди С. Шацького [237, с. 132], який вважав, що якісні чи кількісні зміни педагогічного процесу як складного явища соціального характеру, зазвичай, детермінуються насамперед середовищем.

На думку В. Докучаєвої, середовище має сприйматися не тільки як об'єктивний чинник становлення особистості, але й як об'єкт педагогічного впливу, в ході здійснення якого воно набуває оптимальних виховувальних характеристик [87, с. 202].

Функціональну природу виховного середовища у виші визначає успішно вибудувана педагогічна взаємодія, в якій студент не лише сприймає вплив суб'єктів виховного середовища, а й сам набуває якості суб'єкта, обумовлюючи тим самим стан і перспективи розвитку цілісного виховного середовища. Виховне середовище постає як результат конструктивної діяльності його суб'єктів, уміння працювати в команді. На жаль, сьогодні негативно впливає на його проектування зниження в суспільстві соціального статусу науково-педагогічних працівників, відсутність у викладачів матеріальних і моральних стимулів для ефективної педагогічної діяльності. Залишається невисоким професійний і культурний рівень частини викладачів [87, с. 229].

Функціонування цілісного виховного середовища у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка розглядається нами як один із визначальних факторів становлення особистості майбутнього вчителя.

Виховне середовище Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка є динамічним утворенням, яке функціонально об'єднує наступні елементи:

– *елемент особистісно-професійного розвитку*, що ініціює розвиток і реалізацію творчого потенціалу суб'єктів виховання, сприяє соціальній активності, особистісному та професійному зростанню майбутніх учителів;

– *інституціональний елемент*, який, зберігаючи спадкоємність традицій, культурних, національних і регіональних особливостей, забезпечує проектувальний характер виховного процесу;

– *подієво-часовий елемент*, включаючи впорядковану сукупність взаємопов'язаних подій, адаптує суб'єктів виховного процесу до конкретних вимог суспільства.

Цілісність виховного середовища Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка забезпечують:

– розробка концепції виховної роботи, що ґрунтується на засадах співробітництва, особистісно орієнтованого підходу;

– робота Ради з організації виховної діяльності;

– співпраця науково-педагогічних працівників із структурними підрозділами університету в напрямку організації виховної діяльності;

– співпраця з органами студентського самоврядування університету, факультетів;

– планування виховної діяльності в університеті, на факультетах;

– співпраця з органами державної влади, місцевим самоврядуванням, громадськими організаціями;

– діяльність колективів художньої самодіяльності, гуртків, секцій, студій, клубів за інтересами;

– організація культурно-дозвіллєвих заходів;

– виховна діяльність у гуртожитках;

– утвердження традицій університету та пошук інновацій.

Виховна робота з майбутніми учителями повинна включати форми діяльності, які забезпечують удосконалення загальнопедагогічної підготовки студентів, дозволяють надати процесу набуття професії особистісного забарвлення. Інакше кажучи, вона повинна бути професіоналізованою.

До основних напрямків професіоналізації позааудиторної виховної роботи С. Вітвицька відносить:

– урахування специфіки факультету при організації і проведенні виховної роботи зі студентами;

– широке використання форм, що відображають специфіку професійної діяльності майбутніх педагогів;

– моделювання і розв'язання педагогічних ситуацій;

– удосконалення особистісних якостей майбутніх учителів у процесі включення їх до активної позааудиторної виховної діяльності;

– психолого-педагогічне обґрунтування методів і форм позааудиторної роботи студентів [65, с. 188].

Положення про організацію виховної роботи в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка (протокол № 1 від 30.08.2012 р.) є основним нормативним документом, що регламентує управління виховною діяльністю в цьому навчальному закладі (додаток Б).

Згідно з Положенням, виховна робота має бути спрямована на:

– забезпечення гармонійного цілісного розвитку особистості;

– формування в студентів гуманістичного світогляду, соціально-політичної орієнтації, моральності і культури;

– виховання студентів на основі національних традицій та культурно-історичного надбання українського народу.

Положення має на меті забезпечити набуття майбутніми вчителями соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, розвиненої духовності, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури.

Означена мета передбачає реалізацію таких виховних завдань:

– забезпечення умов для самореалізації особистості, розвитку творчих здібностей майбутніх учителів;

– виховання духовної культури особистості та створення умов для вільного формування нею власної світоглядної позиції;

– створення необхідних умов для ефективного розвитку студентського самоврядування, виявлення його потенційних лідерів;

– культивування кращих рис української ментальності – працелюбності, індивідуальної свободи, глибокого зв'язку з природою, толерантності, поваги до жінки, любові до рідної землі;

– спонукання студентів університету до активної протидії проявам аморальності, правопорушенням, бездуховності, антигромадській діяльності;

– формування у суспільній свідомості переконань щодо переваг здорового способу життя, тренду соціально активної, фізично здорової та духовно розвиненої особистості;

– плекання поваги до своєї alma mater, дотримання і розвиток демократичних та академічних традицій вищого навчального закладу.

Організаційна структура виховної роботи, її зміст та форми мають ґрунтуватися на принципах:

– демократизму;

– добровільності, законності та відкритості;

– гуманізації та встановлення партнерської взаємодії між суб'єктами виховного процесу;

– орієнтації на виховання творчих здібностей, професійно-особистісних якостей, соціальної активності та громадянсько-патріотичної свідомості майбутніх фахівців;

– активності, самодіяльності та творчої ініціативи;

– послідовності та системності;

– диференціації та індивідуалізації виховного процесу;

– природовідповідності.

Організаційне забезпечення та управління культурно-дозвіллєвою діяльністю в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка здійснюють ректор, декани факультетів, заступники деканів факультетів із виховної роботи, завідувачі кафедр, куратори академічних груп, Студентська рада університету [42, с. 15]. Координується

вона Радою з організації виховної діяльності (далі Рада), котра здійснює планування, організацію та управління дозвіллям. Пріоритетними компетенціями Ради є розробка проектів нормативних документів у напрямі культурно-дозвіллєвої діяльності, підготовка і проведення заходів, надання організаційно-методичної допомоги кураторам академічних груп, органам студентського самоврядування.

Раду очолює проректор із виховної роботи. До складу Ради входять помічник ректора з виховної роботи, заступники деканів всіх факультетів із виховної роботи, керівники колективів художньої самодіяльності, начальник відділу технічних засобів навчання, працівники бюро естетичного виховання, голова студентської ради університету, голова сектору культури та дозвілля студентської ради, культорганізатори факультетів.

Управління культурно-дозвіллєвою діяльністю на факультетах здійснюють декани, які організаційно сприяють проведенню факультетських виховних заходів, здійснюють підбір кураторів академічних груп, контролюють їхню взаємодію зі студентами, здійснюють поточний контроль стану та перспектив розвитку культурно-дозвіллєвої діяльності. Безпосередньо до організації змістовного дозвілля студентів на факультетах залучені заступники деканів із виховної роботи, завідувачі кафедр, куратори академічних груп, студентські ради [207].

Практика доводить, що розвиток культурно-дозвіллєвої діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах полягає у співтворчості викладачів та студентів, спрямованій на підготовку нового покоління майбутніх учителів.

Залученість студентів Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка до культурно-дозвіллєвої діяльності створює умови для командної роботи, де кожний учасник має можливість проявити себе, забезпечуючи тим сам особистісне та професійне зростання.

На загальноуніверситетському рівні потужно займається організацією культурно-дозвіллєвої діяльності студентське самоврядування. Над

вирішенням проблем змістовного дозвілля майбутніх учителів працює один із семи секторів студентської ради університету – сектор культури та дозвілля. Він репрезентований культорганізаторами факультетів. Голова сектору обирається серед представлених культоргів. Сектором культури та дозвілля ініціюються та проводяться культурно-дозвіллєві заходи, мистецькі акції, соціальні програми, благодійні проекти [40, с. 14].

Авторка дисертаційного дослідження була культорганізатором природничого факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка протягом чотирьох років (2005–2009 рр.), очолювала сектор культури та дозвілля студентської ради університету впродовж двох років (2007–2009 рр.).

Сектор культури та дозвілля на кожному факультеті очолює культорганізатор. Необхідною умовою продуктивної діяльності цього сектору є співпраця із заступником декана із виховної роботи у напрямку планування культурно-дозвіллєвої діяльності, підготовки та проведення традиційних заходів, наданні методичної допомоги кураторам академічних груп.

Функціонування сектору культури та дозвілля здійснюється завдяки діяльності творчої команди студентів, до складу якої входять сценаристи, художники-оформлювачі, ведучі, вокалісти, хореографи, звукорежисери, освітлювачі тощо. Студенти, залучені до культурно-дозвіллєвої діяльності, мають можливість створювати культурно-дозвіллєві заходи різного формату і тематики, взаємодіями з мистецькими колективами університету та міста. Водночас ефективність культурно-дозвіллєвої діяльності досягається не за рахунок збільшення кількості проведених заходів, а шляхом підвищення їхньої якості [44, с. 18-19].

Організація студентами культурно-дозвіллєвих заходів, тематичних вечорів, інтелектуальних конкурсів, диспутів і драматизацій, систематичне відвідування репетицій під час підготовки заходів стимулюють всебічне, і

зокрема, професійне зростання особистості майбутнього вчителя, допомагають у розвитку педагогічної культури та педагогічного артистизму.

Таким чином, проблема організації культурно-дозвіллєвої діяльності є однією з найактуальніших у практиці навчально-виховної роботи педагогічного вишу, що відображається і у психолого-педагогічних дослідженнях.

На основі глибинного аналізу літературних джерел та в контексті даного дослідження дамо визначення базових для окресленої проблеми понять: культура дозвілля, культурно-дозвіллєва діяльність, культурно-дозвіллєва діяльність студентів вищого педагогічного навчального закладу.

Культура дозвілля розглядається нами як сукупність ціннісних орієнтацій і форм поведінки особистості, які забезпечують реалізацію духовно-культурного потенціалу в процесі змістовного дозвілля.

Культурно-дозвіллєву діяльність позиціонуємо як комплекс взаємопов'язаних методик і технологій, які забезпечують активізацію творчого саморозвитку особистості, її пізнавальних та інтелектуальних можливостей, популяризацію духовно-моральних цінностей у процесі конструювання культурно-розвивальних, соціально значущих заходів.

Поняття *культурно-дозвіллєвої діяльності студентів вищого педагогічного навчального закладу* конкретизуємо стосовно попереднього визначення як комплекс взаємопов'язаних педагогічних методик і технологій, які забезпечують альтернативність у задоволенні інтересів майбутніх учителів на основі диференціації та індивідуалізації процесу виховання, розвиток креативних здібностей, організаторських та комунікативних якостей, умінь працювати в команді, реалізацію духовно-культурного потенціалу студентів у вільний від навчання час.

Отож, суттєвою особливістю культурно-дозвіллєвої діяльності студентів вищого педагогічного навчального закладу є її адекватність цілям, змісту та структурі самої педагогічної діяльності. У культурно-дозвіллєвій діяльності відбувається практична реалізація виховних завдань вищої

педагогічної школи: розкриття особистісного потенціалу майбутніх учителів, розвиток комунікативних здібностей, креативності, уміння планувати, організовувати свою діяльність та діяльність інших. Емпіричний аналіз практики та результатів опитування дозволив виокремити причини, які перешкоджають розвитку культурно-дозвіллєвої діяльності: недосконала розробленість педагогічної теорії, методики і нормативно-правової бази, відсутність мотивації до культурно-творчої взаємодії як у майбутніх учителів, так і у частини викладачів. Тому актуалізується необхідність розробки критеріїв, показників та рівнів особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності, а також подальшої розробки методики особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності вищого педагогічного навчального закладу. Результати проведеного дослідження викладені в наступному параграфі цієї глави.

1.3. Критерії, показники та рівні особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності

Аналіз шкільної практики акцентує увагу на необхідності особистісно орієнтованого виховання майбутніх учителів, результатом якого є їхній особистісний розвиток. Саме воно здатне застерегти від «шаблонності» у вихованні учнів, небезпеки бути нудним та безпорадним, не прийнятим вихованцями та педагогічним колективом, допомогти розкриттю особистісного та професійного потенціалу.

В. Лозова і Г. Троцко розглядають особистісно орієнтоване виховання як таке, що виходить із визнання самобутності кожного студента та забезпечує особистісний розвиток майбутніх учителів, виходячи з виявлення здібностей, інтересів, ціннісних орієнтацій, можливостей реалізувати себе у виховній діяльності [161, с. 272].

Потужним каталізатором особистісного розвитку є залученість майбутніх учителів до культурно-дозвіллєвої діяльності. Організація дозвілля майбутніми учителями сприяє розвитку таких рис, як креативність, активність, ініціативність, відповідальність, уміння працювати в команді.

Щоб розробити критерії особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності, вважаємо за необхідне розкрити сутність поняття «критерій». Це слово грецького походження і в перекладі означає «засіб для рішення».

Енциклопедичний словник визначає «критерій» як ознаку, на основі якої відбувається оцінка, визначення або класифікація чого-небудь; міру оцінки [250, с. 654].

Розглядають поняття «критерій» також як «мірило для оцінки предмета або явища; ознаку, взяту за основу класифікації» [249, с. 181].

Так, В. Беспалько критерій тлумачить як об'єктивну кількісну міру деякого явища, або кількісне виокремлення його сторін [21, с. 45].

Актуальним у нашому дослідженні є визначення поняття «критерій», запропоноване А. Галімовим: критерій виражає найзагальнішу сутнісну ознаку, на основі якої здійснюють оцінку, порівняння реальних педагогічних явищ. При цьому, зазначає дослідник, ступінь вияву, якісна спрямованість, визначеність критерію виражається в конкретних показниках [70, с. 92].

У великому тлумачному словникові сучасної української мови зазначається, що показник – це «свідчення, доказ, ознака чого-небудь; наочні дані про результати якоїсь роботи, якогось процесу; дані про досягнення в чому-небудь» [60, с. 838]. Критерії і показники тісно пов'язані між собою, знаменуючи дедуктивні й індуктивні аспекти дослідження.

Дослідники використовують різні підходи до визначення критеріїв сформованості, вихованості, особистісного розвитку майбутніх учителів.

Так, К. Дубич, досліджуючи особистісно орієнтоване виховання студентів в умовах соціокультурного середовища вищого навчального закладу, виокремила наступні критерії та їхні показники: мотиваційно-

ціннісний критерій (показники: мотивація досягнень студента, прийняття ним життєвих цілей, прийняття локус-контролю життя), орієнтовано-поведінковий критерій (показники: активність, здатність до самоактуалізації, здатність до самоврядування) і емоційно-почуттєвий критерій (показники: особистісна тривожність, діюча емпатія) [91, с. 138].

Критерії та показники готовності майбутніх педагогів до особистісно орієнтованого виховання виокремила О. Кондрицька: когнітивний критерій (показники: визначення напрямів особистісного розвитку вихованців, обрання ефективних форм діалогового міжособистісного спілкування, набуття навичок «приймати» й визнавати вихованця, розвиток індивідуального стилю мислення педагога), мотиваційний критерій (показники: усвідомлення цінностей особистісно орієнтованого виховання, гуманістична спрямованість, сенсоутворюючі мотиви, інтерес до виховних можливостей засобів артпедагогіки, суб'єкт-суб'єктна взаємодія), діяльнісно-творчий критерій (показники: організація навчально-виховного процесу, спрямованість на досягнення результату, уміння ініціювати активність суб'єктів взаємодії, розвинена педагогічна творчість, творча уява), рефлексивно-оцінний критерій (показники: рефлексія професійної діяльності, з'ясування результативності виховного впливу, розвинена рефлексивна позиція) [129, с. 11-12].

Розглядаючи соціально-педагогічні умови особистісно орієнтованого виховання старшокласників, Н. Тимощук запропонувала когнітивний, емоційно-мотиваційний та поведінково-діяльнісний аспекти вихованості старшокласника у процесі позакласної роботи. Вищеназвані аспекти стали основою для розробки авторкою дослідження моделі вихованості старшокласника [280, с. 14].

Виходячи з того, що в культурно-дозвіллєвій діяльності здійснюється особистісний розвиток майбутніх учителів, необхідний у педагогічній діяльності, у відповідності з завданнями нашого дослідження на основі

теоретичного аналізу цього процесу, описаного у п. 1.1 та 1.2, розробимо його критерії та показники (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Критерії особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності

Показники критеріїв визначалися за результатами опитування викладачів та студентів вищого педагогічного навчального закладу, залучених до культурно-дозвіллєвої діяльності.

Когнітивний критерій. Знання є фундаментальним складником когнітивного критерію особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності. У вузькому сенсі, знання являють собою понятійно-фактичну складову навчального матеріалу, котра містить взаємопов'язані факти, закономірності, теорії та узагальнення і фіксує результати пізнавальної діяльності [110, с. 222-225].

Глибокий рівень засвоєння інформації репрезентується вмінням, яке передбачає здатність людини мобілізувати знання з метою виконання певних дій, необхідних для досягнення мети. Таким чином, знання є базою теоретичної і практичної підготовки студента вищого педагогічного навчального закладу для результативного здійснення професійної діяльності [243, с. 59].

Когнітивний критерій характеризує психологічну готовність студентів до організації дозвілля. Задля ефективного здійснення культурно-дозвіллєвої діяльності необхідні насамперед організаторські знання. Розглядаючи основи організаторської роботи, її особливості та принципи, О. Лутошкін тлумачить

організаторські знання як сукупність відомостей у галузі організаторської роботи, розуміння цілей, задач діяльності, знання особливостей особистості й колективу [163, с. 15].

Солідаризуємось із думкою А. Фатова, який наголошує на необхідності для майбутнього вчителя читати літературу з проблем організації дозвілля, дослухатися до порад досвідчених людей і якомога більше відвідувати культурно-дозвіллєві заходи різної тематики і формату [290, с. 68].

Когнітивний критерій проявляється через показники: інтерес до особистісного розвитку та організаторської роботи в культурно-дозвіллєвій діяльності, інтеграція інтересів учасників творчої команди, готовність студентів брати участь в організації культурно-дозвіллєвих заходів.

У контексті когнітивного критерію виділяємо таку структуру знань:

– *знання про особистісно орієнтоване виховання та індивідуальний розвиток студентів* (уявлення про механізми особистісного розвитку, сучасні концепції та засади особистісно орієнтованого виховання, закономірності розвитку творчої команди).

– *знання про культурно-дозвіллєву діяльність* (мета, завдання, принципи, форми і методи культурно-дозвіллєвої діяльності, розуміння особливостей організаторської роботи, механізми впливу культурно-дозвіллєвої діяльності на розвиток творчої уяви майбутніх учителів; ці знання мають трансформуватися в готовність брати участь у культурно-дозвіллєвих заходах своєї академічної групи, факультету, гуртожитку, вищого педагогічного навчального закладу).

Структура когнітивного критерію наведена на рис. 1.3.

Отож, для ефективної організації культурно-дозвіллєвої діяльності, студентам вищого педагогічного навчального закладу необхідні базові відомості про педагогіку дозвілля, особливості організаторської роботи в колективі, закономірності розвитку творчої команди; про механізми особистісного розвитку, особистісно орієнтованого виховання майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності.

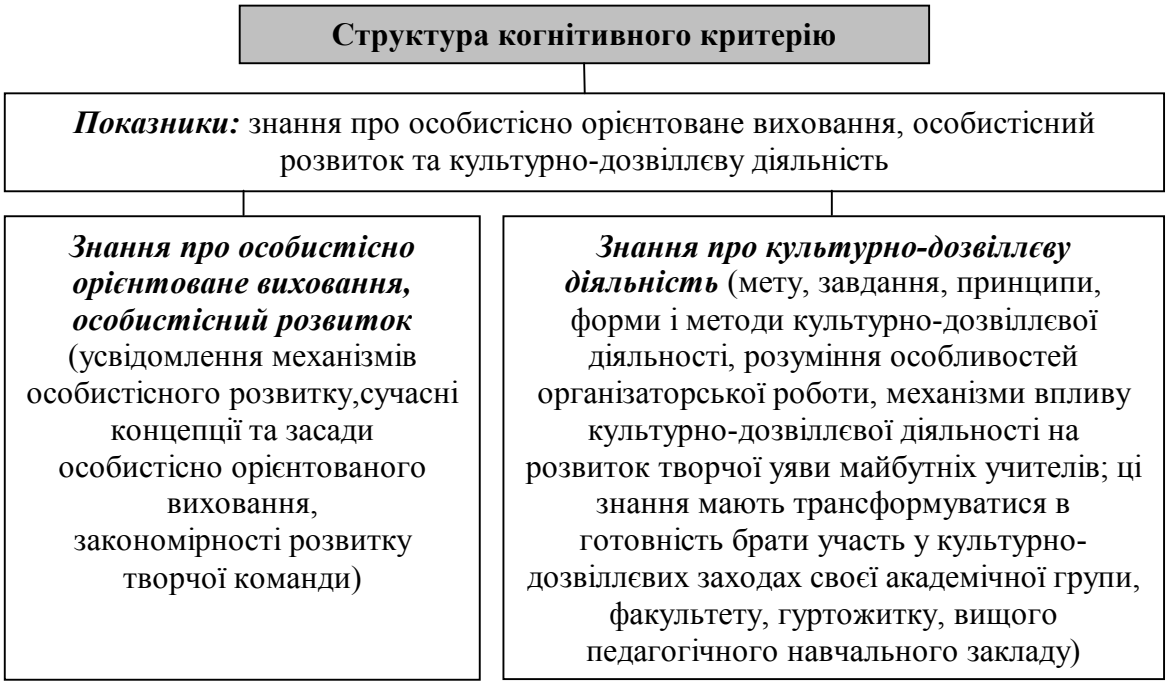

Рис. 1.3. Структура когнітивного критерію

Мотивація – один із важливих факторів підвищення ефективності діяльності людини. Мотивацію особистості Л. Карамушка трактує як сукупність факторів, що визначають поведінку, як сукупність мотивів, як спонуку, що викликає діяльнісну активність особистості та визначає її спрямованість. Мотивація є динамічним процесом формування мотиву як підґрунтя вчинку, – наголошує Л. Карамушка [118, с. 125].

Мотивацію як ключ до опису й глибинного розуміння особистості та її індивідуальних особливостей розуміє й О. Макаревич [165, с. 135-136].

Мотиви є психологічною передумовою поведінки людини, вони виконують функції спонукання, спрямування і коригування особистісної діяльності.

Різновидом мотивів є прагнення, в яких виявляються потреби особистості в умовах спеціально організованої діяльності. Залежно від змісту, цілі та рівня усвідомленості, прагнення може набувати вигляду потягу чи бажання. Потяги не спонукають особистість до цілеспрямованої активності, на відміну від бажань, які передбачають чітке усвідомлення цілі,

спонукають людину до вольових дій, спрямованих на досягнення значущої мети.

Мотиви особистості визначаються ціннісними орієнтаціями. Зумовлюючи напрям потреб і інтересів, ціннісні орієнтації детермінують всю мотиваційну систему особистості і її спрямованість. Тому ціннісні орієнтації виступають найважливішим чинником, який регулює, детермінує мотивацію поведінки, що, зрештою, визначає цілісність особистості. Так, В. Васютинський зазначив, що цілісність особистості, її стійкість у соціальному плані є стійкістю її ціннісних орієнтації, довкола яких групуються установки особистості, її інтереси.

Саме в студентському віці, на думку Б. Ананьєва, перетворення всієї системи ціннісних орієнтацій, з одного боку, та інтенсивне формування спеціальних здібностей у зв'язку з професіоналізацією, з іншого, – є центральним періодом формування характеру та інтелекту [11, с. 74].

Для визначення мотивів, які спонукають студентів вищого педагогічного навчального закладу до участі в культурно-дозвіллєвій діяльності, проведено опитування серед студентської молоді II-IV курсів. Мотив самореалізації в культурно-дозвіллєвій діяльності називають 56% респондентів, на задоволення особистих інтересів вказують 23% опитаних. 8% майбутніх педагогів прагнуть до популяризації духовно-моральних цінностей у студентському середовищі. І лише 12% мотивують бажанням раціонально організовувати дозвілля інших студентів. Дослідження засвідчують, що частина майбутніх учителів має досить високий рівень меркантильності та прагматизму.

У цілому, мотиви особистісного розвитку та самореалізації переважають над мотивами емпатійних переживань, альтруїзму, командної взаємопідтримки, творення духу спільних перемог.

Ефективність культурно-дозвіллєвої діяльності у вищому педагогічному навчальному закладі значною мірою залежить від наявності у кожного студента мотивів участі в дозвіллі. Таким чином виникає протиріччя

між цілями діяльності колективу (творчої команди) та ставленням до них кожного студента. Перетворення цього протиріччя на рушійну силу розвитку культурно-дозвіллєвої діяльності можливе при сформованості групового мотиву діяльності. Саме завдяки спільному мотиву членів творчої команди можна підвищувати рівень організації дозвілля. Значущими мотивами участі в культурно-дозвіллєвій діяльності є потреба у творчій діяльності, бажання бути членом творчої команди та раціонально організовувати дозвілля інших студентів.

Співвіднесення задач колективної діяльності та особистісних цілей дає можливість наголошувати на гуманістичному характері культурно-дозвіллєвої діяльності. Як наголошують І. Зязюн, Н. Тарасевич та ін., гуманістична спрямованість виступає найголовнішим складником педагогічної майстерності вчителя, домінантою якої є виявлення здібностей та особистісний розвиток учнів [193, с. 241].

Виховання заради щастя дитини – такий гуманістичний смисл педагогічної діяльності В. Сухомлинського. Першорядне завдання учителя, вважав учений, полягає в тому, щоб відкрити в кожній дитині творця, поставити її на шлях самобутньо-творчої, інтелектуально-повнокровної праці. «Розпізнати, виявити, розкрити, випестити, викохати в кожному учневі його неповторно-індивідуальний талант – значить підняти особистість на високий рівень розвитку людської гідності» [277, с. 119].

Щоб уміло організовувати культурно-дозвіллєву діяльність, наголошує А. Жарков, необхідно надавати мотивації та ціннісним орієнтаціям майбутніх учителів провідну роль. Учений стверджує, що в процесі організації дозвілля необхідно знати потреби особистості, цілі та мотиви діяльності, переконання та ідеали, які можуть виступати чинником популяризації духовно-моральних цінностей у студентському середовищі [98, с. 234].

На підставі аналізу наукових джерел та опитування виокремлено такі складники емоційно-ціннісного критерію особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності: мотиви (прагнення раціонально

організовувати дозвілля інших студентів, потреби у творчій діяльності, самореалізації, бажання бути членом творчої команди, підвищувати рівень організації дозвілля, прагнення до популяризації духовно-моральних цінностей у студентському середовищі) та ціннісні орієнтації (гуманістична спрямованість, усвідомлення значення досвіду культурно-дозвіллєвої діяльності для майбутньої виховної роботи в школі).

Структура емоційно-ціннісного критерію подана на рис. 1.4.

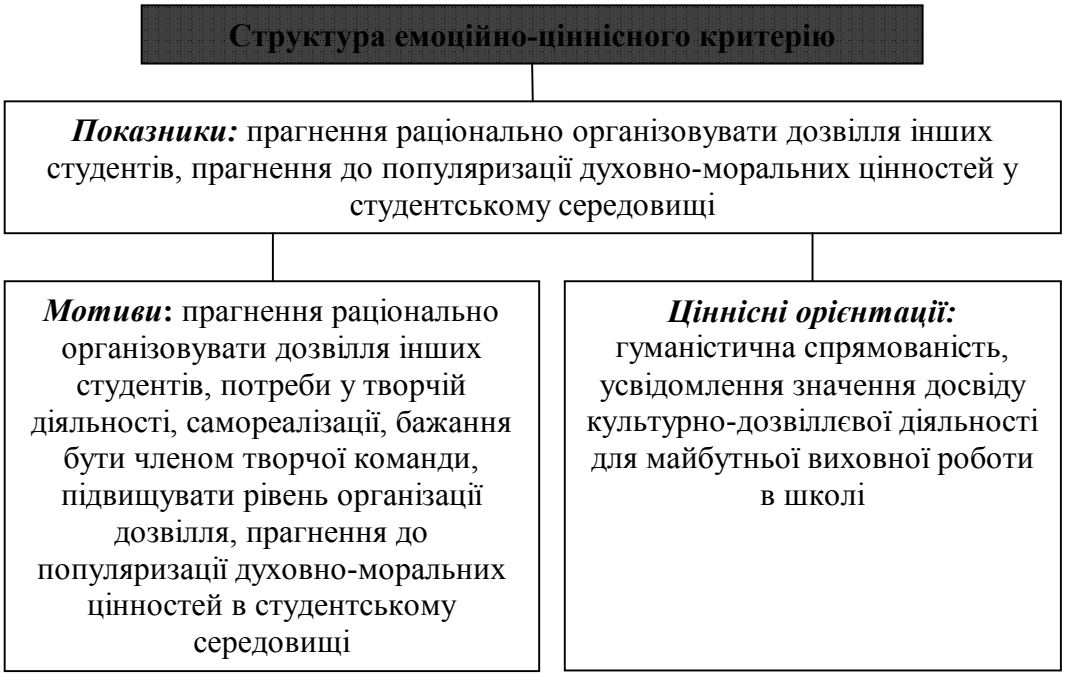

Рис. 1.4. Структура емоційно-ціннісного критерію

Креативно-діяльнісний критерій. Базовим складником креативно-діяльнісного критерію є уміння. Уміння – це здатність до виконання складних комплексних дій на основі засвоєних знань, досвіду, навичок. Такі дії у своїй основі є творчими і не можуть бути автоматизованими, тобто вміння є своєрідним показником особистісного розвитку людини [181, с. 311].

Набуття умінь та їхнє ефективне практичне застосування залежить від здібностей людини. Здібності – це індивідуально-психологічні властивості особистості, що забезпечують успіх у діяльності, спілкуванні і легкість

оволодіння ними [217, с. 246]. На сьогодні відомі різні класифікації здібностей, а саме: математичні, лінгвістичні, гуманітарні, творчі (музичні, художні, літературні), сенсомоторні, перцептивні, розумові, комунікативні здібності та ін. Зазначимо, що успішність виконання діяльності залежить не тільки від здібностей, а й від мотивації та особистісних особливостей індивіда.

Здібності, наголошує Б. Теплов, не можуть існувати інакше, як у постійному процесі розвитку. Здатність, яка не розвивається, з часом втрачається. Тільки завдяки систематичним заняттям ми підтримуємо та розвиваємо відповідні здібності.

Авторським колективом підручника «Педагогічна майстерність», ґрунтуючись на дослідженнях Н. Кузьміної, виокремлено шість провідних здібностей до педагогічної діяльності [191, с. 28]:

1) *комунікативність* – професійна здатність педагога, що характеризується потребою в спілкуванні, готовністю легко вступати в контакт, викликати позитивні емоції у співрозмовника й мати задоволення від спілкування;

2) *перцептивні здібності* – професійна проникливість, пильність, педагогічна інтуїція, здатність сприймати й розуміти іншу людину;

3) *динамізм особистості* – здатність активно впливати на іншу особистість;

4) *емоційна стабільність* – здатність володіти собою, зберігати самоконтроль, здійснювати саморегуляцію за будь-якої ситуації, незалежно від сили зовнішніх чинників, що провокують емоційний зрив;

5) *оптимістичне прогнозування* – передбачення розвитку особистості з орієнтацією на позитивне в ній і перетворення всієї структури особистості через уплив на позитивні якості;

6) *креативність* – здатність до творчості, спроможність генерувати незвичні ідеї, відходити від традиційних схем, швидко розв’язувати проблемні ситуації.

Отож, креативні здібності майбутнього вчителя належать до найбільш значущих для успішної професійної діяльності. В. Сухомлинський підкреслював, що лише творчий педагог здатний запалити в учнях іскру пізнання, тому кожному вчителю необхідно виховувати креативність, яка є запорукою його здатності успішно вирішувати професійні завдання.

У контексті нашого дослідження важливою педагогічною вимогою до розвитку креативних здібностей є включення майбутніх учителів до управління творчим процесом. Едвард де Боно стверджує, що креативні здібності – це не природний талант, а радше навичка, яку можна сформувати. Учений зазначає, що для досягнення креативності необхідно зазіхнути на усталені твердження та правила [186, с. 26-27].

Співтворчість студентів найефективніше відбувається в процесі культурно-дозвіллєвої діяльності. Креативна спрямованість дозвілля сприяє розвитку творчої уяви, здатності генерувати оригінальні ідеї, відходити від шаблонності в організації дозвілля.

Майбутньому вчителю важливо володіти здатністю до імпровізації та експромту, які є першоджерелом педагогічної творчості. На думку А. Макаренка, негайний аналіз і негайна дія – обов’язкова складова успішної діяльності педагога. Будь-яка «заготовка» – лише ескіз, що оживає завдяки імпровізації. Щоб уміти імпровізувати, треба управляти своїм психологічним станом, володіти мистецтвом вільного спілкування, оскільки педагогічна імпровізація – внутрішньо очікуваний, але зовні несподіваний для вчителя момент, коли найяскравіше виявляється педагогічне «Я».

В основі креативно-діяльнісного критерію особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності бачимо якості, котрі Л. Уманський та А. Лутошкін виділили як необхідні для організатора: практичність та глибина розуму, активність, ініціативність, рішучість, комунікабельність, наполегливість, організованість, спостережливість, працездатність, самостійність [285, с. 26].

Організаторські вміння А. Лутошкін тлумачить як здатність людини швидко й ефективно застосовувати на практиці організаторські знання, діяти з урахуванням накопиченого досвіду й певної ситуації, що склалася [265, с. 16].

Структура креативно-діяльнісного критерію подана на рис. 1.5.

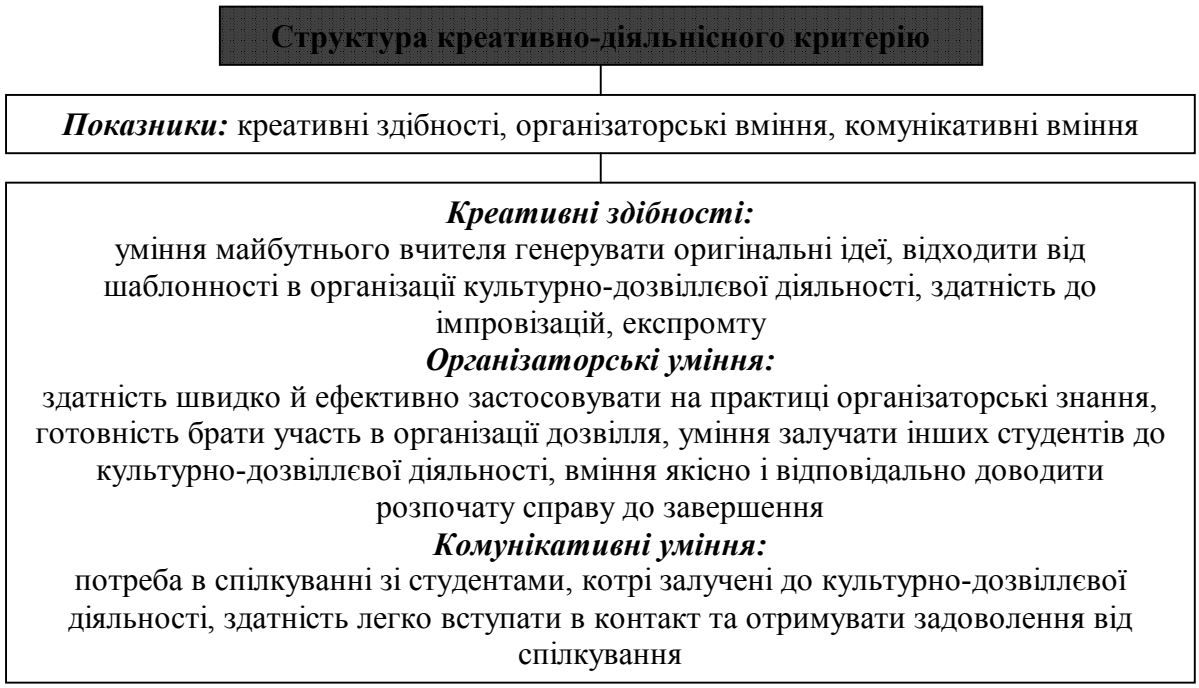

Рис. 1.5. Структура креативно-діяльнісного критерію

До структури креативно-діяльнісного критерію особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності належать: здатність генерувати оригінальні ідеї, готовність брати участь в організації культурно-дозвіллєвої діяльності, вміння якісно і відповідально доводити розпочату справу до кінця, вміння залучати інших студентів до культурно-дозвіллєвої діяльності, уміння знайти оптимальну форму комунікації та взаємодії зі студентами.

Командно-рольовий критерій. Уміння майбутніх учителів залучати учнів до командної роботи та розподіляти доручення на основі особистісного підходу є важливим складником успішної професійної діяльності. У цьому контексті В. Сухомлинський зазначає: «Команда, безумовно, є творінням

педагога, вона не може виникнути сама по собі й жити стихійно. Учитель у командній діяльності є тією силою, завдяки якій ніколи не припиняється духовний, моральний, інтелектуальний, емоційний, естетичний розвиток учнів» [275, с. 98].

Командотворення – це перший етап створення будь-якого педагогічно результативного колективу, його ядра, виділення робочого активу. Команда – група індивідів, людей-однодумців, які взаємодіють між собою у напрямку реалізації спільної мети та несуть колективну відповідальність за її досягнення [265, с. 95].

Так, детальну систематику істотних ознак команд пропонують Л. Карамушка та О. Філь. Авторки виокремлюють три диференційних параметри. Перший – цілі діяльності, які є спільними для команди та приймаються кожним із її членів на мотиваційному рівні. Другий – взаємодія в ході досягнення цілей, яка в команді базується на принципах партнерства та можливостях особистісного і професійного зростання. Третій – рольова структура, яка задається зсередини відповідно до особистісних характеристик членів команди [117, с. 29-30].

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає можливість з'ясувати сутнісні ознаки команди (табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Сутнісні ознаки команди

Командна діяльність	**Командні норми**	**Командні взаємини**
– консолідована спільність; – орієнтація на командну задачу.	– діяльнісна компетентність; – рольова доцільність; – взаємно розподілена відповідальність.	– значимість взаємин; – сприятливий мікроклімат; – можливість особистісного розвитку.

Виокремлений у ході дослідження командно-рольовий критерій ґрунтується на методиці колективних творчих справ, розробленій та апробованій І. Івановим. Головна мета цієї методики – виховання суспільно-

активної творчої особистості, яка здатна примножити суспільну культуру, зробити внесок в побудову правового демократичного суспільства.

Принципові положення методики колективних творчих справ, розробленої І. Івановим [108, с. 47]:

1. Соціальна спрямованість діяльності, що забезпечує виховання особистості в колективі і через колектив.

2. Турботливе ставлення в колективі – сприяє його згуртуванню, вихованню взаємодопомоги, взаємопідтримки, взаємоповаги.

3. Поділ колективу на мікроколективи і творчі групи задля розробки власного варіанту проведення творчої справи й обґрунтування його переваг.

4. Підготовка творчої справи, у процесі якої відбувається розвиток організаторських і творчих здібностей.

5. Чергування діяльності (зміна доручень у процесі підготовки та проведення різних творчих справ) – створює можливості для набуття кожним членом колективу нових знань, умінь та навичок.

6. Створення ради справи, яка безпосередньо організовує творчу справу; кожен член ради має особистісне доручення, за якість виконання якого несе відповідальність.

Згуртування колективу в процесі колективних творчих справ вимірюється здобутками кожної особистості – моральними і творчими, такими як мотиви і вчинки, цінності й цілі, інтереси і потреби, ідеали й самооцінка.

Розподіл рольових функцій є ключовим фактором ефективної діяльності команди. Д. Сміт наголошує, що успіх команди корелює з правильним міксом різних ролей [319].

Британський дослідник М. Белбін розробив теорію ефективності команди. Як стверджує вчений, для її ефективного функціонування необхідне виконання певних функцій членами команди, відповідно до відведених їм ролей. Учасники команди обирають ролі, керуючись нахилами, здібностями, індивідуально-типологічними особливостями [320].

Сутнісні характеристики командних ролей, розроблених М. Белбіном, наведені в табл. 1.7.

Таблиця 1.7

Класифікація командних ролей (за М. Белбіном)

Виконавець	Характеристика	Очікуваний результат
Інтелектуальні ролі		
Мислитель	Серйозний, незалежний, творча особистість	Генерує оригінальні ідеї та вирішує комплексні проблеми
Оцінювач	Поміркований, раціональний, розсудлива особистість	Аналізує проблеми й оцінює пропозиції
Спеціаліст	Цілеспрямований, вузькоспеціалізована особистість	Проводить експертизу
Виконавчі ролі		
Формувач	Консервативний, відповідальний, дисциплінована особистість	Перетворює плани в дії
Виконавець	Раціональний, поміркований, розсудлива особистість	Аналізує проблеми й оцінює пропозиції
Контролер	Добросовісний, скрупульозна особистість	Контролює та вдосконалює виконання
Управлінські ролі		
Координатор	Спокійний, упевнений у собі, контрольована особистість	Запобігає виникненню конфліктів
Колективіст	Соціально орієнтована особистість	Аналізує проблеми й оцінює пропозиції
Комунікатор	Ентузіаст, відкрита, доброзичлива особистість	Визначає нові можливості та встановлює контакти

Головним стрижнем теорії М. Белбіна є те, що ефективна команда повинна бути збалансованою з погляду ролей, які виконують її члени. По суті, команді для виконання необхідних функцій потрібні всі перераховані ролі.

Результатом успішного командотворення є високий рівень згуртованості команди. Командна згуртованість – це показник міцності, єдності та стійкості міжособистісних взаємодій і взаємовідносин [153, с. 33-34].

Утіленням командної роботи та дієвим засобом виховання майбутніх учителів є культурно-дозвіллєва діяльність. Учасники творчої команди під час організації дозвілля об'єднані спільною метою, діяльністю, відносинами, які характеризуються готовністю до взаємозаміни командних ролей. Творча команда має свої суттєві особливості, зокрема:

– складається більше ніж із трьох осіб;

– члени творчої команди, відповідно до відведеної їм ролі, беруть участь у спільному досягненні поставлених цілей;

– для учасників творчої команди характерний високий ступінь контактів усередині, в ньому переважають неформальні відносини;

– творча команда має ясну, впорядковану структуру, зорієнтовану на досягнення поставлених цілей і виконання певних завдань;

– творча команда – довготривала група, склад якої є мінливим через постійне оновлення її учасників [242, с. 52-53].

Найістотніша роль у творчій команді належить культорганізатору, який має володіти лідерськими якостями, умінням створювати сприятливий мікроклімат у творчій команді та цілеспрямовано вести за собою її учасників.

Залучення студентів до командної роботи є фактором особистісного розвитку, що є дуже цінним для майбутнього вчителювання.

Ураховуючи вищесказане, виокремлюємо такі показники командно-рольового критерію особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності: уміння працювати в творчій команді, володіння методикою колективних творчих справ (за І. Івановим), уміння розподіляти доручення в творчій команді на основі особистісного підходу, готовність до взаємозаміни командних ролей, уміння створювати позитивний мікроклімат у творчій команді.

Структура командно-рольового критерію подана на рис. 1.6.

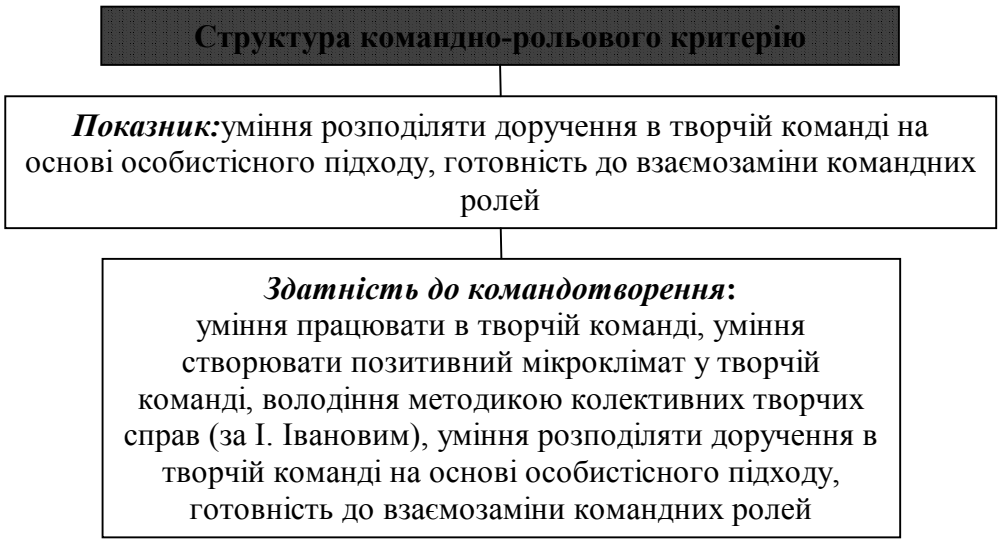

Рис. 1.6. Структура командно-рольового критерію

Виділені критерії особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності (когнітивний, емоційно-ціннісний, креативно-діяльнісний, командно-рольовий) взаємопов'язані та взаємозалежні.

На основі виділених критеріїв виокремимо рівні особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності: низький, середній і високий.

У психолого-педагогічній літературі поняття «рівень» є досить розповсюдженим. Рівень як міра величини, розвитку, значущості або ж ступінь якості, обґрунтовується в словнику [250, с. 512].

Загальноприйнятої класифікації рівнів немає, тому дослідники не дотримуються чітких вимог у їхньому обґрунтуванні.

Так, високий рівень особистісного розвитку в культурно-дозвіллєвій діяльності за когнітивним критерієм характеризується: знанням сучасних концепцій та засад особистісно орієнтованого виховання, усвідомленням мети, завдань, принципів, форм і методів культурно-дозвіллєвої діяльності, прагненням поглиблювати знання з організаторської роботи, усвідомленням

механізмів впливу культурно-дозвіллєвої діяльності на розвиток творчої уяви майбутніх учителів, готовністю брати участь у культурно-дозвіллєвих заходах різного формату і тематики.

Середній рівень особистісного розвитку в культурно-дозвіллєвій діяльності за когнітивним критерієм характеризується: не повним усвідомленням основних цілей культурно-дозвіллєвої діяльності, бажанням поглиблювати знання з культурно-дозвіллєвої діяльності під упливом мотивування, наявністю неусвідомлених зв'язків між особистісним розвитком студентів та залученістю до організації дозвілля, ситуаційним інтересом до культурно-дозвіллєвої діяльності.

Низький рівень особистісного розвитку в культурно-дозвіллєвій діяльності за когнітивним критерієм характеризується: відсутністю бажання здобувати знання з особистісно орієнтованого виховання чи культурно-дозвіллєвої діяльності, сутність дозвілля розуміється на емпіричному рівні, знання з культурно-дозвіллєвої діяльності здебільшого мозаїчного характеру, студент не здатний самостійно брати участь у культурно-дозвіллєвих заходах від рівня академічної групи до загальноуніверситетського.

Високому рівню особистісного розвитку в культурно-дозвіллєвій діяльності за емоційно-ціннісним критерієм притаманні такі показники: провідні мотиви – потреба у творчій діяльності, прагнення раціонально організовувати дозвілля інших студентів та популяризувати духовно-моральні цінності в студентському середовищі (гуманістична спрямованість, альтруїзм), самореалізація; студент усвідомлює себе членом творчої команди, усвідомлює значення досвіду культурно-дозвіллєвої діяльності для майбутньої виховної роботи в школі.

Середній рівень особистісного розвитку в культурно-дозвіллєвій діяльності за емоційно-ціннісним критерієм характеризують нестійкі потреби у творчості, цілеспрямованого інтересу до культурно-дозвіллєвої діяльності студент не проявляє, разом з тим, усвідомлює значення дозвілля для майбутнього вчителювання.

Низький рівень особистісного розвитку в культурно-дозвіллєвій діяльності за емоційно-ціннісним критерієм проявляється у наступних показниках: студента не цікавить культурно-дозвіллєва діяльність, йому властива нестійка мотивація у навчанні, прагнення раціонально організовувати дозвілля інших студентів проявляється рідко; не усвідомлює сутність майбутньої професійної діяльності.

Високий рівень особистісного розвитку в культурно-дозвіллєвій діяльності за креативно-діяльнісним критерієм характеризується здатністю майбутнього вчителя генерувати оригінальні ідеї, відходити від шаблонності в організації культурно-дозвіллєвої діяльності, здатністю до імпровізацій, експромту; проявляє готовність брати участь в організації дозвілля, залучати інших студентів до культурно-дозвіллєвої діяльності; може швидко й ефективно застосовувати на практиці організаторські знання, уміє відповідально доводити розпочату справу до завершення, має яскраво виражену потребу в спілкуванні зі студентами, котрі залучені до культурно-дозвіллєвої діяльності.

Середній рівень особистісного розвитку в культурно-дозвіллєвій діяльності за креативно-діяльнісним критерієм проявляється наступним чином: у культурно-дозвіллєвій діяльності зі студентами демонструє виконавську роль та використовує стандартні форми проведення дозвілля, уникаючи генерування оригінальних ідей, відчуває труднощі під час вибору оптимальних прийомів в організаторській діяльності, розпочату справу частково доводить до завершення.

Низький рівень особистісного розвитку в культурно-дозвіллєвій діяльності за креативно-діяльнісним критерієм проявляється наступним чином: у культурно-дозвіллєвій діяльності зі студентами поводиться стримано, активності не проявляє, рідко вдається до генерування оригінальних ідей. Недостатньо сформовані організаторські уміння, розпочату справу доводить до завершення лише під безпосереднім контролем.

Високий рівень особистісного розвитку в культурно-дозвіллєвій діяльності за командно-рольовим критерієм характеризується показниками: уміє працювати в творчій команді, володіє методикою колективних творчих справ (за І. Івановим), уміє розподіляти доручення в творчій команді на основі особистісного підходу, готовий до взаємозаміни командних ролей, уміє створювати позитивний мікроклімат у творчій команді.

Середній рівень особистісного розвитку в культурно-дозвіллєвій діяльності за командно-рольовим критерієм проявляється наступним чином: частково володіє методикою колективних творчих справ (за І. Івановим), доручення в творчій команді на основі особистісного підходу розподіляє рідко, відчуває труднощі при взаємозаміні командних ролей.

Низький рівень особистісного розвитку в культурно-дозвіллєвій діяльності за командно-рольовим критерієм має такі показники: не володіє методикою колективних творчих справ (за І. Івановим), не має чіткого уявлення по результат культурно-дозвіллєвої діяльності, яка в його виконанні носить хаотичний характер, не усвідомлює значущості діяльності в творчій команді, взаємозаміна командних ролей не спостерігається, особливої уваги щодо створення позитивного мікроклімату в творчій команді не проявляє.

Таким чином, у цьому розділі нами обґрунтовані когнітивний, емоційно-ціннісний, креативно-діяльнісний, командно-рольовий критерії особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності. Розроблені критерії дозволяють здійснити якісну характеристику низького, середнього та високого рівнів особистісного розвитку у культурно-дозвіллєвій діяльності.

Висновки до першого розділу

Дослідження стану окресленої проблеми в педагогічній теорії і виховній діяльності вищого педагогічного навчального закладу дозволяє зробити такі висновки.

Проблема особистісно орієнтованого виховання майбутніх учителів є однією з найактуальніших у філософських працях та психолого-педагогічних дослідженнях, що торкаються проблем професійної підготовки педагога

Учені по-різному тлумачать сутність поняття «особистісно орієнтоване виховання студентів вищого педагогічного навчального закладу». У контексті нашого дослідження зазначений феномен позиціонується як цілеспрямований процес створення максимально сприятливих умов для активізації творчого саморозвитку особистості майбутнього вчителя, виховання індивідуальних та професійних якостей, необхідних для успішної педагогічної діяльності.

При визначенні завдань дослідження ми виходили з припущення: якщо студент вищого педагогічного навчального закладу матиме високий рівень особистісного розвитку у культурно-дозвіллєвій діяльності, буде розвивати власні творчі здібності, особистісні та професійні якості, то він зможе продуктивно взаємодіяти на засадах особистісного підходу із талановитими школярами і класними колективами в цілому. Особистісно орієнтоване виховання повинне стати ключовим у підготовці майбутнього вчителя, оскільки його реалізація значною мірою детермінує професійну майстерність педагога та сприяє творчому самовираженню особистості. Залученість майбутніх учителів до культурно-дозвіллєвої діяльності сприяє розкриттю творчої особистості майбутніх фахівців, розвитку професійних якостей, необхідних у педагогічній діяльності (виразність міміки й жестів, культура і виразність мовлення, діапазон голосу і інтонацій, імпровізація).

Під *культурою дозвілля* розуміємо сукупність ціннісних орієнтацій і форм поведінки особистості, які забезпечують реалізацію духовно-культурного потенціалу в процесі змістовного дозвілля; *культурно-дозвіллєва діяльність* розглядається нами як комплекс взаємопов’язаних методик і технологій, які забезпечують активізацію творчого саморозвитку особистості, її пізнавальних та інтелектуальних можливостей, популяризацію

духовно-моральних цінностей у процесі конструювання культурно-розвивальних, соціально значущих заходів.

Культурно-дозвіллєву діяльність студентів вищого педагогічного навчального закладу позиціонуємо як комплекс взаємопов'язаних педагогічних методик і технологій, які забезпечують альтернативність у задоволенні інтересів майбутніх учителів на основі диференціації та індивідуалізації процесу виховання, розвиток креативних здібностей, організаторських та комунікативних якостей, умінь працювати в команді, реалізацію духовно-культурного потенціалу студентів у вільний від навчання час.

Показано, що особистісно орієнтоване виховання та залучення майбутніх учителів до культурно-дозвіллєвої діяльності тісно взаємопов'язані. Особистісно орієнтоване виховання майбутніх учителів означає пріоритет інтересів і запитів особистості студента, враховуючи його своєрідність і можливості, максимальну реалізацію і самореалізацію, розвиток рефлексії, надання умов для виявлення його задатків. Разом з тим, культурно-дозвіллєва діяльність є практичною школою виховання комплексу особистісних якостей, які необхідні кожній людині у майбутній професійній діяльності.

З'ясовано, що суттєвою особливістю культурно-дозвіллєвої діяльності студентів вищого педагогічного навчального закладу є адекватність її роботи цілям, змісту та структурі самої педагогічної діяльності. Культурно-дозвіллєва діяльність поєднує провідні сфери життєдіяльності студентської громади вищого навчального закладу, усі його структурно-організаційні рівні: групу, потік, факультет, гуртожиток, вищий навчальний заклад. Тому її розглядаємо як компонент виховного середовища. У культурно-дозвіллєвій діяльності відбувається практична реалізація виховних задач вищої педагогічної школи: розкриття особистісного потенціалу майбутніх учителів, розвиток комунікативних здібностей, креативності, уміння планувати, організовувати свою діяльність та діяльність інших.

Спираючись на результати досліджень І. Беха, М. Гриньової, К. Дубич, А. Жаркова, І. Зязюна, Ю. Кращенка, А. Макаренка, Н. Тарасевич, А. Фатова та ін., визначено когнітивний, емоційно-ціннісний, креативно-діяльнісний, командно-рольовий критерії особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності. Розроблені критерії характеризують низький, середній та високий рівні особистісного розвитку у культурно-дозвіллєвій діяльності.

Для студентів із *високим рівнем* особистісного розвитку у культурно-дозвіллєвій діяльності характерно прагнення поглиблювати знання з зкультурно-дозвіллєвої діяльності, котра впливає на розвиток творчої уяви майбутніх учителів, уміння працювати в творчій команді, прагнення раціонально організовувати дозвілля інших студентів та популяризація духовно-моральних цінностей в студентському середовищі (гуманістична спрямованість, альтруїзм), здатність відходити від шаблонності в організації культурно-дозвіллєвої діяльності, уміння розподіляти доручення в творчій команді на основі особистісного підходу, уміння відповідально доводити розпочату справу до завершення тощо.

Студентів із *середнім рівнем* особистісного розвитку у культурно-дозвіллєвій діяльності характеризує ситуаційний інтерес до культурно-дозвіллєвої діяльності, але разом з тим, усвідомлюють значення дозвілля для майбутнього вчителювання, поглиблюють знання з культурно-дозвіллєвої діяльності під упливом мотивування, демонструють виконавську роль та використовують стандартні форми проведення дозвілля, доручення в творчій команді на основі особистісного підходу розподіляють рідко, відчувають труднощі при взаємозаміні командних ролей, між особистісним розвитком та залученістю до організації дозвілля не знаходять усвідомлених зв’язків, розпочату справу частково доводить до завершення тощо.

Студентів із *низьким рівнем* особистісного розвитку у культурно-дозвіллєвій діяльності характеризують відсутність бажання здобувати знання з особистісно орієнтованого виховання чи культурно-дозвіллєвої діяльності,

сутність дозвілля студенти розуміють на емпіричному рівні, не здатні самостійно брати участь у культурно-дозвіллєвих заходах,прагнення раціонально організовувати дозвілля інших студентів проявляється рідко; не усвідомлюють значущості діяльності в творчій команді, взаємозаміна командних ролей не спостерігається, неусвідомлення сутності майбутньої професійної діяльності, розпочату справу доводить до завершення лише під безпосереднім контролем.

Розроблені критерії, показники та рівні особистісного розвитку у культурно-дозвіллєвій діяльності будуть експериментально перевірені в ході розробки та реалізації методики особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності вищого педагогічного навчального закладу.

РОЗДІЛ 2
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДИКИ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ У КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЄВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОГО ПЕДАГОГІЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

2.1. Вивчення особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності

Перед розробкою експериментальної методики особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності проведено вивчення рівнів особистісного розвитку у майбутніх учителів Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (ПНПУ імені В. Г. Короленка), Миколаївського національного університету імені В. Сухомлинського (МНУ імені В. Сухомлинського), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (УДПУ імені Павла Тичини), Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (ЧНУ імені Богдана Хмельницького).

Проведення *констатувального* етапу дослідження мало на меті виявлення рівня особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності та встановлення причинно-наслідкових зв’язків між педагогічними процесами.

У дослідженні взяли участь 434 студенти II-IV курсів, залучені до культурно-дозвіллєвої діяльності: культорганізатори, старости, учасники творчих команд, мистецьких колективів, члени студентських рад факультетів, навчального закладу, гуртожитку тощо. З них: 114 майбутніх учителів з ПНПУ імені В. Г. Короленка (46 осіб – природничий факультет, 35 осіб – фізико-математичний факультет, 33 особи – факультет філології та журналістики), 104 студенти з МНУ імені В. Сухомлинського (59 осіб з біологічного факультету, 45 осіб з філологічного факультету), 108 студентів з

УДПУ імені Павла Тичини (61 особа з природничо-географічного факультету та 47 осіб з мистецько-педагогічного факультету), 110 майбутніх учителів з ЧНУ імені Богдана Хмельницького (64 особи з навчально-наукового інституту педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва, 46 з навчально-наукового інституту історії і філософії).

У процесі експериментального дослідження експертами виступили куратори академгруп, заступники декана з виховної роботи, декани, працівники виховних відділів та бюро естетичного виховання університетів, проректори з виховної роботи, учителі ЗНЗ (в минулому студенти, котрі були залучені до культурно-дозвіллєвої діяльності).

Щоб об'єктивно оцінити рівень особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності, під час дослідження було використано самооцінку студентів, залучених до культурно-дозвіллєвої діяльності, експертну оцінку, психодіагностичні методики, анкетування, тестування, спостереження. Особистісний розвиток у культурно-дозвіллєвій діяльності оцінювався за когнітивним, емоційно-ціннісним, креативно-діяльнісним, командно-рольовим критеріями.

Когнітивний критерій особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності досліджували, анкетуючи студентів (додаток Е). Майбутні учителі, відповідаючи на запитання «Для мене культурно-дозвіллєва діяльність це…» зазначають (наводимо типові варіанти): «колективна робота, в процесі якої кожний учасник несе відповідальність за створення нового, неповторного витвору мистецтва» (Людмила С.), «можливість реалізувати себе як особистість, розвиваючи творчі здібності» (Артем Р.), «спосіб самовираження та самопізнання в процесі групової роботи» (Анастасія А.), «комплекс заходів, спрямованих на задоволення естетичних та культурних потреб, що виконують розвивальну та рекреаційну функції» (Катерина М.).

Здебільшого студенти сприймають культурно-дозвіллєву діяльність як можливість самореалізації та саморозвитку; лише 23% переконані, що саме

культурно-дозвіллєва діяльність сприяє розвитку креативності. 11% респондентів знають, що культурно-дозвіллєва діяльність є результатом колективної роботи. Ще менше (9%) майбутніх учителів наголошують на значущості культурно-дозвіллєвої діяльності для майбутньої ефективної виховної роботи в школі.

Отже, формування знань майбутніх учителів про культурно-дозвіллєву діяльність відбувається або через активне включення студентів в організацію дозвілля, або спостерігаючи за її ідейними натхненниками, пасивно долучаючись до заходів у якості глядачів.

Студенти тлумачили відкрите питання анкети «Я творча особистість, бо…» наступним чином: «маю можливість проявляти свою індивідуальність та отримувати задоволення, створюючи щось нове, що найточніше описує стан моєї душі та знаходить відгук у серцях оточуючих» (Катерина М.); «моє життя – постійна зайнятість у культурно-дозвіллєвій діяльності, де маю можливість проявити себе» (Людмила С.); «своїм пріоритетом у житті вважаю розвиток творчих здібностей» (Андрій К.); «намагаюся якомога більше проявляти себе у культурно-дозвіллєвій діяльності та брати участь у реалізації виховних і творчих заходів» (Сергій Г.); «зможу знайти нестандартний креативний підхід у будь-якій ситуації» (Валерій Ш.).

Отож, майбутні учителі зіставляють культурно-дозвіллєву діяльність з особистісним розвитком, самореалізацією, вихованням творчих здібностей, вольовими зусиллями, відповідальністю, бажанням раціонально організовувати дозвілля інших студентів.

На запитання «уява і фантазія необхідна учителю для…» ми отримали такі відповіді: «нестандартного підходу в організації виховної роботи в школі, що сприяє активізації пізнавальних процесів учнів: пам’яті, мислення, уваги, уяви» (Ігор Г.); «щоб учні бачили не просто вчителя-предметника, а людину-наставника, з якої варто брати приклад» (Альона М.); «сприяє вирішенню конфліктних ситуацій у навчальному закладі» (Катерина Я.);

«зацікавлення учнів під час креативних уроків та виховних заходів» (Наталія К.).

Аналізуючи відповіді на запитання «Які лідерські якості ти проявляєш у культурно дозвіллєвій діяльності?» маємо такі результати: відносна більшість майбутніх учителів (31,2%) зазначають, що провідною якістю, якою має володіти студент, організовуючи культурно-дозвіллєву діяльність, є відповідальність. Решта запропонованих для аналізу якостей в уявленні студентів розподілилися наступним чином: 12,6% – організаторські здібності, 10,7% – комунікабельність, 7,9% – ініціативність, 7,1% – упевненість у собі, 6,4% креативність, 4,9% – чесність, справедливість, стриманість, чуйність, 4,2% – самоорганізація та самокритичність, 3,6% – знання основних засад культурно-дозвіллєвої діяльності, 3,3% – уміння працювати в колективі, 3,1% – взаємодопомога та взаємопідтримка, 2,8% – активність, 2,2% – наполегливість.

Результати анкетування свідчать, що студентам вищих педагогічних навчальних закладів властиві поверхові, здебільшого емпіричні знання про завдання і функції культурно-дозвіллєвої діяльності. Також майбутнім учителям бракує усвідомлення того, що важливим в організації культурно-дозвіллєвої діяльності є самоорганізація та активність студентів, уміння працювати в команді та бути готовим до взаємодопомоги та взаємозаміни командних ролей.

Цікавими також були відповіді студентів на запитання анкети «Майбутній учитель має бути генератором ідей? Чому». Студенти стверджують, що «кожна дитина індивідуальна, кожен предмет особливий, тому треба майбутньому вчителю подавати інформацію з різними інтегральними підходами; власне, для цього необхідна креативність» (Анастасія А.); «так, оскільки майбутній учитель «веде за собою» колектив, намагається зацікавити» (Яна З.); «студентам потрібна креативність, щоб згуртувати команду однодумців та знайти особливу траєкторію її розвитку» (Інна Ш.); «бо сучасність потребує творчого вчителя, здатного нестандартно

розв'язувати педагогічні задачі» (Богдан К.); «розвинені творчі здібності – запорука успішної виховної роботи вчителя», «генератором ідей бути замало, важливо чути, враховувати ідеї та бажання оточуючих; єднаючи їх, можна виходити на якісно новий рівень» (Богдан М.); «бо майбутній учитель є взірцем для наслідування» (Олександр Ч.).

Більшість майбутніх учителів (40,3%) погоджуються із важливістю креативності для успішної професійної діяльності, проте частині студентів (32,4%) бракує знань щодо способів її виховання, тобто майбутні вчителі не обізнані з можливостями та функціональними особливостями культурно-дозвіллєвої діяльності. Крім того, перешкодою у вихованні творчих здібностей студентів є низький рівень їхньої активності у культурно-дозвіллєвій діяльності. Отож, актуальною є розробка ефективних методів залучення майбутніх педагогів до культурно-дозвіллєвої діяльності на основі якнайширшого інформування про її завдання, можливості, фактичну діяльність. Вочевидь, позитивним є також створення позитивного іміджу культурно-дозвіллєвої діяльності та її популяризація серед студентського загалу.

Нами було використано декілька методик для вивчення *емоційно-ціннісного критерію.*

1. Методика визначення спрямованості особистості (орієнтаційна анкета Б. Басса) – містить 27 пунктів-думок, по кожному з яких можливі три варіанти відповідей, що відповідають трьом видам спрямованості особистості: на себе, на спілкування, на справу. Респондент повинен обрати одну відповідь, яка найбільшою мірою втілює його думку або відповідає реальності, і ще один варіант – що найбільш далекий від його думки, найменше відповідає реальності [176, с. 39-45].

Результати орієнтаційної анкети переконливо доводять, що 44% студентів вищого педагогічного навчального закладу спрямовані на встановлення комунікативної взаємодії, тобто прагнуть підтримувати відносини з людьми, орієнтовані на спільну діяльність, соціальне схвалення,

прихильність та емоційні стосунки з оточуючими. 37% респондентів орієнтовані на себе, тобто для них є важливою винагорода за діяльність, проявляють агресивність у досягненні статусу, схильність до суперництва, дратівливість, владність, тривожність. Тільки 19% майбутніх учителів спрямовані на справу, тобто студенти здатні відстоювати власну думку на користь досягненню спільної мети, орієнтовані на співпрацю задля ефективного результату колективної діяльності.

2. Методика ціннісних орієнтацій М. Рокича визначає змістовну сторону спрямованості особистості, основу світогляду і ядро мотивації життєвої активності. У методиці цінності розподілені за двома типами: термінальні (цінності-цілі) та інструментальні (цінності-засоби). Термінальні цінності – пріоритет на використанні здібностей, сил та можливостей для досягнення цілей, інструментальні – пріоритет на «високі вимоги до життя та високі домагання». Кожний із названих типів у методиці презентується через 18 цінностей. Досліджуваному варто проранжувати спочатку термінальні цінності, потім інструментальні – від більш значущих до незначних. Таким чином було проаналізовано ієрархію цінностей студентів вищого педагогічного навчального закладу [56, с. 217-219].

Домінантними цінностями майбутні учителі визначили: «кохання» (духовна і фізична близькість з коханою людиною) (рангове місце 1,5), «здоров'я» (2,4), «матеріально забезпечене життя» (3,10), «щасливе сімейне життя» (3,6), «наявність гарних і вірних друзів» (4,7), «розваги» (приємний, необтяжливий плин часу, відсутність обов'язків) (4,3). Останні рангові місця в ієрархії термінальних цінностей студентів займають «розвиток» (робота над собою, постійне фізичне і духовне удосконалення) (15,3), «творчість» (16,3), «краса природи та мистецтва» (16,2), «щастя інших» (добробут, розвиток і удосконалення інших людей, усього народу, людства в цілому) (17,2).

Майбутні вчителі надають перевагу цінностям приватного життя та матеріальному благополуччю, водночас естетичні цінності,

самовдосконалення, особистісний розвиток та прагнення бути корисним у суспільстві для них не є пріоритетними.

Ранги суб'єктивної значущості інструментальних цінностей студенти визначили наступним чином: «життєрадісність» (почуття гумору) (1,4), «сміливість у відстоюванні своєї думки, своїх поглядів» (2,3), «чуйність» (3,7). Останні місця проранжованих студентами цінностей займають «вихованість» (гарні манери) (12,3), «ретельність» (дисциплінованість) (14,2), відповідальність (почуття обов'язку, уміння дотримувати слова) (14,3), «ефективність у справах» (працьовитість, продуктивність у роботі) (15,2).

Результати досліджень засвідчують, що студенти високо оцінюють емоційні цінності, середні позиції займає самовдосконалення у професійній діяльності. Цінності, що є найменш пріоритетними для студентів – особистісна самореалізація та вольові зусилля.

Відповідаючи на одне із питань анкети (додаток Д) «Які емоції і почуття Ти відчуваєш при організації культурно-дозвіллєвого заходу?», студенти зазначають: «Задоволення, піднесення, радість» (В'ячеслав К.); «Коли багато сил та часу витрачаєш на справу, а потім видаєш фінальний результат, то відчуваєш гордість, полегшення, трохи сум» (Артем Р.); «Моральне задоволення» (Євген Х.); «Це тривога, переживання при організації заходу, а в момент проведення та після – захват, самовдоволення, якщо заплановане не вдалося – розчарування» (Ігор Г.).

Мета культурно-дозвіллєвої діяльності в загальному – якісно змінити людей на краще та стимулювати ці зміни. Але результати наших досліджень свідчать, що зазначена мета не збігається з цінностями майбутніх учителів. Більшість студентів не усвідомлюють значущості культурно-дозвіллєвої діяльності для організації змістовного дозвілля інших студентів, популяризації духовно-моральних цінностей у студентському середовищі. Окрім того, є необхідність у залученні майбутніх учителів до діяльності в творчій команді, що сприятиме особистісному розвитку студентів та ефективній майбутній педагогічній діяльності. Отож, є безумовний сенс у

систематичному вихованні професійно значущих цінностей студентів вищого педагогічного навчального закладу.

Діагностування *креативно-діяльнісного критерію* особистісного розвитку майбутніх учителів відбувалося за допомогою декількох психодіагностичних методик [128, с. 38-45].

1. Методика діагностування особистісної креативності (Є. Тунік).

Названа методика дозволяє оцінити чотири фактори творчої особистості: допитливість (Д), уяву (У), складність (С) і схильність до ризику (Р). Респондентові пропонується 50 висловлювань. На кожне висловлювання існує чотири варіанти відповіді («так», «ні», «частково правильно», «не можу вирішити»). Проте піддослідний має поставити лише одну позначку навпроти висловлювання. Це завдання не обмежене в часі, але варто працювати якомога швидше. Отримані результати презентовані в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Результати оцінки особистісної креативності майбутніх учителів

Фактор особистісної креативності	Характеристика фактору	Середній бал
Допитливість	Суб'єкт із вираженою допитливістю, постійно шукає нові шляхи (способи) мислення, йому подобається вивчати нові речі та ідеї, шукає різні можливості вирішення завдань	11,7
Уява	Суб'єкт із розвиненою уявою, міркує про явища, з якими не стикався у реальному житті, здатний генерувати оригінальні ідеї, у звичних речах бачить щось особливе, здатний до імпровізації	10,2
Складність	Суб'єкт орієнтований на пізнання складних ідей, йому імпонує процес розв'язання важких завдань, досліджує явища без сторонньої допомоги, проявляє наполегливість для досягнення мети	11,4

Продовж. табл. 2.1

Схильність до ризику	Суб'єкт відстоює власні ідеї, не звертаючи увагу на реакцію інших, ставить перед собою надзавдання і намагається їх успішно вирішити, припускає для себе можливість помилок і провалів, вивчає інноваційні ідеї задля подальшого їх упровадження	10,6
Сумарний бал		43,9

Дані таблиці фіксують, що у студентів вищого педагогічного навчального закладу із запропонованих чотирьох факторів особистісної креативності найменше розвинена уява та схильність до ризику. Цей результат пояснюємо тим, що дослідження проводилося на II-VI курсах, де студентам ще бракує впевненості для відстоювання власних ідей і практичних навичок організації дозвілля.

Аналізуючи результати застосування методики, констатуємо, що із представлених факторів креативності найбільше студентам властива допитливість. Це зумовлено особливостями юнацького віку, прагненням до творчого пошуку та нових відкриттів.

2. Опитувальник «Ваш творчий потенціал».

Методика застосовується для діагностики рівня креативності студентів, зокрема, визначення меж допитливості, віри в себе, стабільності у поглядах, проявів амбіційності, слухової пам'яті, прагнення бути незалежним, здатності абстрагуватися, міри зосередженості. Саме ці здібності, на думку авторів тесту, і становлять головні якості творчого потенціалу, який є запорукою успішної майбутньої професійної діяльності. Опитувальник містить 18 запитань, на кожне з яких респондент має запропонувати лише одну відповідь [176, с. 88-91].

Майбутні вчителі, оцінюючи власну креативність, перевагу надають «прагненню бути незалежним» (номер питання 14;11) та «проявам

амбіційності» (10;9), посереднє місце займають «віра в себе» (2,3,4,5;8), «слухова пам'ять» (8,12,14;6), «стабільність у поглядах» (9,15;6), найнижче студенти оцінили «здатність абстрагуватися» (16,17;4) та «міру зосередженості» (11,18;3).

У свідомості студентів вищого педагогічного навчального закладу креативність здебільшого пов'язана з прагненням реалізації власних амбітних цілей, домінування над іншими учасниками культурно-дозвіллєвої діяльності, бажанням бути значущим і незамінним генератором ідей. Узагальнюючи, наголосимо на необхідності для майбутніх учителів бути орієнтованим на процес творчості, уміти зосереджуватися, абстрагуватися, відходити від традиційних схем в організації культурно-дозвіллєвої діяльності, володіти здатністю до експромту та імпровізації.

Результати тестування свідчать, що 42% майбутніх учителів мають низький рівень творчого потенціалу, 47% – середній, і лише 11% студентів проявляють високий рівень креативності.

Поряд із розвитком творчих здібностей студентів непересічне значення мають комунікативність та організаторські здібності – як для ефективності культурно-дозвіллєвої діяльності, так і для успішного вчителювання.

3. Методика визначення комунікативних та організаторських схильностей (КОС-2) [18, с. 42-49].

Методика спрямована на визначення організаторських та комунікативних якостей особистості (вміння впливати на людей, бажання проявляти ініціативу, уміння швидко встановлювати партнерські та товариські контакти з оточуючими, бажання розширювати контакти, прагнення брати участь у групових заходах).

Респондентам пропонується відповісти «так» чи «ні» на 40 запитань за 10-15 хв. У результаті діагностування ми розмежували рівні організаторських та комунікативних схильностей. Отож, низький рівень організаторських схильностей мають 17% студентів вищого педагогічного навчального закладу, нижче середнього – 28%, середній рівень спостерігається у 31%

студентів, високий у 16%, вищий – 8%. Низький рівень комунікативних схильностей характерний для 14% майбутніх педагогів, нижче середнього – для 18%, середній – 37%, високий – 21%, вищий – 10%. Відсоткове співвідношення результатів дослідження показує, що комунікативні здібності перевищують за рівнем розвитку організаторські. Насамперед, це пояснюється великою кількістю комунікативних контактів майбутніх учителів під час організації культурно-дозвіллєвої діяльності зі студентами-однодумцями, учасниками творчих команд, кураторами, викладачами, адміністрацією факультету та університету. Тобто, є потреба в підвищенні рівня організаційної складової учасників культурно-дозвіллєвої діяльності.

Аналіз відповідей на питання анкети (додаток Д) додатково посприяв діагностиці креативно-діяльнісного критерію особистісного розвитку майбутніх учителів. Як приклад відповідей на запитання «Чому для майбутнього вчителя необхідно мати навички творчої діяльності в колективі» наведемо кілька типових міркувань студентів: «Тому що ці навички вчителя можуть допомогти розкрити творчі здібності учнів» (Іван Б.), «Навички творчої діяльності дають змогу вчителю координувати та спрямовувати учнівський колектив у потрібне русло» (Андрій П.), «Оскільки ці навички допомагають налагодити комунікативний контакт з учнями» (Олена Б.), «Творча діяльність – запорука розвитку колективу» (Марія Б.). Аналіз відповідей студентів на запитання анкети дає підстави стверджувати, що майбутні вчителі пов’язують особистісний розвиток у культурно-дозвіллєвій діяльності із майбутньою професійною діяльністю.

Вивчення *командно-рольового критерію* особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності відбувалося за допомогою декількох методик.

1. Методика діагностики функціонально-рольових позицій в управлінській команді [293, с. 309-313].

Методика містить 7 розділів тверджень, які характеризують певну роль учасника команди. Респондентові необхідно розподілити 10 балів між

твердженнями з кожного представленого розділу. Ті положення, які отримали найбільшу кількість балів, найкраще характеризують функціонально-рольову позицію досліджуваного. Автори методики пропонують опис ролей у груповій взаємодії наступним чином: I – голова, II – формувач, III – генератор ідей, IV – оцінювач ідей (критик), V – організатор діяльності, VI – організатор групи, VII – дослідник ресурсів, VIII – завершувач.

Студентам вищого педагогічного навчального закладу найбільше імпонують такі твердження: «Мені подобається та діяльність, де я можу застосовувати уяву і творчі здібності» (кількість балів 10, респондентів 11), «У мене є слабкість багато говорити самому, поки не з'являться у групі нові ідеї» (8,9), «Я відчуваю напруженість тоді, коли захід не продуманий, не проконтрольований, не проведений» (7,8), «Якщо є необхідність чогось досягнути, я можу проявляти авторитаризм» (7,7). Студенти віддають перевагу реалізації особистих здібностей і можливостей, водночас вони відчувають відповідальність за організацію та проведення колективного заходу.

Наступні твердження обрані студентами як для них найменш значущі: «Іноді мені буває складно пояснити іншим членам команди думки та ідеї, що приходять мені в голову» (4,10), «Я згоден бути непопулярним, якщо в підсумку це приведе до гарних результатів» (3,14), «Мені не подобається аналізувати ситуації та шукати правильний вибір» (1,7). Як засвідчують дані дослідження, майбутнім учителям надзвичайно важливо бути популярним у колективі, щоб їхню думку враховували під час прийняття рішень. Це пояснюється особливостями студентського віку, так званим «юнацьким максималізмом». Водночас виникає складність у встановленні комунікативної взаємодії зі студентами-однодумцями та іноді простежується небажання серйозно ставитися до поставлених у команді завдань.

Одержані результати свідчать, що у команді представлені всі функціонально-рольові позиції. Проте, щоб управлінська команда була

ефективною, потрібне якісне виконання членами групи певної ролі та готовність до взаємозаміни командних ролей.

2. Методика діагностики ділового, творчого та морального клімату в колективі [293, с. 319-323].

Під час роботи з тестом кожному членові колективу необхідно оцінити за дев'ятибальною шкалою запропоновані 18 якостей, що характеризують колектив. Якості розподілені на 3 групи: ділові, творчі та моральні.

Рівень розвитку ділових якостей майбутні вчителі проранжували наступним чином: найвищий бал отримала принциповість (7-9 балів, 16 опитуваних), середній – відповідальність та колективізм, (4-6, 14), низький – співробітництво, задоволеність, діловитість (1-3, 15).

Результати дослідження творчих якостей у колективі розподілилися так: високий рівень – оптимізм (7-9, 13), середній – захопленість(4-6, 16), новаторство (7-9, 11), прогрес (4-6, 9), низький – ентузіазм (1-3, 15).

Рівень розвитку моральних якостей студенти педагогічного університету визначили таким чином: високий рівень – чесність (7-9, 16), середній – доброзичливість (4-6, 10), дружелюбність (4-6, 9), соціальна захищеність (4-6, 9), наявність умов для професійного та культурного зростання (4-6, 7), низький – заохочення (1-3, 12). Загальний показник мікроклімату в колективі становить 10-12 балів, що характерно для рівня нижче середнього. Тобто, отримані результати дослідження підтверджують необхідність виховання ділового, творчого, морального мікроклімату в колективі під час залучення студентів до культурно-дозвіллєвої діяльності.

Ідентифікуванню командно-рольового критерію особистісного розвитку майбутніх учителів посприяли відповіді студентів на питання анкети (додаток Е) «Які ролі Тобі доводилося виконувати при організації культурно-дозвіллєвих заходів?». Такі відповіді було отримано в ході анкетування: «Виконавця поставлених задач, оскільки важко адаптуватись в іншій ролі» (Сергій Г.), «Виконую ту роль, яка відповідає власним схильностям, за іншу роль не беруся, бо відчуваю страх» (Наталія К.),

«Переважно звукорежисера, але якщо виходять непередбачувані ситуації під час заходу намагаюся замінювати собою інші ролі (Юлія М.).

Наведемо найтиповіші відповіді студентів на запитання (додаток Д) «Чому важливо враховувати індивідуальні особливості та здібності кожного члена команди у колективній творчій справі?». Маємо такі відповіді майбутніх учителів: «Від вдалого використання ресурсів залежить успіх будь-якої справи, в тому числі і творчої діяльності. А людський ресурс для неї – основний» (Анастасія Г.), «Задля правильного розподілення обов'язків і злагодженої роботи команди» (Марина З.), «Індивідуальний підхід до кожного члена колективу необхідний для реалізації творчих можливостей його учасників та уникнення конфліктних ситуацій під час роботи» (Юлія Н.). «При врахуванні особливостей і здібностей підвищується коефіцієнт корисної дії колективу» (Анжела Б.), «Хоча ми всі різні, але нас об'єднує студентський запал, нові ідеї й бажання прикрасити буденне життя чимось цікавим не тільки для себе, а й для інших» (Катерина М.).

Анкетування та відповіді студентів свідчать, що не всі майбутні педагоги володіють навичками роботи в творчій команді, оскільки досить значна частина студентів не вміє розподіляти доручення на основі особистісного підходу. Студентам бракує умінь створення позитивного мікроклімату та готовності до взаємозаміни командних ролей.

Аналіз недоліків в особистісному розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності дає можливість виокремити чотири групи студентів згідно розроблених критеріїв: когнітивного, емоційно-ціннісного, креативно-діяльнісного, командно-рольового. Проаналізуємо кожну з них окремо.

Перша група включає студентів вищого педагогічного навчального закладу, котрі мають недостатні знання про культурно-дозвіллєву діяльність, механізми особистісного розвитку та засади особистісно орієнтованого виховання (когнітивний критерій). Однією з причин пасивності студентів є

недостатня інформованість майбутніх учителів про мету, форми і методи культурно-дозвіллєвої діяльності.

Систематичне інформування студентів про можливість особистісного розвитку та виховання креативності в культурно-дозвіллєвій діяльності у формі тренінгів, ділових ігор, випуску спеціальної методичної літератури сприятиме популяризації культурно-дозвіллєвої діяльності та залученню до неї майбутніх учителів.

Друга група – незацікавленість щодо участі в культурно-дозвіллєвій діяльності, відсутність бажання бути членом творчої команди, недостатньо сформовані потреби у творчості (емоційно-ціннісний критерій). Серед перешкод, що виникають, можна виділити нестачу вільного часу через навчальну завантаженість, яка може послаблювати прагнення і силу мотивації студентів. Це призводить до безініціативності та пасивно-споглядацького ставлення молоді до культурно-дозвіллєвої діяльності.

Причиною низької мотивації є також одноманітність форм культурно-дозвіллєвої діяльності та її посередня організація. Лише злагоджена робота творчої команди та підтримка інших студентів спроможна підняти на якісно новий рівень культурно-дозвіллєву діяльність.

Разом із тим, спостереження за особливостями участі студентів та їхнім рівнем залученості в організацію дозвілля дають підстави стверджувати, що незначна частина майбутніх учителів активно взаємодіє в творчих командах (активно-творче ставлення). Ця частина студентства безпосередньо долучається до організації культурно-дозвіллєвих заходів, задовольняючи тим самим художньо-творчі потреби, реалізуючи свій потенціал учителя та організатора, розвиваючи професійні можливості. Адже, як слушно зазначав К. Станіславський, органічна природа вчителя (тіло, душа) тільки тоді може здійснювати перетворення предметів та явищ, процесів і станів, коли перебуває у стані творчої активності.

Більшість опитаних студентів зазначають, що «участь у культурно-дозвіллєвій діяльності має спонтанний, епізодичний характер і посідає

другорядну роль, оскільки молодь не усвідомлює у цьому власної користі». Проте дані опитування переконують, що передумовою низької мотивації є не лише неусвідомлення значущості культурно-дозвіллєвої діяльності для особистісного розвитку, а й відчуття невпевненості у власних силах і можливостях, безпорадність перед труднощами.

Третя група охоплює студентів вищого педагогічного навчального закладу, яким бракує креативних здібностей, організаторських та комунікативних умінь (креативно-діяльнісний критерій). Вони не вміють генерувати оригінальні ідеї, їм важко відходити від шаблонності в організації культурно-дозвіллєвої діяльності. Ще однією значущою ознакою студентів, віднесених до цієї групи, є труднощі в залученні товаришів до культурно-дозвіллєвої діяльності. Це пояснюється браком комунікативних умінь, оскільки студенти під час організації культурно-дозвіллєвої діяльності здебільшого можуть упливати на інших студентів засобами переконування, заохочування та спонукання до активних дій.

Але в контексті нашого дослідження важливим є не тільки вплив студентів-активістів культурно-дозвіллєвої діяльності, учасників творчої команди, а й уплив усіх інших студентів, тобто взаємовплив. Під час регулярної комунікативної взаємодії виробляються групові норми, здійснюється обмін багатоплановою інформацією, розвивається довіра та взаєморозуміння. Разом з тим, супротив, що виникає під час групових дискусій сприяє особистісному розвитку кожного члена колективу. Саме тому єдність креативних здібностей, організаторських та комунікативних умінь забезпечує якісне і відповідальне ставлення студентів до колективної творчої справи та допомагає в її логічному завершенні.

Четверта група охоплює майбутніх учителів, яким важко працювати в творчій команді, розподіляти доручення у ній на основі особистісного підходу та бути готовим до взаємозаміни командних ролей (командно-рольовий критерій).

У той же час, труднощі у спільній діяльності пояснюються відсутністю навичок співробітництва. Співробітництво – особливий вид діяльності, спрямований на пошук та реалізацію взаємовигідних цілей і завдань. Він зорієнтований на підтримку й розвиток атмосфери доброзичливості та співпереживання, на взаємне доповнення та повагу членів творчої команди один до одного [19, с. 10-12].

Тож співробітництво є одним із ключових факторів для взаємозаміни ролей у творчій команді, що, в свою чергу, забезпечує її працездатність і результативність не лише в дозвіллєвому, а і в особистісно-розвивальному аспекті.

Водночас значна частина студентів, залучених до культурно-дозвіллєвої діяльності, не володіє методикою колективних творчих справ (за І. Івановим) та відчуває складність у створенні позитивного мікроклімату в творчій команді. У контексті нашого дослідження слушною є думка І. Іванова: «Колективні творчі справи збагачують колектив та особистість соціально цінним досвідом, дають можливість кожному проявити і вдосконалити кращі задатки та здібності, потреби та взаємини. Саме дружній мікроклімат у творчій команді забезпечує гармонійну і продуктивну реалізацію поставлених завдань» [112, с. 97].

Отож, залучення студентів педагогічного вишу до командної роботи під час культурно-дозвіллєвої діяльності розглядається нами як потужний чинник розвитку на засадах особистісного підходу.

Щоб визначити рівень особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності за допомогою самооцінки студентів та оцінки експертів, розроблено анкету (додаток Е). Учасниками анкетування у ролі експертів виступили: заступники декана з виховної роботи, куратори академічних груп, співробітники виховних відділів університетів, проректори із виховної роботи. Міру вияву кожної якості респонденти оцінювали за 5-бальною шкалою: 5 балів – якість дуже сильно виявляється; 4 бали – якість сильно виявляється; 3 – якість виявляється достатньою мірою; 2 бали – якість

слабко виявляється, 1 – якість дуже слабко виявляється; 0 – якість не виявляється. Результати самооцінки студентів та оцінки експертів посприяли визначенню середнього балу вияву кожного з показників у межах когнітивного, емоційно-ціннісного, креативно-діяльнісного та командно-рольового критеріїв. Одержані дані були використані для розробки методики особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності вищого педагогічного навчального закладу.

Результати виявлення показників когнітивного критерію особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності представлено у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Результати виявлення показників когнітивного критерію особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності

Якість	**Бали**		
	За самооцінкою майбутніх учителів	**За оцінкою експертів**	**Середній бал**
Знання про форми і методи культурно-дозвіллєвої діяльності	3,2	2,6	2,9
Знання закономірностей розвитку творчої команди	2,7	2,5	2,6
Розуміння особливостей організаторської роботи	3,4	3,3	3,35
Знання про мету, завдання, принципи культурно-дозвіллєвої діяльності	3,3	3,1	3,2
Усвідомлення механізмів упливу культурно-дозвіллєвої діяльності на розвиток творчої уяви	2,9	3,2	3,05
Готовність брати участь у культурно-дозвіллєвих заходах	3,8	3,6	3,7
Середній бал	3,2	3,05	3,13

Дані таблиці засвідчують, що найвищим балом студенти та експерти оцінюють готовність майбутніх учителів брати участь у культурно-дозвіллєвих заходах. Студенти охоче беруться за виконання доручень у творчій команді, демонструючи юнацький запал та прагнення проявити себе. Разом із тим, потребує розвитку така якість, як уміння якісно і відповідально доводити розпочату справу до завершення. Без перебільшення, ця якість є надзвичайно важливою для майбутньої вчительської діяльності, оскільки характеризує молодого педагога як людину слова, здатну до самоорганізації та самоконтролю, дає йому моральне право на управління учнівським колективом.

Експерти і студенти вищого педагогічного навчального закладу майже однаково оцінили розуміння особливостей організаторської роботи, тобто усвідомлюють необхідність у її процесі роз'яснювати, переконувати, навчати, захоплювати. Окрім комунікативної складової, в ході організації культурно-дозвіллєвої діяльності студенти щодня мають вирішувати низку справ, успішність яких залежить від уміння організувати власну діяльність та діяльність інших студентів. Все це визнається як відоме, проте на практиці потребує додаткового навчання майбутніх педагогів.

Студенти вищого педагогічного навчального закладу загалом мають уявлення про мету, завдання, принципи культурно-дозвіллєвої діяльності. Проте значна частина респондентів визнають, що проявляють переважно пасивно-споглядацьке ставлення до культурно-дозвіллєвої діяльності та сприймають її як спосіб розваг та відпочинку.

Більшість експертів розглядають у якості мети культурно-дозвіллєвої діяльності та похідних від неї завдань виховання та особистісний розвиток студентів, можливість реалізації здібностей, здобуття навичок організації дозвілля для майбутньої виховної роботи в школі. Тобто, студенти та експерти мають дещо різні точки зору на пріоритетні цілі культурно-дозвіллєвої діяльності.

Критично були оцінені студентами та експертами знання закономірностей розвитку творчої команди (колективу). Це пояснюється здебільшого емпіричними знаннями майбутніх учителів, які вони черпають в академічних групах, студентській громаді, ініціативних творчих мікроколективах. Те ж саме стосується знань про форми і методи культурно-дозвіллєвої діяльності.

Студенти та експерти здебільшого володіють поверхневими знаннями про особливості організації дозвілля, оскільки урізноманітнення форм культурно-дозвіллєвої діяльності потребує якісного відпрацювання технологічних етапів підготовки заходів. Тим більше, культурно-дозвіллєва діяльність у вищому педагогічному закладі зорієнтована на майбутню професійну діяльність, тобто має педагогічну спрямованість.

Усвідомлення механізмів упливу культурно-дозвіллєвої діяльності на розвиток творчої уяви в студентів формується під час залучення до конструювання культурно-дозвіллєвих заходів, що відбувається в умовах командної співтворчості.

Отже, студенти вищого педагогічного навчального закладу недостатньо усвідомлюють механізми особистісного розвитку, сутність та завдання культурно-дозвіллєвої діяльності. Разом із тим, результати досліджень свідчать про досить високий рівень готовності майбутніх учителів до участі у культурно-дозвіллєвих заходах.

Результати виявлення показників емоційно-ціннісного критерію особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності представлено у табл. 2.3.

Аналіз даних табл. 2.3 свідчить про те, що студенти вищого педагогічного навчального закладу найбільш об’єктивно оцінюють власну гуманістичну спрямованість. Це можна пояснити потребою майбутніх учителів у налагодженні комунікативної взаємодії зі студентами та викладачами, здатністю до емпатійних переживань та добрим ставленням до оточуючих.

Таблиця 2.3

Результати виявлення показників емоційно-ціннісного критерію особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності

Якість	Бали		
	За самооцінкою майбутніх учителів	За оцінкою експертів	Середній бал
Потреби у творчій діяльності, самореалізації	4,3	3,2	3,75
Бажання бути членом творчої команди	3,2	2,8	3
Прагнення до популяризації духовно-моральних цінностей у студентському середовищі	3,9	3,1	3,5
Прагнення раціонально організовувати дозвілля інших студентів	4,1	2,9	3,5
Гуманістична спрямованість	3,7	4,0	3,85
Усвідомлення значення культурно-дозвіллєвої діяльності для майбутньої виховної роботи в школі	4,2	3,4	3,8
Середній бал	3,9	3,2	3,5

Одначе, результати анкетування та спостереження дають можливість констатувати, що трапляються студенти з орієнтацією на себе, байдужим ставленням до інших студентів, тобто вони не прагнуть до встановлення стосунків довір’я та взаєморозуміння.

Найбільш завищена самооцінка студентів спостерігається за усвідомленням значення культурно-дозвіллєвої діяльності для майбутньої виховної роботи в школі. Пояснюється це тим, що учасники констатувального експерименту – це студенти ІІ-ІІІ курсів, залучені до культурно-дозвіллєвої діяльності. Студенти протягом перших трьох років навчання проходили лише пасивну (пропедевтичну) практику, тобто

фактично вони не залучалися до організації виховного процесу зі школярами. Це і є передумовою необ'єктивності в самооцінці та усвідомленні студентами значущості культурно-дозвіллєвої діяльності для майбутнього вчителювання.

Майбутні педагоги також переоцінили прагнення раціонально організовувати дозвілля інших студентів. Власний альтруїзм студенти оцінили вище за експертів.

По суті, домінуючим мотивом участі студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності з морально-етичних міркувань мало б бути бажання організовувати змістовне дозвілля для студентів-колег.

Потреби у творчості та самореалізації є провідними мотивами студентів, котрі залучені до культурно-дозвіллєвої діяльності. Водночас, спостереження за учасниками дозвілля дає підстави стверджувати про дещо егоцентричні наміри та прагматичні особистісні мотиви майбутніх учителів: поблажливе оцінювання викладачами навчальних досягнень, зайняття особливого статусу, здобуття привілейованих позицій у порівнянні з іншими студентами. Найнижчими балами майбутні вчителі оцінили бажання бути членом творчої команди. Це можна пояснити неусвідомленням специфіки діяльності в творчому колективі, страхом більшості майбутніх учителів здійснювати організацію та брати відповідальність за виконання колективної творчої справи.

Таким чином, пріоритетною мотивацією участі майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності є потреби в самореалізації і творчій діяльності. Високо відзначають студенти, хоча і на противагу експертній оцінці, усвідомлення значення культурно-дозвіллєвої діяльності для виховної роботи в школі. Тобто, більшість студентів прогнозують свою майбутню професійну діяльність і мають покликання до неї. Разом із тим, є необхідність у вихованні таких якостей, як бажання раціонально організовувати дозвілля інших студентів та прагнення до популяризації духовно-моральних цінностей в студентському середовищі. Саме ці якості й покликана розвивати культурно-дозвіллєва діяльність. Відповідність мотивів

студентів та основної задачі культурно-дозвіллєвої діяльності – особистісний розвиток майбутніх учителів – є передумовою успішної професійної діяльності.

Результати виявлення показників креативно-діяльнісного критерію особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності представлено у табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Результати виявлення показників креативно-діяльнісного критерію особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності

Якість	**Бали**		
	За самооцінкою майбутніх учителів	**За оцінкою експертів**	**Середній бал**
Уміння залучати інших студентів до культурно-дозвіллєвої діяльності	3,8	3,0	3,4
Активність, ініціативність, рішучість	4,3	4,1	4,2
Здатність легко вступати в контакт та отримувати задоволення від спілкування	3,5	3,3	3,4
Уміння якісно і відповідально доводити розпочату справу до завершення	3,6	3,1	3,35
Креативність, творчий підхід	3,5	3,7	3,6
Здатність до імпровізацій, експромту	3,4	3,6	3,5
Середній бал	3,7	3,5	3,6

Табличні дані свідчать про завищену оцінку майбутніми вчителями власних умінь залучати інших студентів до культурно-дозвіллєвої діяльності. Справді, у більшості майбутніх педагогів виникають труднощі, пов’язані з упливом на студентів-колег, умінням переконувати, залучати, «заражати»

культурно-дозвіллєвою діяльністю, непомітно впливати на поведінку студентів. Досить часто, побоюючись неякісного виконання студентами-колегами доручених завдань, майбутні вчителі, уникаючи розподілу рольових функцій, беруться самостійно за їхню реалізацію. Це є свідченням недовіри студентів одне до одного, що характерно для низького рівня згуртованості творчих команд. Для учасників культурно-дозвіллєвої діяльності уміння залучати інших студентів до організації дозвілля має бути однією з ключових якостей. Експертна оцінка вказує на необхідність цілеспрямованого виховання цієї якості у майбутніх учителів. Саме уміння залучати учнівський колектив до різнопланової діяльності є першорядною якістю для ефективної роботи вчителя.

Як засвідчують дані табл. 2.4, студенти також переоцінюють вміння якісно і відповідально доводити розпочату справу до завершення. Це означає, що потребують розвитку організаторські вміння майбутніх учителів. Специфіка культурно-дозвіллєвої діяльності здебільшого й зорієнтована на реалізацію проектів, заходів та програм різного формату і тематики. Тож студенти розвивають у ній власні організаторські вміння, необхідні для майбутньої педагогічної діяльності.

Такі якості, як ініціативність, активність, рішучість, отримали найвищу оцінку серед студентів та експертів. У культурно-дозвіллєвій діяльності проведення заходів можливе при ініціюванні їх самими ж студентами. Однак є значна кількість майбутніх учителів, які не проявляють активності та рішучих дій у процесі організації дозвілля, тобто домінує пасивно-споглядацьке ставлення студентів до культурно-дозвіллєвої діяльності.

Майже однакову оцінку дають студенти та експерти здатності легко вступати в контакт та отримувати задоволення від спілкування. Комунікативний уплив учителя – найефективніший інструмент в навчально-виховному процесі. Культурно-дозвіллєва діяльність є середовищем партнерської взаємодії, спілкування та обміну думок. Майбутні вчителі, що

володіють умінням обґрунтовувати власну точку зору та суспільну позицію, здатні спонукати інших студентів до участі у різноманітній діяльності.

Типовою особливістю розвитку комунікативності студентів, залучених до культурно-дозвіллєвої діяльності, є налагодження діалогічної взаємодії як зі студентами, так і з керівниками мистецьких колективів, адміністрацією факультету та університету, представниками органів державної влади та місцевого самоврядування.

Репрезентовані дані табл. 2.4 свідчать, що експерти дещо вище за студентів оцінюють креативність і творчий підхід. Культурно-дозвіллєва діяльність створює сприятливі умови для колективного генерування оригінальних ідей, що сприяє уникненню шаблонності та усталених норм в організації дозвілля. Як стверджував В. Сухомлинський: «Якщо ви хочете, щоб праця приносила вчителю радість, щоб повсякденне проведення уроків не перетворилося в нудну, одноманітну повинність, ведіть кожного вчителя на щасливу стежину творчості» [276, с. 211].

Подібна ситуація спостерігається і під час аналізу здатності майбутніх учителів до імпровізацій та експромту. Навіть завчасно спланований та якісно організований культурно-дозвіллєвий захід має ряд непередбачуваних моментів. Такі неочікувані ситуації вимагають від учасників дозвілля швидких і рішучих дій, тобто уміння імпровізувати. Педагогічний експромт та імпровізація лежать в основі діяльності вчителя, оскільки сприяють удосконаленню навчально-виховного процесу, вирішенню проблемних ситуацій та активізують творчий потенціал педагогів. Тому важливо цілеспрямовано розвивати у студентів вищого педагогічного навчального закладу вміння критично мислити, імпровізувати, перевтілюватися, миттєво реагувати та розв’язувати несподівані педагогічні ситуації.

Результати виявлення показників командно-рольового критерію особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності представлено у табл. 2.5. Дані табл. 2.5 показують, що студенти вищого педагогічного навчального закладу переоцінюють готовність до

взаємозаміни командних ролей. Це означає, що лише незначна частина майбутніх учителів може ефективно здійснювати культурно-дозвіллєву діяльність, оскільки великою мірою це залежить від особливостей особистісного розвитку кожного з членів творчої команди та їхньої готовності до взаємопідтримки.

Таблиця 2.5

Результати виявлення показників командно-рольового критерію особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності

Якість	**Бали**		
	За самооцінкою майбутніх учителів	**За оцінкою експертів**	**Середній бал**
Готовність багато працювати в творчій команді для досягнення колективної мети	3,1	2,6	2,85
Володіння методикою колективних творчих справ (за І. Івановим)	2,6	2,4	2,5
Уміння створювати позитивний мікроклімат у творчій команді	3,3	3,7	3,5
Готовність до взаємозаміни командних ролей	3,4	2,8	3,1
Уміння розподіляти доручення в творчій команді на основі особистісного підходу	3,2	2,9	3,05
Здатність контролювати емоції, поведінку	3,3	3,0	3,15
Середній бал	3,15	2,9	3,025

Майбутні вчителі також переоцінюють готовність багато працювати в творчій команді для досягнення колективної мети. Це зумовлене тим, що студенти, залучені до культурно-дозвіллєвої діяльності, сприймають її через призму досягнення особистісних цілей. Тобто, майбутні педагоги готові

відповідально працювати тоді, коли мета культурно-дозвіллєвої діяльності збігається з власними інтересами учасників творчої команди. В іншому випадку студенти починають байдуже ставитися до культурно-дозвіллєвої діяльності і з часом перестають брати в ній участь взагалі.

Низько експерти та студенти оцінили володіння методикою колективних творчих справ (за І. Івановим). Це пояснюється тим, що учасники експериментального дослідження – студенти II-IV курсів ще не вивчали подібних дисциплін у навчальному процесі і мають лише емпіричні знання, котрі черпають у процесі культурно-дозвіллєвої діяльності.

Майже однаково оцінили студенти та експерти здатність контролювати емоції та поведінку. Культурно-дозвіллєва діяльність потребує від її учасників самоконтролю, бо кожного дня, долучаючись до організації дозвілля, майбутні учителі вирішують ряд організаційних питань, взаємодіючи з викладачами, керівництвом факультету тощо. Загалом студентам вдається контролювати власний емоційний стан та поведінку.

Характерним для багатьох майбутніх учителів є уміння створювати позитивний мікроклімат у творчій команді. Учасники культурно-дозвіллєвої діяльності з оптимізмом беруться до справи, спонукають один одного до ситуації успіху, а в результаті ефективної колективної роботи отримують моральне задоволення. Окрім того, є студенти, котрі провокують та загострюють конфліктні ситуації, відсторонюються, створюють дисгармонійні стосунки в колективі. Тому варто систематично розвивати у студентів вищого педагогічного навчального закладу вміння уникати та вирішувати конфлікти, вивчати основні засади конфлікт-менеджменту.

Уміння розподіляти доручення в творчій команді на основі особистісного підходу експерти і студенти оцінили майже суголосно. Здебільшого, учасники творчої команди вміють правильно розставляти функціонально-рольові позиції з урахуванням індивідуальних особливостей і здібностей товаришів.

Результати виявлення показників описаних критеріїв особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій представлено у табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Результати виявлення показників описаних критеріїв особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності

Критерії	Бали		
	За самооцінкою майбутніх учителів	За оцінкою експертів	Середній бал
Когнітивний	3,2	3,05	3,13
Емоційно-ціннісний	3,9	3,2	3,5
Креативно-діяльнісний	3,7	3,5	3,6
Командно-рольовий	3,15	2,9	3,025

Аналіз даних табл. 2.6 засвідчує кращий розвиток емоційно-ціннісного критерію особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності, ніж когнітивного. Загалом, студенти вищого педагогічного навчального закладу зацікавлені брати участь у культурно-дозвіллєвій діяльності, однак їм не вистачає відповідних знань. Організацію культурно-дозвіллєвої діяльності майбутні вчителі здійснюють переважно на інтуїтивному рівні, керуючись власним досвідом та порадами студентів-однодумців, викладачів, кураторів академічних груп. З огляду на результати дослідження, найменш розвинений командно-рольовий критерій. У студентів виникають труднощі під час командної роботи, зокрема, у налагодженні партнерських довірливих стосунків, оскільки особистісні цілі домінують над колективними. Окрім того, майбутнім учителям важко «бути універсальними» у творчій команді і водночас уміло розподіляти функціональні ролі на основі особистісного підходу.

Дані таблиці 2.6 фіксують загалом переоцінку студентами власного особистісного розвитку в культурно-дозвіллєвій діяльності. Разом з тим, щоб визначити рівень особистісного розвитку кожного студента вищого

педагогічного навчального закладу у культурно-дозвіллєвій діяльності, нами було використано формулу:

$$РОРС = \frac{К + ЕЦ + КД + КР}{4}, \quad (2.1)$$

де *РОРС* – рівень особистісного розвитку студента у культурно-дозвіллєвій діяльності, *К* – когнітивний, *ЕЦ* – емоційно-ціннісний, *КД* – креативно-діяльнісний, *КР* – командно-рольовий критерії.

Керуючись розробленими у параграфі 1.3. критеріями, показниками та рівнями особистісного розвитку у культурно-дозвіллєвій діяльності, визначаємо межі розподілу особистісного розвитку студентів за рівнями: 5,0 – 4,1 балів – високий рівень, 4,0 – 3,0 балів – середній рівень, 2,9 і нижче балів – низький рівень. Обрахунки рівня особистісного розвитку в культурно-дозвіллєвій діяльності здійснювалися за самооцінкою студента, а також за оцінкою експертами того ж студента.

Після цього знайдено середньоарифметичне значення самооцінки студентів та експертної оцінки. У відсотковому співвідношенні обчислено кількість студентів із високим, середнім та низьким рівнем особистісного розвитку в культурно-дозвіллєвій діяльності за такою формулою:

$$В = \frac{\sum КстРОРС}{\sum КстЗАГ}, \quad (2.2)$$

де *В* – відсоток студентів із певним рівнем особистісного розвитку у культурно-дозвіллєвій діяльності; *КстРОРС* – рівень особистісного розвитку студента у культурно-дозвіллєвій діяльності; *КстЗАГ* – загальна кількість опитаних студентів вищого педагогічного навчального закладу.

Дані, що отримано в результаті обрахунків, наведено в табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Рівні особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності

Рівні	За самооцінкою студентів (у %)	За оцінкою експертів (у %)	Середній відсоток
Низький	25,4	39,4	32,4

Продовж. табл. 2.7

Середній	48,3	61,1	54,7
Високий	16,5	9,3	12,9

Дані табл. 2.7 засвідчують, що лише 12,9% студентів мають високий рівень особистісного розвитку у культурно-дозвіллєвій діяльності, 54,7% – середній рівень і 32,4% майбутніх учителів – низький. Порівняльну характеристику самооцінки студентів та оцінки експертів графічно зобразимо за допомогою гістограми (див. мал. 2.1).

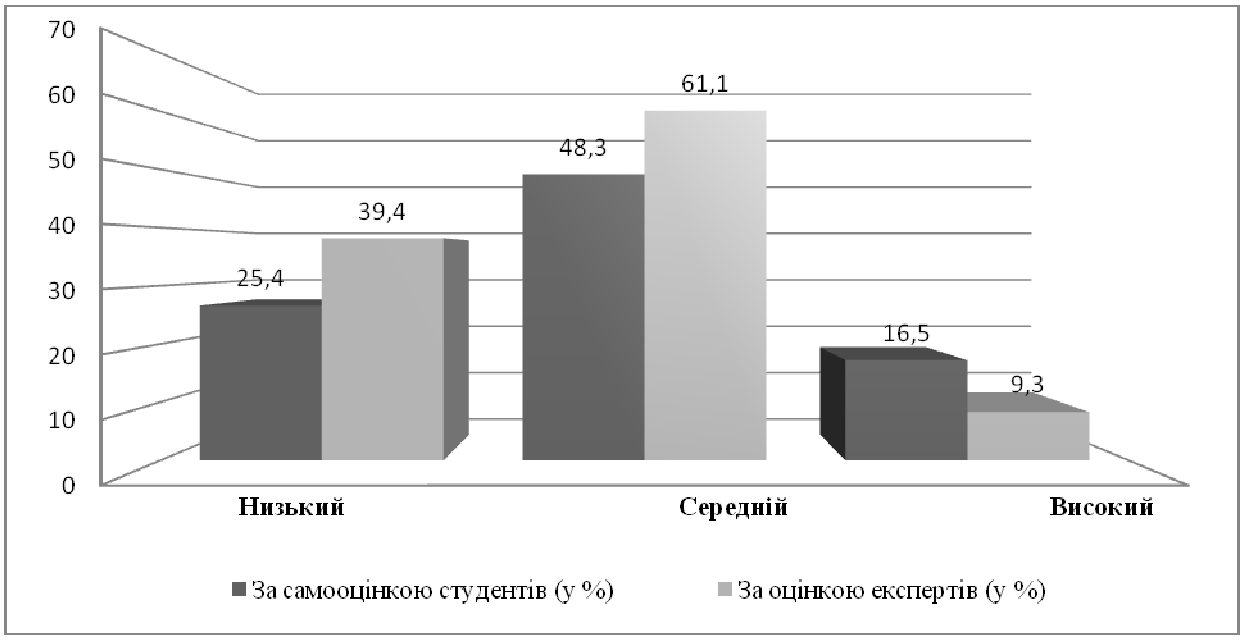

Рис. 2.1. Порівняння самооцінки та експертної оцінки особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності

З огляду на дані діаграми, робимо висновок, що майбутні вчителі часто мають необ’єктивну самооцінку. Високий рівень особистісного розвитку у культурно-дозвіллєвій діяльності властивий лише 12,9% студентів. Результати, отримані в ході дослідження, переконливо доводять, що найбільш сприятливим для повноцінного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності є використання особистісно орієнтованого виховання, тому вбачаємо необхідність у його цілеспрямованому застосуванні.

Отже, при проведенні констатувального експерименту визначено основні недоліки особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності:

– низький рівень мотивації студентів вищого педагогічного навчального закладу до участі в культурно-дозвіллєвій діяльності;

– недостатність знань про засади особистісно орієнтованого виховання, механізми особистісного розвитку, сутність та завдання культурно-дозвіллєвої діяльності;

– відсутність прагнення у майбутніх учителів раціонально організовувати дозвілля інших студентів;

– студентам, котрі залучені до культурно-дозвіллєвої діяльності, бракує креативних здібностей, організаторських та комунікативних умінь;

– майбутнім учителям важко вирішувати конфліктні ситуації, що виникають у ході колективної співпраці в творчій команді, з викладачами та керівництвом вищого навчального закладу;

– студентам бракує вмінь розподіляти доручення в творчій команді на основі особистісного підходу та бути готовим до взаємозаміни командних ролей.

За допомогою констатувального експерименту визначено особливості існуючого рівня особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності. Це дає підстави констатувати, що:

– традиційна схема організації культурно-дозвіллєвої діяльності має недостатню спрямованість на особистісно орієнтоване виховання, що є першопричиною низького рівня особистісного розвитку майбутніх учителів;

– при відсутності цілеспрямованого особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності розвиток креативних здібностей, організаторських та комунікативних умінь відбувається фрагментарно;

– психолого-педагогічний аналіз літературних джерел та отримані дані емпіричних досліджень переконливо доводять необхідність розробки та

експериментальної перевірки методики особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності вищого педагогічного навчального закладу.

2.2. Методика особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності вищого педагогічного навчального закладу

У справі виховання студентів засобами культурно-дозвіллєвої діяльності вищого педагогічного навчального закладу важливо концентрувати увагу не лише на питаннях досягнення мети та розв'язання завдань виховання, а й на оптимальному виборі найбільш дієвих форм і методів виховного впливу.

На думку К. Ушинського, методика виховання передбачає використання доцільного інструментарію в професійній діяльності педагога [285, с. 76].

За Н. Бордовською та А. Реаном, поняття «методика виховання» – це «процедура використання комплексу методів та прийомів для досягнення виховної цілі» [97, с. 72-73]. Методика виховання складається з «елементарних» операцій виховної діяльності та характеризується такими сутнісними ознаками, як логіка, стратегія й тактика дій, результативність. Головна властивість методики полягає в результативності, здатності так організувати діяльність, щоб отримати спланований та усвідомлений результат.

Особистісно орієнтоване виховання у вищій педагогічній школі передбачає виявлення та розкриття можливостей студентів, становлення самосвідомості, самореалізацію і самоствердження.

Особистісний підхід у вихованні, за І. Бехом, включає в себе [22, с. 17]:

– постійне вивчення та знання індивідуальних особливостей особистості, зокрема, темпераменту, рис характеру, поглядів, звичок;

– діагностику та коригування рівня вихованості особистісних якостей – таких як світогляд, мотивація, інтереси, спрямованість особистості, життєві плани;

– формування потреби у виробленні тієї чи іншої якості;

– залучення особистості до активної пізнавальної діяльності, що передбачає оволодіння знаннями про сутність якості, що формується, способи її прояву та вироблення відповідних почуттів та переконань;

– максимальне опертя на власну активність особистості;

– виявлення та подолання причин, що перешкоджають досягненню мети особистісно орієнтованого виховання;

– оперативну зміну обраної методики на іншу тактику виховання, якщо та не дає бажаних результатів;

– розвиток здібностей до моменту виникнення вольових зусиль, що сприятимуть подоланню труднощів, пов’язаних із дотриманням норм поведінки.

Центроутворюючими складовими розробленої методики особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності вищого педагогічного навчального закладу є реалізація молодіжного проекту «Школа культурного дозвілля студентської молоді» та запровадження авторської технології конструювання культурно-дозвіллєвих заходів.

Розробленню авторської методики передувало дослідження ряду факторів: специфіки вікового періоду навчання, особливостей навчання і діяльності в культурно-дозвіллєвій діяльності, комунікативної взаємодії. Навчання у вищому навчальному закладі припадає на віковий період 18-22 роки, що характеризується зміною поглядів, внутрішньої позиції особистості, ціннісних орієнтацій, переоцінкою стосунків та зміни стратегії взаємодії із людьми. Окрім цього, означений вік є ще і періодом інтенсивного формування рис характеру та розкриття особистісного потенціалу.

Особливості навчання та участь майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності корелюють із засвоєнням основних засад професійно-

педагогічної взаємодії, розвитком гуманістичної спрямованості та спеціальних здібностей (креативних здібностей, комунікативних та організаторських якостей, умінь працювати в команді). Це є підґрунтям для особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності.

Фактор комунікативної взаємодії є оптимальною основою для особистісного становлення студентів, залучених до культурно-дозвіллєвої діяльності, організація якої і передбачає здійснення комунікації в організованих групах і творчих командах.

Сутністю сучасної концепції виховної діяльності є особистісно орієнтована модель вільного розвитку морально та фізично здорової людини, яка усвідомлює сенс і визначає мету власного життя, виділяє та самостійно вирішує пріоритетні проблеми професії.

Для організації виховного процесу у вищій педагогічній школі створена інфраструктура, до складу якої входять наступні суб'єкти виховної діяльності: ректор та ректорат, проректор із виховної роботи, професорсько-викладацький колектив, органи студентського самоврядування, заступники деканів із виховної роботи, культорганізатори факультетів, куратори академічних груп, колективи художньої самодіяльності, творчі команди факультетів. Стан та перспективи розвитку виховної діяльності є предметом систематичного обговорення на засіданнях кафедр, рад факультетів, рад з організації виховної діяльності, вчених рад вишів.

Потужним каталізатором виховної діяльності в ПНПУ імені В. Г. Короленка є функціонування науково-методичного семінару «Культурно-дозвіллєва діяльність майбутніх учителів: сучасний стан та перспективи розвитку» для членів Ради з виховної діяльності. Згідно з робочою програмою семінару, слухачам пропонуються тематичні лекції та практичні заняття, зокрема: «Виховна робота куратора академічної групи: напрями, планування, дієвість», «Сучасні методи та форми культурно-дозвіллєвої діяльності студентів вищого педагогічного навчального закладу»,

«Виховання духовності сучасної молоді», «Діалогізація відносин науково-педагогічних працівників та студентів». Науково-практичний семінар завершується у червні кожного навчального року написанням підсумкового есе та підготовкою колективної творчої справи.

Структура розробленої методики особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності вищого педагогічного навчального закладу зображена на рис. 2.2.

В ПНПУ імені В. Г. Короленка формування особистості майбутнього фахівця здійснюється системно, через залучення студентів до різних форм виховної діяльності: діяльність у клубах, гуртках, колективах художньої самодіяльності, відвідування університетських музеїв, пам’ятних місць, мистецьких програм, участь у заходах із відзначення державних свят, зустрічі з ветеранами праці і бойових дій, залучення до волонтерської роботи, зустрічі з представниками державної влади та місцевого самоврядування.

Разом із тим, актуальним залишається питання створення осередків культурного дозвілля студентів, для розвитку та функціонування яких необхідна всебічна підтримка адміністрацією та педагогічним колективом творчих ініціатив студентів, сприятливий психологічний мікроклімат, матеріально-технічне забезпечення. Активна участь студентства в осередках культурного дозвілля (творчих командах, гуртках, мистецьких колективах, клубах за інтересами, студентських об’єднаннях) не лише сприяє професійному становленню, формуванню активної життєвої позиції, а й особистісному зростанню, саморозвитку та самовдосконаленню.

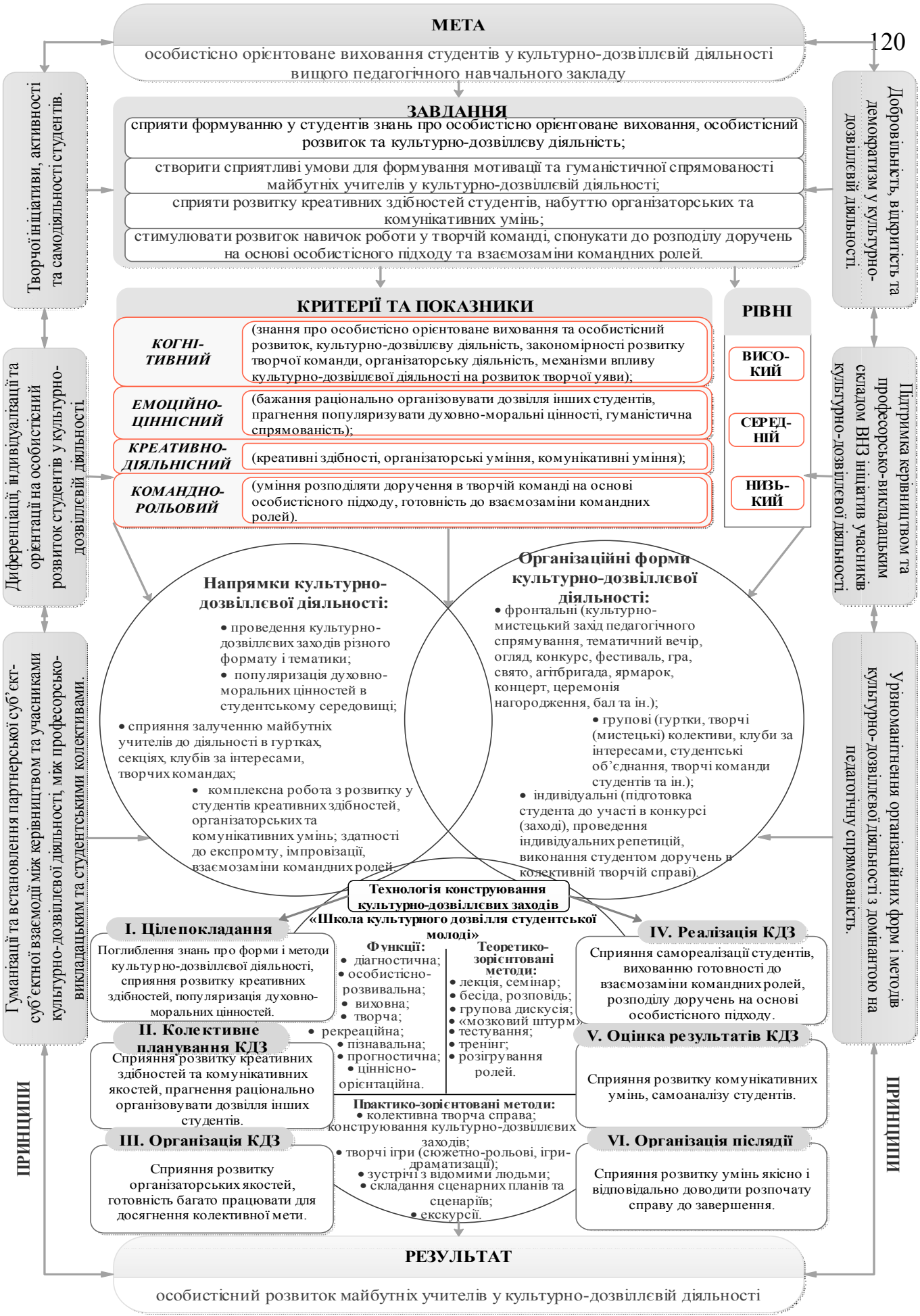

Рис. 2.2. Методика особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності вищого педагогічного навчального закладу

Таким чином, культурно-дозвіллєва діяльність як складник виховної роботи, забезпечує активну участь студентів в організації культурного дозвілля. Перші осередки культурного дозвілля студентів були створені на природничому факультеті Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, потім ідея створення таких осередків поширилась і на інші факультети, зокрема фізико-математичний, психолого-педагогічний, факультет філології та журналістики.

Означене вище дає підстави стверджувати, що є необхідність у навчанні та вихованні нової генерації всебічно розвинених висококультурних педагогів, тому за нашою ініціативою у партнерстві з управлінням у справах сім'ї, молоді та спорту виконавчого комітету Полтавської міської ради був створений молодіжний проект «Школа культурного дозвілля студентської молоді» (далі – Школа) на базі Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Цей проект став прикладом для створення подібних Шкіл культурного дозвілля студентської молоді у місті Полтава.

Школа – комплекс особистісно-розвивальних заходів, що спрямовані на виховання та навчання педагогів нового покоління, залучення студентської молоді до участі в культурно-творчому, духовному житті університету та міста, створення сприятливих умов та реалізації особистісного потенціалу та розвитку творчих здібностей молоді. Мета Школи: надати знання, сформувати вміння і навички, необхідні для організації дозвілля, сприяти особистісному розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності.

Школа передбачає виконання наступних функцій:

– *діагностичної* (визначення схильностей майбутніх учителів, виявлення рівня їхньої підготовленості до реалізації креативних здібностей, організаторських та комунікативних якостей, умінь працювати в команді та індивідуально-психологічних особливостей – з метою забезпечення дієвості процесу навчання і виховання);

– *особистісно-розвивальної* (визначення рівня особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності);

– *виховної* (створення сприятливих умов для особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності, їхньої готовності до взаємозаміни командних ролей, соціальної активності, взаємодопомоги та взаємопідтримки, групової єдності);

– *творчої* (створення умов для розвитку креативних здібностей, творчої уяви, здатності до імпровізації, експромту);

– *рекреаційної* (спрямована на психоемоційне розвантаження, зняття перевтоми, психологічної перенапруги, відтворення інтелектуальних та фізичних сил у процесі культурно-дозвіллєвої діяльності);

– *пізнавальної* (задоволення інтелектуальних та інформаційних потреб особистості);

– *ціннісно-орієнтаційної* (виховання ціннісних орієнтацій, активної життєвої позиції майбутніх учителів, переконань, прагнень, мотивів діяльності);

– *прогностичної* (розкриття творчого потенціалу майбутніх педагогів, їхньої готовності до соціально значущої та організаторської діяльності).

Школа спрямована на виховання плеяди активної, інтелігентної молоді, реалізацію важливих соціальних і культурно-дозвіллєвих програм, пропаганду важливості безперервної взаємодії студентської молоді з органами місцевого самоврядування та виконавчою владою, надання зразкового прикладу організації культурного дозвілля.

Основними завданнями молодіжного проекту «Школа культурного дозвілля студентської молоді» є:

– особистісно орієнтоване виховання студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності вищого педагогічного навчального закладу;

– ознайомлення молоді з актуальними проблемами міста в галузі культурно-дозвіллєвої діяльності (організація заходів різного формату й

тематики), над вирішенням яких працюють структурні підрозділи міськвиконкому);

– залучення студентів до реалізації мистецьких проектів та програм на місцевому рівні;

– запровадження авторської технології конструювання культурно-дозвіллєвих заходів під час реалізації творчих справ;

– формування творчої команди: пошук однодумців, визначення цілей та завдань діяльності, розподіл доручень та повноважень на основі особистісного підходу;

– вивчення основ PR-технологій.

Школа включає комплекс заходів, які спрямовані на виховання лідерських якостей та підвищення рівня відповідальності, усвідомлення своєї значимості стосовно досягнення успіху заходів та програм і залучення молоді до активної участі в культурному, громадському та духовному житті міста.

Науковий консультант Школи – доктор педагогічних наук, професор, декан природничого факультету ПНПУ імені В. Г. Короленка, заслужений працівник освіти України, лауреат Державної премії в галузі науки і техніки України М. В. Гриньова. Слухачами Школи є молоді люди віком від 16 до 25 років, які мають вищу освіту або навчаються у вищих навчальних закладах I-IV рівнів акредитації міста Полтави, учні 10-11 класів загальноосвітніх шкіл міста. Набір слухачів здійснюється на підставі поданих анкет та заяв претендентів (додаток Ж). Респондентам пропонується відповісти на кілька відкритих запитань: «Чи брали Ви участь у організації культурно-дозвіллєвих заходів. Якщо так, то яких? Яку роль і функції виконували?», «Ваше життєве кредо? Які у Вас захоплення?», «Чи потрібні креативні здібності майбутньому вчителю?», «Якими, на Вашу думку, якостями має володіти сучасний педагог?», «Як ви розумієте поняття «культурно-дозвіллєва діяльність»?», «Ваші очікування від навчання в Школі?».

У 2012 році з 43 претендентів, які заповнили анкети, відібрано 36 осіб для навчання в Школі, у 2013 році – з 58 відібрано 44, у 2014 році – з 60 відібрано 52 особи.

Навчання проходить у позаурочний час із жовтня до травня. Повний курс складається з двох етапів – теоретичного та практичного. Тематика теоретичного блоку Школи структурована за модулями [306, с. 81].

Модуль 1. Культура дозвілля і культурно-дозвіллєва діяльність. Сучасні теорії і технології культурно-дозвіллєвої діяльності. Форми і методи організації дозвілля.

Модуль 2. Становлення та розвиток культурно-дозвіллєвої діяльності. Організація дозвілля у педагогічній спадщині А. Макаренка та методика колективних творчих справ (за І. Івановим). Принципи, завдання, функції сучасної культурно-дозвіллєвої діяльності.

Модуль 3. Основні засади командної роботи. Тимбілдинг (згуртування команди). Конфлікт-менеджмент. Тайм-менеджмент. Мовленнєвий імідж. Діловий етикет.

Модуль 4. Інформаційно-комунікаційні технології в культурно-дозвіллєвій діяльності. Сценічна мова. Тембр та сила голосу. Дикція.

Модуль 5. Принципи організаторської роботи. Проектна діяльність у галузі дозвіллєзнавства. Залучення коштів для реалізації культурно-дозвіллєвих проектів та програм.

Модуль 6. Технологія конструювання культурно-дозвіллєвих заходів. Характеристика основних технологічних етапів.

Модуль 7. Сценарна композиція культурно-дозвіллєвого заходу. Принципи та правила розробки креативних ідей.

Модуль 8. Музичне оформлення дозвілля. Добір музичного матеріалу. Музичні твори та автори.

Модуль 9. Культура сцени. Вимоги до учасників культурно-дозвіллєвої діяльності, мистецьких колективів та сольних виконавців.

Модуль 10. Художнє оформлення дозвілля. Виготовлення реквізиту та декорацій.

Модуль 11. Соціальне партнерство з органами державної влади. Партнерська участь у міських проектах (щорічній церемонії нагородження переможців конкурсу «Молодь року», традиційному благодійному студентському балу «Допомогти так легко»).

Даний проект передбачає різноманітні методи: лекції, семінари, тренінги, бесіди, розповіді, групові дискусії, диспути, «мозкові атаки», тестування, розігрування ролей.

Особливістю теоретичного блоку Школи є проведення якісних тренінгів. Тренерський супровід Школи забезпечує низка громадських організацій, зокрема, Всеукраїнська молодіжна громадська організація «Національний студентський союз», благодійна асоціація «Світло надії», викладачі вищих навчальних закладів, працівники відділів культури, відомі громадські діячі, органи студентського самоврядування ПНПУ імені В. Г. Короленка, МНУ імені В. О. Сухомлинського, УДПУ імені Павла Тичини.

Практичний блок (практично зорієнтовані методи Школи): колективна творча справа, складання сценарних планів та сценаріїв, конструювання культурно-дозвіллєвих заходів, зустрічі з відомими людьми, творчі ігри (сюжетно-рольові, ігри-драматизації), екскурсії. Зокрема, спільно з управлінням у справах сім'ї, молоді та спорту виконавчого комітету Полтавської міської ради організовано два міських проекти: щорічну церемонію нагородження переможців конкурсу «Молодь року» (додаток Л), традиційний благодійний студентський бал «Допомогти так легко».

У рамках проекту відбувається стажування учасників Школи, зокрема: організація та проведення культурно-дозвіллєвих заходів, партнерська участь у реалізації міських молодіжних проектів, програм, круглих столів. Дане стажування проводиться протягом місяця після закінчення теоретичного етапу навчання. Тривалість та програма стажування визначається за

узгодженням керівника групи з учасником, але не може бути меншою за 30 годин. Складається індивідуальний план стажування, який погоджується з керівником. Після закінчення стажування слухачі звітують про виконання індивідуального плану.

Практичний блок навчання в Школі закінчується організацією культурно-дозвіллєвого заходу. Слухачі діляться на команди, обдумують ідею та форму проведення заходу, розробляють сценарний план, залучають кошти та складають сценарій.

До організаційних форми культурно-дозвіллєвої діяльності відносять:

– фронтальні (культурно-мистецький захід педагогічного спрямування, тематичний вечір, огляд, конкурс, фестиваль, гра, свято, агітбригада, ярмарок, концерт, церемонія нагородження, бал та ін.);

– групові (гуртки, творчі (мистецькі) колективи, клуби за інтересами, студентські об’єднання, творчі команди студентів та ін.);

– індивідуальні (підготовка студента до участі в конкурсі (заході), проведення індивідуальних репетицій, виконання студентом доручень у колективній творчій справі).

Вищеозначені організаційні форми сприяють примноженню духовних цінностей студентської молоді, забезпечують наповнення виховного процесу необхідним змістом.

Школа скеровує свою діяльність на розвиток самостійності, ініціативності, відповідальності. Це можливо за умови спрямування вихованців на самостійний пошук оригінальних та водночас ефективних методів вирішення поставлених завдань.

Отже, «Школа культурного дозвілля студентської молоді» спрямована на створення комфортних умов для здобуття студентами знань, умінь і навичок за інтересами; сприяє всебічному розвитку, стимулюванню та реалізації їхнього духовного і творчого потенціалу, професійному самовизначенню, професійній підготовці особистості, а головне – формуванню цілісної особистості майбутнього фахівця.

Розроблена нами методика особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності вищого педагогічного навчального закладу ґрунтується також на авторській технології конструювання культурно-дозвіллєвих заходів.

Термін «технологія» за словниковим тлумаченням означає (з гр.) синтез понять *techne* – мистецтво, майстерність, вміння, а *logos* – вчення, поняття. У педагогіку воно прийшло з виробництва, де визначається як сукупність методів обробки, виготовлення, зміни стану, властивостей, форми сировини, матеріалу чи напівфабрикату, що здійснюються у процесі виробництва продукції. Тобто, технологія включає в себе сукупність методів, що представляють її структурні елементи. Послідовність використання методів у кожному технологічному процесі відіграє роль алгоритму, за допомогою якого отримується запланований результат. Технології досягнення одного й того самого результату можуть змінюватись, вдосконалюватись за рахунок поновлення чи вдосконалення методів.

Першим у педагогічній діяльності технологію колективного творчого виховання використав А. Макаренко. Учений переконаний, що справжній розвиток педагогічної науки пов’язаний із її здатністю «проектувати особистість», тобто чітко передбачати ті її якості і властивості, які мають сформуватися у процесі виховання. Визначеність цілей дає можливість перейти до чіткої технології виховання. Діяльність колонії імені М. Горького та комуни імені Ф. Дзержинського була заснована на ідеях цієї технології: колективне рішення і виконання всіх дій; зміна складів зведених загонів; система перспективних ліній [169, с. 59].

Згодом І. Іванов, узагальнивши ідеї А. Макаренка, розробив та апробував технологію колективного творчого виховання. Дана технологія має такі підрівні: кількість технологічних етапів, ступінь технологічності; складність технологічності, гнучкість і мобільність технології тощо [109, с. 83].

На основі аналізу педагогічних джерел, зазначимо, що поняття «методика» ширше за поняття «технологія», адже воно включає, разом із змістовим, інструментальний аспект педагогічного процесу. Тобто, методика є теоретичним підґрунтям, а технологія – алгоритмом її втілення у практику. Тому, на наш погляд, доцільно вести мову лише про «елементи технологізації виховання», використання яких сприяє ефективності виховного процесу.

На основі вивчення досвіду методики колективних творчих справ (за І. Івановим) та в контексті нашого дослідження розроблено технологію конструювання культурно-дозвіллєвих заходів.

Дана технологія складається з шести етапів.

Перший етап – *цілепокладання*. На цьому етапі визначається мета культурно-дозвіллєвого заходу, уточнюються виховні завдання, пропонуються варіанти творчої справи.

Зміст діяльності викладача-наставника: визначення мети і завдань заходу, зокрема відкритої мети (особистісно значущої для студентів, пов’язаної з їхніми інтересами; колективно значущої, що відображає прагнення учасників творчої команди) та педагогічної мети (прихованої), спрямованої на розкриття особистісного потенціалу студентів, виховання професійно значущих цінностей майбутніх учителів; створення позитивного мікроклімату в творчій команді.

Зміст діяльності учасників творчої команди: обговорення мети, генерування креативних ідей щодо сутності заходу; обрання доцільних варіантів та їхнє колективне обговорення.

Результат: поглиблення знань про форми і методи культурно-дозвіллєвої діяльності, сприяння розвитку умінь генерувати оригінальні ідеї, відходити від шаблонності в організації заходів, популяризувати духовно-моральні цінності в студентському середовищі.

Другий етап – *колективне планування культурно-дозвіллєвого заходу*. Сутність колективного планування полягає в обговоренні найцікавіших ідей

щодо організації КДЗ та вибору актуальної мети, яка має бути колективно та особистісно значущою.

Зміст діяльності викладача-наставника: постановка додаткових запитань, зіставлення думок, розвиток найбільш цікавих ідей; надання допомоги у розробці сценарного плану заходу.

Зміст діяльності учасників творчої команди: зіставлення найбільш вдалих пропозицій та формулювання однієї цікавої креативної ідеї; аналіз студентами майбутнього заходу від початку до логічного завершення; розробка сценарного плану.

Розробка креативної ідеї відбувається у такій послідовності:

– виникнення нестандартної ситуації, яка потребує креативного рішення (виникнення проблеми, діагноз проблеми, формування вимог до інформації);

– вивчення проблеми (проведення дослідження, збір інформації, встановлення чітких критеріїв, які повинна задовольняти креативна ідея);

– розробка і вибір креативної ідеї (відмова від стереотипного способу мислення, генерування ідей, акумулювання ідей і їхній критичний аналіз, логічне обґрунтування ідеї, визначення реальності ідеї серед інших можливостей);

– планування нововведення (обговорення креативної ідеї, затвердження ідеї, оформлення і видача розпорядження про її впровадження, визначення ролі кожного виконавця у загальній системі впровадження);

– впровадження креативної ідеї (контроль за впровадженням креативної ідеї та оцінка її ефективності, регулярний аналіз досягнутих успіхів).

Колективне планування може здійснюватись у формі «мозкового штурму», ефективною також є робота студентів у мікрогрупах. Усім мікрогрупам пропонуються завдання: протягом декількох хвилин дати відповідь на запитання «Як краще здійснювати майбутню творчу справу?». Після обговорення кожна мікрогрупа висловлює свій варіант вирішення

завдання. Спільно обирають кращий варіант або комбінують запропоновані ідеї, створюючи новий варіант.

Третій етап – *організація (підготовка) культурно-дозвіллєвого заходу.* На цьому етапі відбувається уточнення, конкретизація сценарного плану, заохочення ініціатив кожного учасника творчої команди.

Зміст діяльності викладача-наставника: координація процесу підготовки заходу, розподілення ролей між студентами на основі особистісного підходу, надання підтримки в разі виникнення труднощів, позитивна оцінка кожного успіху майбутніх учителів.

Зміст діяльності учасників творчої команди: колективне обговорення запланованого заходу, чіткий розподіл функціонально-рольових позицій у команді.

Результат: сприяння розвитку організаторських якостей, готовність багато працювати в творчій команді для досягнення колективної мети.

Важливим елементом у підготовці творчої справи є технічні засоби навчання, оскільки саме вони створюють загальне враження про рівень проведення культурно-дозвіллєвого заходу. Світло, звук, музичне оформлення, декорації – складники якісно організованої творчої справи. Необхідною складовою даного етапу є співпраця творчого колективу студентів ВНЗ із мистецькими закладами міста, державними та громадськими організаціями. Така співпраця згуртовує учнівський та студентський колективи, розкриває нові таланти, сприяє творчому зростанню та підвищує рівень виконавської майстерності.

Четвертий етап – *реалізація культурно-дозвіллєвого заходу.* На цьому етапі відбувається реалізація розробленого викладачем-наставником та творчою командою сценарного плану заходу.

Зміст діяльності викладача-наставника: створення позитивного емоційного настрою під час проведення заходу (підтримання мажорного тону, духу бадьорості, впевненості у власних силах, у здатності раціонально

організовувати дозвілля інших студентів, долати труднощі), заохочення студентів під час самостійного розв'язання ними непередбачуваних ситуацій.

Зміст діяльності учасників творчої команди: виконання певної командної ролі, що була отримана з урахуванням нахилів та здібностей студентів.

Результат: сприяння самореалізації студентів, вихованню готовності до взаємозаміни командних ролей, здатності до експромту та імпровізації, розподілу доручень на основі особистісного підходу.

Корисні для учасників і можливі відхилення від задуму, які виникають під час проведення заходу. Ці ситуації складаються з різних непередбачуваних обставин і помилок, допущених учасниками заходу.

П'ятий етап – *колективне підведення підсумків, оцінка результатів культурно-дозвіллєвого заходу*. Даний етап характеризується аналізом результатів спільної діяльності та самоаналізом учасників творчої команди.

Зміст діяльності організатора викладача-наставника: оцінювання та аналіз результатів колективної діяльності, розробка запитань, на які студенти у форматі діалогу мають дати відповіді.

Зміст діяльності творчого колективу: підведення підсумків проведеного заходу у вигляді діалогічної взаємодії та відповідей студентів на запитання (що не вийшло і чому? що необхідно перетворити в традиції? що варто врахувати на майбутнє? та ін.).

Результат: сприяння розвитку комунікативних умінь, самоаналізу студентів.

Шостий етап – *організація післядії.* На цьому етапі визначається подальша діяльність творчої команди, вносяться відповідні зміни, задумується новий захід.

Зміст діяльності викладача-наставника: акцентується увага на необхідності використання досвіду в процесі організації та проведення аналогічних культурно-дозвіллєвих заходів.

Зміст діяльності творчого колективу: визначення напрямків діяльності творчої команди, планування наступних заходів.

Результат: сприяння розвитку умінь якісно і відповідально доводити розпочату справу до завершення. Таким чином, розроблена технологія сприяє засвоєнню знань про культурно-дозвіллєву діяльність, розвиває креативні здібності, організаторські, комунікативні уміння, готовність до командної роботи та взаємозаміни командних ролей. Авторська технологія конструювання культурно-дозвіллєвих заходів відповідає всім критеріям технологічності, а відтак – може бути використана в інших вищих навчальних закладах [52, с. 27].

Апробація технології відбувалася під час організації та проведення різноформатних культурно-дозвіллєвих заходів. Проаналізуймо найважливіші з них.

Культурно-мистецький захід педагогічного спрямування. Важливою складовою педагогічної майстерності є оволодіння стратегіями і тактикою виходу із конфліктних ситуацій. Моделювання педагогічних ситуацій майбутніми учителями сприяє розвитку комунікативних якостей, креативних здібностей, умінь імпровізувати. При цьому найбільш ефективними є ділові ігри, комунікативні тренінги, педагогічні замальовки у стилі театралізованого дійства, педагогічні етюди. Під педагогічним етюдом розуміється вправа, яка служить для розвитку та вдосконалення педагогічної майстерності і складається з різних сценічних дій, імпровізованих чи заздалегідь розроблених викладачем [26, с. 214].

Прикладом останнього є культурно-мистецький захід «Педагогічний етюд», який був організований у 2012 р. кафедрою педагогічної майстерності та менеджменту Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. «Педагогічний етюд» проходив у рамках Міжнародної науково-практичної конференції «Управління організацією навчально-виховного процесу в середній і вищій школі», яка присвячена пам’яті видатного полтавського просвітителя і педагога А. С. Макаренка. Викладачі

кафедри педагогічної майстерності та менеджменту влаштували студентам майстер-клас із вирішення педагогічних ситуацій. Моделювали ситуації полтавські учні – представники Полтавської гімназії № 6, ПТУ № 17, ПНВК «Паросток», Полтавського багатопрофільного ліцею № 1 імені І. П. Котляревського, Малої академії мистецтв імені Р. Кириченко. Викладачі ж аналізували ситуації та пропонували свої варіанти розв'язання складних ситуацій навчально-виховного процесу. Оригінальним режисерським ходом стала активна взаємодія ведучих та глядачів. В рамках діалогу ведучі перевіряли студентів на знання базових елементів педагогічної майстерності. Варто відмітити, що до організації та участі у етюді долучилися кращі мистецькі колективи та виконавці міста.

Тематичний вечір та виставка організовується у залежності від того, чому присвячується захід, якого рівня підготовки потребує, реалізацію якої мети передбачає. Характерною особливістю таких форм культурно-дозвіллєвої діяльності є масовість, пізнавальне спрямування, орієнтація на сприйняття специфіки заходу. Тематичний вечір – вид театралізованої вистави (видовища), що відрізняється суспільною значущістю, органічним злиттям художньо-образного з документальним матеріалом і їхньою драматургічної розробкою [98, с. 307]. Структура тематичного вечора містить дві найважливіші лінії – інформаційно-логічну та емоційно-образну. Переважання тієї чи іншої частини формує тип тематичного вечора. Якщо центральне місце в ньому займає інформаційна частина, то такий вечір відноситься до розряду урочистих засідань, зборів, мітингів, вечорів науки і техніки. Якщо переважає художня частина, маємо справу з вечором-концертом, літературним, музичним або кіновечором.

В основі будь-якого тематичного вечору (виставки) має бути соціально важлива і близька аудиторії тема. Практика проведення масових театралізованих заходів свідчить, що тематичні вечори грають важливу роль у вирішенні таких основних завдань: виховання моральних якостей

особистості; формування естетичного ставлення до дійсності; виховання громадської активності; сприяння особистісному розвитку студентів.

Прикладом цієї форми є щорічна тематична виставка композицій із природного матеріалу «Засяяла в осінніх барвах Полтавщина» (присвячена визволенню м. Полтави від німецько-фашистських загарбників). Учасники демонструють створені власноруч вироби з природного матеріалу за п’ятьма напрямами: «Політ фантазії», «Українські барви», «Феєрія кольорів», «Дизайнерська знахідка» та «Осінній блюз». Традиційно в експозиції беруть участь студенти природничого факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка та вихованці Полтавського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді.

Конкурс (*лат. concursus*) – змагання, яке дає змогу виявити найгідніших із його учасників або найкраще з того, що надіслане на огляд [98, с. 311].

Конкурсом вважається процес визначення найкращого претендента на перемогу (конкурсанта), або найкращих претендентів на перемогу (конкурсантів), згідно з правилами, визначеними перед початком проведення процедури відбору конкурсантів. Визначення переможців здійснюється шляхом «якісного дослідження» (експертизи) та/або «кількісного дослідження» (голосування).

У *якісному дослідженні* конкурсанти оцінюються призначеним експертним журі, суддівською колегією, групою або групами спеціально уповноважених осіб, здатних професійно та об’єктивно оцінити якісні характеристики конкурсантів, за визначеними правилами конкурсу критеріями. Визначення переможців відбувається шляхом підсумовування оцінок, що були надані конкурсантам від кожного члена журі, та виявлення конкурсанта або конкурсантів, що отримали найвищі оцінки.

У *кількісному дослідженні* конкурсанти обираються шляхом громадського голосування, в якому учасники голосування висловлюють свою симпатію до конкурсантів, користуючись суб’єктивними мотивами, а взяти

участь у голосуванні може будь-яка пересічна людина. Визначення переможців стає можливим завдяки підсумуванню голосів, що були віддані конкурсантам в період проведення дослідження, та побудові рейтингу всіх конкурсантів, де переможцем вважається конкурсант, що отримав найбільшу кількість голосів і посів перше місце в рейтингу.

Конкурси, що зорганізовуються у вищих педагогічних навчальних закладах, сприяють розкриттю творчого потенціалу студентської молоді, розвитку здібностей та забезпечують раціональне проведення вільного часу. Прикладом означеної форми дозвілля є традиційний конкурс в ПНПУ імені В. Г. Короленка «Містер університету», котрий присвячується Міжнародному жіночому дню. Серед учасників – хлопці з кожного факультету університету. Конкурсанти на звання «Містер університету» змагаються у шести конкурсних епізодах: «Представлення», конкурс відеороликів «Про що говорять чоловіки», конкурс талантів «Прояви себе в епоху», конкурс «Епоха великого кіно», інтелектуальний конкурс «Ігри розуму» та «Дефіле в офіційно-ділових костюмах». Кожен учасник отримує номінацію, квіти та грошову винагороду.

Фестиваль – це огляд досягнень колективної та індивідуальної творчості в різних галузях: науковій, культурно-мистецькій, спортивній. Фестивальним заходам притаманні елементи демонстрації, змагання за право бути кращим [98, с. 124]. Прикладом цього є щорічний фестиваль-конкурс художньої творчості «Студентська весна». У Фестивалі-конкурсі участь беруть аматорські вокальні колективи (дуети, тріо, квартети, ансамблі), солісти, хореографічні, музичні колективи і окремі виконавці – студенти денної форми навчання і викладачі навчальних структурних підрозділів університету. В конкурсі традиційно представлені наступні жанри: музичний; вокальний – серед пісень обов’язково повинна бути одна українська народна або одна патріотична; хореографічний; театральний (сцени з вистав, студентський театр естрадних мініатюр (СТЕМ); художнє читання поезії (або прози); цирковий. Проведення таких заходів сприяє зростанню виконавської

майстерності їхніх учасників та збагаченню репертуару високохудожніми національними творами та кращими зразками зарубіжного мистецтва; створенню нових та творче збагачення рівня існуючих (діючих) колективів народної творчості, окремих виконавців, популяризації серед молоді змістовного культурного дозвілля. Найкращі конкурсанти відзначаються почесними грамотами обласного рівня.

Свято – це своєрідна форма організації життєдіяльності колективу. Процес підготовки до свята включає сукупність художніх і технічних складових дозвіллєвої сфери, котрі активізують загальний тонус учасників свята і створюють позитивний мікроклімат у ньому [148, с. 27].

Художні складові втілюються через усі жанри мистецтва і реалізуються у формі: народного гуляння, святкової масової ходи; театралізованого мітингу, театралізованого видовища, театралізованого концерту; фестивалю, карнавалу, ярмарку, балу; циркової вистави, спортивних свят; конкурсних, розважально-ігрових, шоу-програм; акцій; презентацій, рекламного шоу; великого корпоративного свята, ювілею.

Технічні складові є невід'ємними у проведенні свята, тож виділимо найважливіші з них: організація пересування учасників згідно задуму дійства; звукове, світлове, музичне, оформлення свята; кіно-, відео-, фотоматеріали; спецефекти; піротехніка.

Наочний образ свята формується через художньо-декоративне оформлення, а саме: оформлення площ, площадок, сцен; виготовлення декорацій, реквізиту; підбір костюмів для учасників та атрибутів свята для гостей чи глядачів; виготовлення логотипу та сувенірної продукції свята; дизайн рекламної продукції: зовнішнє оформлення, плакати, листівки, флаєри, буклети; розробка спеціальної поліграфічної продукції для спонсорів.

Яскравим прикладом цієї форми культурно-дозвіллєвої діяльності є загальноміське свято «У світі птахів». Захід присвячується зустрічі пернатих друзів, є традиційним і проходить на базі ПНПУ імені В. Г. Короленка.

Організаторами заходу є департамент освіти і науки Полтавської облдержадміністрації, Полтавський обласний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді та кафедра біології та основ здоров'я людини природничого факультету ПНПУ імені В. Г. Короленка. У святі беруть участь загальноосвітні навчальні заклади полтавського регіону. Програмою заходу передбачені конкурси на кращий малюнок, гніздівлю, годівничку, найкращих та найкмітливіших знавців птахів.

Агітбригада – одна з дієвих форм громадянського, екологічного та морального виховання, яка забезпечує органічне поєднання глибокого змісту з яскравими художніми та емоційними формами [150, с. 404]. Агітбригада розвиває громадянську зрілість, впевненість, комунікабельність, формує екологічну свідомість.

Прикладом цієї форми є щорічний конкурс-огляд колективів екологічної просвіти – екологічних агітбригад. Колективи екологічної просвіти – нетрадиційні форми екологічного виховання молоді, дійовий засіб пропаганди екологічних знань серед студентів.

Обласний конкурс-огляд екологічних агітбригад загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів (далі – конкурс-огляд) проводиться з метою активізації екологічного руху, виявлення, поширення нетрадиційних форм роботи учнівських колективів у русі за екологічну безпеку, пошуку та розвитку талантів та обдарувань, привернення уваги місцевої влади, громадських, державних організацій до екологічних проблем регіонів (додаток П).

У конкурсі-огляді беруть участь екологічні агітбригади із загальноосвітніх та позашкільних закладів освіти, які мають досвід виступів перед широкою аудиторією з висвітлення екологічних проблем своєї місцевості та шляхів їхнього вирішення.

Вимоги до виступу екологічної агітбригади:

– презентація команди;

– наявність однакових костюмів, емблеми;

– динаміка виступу: відсутність пауз, використання у виступі уривків танцювальних композицій та пісень, а не цілих творів;

– наявність плакатів, лозунгів, мобільних декорацій;

– підняття певної місцевої екологічної проблеми (постановка проблеми, шляхи її вирішення, досягнуті результати). Наявність надрукованого сценарію;

– відображення власної активізації екологічного руху в регіоні;

– тривалість виступу до 20 хв.;

– учнівська делегація від району (міста) не може налічувати понад 10 учнів.

Критерії оцінки виступу екологічних агітбригад:

– актуальність порушеної у виступі екологічної проблеми та її соціальне значення (5 балів);

– зв’язок з державними та громадськими екологічними організаціями при вирішенні проблеми (5 балів);

– результативність проведених виступів у регіонах (5 балів);

– застосування елементів народної творчості (5 балів);

– рівень виконавської майстерності (3 бали);

– оригінальність художнього оформлення (3 бали);

– використання засобів активізації аудиторії (2 бали);

– відповідність костюмів (3 бали);

– рівень режисури (2 бали);

– максимальна кількість балів – 33.

Переможці конкурсу-огляду нагороджуються дипломами Головного управління освіти і науки Полтавської обласної державної адміністрації та грошовими преміями.

Ярмарок – це короткострокова виставка, що регулярно повторюється у певному місці під традиційною назвою і в обумовлений термін [209, с. 98]. Її метою є створення умов для укладення договорів на постачання (купівлю-продаж) товарів або роздрібного продажу товарів населенню. Перед

організацією ярмарку варто ознайомитися з процедурою його проведення, опрацювати теоретичний, практичний та законодавчий аспекти організації ярмарків. Експонати – це товари і послуги, що демонструються на виставці чи ярмарку. За характером експонатів, що виставляються, ярмарки поділяються на універсальні, спеціалізовані і тематичні.

На універсальних виставках демонструють експонати різних галузей і товарних груп. Спеціалізовані виставки експонують продукцію однієї чи кількох суміжних галузей. Тематичні виставки мають за мету привернути увагу до певних соціальних проблем (здоров'я людей, освіти, охорони навколишнього середовища та ін.). Нині особливо популярними є благодійні ярмарки, зібрані кошти на яких спрямовуються на благодійну діяльність, допомогу хворим дітям, дітям із інтернату, безхатченкам, воїнам зони АТО.

Так, на базі ПНПУ імені В. Г. Короленка традиційно зорганізовується благодійний ярмарок «Крила янгола» на підтримку дітей з обмеженими можливостями. На ньому презентують роботи, виготовлені власноруч дітьми (листівки, ляльки-мотанки, картини). По завершенню благодійного заходу кошти передаються Монтессорі-Центру.

Церемонія нагородження – кульмінаційна подія конкурсу, урочистий захід вручення нагороди переможцю змагань або лауреату премії [89, с. 131]. Важливим правилом заходу є те, що переможці або лауреати стають відомими громадськості тільки на церемонії нагородження, а перед цим, для збереження інтриги заходу, вони тримаються у таємниці. За звичаєм, церемонії нагородження тривають у вигляді шоу-програм, висвітлюються у ЗМІ та транслюються по телебаченню (залежно від рівня заходу). Церемонії нагородження звичайно відбуваються у вечірній час, а гості цих заходів одягаються у формальні вечірні вбрання.

Автором дисертаційного дослідження у партнерстві з управлінням у справах сім'ї, молоді та спорту виконавчого комітету Полтавської міської ради організовано традиційну церемонію нагородження «Молодь року» (додаток Л). При реалізації цього проекту була використана авторська

технологія конструювання культурно-дозвіллєвих заходів. Даний конкурс проводиться вже втретє. Попитом та зацікавленістю користуються такі номінації: «Кращий молодіжний лідер», «Кращий молодіжний проект», «Кращий молодий учитель», «Кращий медичний працівник», «Кращий працівник культури». На особливу увагу заслуговує відзнака «Сила духу». В 2014 році започатковано номінації: «Гордість міста», «Особистий приклад», «Рекорд року». Гостей заходу щороку чекає червона доріжка, бренд-вол, фотосесія, кенді-бар та власне церемонія нагородження.

Бал – урочистий вечір з танцями під музику, іноді в святковому вбранні з масками. У дворянському середовищі XVIII – початку XIX ст. бал був важливою формою спілкування. Основним елементом балу були танці, які слугували стрижнем вечора і задавали тип і стиль бесіди.

Традиційно відкриває бал грандіозний полонез, у якому беруть участь спеціально відібрані дівчата і молоді люди. Після полонезу на більшості балів дебютанти танцюють веселу польку і закінчують свій виступ вальсом. Головним критерієм відбору учасників є уміння танцювати, зокрема, виконувати правосторонній і лівобічний поворот вальсу. Додатковими критеріями також виступають костюми [263, с. 71].

Бальний етикет включає в себе не тільки одяг, манери, виконання танців, але й належне оформлення приміщень для балу та підготовки учасника бального салону у вечорі культурного відпочинку. На балу слід тримати себе скромно, танцювати граціозно і суворо дотримуючись пристойних правил; бажано приділяти увагу всім гостям, як під час бесіди, так і танців, не віддаючи перевагу комусь одному.

Правила світського етикету на балу: на офіційну церемонію не спізнюються – це неповага до учасників бального салону; на балу вітається ввічливість, галантність, чемність; при обміні вітаннями спочатку кавалери вітають дам поклоном, потім дами, після кніксену, можуть простягнути руку для поцілунку або рукостискання; бал супроводжується певною манерою розмовляти. Неприпустимою є різка розмова, заборонено вживання

ненормативної лексики. Кавалерам рекомендується робити дамам компліменти; на балу важливо не тільки гарно танцювати, але також граціозно ходити і стояти. Не слід притулятися до стін і колон. Кавалерам не варто тримати руки в кишенях; при вході в бальний зал слід відключити мобільні телефони і зняти навушники.

Правила танцювального етикету на балу: учасникам балу необхідно стежити за поставою і положенням рук; запрошення до танцю починається з поклону кавалера до дами. відповідь на запрошення також супроводжується поклоном; необхідно бути чемним як по відношенню до своєї партнерки, так і до всіх інших; не рекомендується давати згоду на танець декільком партнерам, залишати зал перед початком танцю, знімати рукавички під час танцю; не рекомендується виходити з танцю до його закінчення, якщо на те немає вагомих причин; забороняється танцювати інший танець, ніж оголошений ведучими; на танцювальному майданчику можна рухатися тільки по напрямку руху танцю; по закінченні танцю кавалер повинен провести даму на те місце, де він її запрошував, чи будь-яке інше місце за бажанням дами.

Автор дослідження виступила режисером традиційного студентського благодійного балу «Допомогти так легко» (додаток М). Цей захід щорічно організовується під патронатом міського голови, управління у справах сім'ї, молоді та спорту виконавчого комітету Полтавської міської ради спільно зі Студентською радою м. Полтави. Бал проводиться з благородною метою – студентська молодь збирає кошти на лікування тяжко хворих дітей та придбання дороговартісного медичного обладнання. Протягом заходу відбуваються танцювальні десятихвилинки; майстер-класи з полонезу, польки, віденського вальсу; благодійні аукціони; виступи мистецьких колективів та сольних виконавців. Традиційним елементом балу є виконання віденського вальсу від студентської ради м. Полтави.

Як бачимо, авторська технологія конструювання культурно-дозвіллєвих заходів є універсальною і її можна адаптувати під час організації та проведення різних за формою та змістом програм та проектів.

Таким чином, розроблена методика особисто орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності вищого педагогічного навчального закладу спрямована на реалізацію таких завдань: створення умов для розвитку у майбутніх учителів гуманістичної спрямованості та мотивації до участі в культурно-дозвіллєвій діяльності; формування у студентів знань про особистісно орієнтоване виховання, особистісний розвиток та культурно-дозвіллєву діяльність; сприяння набуттю креативних здібностей, організаторських та комунікативних умінь, розвитку навичок командної роботи (взаємозаміни командних ролей та розподілу доручень на основі особистісного підходу).

Реалізація методики в теоретичному та практичному блоках молодіжного проекту «Школа культурного дозвілля», авторської технології конструювання культурно-дозвіллєвих заходів та у напрямках культурно-дозвіллєвої діяльності передбачає комплексне використання різноманітних принципів, методів, форм, технологій навчання і виховання.

2.3. Аналіз результатів експериментального дослідження

Методика особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності вищого педагогічного навчального закладу запроваджувалася в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка, Миколаївському національному університеті імені В. Сухомлинського, Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького.

В експериментальному дослідженні взяли участь 434 студенти, які були розподілені на експериментальну та контрольну групи. Реалізація

авторської методики здійснювалася в експериментальній групі, в контрольній же особистісно орієнтоване виховання студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності відбувалося за традиційними схемами. Разом з тим, ми намагалися збалансувати решту умов, які могли б уплинути на результати експерименту.

У результаті проведеного експериментального дослідження був зроблений контрольний діагностичний зріз, який відтворював динаміку особистісного розвитку студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності вищого педагогічного навчального закладу. Діагностика контрольного зрізу експерименту здійснювалася відповідно до констатувального. Проаналізовано результати виконання респондентами діагностичних методик, узагальнено результати самооцінки особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності, експертних оцінок, спостереження, опитування, тестування, організації та проведення культурно-дозвіллєвих заходів.

Спостереження за реалізацією методики особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності дає можливість констатувати, що майбутні вчителі почали проявляти більшу зацікавленість щодо культурно-дозвіллєвої діяльності. Це проявляється в активно-творчому ставленні більшості студентів до проведення культурно-дозвіллєвих заходів, прагненні раціонально організовувати дозвілля інших студентів та усвідомленні значення культурно-дозвіллєвої діяльності для майбутньої виховної роботи в школі.

Рівні особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності, що оцінювалися в кінці формувального експерименту, підтверджують наші спостереження. Окрім цього, щоб зафіксувати остаточні дані рівнів особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності, були узгоджені результати всіх видів діагностики.

В експериментальній і контрольній групах визначено середній бал експертних оцінок та самооцінки студентів в контексті когнітивного,

емоційно-ціннісного, креативно-діяльнісного та командно-рольового критеріїв. Порівняльна характеристика особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності експериментальних і контрольних груп у межах когнітивного критерію представлено в табл. 2.9.

Як засвідчують дані табл. 2.9, середній бал у студентів експериментальної групи значно вищий ніж у респондентів контрольної групи (різниця в 1,0 бала). Тобто, майбутні вчителі, котрі зазнали впливу експериментальної методики, підвищили рівень знань про сучасні концепції особистісно орієнтованого виховання, механізми особистісного розвитку, сутність та завдання культурно-дозвіллєвої діяльності.

Для визначення когнітивного критерію особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності було проведене підсумкове анкетування студентів (додаток Е).

Таблиця 2.9

Порівняльна характеристика особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності контрольних та експериментальних груп за когнітивним критерієм

Якість	**Середній бал за самооцінкою студентів та оцінкою експертів**	
	КГ	**ЕГ**
Знання про форми і методи культурно-дозвіллєвої діяльності	3,1	4,1
Знання закономірностей розвитку творчої команди	2,8	3,8
Розуміння особливостей організаторської роботи	3,4	4,4
Знання про мету, завдання, принципи культурно-дозвіллєвої діяльності	3,3	4,3
Усвідомлення механізмів упливу культурно-дозвіллєвої діяльності на розвиток творчої уяви	3,2	4,2
Готовність брати участь у культурно-дозвіллєвих заходах	3,75	4,75
Середній бал	3,3	4,3

Відповіді студентів на питання анкети характеризуються усвідомленням та глибоким розумінням сутності культурно-дозвіллєвої діяльності. Майбутні вчителі, продовжуючи речення «Для мене культурно-дозвіллєва діяльність це…» зазначають: «… процес організації змістовного відпочинку студентів, який потребує оригінального та нетипового підходу» (Євген Х.), «…розвиток креативності, самовдосконалення, розвиток особистісних якостей під час включення в творчу роботу» (Михайло Л.), «…процес реалізації групових ідей, що веде до особистісного розвитку її членів» (Олена С.). Тлумачення студентами культурно-дозвіллєвої діяльності демонструє їхню спрямованість на досягнення спільних інтересів у командній роботі та можливість особистісного розвитку в процесі організації дозвілля.

Уявлення майбутніх учителів значно розширилися щодо відкритого запитання анкети «уява і фантазія необхідна учителю для…»: («…успішної педагогічної діяльності, оскільки розвинена уява і фантазія дозволяють урізноманітнити форми і методи роботи» (Яна З.), «…налагодження комунікативної взаємодії з учнями» (Тетяна Ш.), «…забезпечення ефективної виховної роботи в школі та розвитку креативності учнів» (Юлія Г.).

Порівняльна характеристика особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності контрольної та експериментальної груп за емоційно-ціннісним критерієм представлена в табл. 2.10.

Таблиця 2.10

Порівняльна характеристика особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності контрольної та експериментальної груп за емоційно-ціннісним критерієм

Якість	**Середній бал за самооцінкою студентів та оцінкою експертів**	
	КГ	**ЕГ**
Потреби у творчій діяльності, самореалізації	4,1	4,3

Продовж. табл. 2.10

Бажання бути членом творчої команди	3,3	4,1
Прагнення до популяризації духовно-моральних цінностей у студентському середовищі	3,9	4,5
Прагнення раціонально організовувати дозвілля інших студентів	3,9	4,6
Гуманістична спрямованість	4,2	4,5
Усвідомлення значення культурно-дозвіллєвої діяльності для майбутньої виховної роботи в школі	4,1	4,4
Середній бал	3,9	4,4

З огляду на дані таблиці бачимо, що найбільший розвиток мають такі показники, як бажання бути членом творчої команди (різниця – 0,8 бала), прагнення раціонально організовувати дозвілля інших студентів (різниця – 0,7 бала) та прагнення до популяризації духовно-моральних цінностей у студентському середовищі (різниця – 0,6 бала).

Відповіді студентів на питання «Які емоції і почуття ти відчуваєш при організації культурно-дозвіллєвого заходу?» переконують у домінанті майбутніх учителів на гуманістичній спрямованості та стабільній мотивації до участі в культурно-дозвіллєвій діяльності, а саме: «Почуття тривоги поєднуються з бажання перемогти самого себе, щоб усі зусилля не були марними і перевершили очікуване, щоб не лише ти і твоя команда отримала задоволення від даного заходу, але й глядачі» (Катерина М.), «Я відчуваю хвилювання, оскільки боюсь підвести людей, які на мене розраховують» (Людмила С.), «Маю переживання, оскільки не знаю яке враження складе культурно-дозвіллєвий захід для студентів-глядачів і чи всі зрозуміють основну ідею заходу» (Альона Є.), «Радість, оскільки кожний захід несе щось позитивне і виховне, тим більше, якщо і я можу долучитися до корисної співпраці в колективі» (Станіслав Д.), «Я отримую задоволення, бо

організовуючи захід можу урізноманітнити студентське життя інших студентів на яскраві змістовні події» (Яна З.), «Відчуваю гордість і відповідальність, оскільки являюсь частиною творчої команди, яка безпосередньо ініціює і організовує культурно-дозвіллєві заходи різної тематики» (Ірина К.).

Порівняльна характеристика особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності контрольних та експериментальних груп за креативно-діяльнісним критерієм представлена в табл. 2.11.

Таблиця 2.11

Порівняльна характеристика особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності контрольних та експериментальних груп за креативно-діяльнісним критерієм

Якість	**Середній бал за самооцінкою студентів та оцінкою експертів**	
	КГ	**ЕГ**
Уміння залучати інших студентів до культурно-дозвіллєвої діяльності	3,5	4,2
Активність, ініціативність, рішучість	4,3	4,5
Здатність легко вступати в контакт та отримувати задоволення від спілкування	3,6	4,1
Уміння якісно і відповідально доводити розпочату справу до завершення	3,6	4,0
Креативність, творчий підхід	3,8	4,4
Здатність до імпровізацій, експромту	3,7	4,1
Середній бал	3,75	4,2

Дані таблиці 2.11 переконливо доводять, що найвищий розвиток спостерігається у показника уміння залучати інших студентів до культурно-дозвіллєвої діяльності (різниця – 0,7). Окрім того, значного розвитку набули креативність, творчий підхід (різниця – 0,6). Успіх професійної діяльності

сучасного вчителя кореспондує з умінням оригінально конструювати навчально-виховний процес та якомога більше учнів залучати до процесу творчості.

Свідченням підвищення ефективності креативно-діяльнісного критерію особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності є відповіді студентів на питання анкети: «Чому для майбутнього вчителя необхідно мати навички творчої діяльності в колективі». Маємо такі відповіді студентів: «Бо, організовуючи позакласну роботу, вчитель повинен уміти зацікавити дітей, сприяти їхній творчій самореалізації» (Ігор Ч.), «Тому що майбутній педагог при організації творчих проектів має показувати дітям приклад спілкування в колективі, тим самим згуртовуючи його та створюючи дружню атмосферу» (Людмила С.), «Учитель майбутнього – креативна особистість, яка уміє гуртувати дітей та працювати на засад особистісного підходу». Бачимо, що студенти усвідомлюють значущість креативних здібностей для особистісного розвитку майбутніх учителів та подальшої професійно-педагогічної діяльності.

Порівняльна характеристика особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності контрольної та експериментальної груп за командно-рольовим критерієм представлена в табл. 2.12.

Таблиця 2.12

Порівняльна характеристика особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності контрольної та експериментальної груп за командно-рольовим критерієм

Якість	**Середній бал за самооцінкою студентів та оцінкою експертів**	
	КГ	**ЕГ**
Готовність багато працювати в творчій команді для досягнення колективної мети	3,1	3,9

Продовж. табл. 2.12

Володіння методикою колективних творчих справ (за І. Івановим)	3,0	3,8
Уміння створювати позитивний мікроклімат у творчій команді	3,6	3,9
Готовність до взаємозаміни командних ролей	3,3	4,2
Уміння розподіляти доручення в творчій команді на основі особистісного підходу	3,1	4,0
Здатність контролювати емоції, поведінку	3,4	3,7
Середній бал	3,25	3,9

Відповідно до даних табл. 2.12, експериментальна група студентів показала найбільший розвиток уміння розподіляти доручення в творчій команді на основі особистісного підходу та готовність до взаємозаміни командних ролей (різниця – 0,9 бала). Студенти проявляють готовність багато працювати в творчій команді для досягнення колективної мети (різниця – 0,8 бала) та мають значний розвиток навичок оволодіння методикою колективних творчих справ (за І. Івановим) (різниця – 0,8 бала).

Результати командно-рольового критерію особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності свідчать, що студенти оволоділи навичками командної роботи: навчилися розподіляти доручення у творчій команді на основі особистісного підходу та демонструють універсальність під час взаємозаміни командних ролей.

Під час підсумкового анкетування студенти, відповідаючи на питання «Які ролі тобі доводилося виконувати при організації культурно-дозвіллєвих заходів», зазначають: «Фактично, усі: від сценариста, режисера, дизайнера-декоратора, організаційного директора, учасника заходу, актора, навіть відео і звукорежисера» (Ірина Л.); «Переважно організатора, тобто потрібно було правильно розподілити завдання між членами колективу і створити спокійну атмосферу для роботи» (Катерина Я.); «Ролей багато: організатор, сценарист, звукооператор, мультимедист, ведучий. Усі ролі по своєму цікаві та корисні

для майбутньої виховної роботи в школі» (Богдан Г.); «Довелося апробувати безліч ролей, оскільки командна робота передбачає їхню взаємозаміну» (Євген Х.).

Порівняльна характеристика результатів особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності контрольних та експериментальних груп представлено у табл. 2.13.

Таблиця 2.13

Порівняльна характеристика результатів особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності контрольної та експериментальної груп

Критерії	Середній бал за самооцінкою студентів та оцінкою експертів	
	КГ	ЕГ
Когнітивний	3,3	4,3
Емоційно-ціннісний	3,9	4,4
Креативно-діяльнісний	3,75	4,2
Командно-рольовий	3,25	3,9

Аналізуючи дані табл. 2.13, бачимо позитивну динаміку педагогічного експерименту щодо особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності. Бали студентів експериментальної групи дещо вищі у порівнянні з контрольною групою: когнітивний критерій – 4,3 бала у порівнянні з 3,3 (різниця – 1 бал), емоційно-ціннісний критерій – 4,4 бала у порівнянні з 3,9 (різниця – 0,5 бала), креативно-діяльнісний критерій – 4,2 бала у порівнянні з 3,75 (різниця – 0,45 бала), командно-рольовий критерій – 3,9 бала у порівнянні з 3,25 (різниця – 0,65 бала).

Найбільше зростання балів спостерігаємо за когнітивним критерієм у експериментальній групі студентів. Результати проведеного дослідження свідчать про значні зміни у знаннях про особистісно орієнтоване виховання, особистісний розвиток та культурно-дозвіллєву діяльність. Більшість майбутніх учителів почали проявляти активно-творче ставлення до культурно-дозвіллєвої діяльності, активізувався інтерес до оволодіння методикою колективних творчих справ (за І. Івановим).

Так, у студентів поглибилося усвідомлення особливостей роботи у творчій команді, зокрема готовність до взаємопідтримки та взаємозаміни командних ролей. До проведення експерименту студенти сприймали культурно-дозвіллєву діяльність як спосіб відпочинку та спілкування з друзями, то після нього як можливість розвитку творчих здібностей, готовність раціонально організовувати дозвілля інших студентів, популяризувати духовно-моральні цінності тощо. Зміни в розумінні студентами окреслених понять переконують у тому, що залученість майбутніх учителів до культурно-дозвіллєвої діяльності носить особистісний характер.

Культурно-дозвіллєві заходи, що були реалізовані у творчих командах, сприяли усвідомленню студентами важливості власних сил, з одного боку, та з іншого – можливості реалізувати колективно значущі цілі. Труднощі виникали у тих студентів, які ціннісно орієнтовані на реалізацію власних амбітних цілей, задоволення бажання бути значущим і незамінним генератором ідей, домінування над іншими учасниками культурно-дозвіллєвої діяльності. У цих студентів з’явилося усвідомлення того, що культурно-дозвіллєва діяльність не задовольняє їхні потреби і прагнення, їм складно налагоджувати комунікативну взаємодію в колективі. Саме це сприяло самовихованню майбутніх учителів, підвищенню рівня активності, самоорганізації, коригуванню особистісних якостей.

За командно-рольовим критерієм у студентів контрольних та експериментальних груп відчутна суттєва різниця. Студенти, що увійшли до експериментальної групи, глибше усвідомлюють значущість культурно-дозвіллєвої діяльності для особистісного розвитку. Майбутні вчителі орієнтовані на процес творчості, уникають шаблонності в створенні культурно-дозвіллєвих заходів, володіють здатністю до експромту та імпровізації. Студенти експериментальної групи мають навички роботи у творчій команді, зокрема, здатність розподіляти ролі на основі особистісного підходу, уміння створювати позитивний мікроклімат та готовність до взаємозаміни командних ролей.

Так, ці характеристики майбутніх учителів проявляються не лише у творчій команді під час організації культурно-дозвіллєвої діяльності, а й у процесі життєтворчості.

Визначення рівнів особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності відбувалося за допомогою формули 2.1 та 2.2. Беручи до уваги середні бали самооцінки студентів та експертну оцінку, обраховано середній відсоток від усієї кількості респондентів контрольної та експериментальної груп. Обчислювалися дані по кожному рівню особистісного розвитку. Порівняльна характеристика та динаміка рівнів особистісного розвитку у культурно-дозвіллєвій діяльності контрольної та експериментальної груп майбутніх учителів – студентів ПНПУ імені В. Г. Короленка, МНУ імені В. Сухомлинського, УДПУ імені Павла Тичини, ЧНУ імені Богдана Хмельницького представлена у табл. 2.14.

Аналізуючи дані за високим рівнем особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності контрольної та експериментальної груп, маємо такі значення: у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка 20,0% студентів контрольної групи (динаміка 6,2%) у порівнянні з 26,4% студентів експериментальної групи (динаміка 13,6%); у Миколаївському національному університеті імені Василя Сухомлинського 18,7% студентів контрольної групи (динаміка 6,0%) у порівнянні з 24,5% студентів експериментальної групи (динаміка 12,5%); в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини 21,2% студентів контрольної групи (динаміка 7,6%) у порівнянні з 26,7% студентів експериментальної групи (динаміка 15,6%); у Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького 17,1% студентів контрольної групи (динаміка 5,2%) у порівнянні з 21,4% студентів експериментальної групи (динаміка 11,8%).

Таблиця 2.14

Особистісний розвиток майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності, *%*

Вищий навчальний заклад	Контрольна група, рівень						Експериментальна група, рівень					
	низький		середній		високий		низький		середній		високий	
	поч.	кін.	поч.	кін.	поч.	кін.	поч.	кін.	поч.	кін.	поч.	кін.
	динаміка		динаміка		динаміка		динаміка		динаміка		динаміка	
ПНПУ імені В. Г. Короленка (114 осіб)	30,3	16,6	55,9	63,4	13,8	20,0	31,0	12,5	56,2	61,1	12,8	26,4
	- 13,7		+ 7,5		+ 6,2		- 18,5		+4,9		+ 13,6	
МНУ імені Василя Сухомлинського (104 особи)	31,2	18,4	56,1	62,9	12,7	18,7	30,8	13,6	57,2	61,9	12,0	24,5
	- 12,8		+ 6,8		+ 6,0		- 17,2		+ 4,7		+ 12,5	
УДПУ імені Павла Тичини (108 осіб)	29,1	14,8	57,3	64,0	13,6	21,2	29,6	11,7	59,3	61,6	11,1	26,7
	- 14,3		+ 6,7		+ 7,6		- 17,9		+ 2,3		+ 15,6	
ЧНУ імені Богдана Хмельницького (110 осіб)	36,2	25,1	51,9	57,8	11,9	17,1	33,7	18,2	56,7	60,4	9,6	21,4
	- 11,1		+ 5,9		+ 5,2		- 15,5		+ 3,7		+ 11,8	

Отже, середнє значення високого рівня особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності зросло від 19,3% студентів контрольної групи до 24,8% студентів експериментальної групи презентованих вищих навчальних закладів. Позитивну динаміку спостерігаємо за високим рівнем особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності у контрольній групі – 6,2%, в експериментальній групі – 13,4%. У табл. 2.15 представлено підсумкові результати визначення рівнів особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності.

Таблиця 2.15

Динаміка особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності

Рівні	**КГ**		**ЕГ**	
	студентів	**%**	**студентів**	**%**
Низький	39	18	27	12,4

Продовж. табл. 2.15

Середній	137	63,1	135	62,2
Високий	41	18,9	55	25,4

Дані таблиці свідчать про зменшення кількості студентів з низьким рівнем (у середньому на 5,6%) та з середнім рівнем (у середньому на 0,9%) особистісного розвитку майбутніх учителів. Разом з тим, бачимо збільшення кількості студентів із високим рівнем (у середньому на 6,5%).

Співвідношення рівнів особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності студентів контрольної та експериментальної груп графічно подано на рис. 2.3.

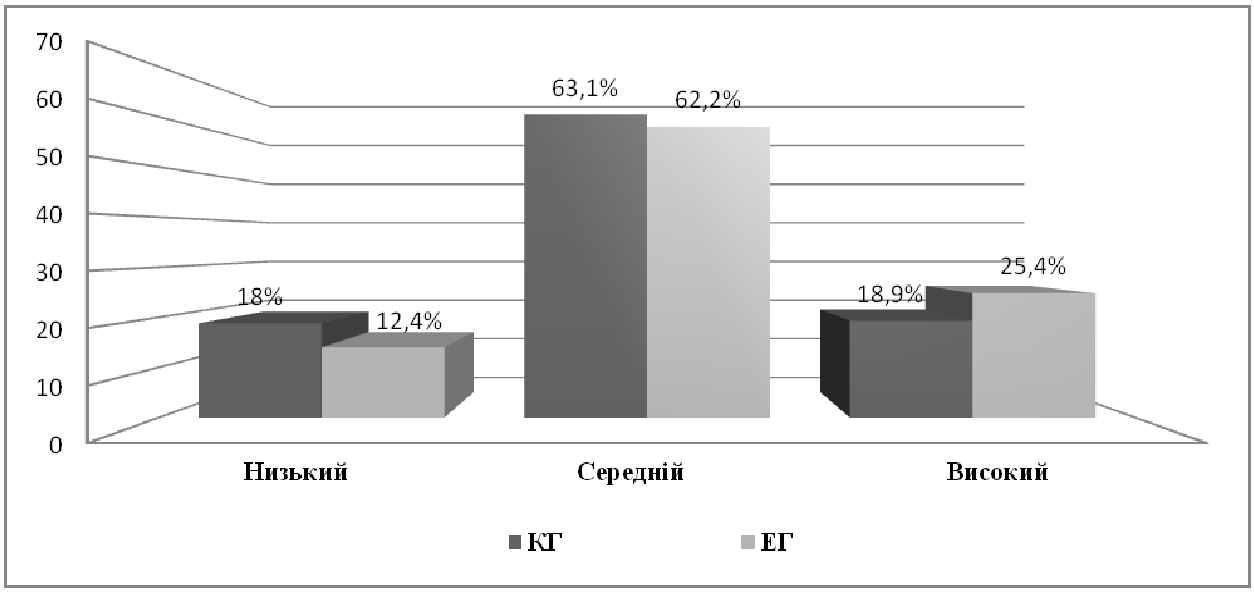

Рис. 2.3. Співвідношення рівнів особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності студентів контрольної та експериментальної груп

Збільшення кількості студентів із високим рівнем особистісного розвитку у культурно-дозвіллєвій діяльності відбулося внаслідок їх переходу із середнього та низького рівнів. Суттєво не змінилася кількість майбутніх учителів із середнім рівнем особистісного розвитку в культурно-дозвіллєвій діяльності, бо внаслідок експерименту частина цих студентів набула високого рівня особистісного розвитку. Окрім того, студенти, котрі мали

низький рівень особистісного розвитку, в культурно-дозвіллєвій діяльності поповнили кількість студентів із середнім рівнем особистісного розвитку.

Щоб підтвердити об'єктивність результатів експериментального дослідження, перевірено існування довірчої різниці між даними, що отримані в контрольних та експериментальних групах під час використання методу χ^2 розподілення для довірчої ймовірності 0,95. Обчислюється χ^2 за формулою 2.3:

$$\chi^2 = \sum \left[\frac{(X_e - X_k)^2}{X_k} \right], \tag{2.3}$$

де X_e – зміна особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності студентів експериментальних груп, % студентів; X_k – зміна особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності студентів контрольних груп, % студентів.

З табл. 2.14 підставивши значення X_e та X_k, обчислимо χ^2.

Результати розрахунків занесені в таблицю 2.16.

Таблиця 2.16

Результати аналізу особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності

Місце проведення експерименту	**ПНПУ імені В. Г. Короленка (114 ос.)**	**МНУ імені Василя Сухомлинського (104 ос.)**	**УДПУ імені Павла Тичини (108 ос.)**	**ЧНУ імені Богдана Хмельницького (110 ос.)**
χ^2	11,4	9,2	12,2	10,9

Відповідно до методики, що є загальноприйнятою і апробованою в представлених дослідженнях, відповідність кількості ступенів свободи до кількості параметрів оцінювання становить. Беручи до уваги обрану ймовірність потрапляння в дочірній інтервал, що становить 95%, та кількість студентів – учасників експериментального дослідження, значення χ^2 має бути більшим за 5,99. Розрахунки, що представлені у табл. 2.16, свідчать про виконання цієї умови. Отже, позитивна динаміка результатів

експериментальних груп є невипадковою, а результатом упровадження методики особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності вищого педагогічного навчального закладу [56, с. 235].

Колишні учасники Школи культурного дозвілля студентської молоді нині є успішними людьми у різних сферах професійної діяльності. Серед них є вчителі, педагоги-організатори, заступники директора з виховної роботи, аспіранти, співробітники та викладачі вищих навчальних закладів, керівники мистецьких колективів, митці, громадські діячі, режисери заходів різного формату.

Застосувавши опитування, ми вирішили поцікавитися, яку роль відіграло виховання і навчання в Школі для подальшого життя її випускників. К. Мастюх (зараз старший лаборант кафедри ботаніки, екології та методики навчання біології ПНПУ імені В. Г. Короленка) переконана: «Школа культурного дозвілля студентської молоді – це проект, який дозволив мені глибше розвинути власні організаторські якості, креативність та комунікативні уміння. Я отримала не лише теоретичні знання, а й неоціненний практичний досвід в організації культурно-мистецьких заходів різного рівня. Дана Школа вчить і тому, як добре розбиратися в людях, адже як говорять: «Люди пізнаються в праці», так і тут, обираєш собі вірних товаришів, на яких можна покластися в будь-яку хвилину свого життя. Хотілося б подякувати засновникам та організаторам Школи за можливість участі та корисно проведений період мого життя!».

К. Яременко (зараз учитель хімії Полтавської гімназії №33) розповідає: «Надзвичайно пишаюся, що є випускником Школи культурного дозвілля студентської молоді, адже вважаю, що її пріоритетом є виховання духовної та високоморальної особистості. Працюючи вчителем хімії у 7 та 9 класах, часто проводжу хімічні вікторини, дебати, олімпіади та вечори. З упевненістю можу сказати – це дається з легкістю, бо Школа навчила бути впевненою в собі, знаходити вихід із непередбачуваної ситуації, володіти

здатністю до імпровізації та експромту, бути емпатійною, лідером свого життя і отримувати задоволення від того, чим займаєшся».

М. Тітік (зараз учитель біології Полтавської спеціалізованої школи № 3) зазначає: «Школа – це не тільки цікаві семінари і тренінги, де можна отримати корисні знання з основ організації змістовного дозвілля, але й школа життєвого досвіду. Школа створила умови для мого особистісного розвитку, дала можливість навчитися правильно розподіляти свій час, спілкуватись з людьми, знаходити підхід до кожної особистості. Після закінчення Школи я переконався в тому, що запорукою успіху творчої діяльності кожної команди є 2 аспекти: здатність контролювати емоційний стан та уміння розподіляти доручення в команді. Школа дає більше впевненості у своїх силах і мотивацію працювати над собою, досягати кращого».

С. Деркач (зараз громадський діяч, митець, вокаліст) ділиться враженнями: «Цей проект став для мене пізнанням самого себе. Я б ніколи не міг навіть уявити, що буду сольним виконавцем, мати студійні записи пісень і розвиватися в цьому напрямі. Школа відкрила в мені творчу особистість і завдяки їй я нині займаюся тією справою, яку найбільше люблю у житті. Школа – старт для творчості, пізнання, пошуку себе. Я вдячний тим людям, котрі створили цей проект і продовжують його творчо розвивати, щоразу даючи йому новий подих».

Разом з тим, ми вирішили з’ясувати як вплинула апробована студентами авторська технологія конструювання культурно-дозвіллєвих заходів на їхню майбутню професійну діяльність. К. Мастюх (старший лаборант кафедри ботаніки, екології та методики навчання біології ПНПУ імені В. Г. Короленка) зазначає: «Оволодіння цією технологією допомогло мені швидше адаптуватись на новому місці роботи, знайти спільну мову в колективі і найголовніше посприяло в організації різноманітних заходів, оскільки я вже знала з чого варто починати, які технологічні етапи використовувати. Також маю незабутні враження під час

підготовки церемонії нагородження «Молодь року», благодійного студентського балу «Допомогти так легко» та багато інших заходів, які нам разом довелося організовувати. Це неймовірний позитив, кураж, радість з того, що колективна творча справа вдалася і є традиційною».

А. Арканова (зараз керівник підготовчої групи народно-хореографічного колективу «Міленіум») розповідає: «Ознайомлення з технологією конструювання культурно-дозвіллєвих заходів доречно вплинуло на мою майбутню професію, адже я працюю хореографом із наймолодшими учасниками танцювального колективу. У хореографії захід та заняття – поняття тотожні, адже діти віком від 3 до 6 років традиційне заняття не сприймають, тому доводиться щоразу розробляти «культурно-мистецький захід». Враховуючи аспекти цієї технології та особливості віку, я конструюю нашу діяльність з вихованцями, намагаюся креативно підходити до цього процесу. Технологія навчила правильно структурувати захід, розподіляти ролі в колективі та мотивувати дітей до творчості. Саме це є запорукою успіху на виступах та конкурсах колективу».

Є. Хоменко (зараз педагог-організатор Полтавської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №2) стверджує: «Мені дуже пощастило, оскільки мав можливість оволодіти технологією в студентські роки, адже кожен гарний педагог повинен уміти організувати не лише свою роботу, а й роботу колективу, в якому працює. Моя професійна діяльність безпосередньо пов’язана з проведенням заходів різного рівня, зазвичай виховного спрямування. Дана технологія, на мій погляд, є досить вдалою та ефективною, що здатна поліпшити роботу педагогам-організаторам».

Отже, ефективність особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності підтверджується результатами досліджень та відгуками випускників Школи культурного дозвілля студентської молоді. Протягом навчання в Школі поглиблювалась підготовка креативної особистості педагога, відбувалося залучення майбутніх учителів до

мотивованої, усвідомленої взаємодії в культурно-дозвіллєвій діяльності, що стало каталізатором особистісного розвитку студентів.

Таким чином, запроваджена методика особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності вищого педагогічного навчального закладу розв'язує ряд важливих завдань: забезпечує формування знань про особистісно орієнтоване виховання, особистісний розвиток та культурно-дозвіллєву діяльність; створює умови для мотивованої участі майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності та розвитку гуманістичної спрямованості; активізує набуття креативних здібностей, комунікативних та організаторських умінь; розвитку навичок роботи в творчій команді, набуттю умінь розподіляти доручення на основі особистісного підходу, спонукає майбутніх учителів до взаємозаміни командних ролей.

Висновки до другого розділу

У другому розділі здійснено аналіз результатів експериментального дослідження особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності вищого педагогічного навчального закладу.

Експеримент проходив протягом трьох років у ПНПУ імені В. Г. Короленка, МНУ імені Василя Сухомлинського, УДПУ імені Павла Тичини, у ЧНУ імені Богдана Хмельницького. В експериментальному дослідженні взяли участь 434 студенти, 58 викладачів та 27 представників адміністрації факультетів/інститутів вищих навчальних закладів. Організація експериментального дослідження здійснювалась із використанням усталених схем: проведення констатувального експерименту, створення контрольної та експериментальної груп у межах формувального експерименту та підсумкового зрізу. Щоб об'єктивно оцінити рівень особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності, під час дослідження було використано самооцінку студентів,

котрі залучені до культурно-дозвіллєвої діяльності, експертну оцінку, психодіагностичні методики, анкетування, тестування, спостереження.

Дані констатувального експерименту (за результатами самооцінки та експертних оцінок) свідчать, що лише 12,9% студентів мають високий рівень особистісного розвитку у культурно-дозвіллєвій діяльності, 54,7% – середній рівень і 32,4% майбутніх учителів – низький. Таким чином, традиційна організація культурно-дозвіллєвої діяльності у вищому педагогічному навчальному закладі дає студентам недостатній рівень їхнього особистісного розвитку.

Методика особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності вищого педагогічного навчального закладу, що розроблена в контексті дослідження, орієнтована на вирішення таких завдань: сприяти формуванню у студентів знань про особистісно орієнтоване виховання, особистісний розвиток та культурно-дозвіллєву діяльність; створення сприятливих умов для формування мотивації та гуманістичної спрямованості майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності; сприяти розвитку креативних здібностей студентів, набуттю організаторських та комунікативних умінь; стимулювати розвиток навичок роботи у творчій команді, спонукати до розподілу доручень на основі особистісного підходу та взаємозаміни командних ролей.

Сутністю методики особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності є реалізація проекту «Школа культурного дозвілля студентської молоді», апробація технології конструювання культурно-дозвіллєвих заходів та напрями культурно-дозвіллєвої діяльності, що ґрунтуються на принципах: творчої ініціативи, активності та самодіяльності студентів; диференціації, індивідуалізації та орієнтації на особистісний розвиток студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності; гуманізації та встановлення партнерської суб’єкт-суб’єктної взаємодії між керівництвом та учасниками культурно-дозвіллєвої діяльності, між професорсько-викладацьким та студентськими колективами. Методика також

передбачає застосування взаємопов'язаних форм та методів навчання і виховання.

Унаслідок формувального експерименту високий рівень особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності зріс від 19,3% студентів КГ до 24,8% студентів ЕГ вказаних вищих навчальних закладів. Позитивну динаміку спостерігаємо за високим рівнем особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності у контрольній групі – 6,2%, в експериментальній групі – 13,4%. Збільшення кількості студентів із високим рівнем особистісного розвитку у культурно-дозвіллєвій діяльності відбулося внаслідок їх переходу з середнього та низького рівнів. Суттєво не змінилася кількість майбутніх учителів із середнім рівнем особистісного розвитку в культурно-дозвіллєвій діяльності, бо після запровадження авторської методики частина цих студентів набула високого рівня особистісного розвитку. Окрім того, студенти, для яких був характерний низький рівень особистісного розвитку в культурно-дозвіллєвій діяльності, поповнили кількість студентів із середнім рівнем.

Статистичні дані, що були отримані внаслідок перевірки існування довірчої різниці між результатами в КГ та ЕГ за допомогою методу χ^2 свідчать, що розбіжність у рівнях особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності експериментальної та контрольної груп студентів є достовірною та доводять, що ці відмінності – не випадкові величини, а результат запровадження авторської методики.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні застосовано новий підхід, який передбачає розв'язання проблеми особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності вищого педагогічного навчального закладу. Це обумовлено розкриттям сутності та особливостей культурно-дозвіллєвої діяльності майбутніх учителів та впровадженні методики особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності вищого педагогічного навчального закладу.

У ході теоретичного та експериментального пошуку було виконано поставлені завдання, внаслідок чого маємо змогу констатувати досягнення мети і зробити наступні *висновки:*

1. Здійснено аналіз теорій особистісно орієнтованого виховання студентів вищого педагогічного навчального закладу. Уточнено поняття «особистісно орієнтоване виховання студентів вищого педагогічного навчального закладу» як цілеспрямований процес створення максимально сприятливих умов для активізації творчого саморозвитку особистості майбутнього вчителя, виховання індивідуальних та професійних якостей, необхідних для успішної педагогічної діяльності. Доведено, що одним із ключових напрямів у підготовці майбутнього вчителя має бути особистісно орієнтоване виховання, оскільки його реалізація значною мірою детермінує професійну майстерність педагога.

2. Розкрито сутність та особливості культурно-дозвіллєвої діяльності у вищому педагогічному навчальному закладі. У контексті дослідження уточнено сутність понять «культура дозвілля» – як сукупність ціннісних орієнтацій і форм поведінки особистості, які забезпечують реалізацію духовно-культурного потенціалу в процесі змістовного дозвілля; «культурно-дозвіллєва діяльність» – як комплекс взаємопов'язаних методик і технологій, які забезпечують активізацію творчого саморозвитку особистості, її пізнавальних та інтелектуальних можливостей, популяризацію духовно-

моральних цінностей у процесі конструювання культурно-розвивальних, соціально значущих заходів.

«Культурно-дозвіллєва діяльність студентів вищого педагогічного навчального закладу» – комплекс взаємопов'язаних педагогічних методик і технологій, які забезпечують альтернативність у задоволенні інтересів майбутніх учителів на основі диференціації та індивідуалізації процесу виховання, розвиток креативних здібностей, організаторських та комунікативних якостей, умінь працювати в команді, реалізацію духовно-культурного потенціалу студентів у вільний від навчання час.

3. Визначено й обґрунтовано критерії, показники та рівні особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності: *когнітивний* (знання про особистісно орієнтоване виховання та особистісний розвиток, культурно-дозвіллєву діяльність, закономірності розвитку творчої команди, організаторську діяльність, механізми впливу культурно-дозвіллєвої діяльності на розвиток творчої уяви); *емоційно-ціннісний* (бажання раціонально організовувати дозвілля інших студентів, прагнення популяризувати духовно-моральні цінності, гуманістична спрямованість); *креативно-діяльнісний* (креативні здібності, організаторські уміння, комунікативні уміння); *командно-рольовий критерій* (уміння розподіляти доручення в творчій команді на основі особистісного підходу, готовність до взаємозаміни командних ролей). Розроблені критерії характеризують низький, середній та високий рівні особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності.

Дані констатувального експерименту свідчать, що лише 12,9% студентів мають високий рівень особистісного розвитку у культурно-дозвіллєвій діяльності, 54,7% – середній рівень і 32,4% майбутніх учителів – низький. Таким чином, традиційна організація культурно-дозвіллєвої діяльності у вищому педагогічному навчальному закладі не дозволяє забезпечити високий рівень особистісного розвитку для переважної кількості студентів.

4. Розроблено та експериментально перевірено методику особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності вищого педагогічного навчального закладу. Авторська методика зорієнтована на забезпечення цілеспрямованості виховної роботи за напрямами культурно-дозвіллєвої діяльності: проведення культурно-дозвіллєвих заходів, різних за формою та змістом; популяризація духовно-моральних цінностей у студентському середовищі; сприяння залученню майбутніх учителів до діяльності в гуртках, секціях, клубах за інтересами, творчих командах; комплексна робота з розвитку у студентів креативних здібностей, організаторських та комунікативних умінь, здатності до експромту, імпровізації, взаємозаміни командних ролей.

Розроблено та реалізовано проект *«Школа культурного дозвілля студентської молоді»*. В контексті цього проекту передбачено виконання таких функцій: діагностичної, особистісно-розвивальної, виховної, творчої, рекреаційної, пізнавальної, ціннісно-орієнтаційної, прогностичної. Охарактеризовано методи: теоретико-зорієнтовані (лекція, семінар, тренінг, бесіда, групова дискусія, диспут, «мозковий штурм», тестування, розігрування ролей) та практико-зорієнтовані (колективна творча справа, складання сценарних планів та сценаріїв, конструювання культурно-дозвіллєвих заходів, зустрічі з відомими людьми, творчі ігри, екскурсії).

Апробовано авторську *технологію конструювання культурно-дозвіллєвих заходів,* яка розкриває зміст діяльності викладача-наставника та учасників творчої команди на кожному із шести технологічних етапів: цілепокладанні, колективному плануванні, організації, реалізації, колективному підведенні підсумків, оцінці результатів, організації післядії. Означені технологічні етапи передбачають урахування особистісного потенціалу учасників культурно-дозвіллєвої діяльності.

Порівняльна характеристика результатів формувального експерименту щодо особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності засвідчує позитивні зміни за кожним із критеріїв. Вищі бали

мають студенти ЕГ у порівнянні зі студентами КГ: когнітивний критерій – 4,3 бала у порівнянні з 3,3 (різниця – 1 бал), емоційно-ціннісний критерій – 4,4 бала у порівнянні з 3,9 (різниця – 0,5 бала), креативно-діяльнісний критерій – 4,2 бала у порівнянні з 3,75 (різниця – 0,45 бала), командно-рольовий критерій – 3,9 бала у порівнянні з 3,25 (різниця – 0,65 бала).

Унаслідок формувального експерименту високий рівень особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності зріс від 19,3% студентів КГ до 24,8% студентів ЕГ вищих навчальних закладів, що взяли участь у експерименті. Позитивну динаміку спостерігаємо за високим рівнем особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності у КГ – 6,2%, в ЕГ– 13,4%.

Експериментальне дослідження та його результати не вказують на вирішення усіх теоретико-методичних проблем особистісно орієнтованого виховання студентів у культурно-дозвіллєвій діяльності вищого педагогічного навчального закладу. Є необхідність у подальшому науковому вивченні: культурно-дозвіллєвої діяльності у вимірах театральної педагогіки; механізмів стимулювання студентів для їхнього залучення до культурно-дозвіллєвої діяльності; ролі культурно-дозвіллєвої діяльності у вихованні педагогічного артистизму тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдулов Р. М. Организация внеаудиторной воспитательной работы со студентами / Р. М. Абдулов. – Павлоград : ИПИЭУ, 2003. – 121 с.
2. Абдулов Р. М. Роль института кураторов в современном вузе / Р. М. Абдулов // Вестник Днепропетровского университета. Серия : Педагогика и психология. – Днепропетровск, 2000. – № 5. – С. 74–82.
3. Абульханова-Славская К. А. Деятельность и психология личности / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Наука, 1980. – 335 с.
4. Аза Л. О. Соціальна цінність вільного часу / Л. О. Аза, В. А. Піддубний. – К. : Знання, 1974. – 48 с.
5. Азарова Р. Н. Досуг современной молодежи / Р. Н. Азарова // Внешкольник. – 2003. – № 10. – С. 19–22.
6. Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи України. Історія. Теорія : [підручник] / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 560 с.
7. Алфімов В. М. Педагогічні основи організації навчально-виховного процесу в ліцеї : дис. … д-ра пед. наук : 13.00.01 / Валентин Миколайович Алфімов. – К., 1997. – 438 с.
8. Амонашвили Ш. А. Размышления о гуманной педагогике / Ш. А. Амонашвили. – М. : ИД Шалвы Амонашвили, 1995. – 496 с.
9. Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды : в 2 т. Т. I. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – М. : Педагогика, 1980. – 232 с.
10. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания / Б. Г. Ананьев. – М. : Наука, 1977. – 380 с.
11. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – СПб. : Питер, 2002. – 288 с.
12. Андреев В. И. Педагогика творческого саморазвития : инновационный курс. Кн. 1. / В. И. Андреев. – Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1996. – 567 с.

13. Арябкина И. В. Личностно ориентированное эстетическое воспитание будущих учителей начальных классов в педагогическом вузе : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01. «Общая педагогика, история педагогики и образования» / И. В. Арябкина ; Ульяновский гос. пед. ун-т имени И. Н. Ульянова. – Ульяновск, 2001. – 31 с.
14. Арябкина И. В. Личностно ориентированное эстетическое воспитание будущих учителей начальных классов в педагогическом вузе : дис. … канд. пед. наук : 13.00.01 / Ирина Валентиновна Арябкина. – Ульяновск, 2001. – 314 с.
15. Асмолов А. Г. Психология индивидуальности / А. Г. Асмолов. – М. : МГУ, 1986. – 95 с.
16. Бабанский Ю. К. Избранные педагогические труды / Ю. К. Бабанский. – М. : Педагогика, 1989. – 560 с.
17. Бабошина Е. Б. Гуманизация образовательной среды: культурологический подход : метод. пособ. для работников образования / Е. Б. Бабошина, А. К. Ворошилов, А. В. Шатных. – Курган : Изд-во Курганского ИПКПРО, 2002. – 124 с.
18. Батаршев А. В. Психодиагностика способности к общению, или как определить организаторские и коммуникативные качества личности / А. В. Батаршев. – М. : ВЛАДОС, 2001. – 176 с.
19. Белецька І. Командна взаємодія / І. Белецька // Психолог. – 2013. – № 8. – С. 10–13.
20. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание : пер. с англ. / Р. Бернс. – М., 1986. – 426 с.
21. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии / В. П. Беспалько. – М. : Педагогика, 1989. – 192 с.
22. Бех І. Д. Виховання особистості : [підручник] / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2008. – 848 с.

23. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – Кн. 1. : Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – К., 2003. – 280 с.
24. Бех І. Д. Пріоритети виховання сучасної вузівської молоді / І. Д. Бех // Виховна робота у вищому навчальному закладі: симбіоз нового і традиційного : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський, 2001. – С. 17–22.
25. Бех І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності : [навч. посіб.] / І. Д. Бех. – К. : Академвидав, 2009. – 248 с.
26. Бєлова Л. О. Виховна система ВНЗ: питання теорії та практики / Л. О. Бєлова. – Х. : Вид-во НУА, 2004. – 264 с.
27. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей : [учеб. пособ.] / Д. Б. Богоявленская. – М. : Академия, 2002. – 320 с.
28. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л. И. Божович. – М. : Просвещение, 1968. – 464 с.
29. Боловацкая Ю. И. Особенности организации воспитательных мероприятий в культурно-досуговой деятельности педагогического вуза / Ю. И. Боловацкая // Вестник академии знаний : всерос. журн. – Краснодар, 2013. – Вып. 3. – С. 95–98.
30. Боловацкая Ю. И. Разнообразие форм культурно-досуговой деятельности в педагогической практике А. С. Макаренко / Ю. И. Боловацкая // Педагогика А. С. Макаренко: Воспитание и жизнь. Серия : Достижения и проблемы : материалы Междунар. науч.-практ. конф. (Нижний Новгород, 28–29 марта 2013 г.) / под ред. А. А. Фролова. – Нижний Новгород, 2013. – С. 174–176.
31. Боловацкая Ю. И. Технология подготовки воспитательных мероприятий в системе студенческого самоуправления / Ю. И. Боловацкая // Особенности воспитательной деятельности в современныхусловиях : материалы Междунар. пед. форума (Сыктывкар, 2012 г.). – Сыктывкар :

ФГБОУ ВПО «Сыктывкарский государственный университет», 2012. – С. 52–56.

32. Боловацкая Ю. И. Технология подготовки воспитательных мероприятий в культурно-досуговой деятельности высшего учебного заведения / Ю. И. Боловацкая, М. В. Гринёва // Инновационная деятельность в образовании : материалы VII Междунар. науч.-практ. конф. (Москва, 23 апрел.2013 г.) / под общ. ред. Г. П. Новиковой. – М., 2013. – С. 157–162.
33. Боловацька Ю. І. Вимоги до вчителя у контексті особистісно орієнтованого виховання / Ю. І. Боловацька // Проблеми сучасної педагогічної освіти часопис : зб. наук. праць. – Ялта : РВНЗ «Кримський гуманітарний університет», 2014. – Вип. 43. – Ч. ІІІ. – С. 50–55.
34. Боловацька Ю. І. Виховання креативності майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності / Ю. І. Боловацька // Науковий часопис. Серія : Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики : зб. наук. праць. – К. : Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2013. – Вип. 21 (31). – С. 99–102.
35. Боловацька Ю. І. Емоційний інтелект як засіб розвитку творчості майбутнього учителя / Ю. І. Боловацька, К. В. Мастюх // Педагогічна майстерність: навчально-методичне забезпечення теорії і технології професійного розвитку вчителя» (до 95-річчя від дня народження В. О. Сухомлинського) : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (Полтава, 26 верес. 2013 р.). – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2013. – С. 12–14.
36. Боловацька Ю. І. Культурно-дозвіллєва діяльність як складник професійної підготовки майбутніх учителів / Ю. І. Боловацька // Гуманітарні науки та освіта у XXI ст. : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. пам’яті М. Матусовського (Луганськ, 10–11 квіт. 2014 р.). – Луганськ : Луган. держ. акад. культури і мист., 2014. – С. 16–19.

37. Боловацька Ю. І. Культурно-дозвіллєва діяльність як складник цілісного виховного середовища ВНЗ / Ю. І. Боловацька // Витоки педагогічної майстерності. Серія : Педагогічні науки : зб. наук. праць. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2013. – Вип. 12. – С. 23–27.

38. Боловацька Ю. І. Особистість майбутнього вчителя: особливості становлення та перспективи розвитку / Ю. І. Боловацька // Професійна свобода особистості у вимірах гуманістичної спадщини Антона Макаренка та Івана Зязюна : матеріали XIV Міжнар. конф. (Полтава, 12–13 берез. 2015 р.). – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2014. – С. 24–26.

39. Боловацька Ю. І. Особливості виховного процесу в системі студентського самоврядування / Ю. І. Боловацька // Громадський сектор та студентське самоврядування, як складова розвитку українського суспільства : матеріали Міжнар. наук.-практ. студ. конф. (Тернопіль, 2012 р.). – Тернопіль : Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка, 2012. – С. 72–73.

40. Боловацька Ю. І. Особливості виховного процесу в системі студентського самоврядування / Ю. І. Боловацька // Реалізація виховного потенціалу системи студентського самоврядування вищих навчальних закладів України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 30 верес. – 1 жовт. 2014 р.). – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2014. – С. 14–16.

41. Боловацька Ю. І. Особливості організації виховного процесу в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка / Ю. Боловацька, Є. Хоменко // Методика викладання природничих дисциплін у вищій та середній школі : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (XIX Каришинські читання) (Полтава, 2012 р.). – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2012. – С. 44–46.

42. Боловацька Ю. І. Особливості організації виховної діяльності у вищому педагогічному навчальному закладі / Ю. І. Боловацька // Програми наукової мобільності Європейського Союзу. Дії Марії Кюрі : матеріали Всеукр. семінару (Полтава, 26 груд. 2012 р.). – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2012. – С. 7.

43. Боловацька Ю. І. Особливості організації дозвілля у педагогічній спадщині А. С. Макаренка / Ю. І. Боловацька // Педагогіка А. С. Макаренка в полікультурному освітньому просторі : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 12–14 берез. 2013 р.). – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2013. – С. 28–29.

44. Боловацька Ю. І. Особливості організації культурно-дозвіллєвої діяльності на природничому факультеті Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка / Ю. І. Боловацька // Інноваційний підхід в управлінні навчальними закладами : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Житомир, 10 квіт. 2014 р.). – Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 18–19.

45. Боловацька Ю. І. Педагогічна культура майбутнього вчителя у контексті особистісно орієнтованого виховання / Ю. І. Боловацька // Теоретико-практична спадщина А. С. Макаренка в контексті євроінтеграційних тенденцій вітчизняної освіти : матеріали XIII Міжнар. конф. (Полтава, 1–2 квіт. 2014 р.). – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2014. – С. 16–17.

46. Боловацька Ю. І. Розвиток особистості майбутнього вчителя в контексті культурно-дозвіллєвої діяльності / Ю. І. Боловацька // Педагогічна освіта і наука: традиції, реалії, перспективи України : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтерн. конф. (Умань, 9–10 жовт. 2014 р.). – Умань : Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини, 2014. – С. 121–125.

47. Боловацька Ю. І. Розвиток особистості майбутнього вчителя в контексті культурно-дозвіллєвої діяльності / Ю. І. Боловацька // Психолого-

педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. праць. – Умань : Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини, 2014. – Вип. 50. – С. 121–125.

48. Боловацька Ю. І. Розвиток творчих здібностей майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності / Ю. І. Боловацька // Розвиток та саморозвиток педагогічної майстерності у сучасному освітньому просторі : матеріали Міжнар. форуму пед. майст. (Полтава, 7–8 квіт. 2015 р.). – Полтава : ПОІППО імені М. В. Остроградського, 2015. – С. 72–74.
49. Боловацька Ю. І. Розвиток творчих здібностей студентів у контексті особистісно орієнтованого виховання / Ю. І. Боловацька // Підготовка майбутніх керівників навчальних закладів до інноваційного управління : матеріали Всеукр. семінару (Полтава, 8 жовт. 2013 р.). – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2013. – С. 7–8.
50. Боловацька Ю. І. Розвиток творчої особистості студентів у контексті особистісно орієнтованого виховання / Ю. І. Боловацька // Управління організацією навчально-виховного процесу в середній і вищій школі : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 2012 р.). – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2012. – С. 36–37.
51. Боловацька Ю. І. Розвиток творчої особистості у контексті гуманістичної педагогіки В. О. Сухомлинського / Ю. І. Боловацька // Педагогічна майстерність: навчально-методичне забезпечення теорії і технології професійного розвитку вчителя» (до 95-річчя від дня народження В. О. Сухомлинського) : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (Полтава, 26 верес. 2013 р.). – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2013. – С. 10–12.
52. Боловацька Ю. І. Технологія підготовки виховних заходів у культурно-дозвіллєвій діяльності вищого навчального закладу / Ю. І. Боловацька // Витоки педагогічної майстерності. Серія : Педагогічні науки : зб. наук. праць. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2012. – Вип. 10. – С. 26–30.

53. Боловацька Ю. І. Формування духовно-моральної культури майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності / Ю. І. Боловацька // Біблійна історія та християнська етика : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (Полтава, 9 квіт. 2013 р.). – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2013. – С. 33–35.
54. Бондаревская Е. В. Теория и практика личностно-ориентированного образования / Е. В. Бондаревская. – Ростов н/Д. : Изд-во Ростовского пед. ун-та, 2000. – 352 с.
55. Бочелюк В. Й. Дозвіллєзнавство : [навч. посіб.] / В. Й. Бочелюк, В. В. Бочелюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 208 с.
56. Буленко Т. В. Діагностика особистості в практичній діяльності психолога : [наук.-метод. посіб.] / Т. В. Бутенко, М. І. Мушкевич, Р. П. Федоренко. – Луцьк : Вежа, 1996. – 311 с.
57. Бутенко Н. І. Естетичний досвід вчителя як фактор гуманізації шкільної освіти / Н. І. Бутенко // Педагогіка і психологія творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. пр. / АПН України. Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. – К. ; Запоріжжя, 2002. – Вип. 24. – С. 119–123.
58. Вальтер М. А. Культурно-досуговая деятельность и ее влияние на формирование личности студента / М. А. Вальтер. – Барнаул : Изд-во Алтайского политехн. колледжа, 2002. – 11 с.
59. Велика радянська енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://slovari.yandex.ru/~%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B8/%D0%91%D0%A1%D0%AD
60. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2002. – 1440 с.
61. Вергасов В. М. Активизация познавательной деятельности студентов высшей школы / В. М. Вергасов. – К. : Вища шк., 1995. – 175 с.
62. Веселова В. В. Традиционные и новые ценности в современной системе образования США / В. В. Веселова // Образование: идеалы и современность / под ред. З. И. Равкина. – М., 1995. – С. 422–480.

63. Винтин И. А. Педагогические основы самоопределения студентов во внеучебной деятельности в высшем учебном заведении : автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / И. А. Винтин. – Елец, 2006. – 49 с.

64. Відченко А. Г. Витоки особистісно зорієнтованого виховання та навчання в історії української педагогіки / А. Г. Відченко // Педагогіка та психологія : зб. наук. праць / за заг. ред. акад. І. Ф. Прокопенка, чл.-кор. В. І. Лозової. – Х., 2001. – Вип. 19, ч. 1. – С. 76–79.

65. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : [метод. посіб.] / С. С. Вітвицька. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с.

66. Волкова Н. П. Педагогіка : [посіб. для студ. вищих навч. закл.] / Н. П. Волкова. – К. : Академія, 2002. – 576 с.

67. Воловик А. Ф. Педагогика досуга : [учебник] / А. Ф. Воловик, В. А. Воловик. – М. : Флинта : Московский психолого-социальный институт, 1998. – 240 с.

68. Воспитательная деятельность педагога : [учеб. пособие для высш. учеб. завед.] / [И. А. Колесникова, Н. М. Борытко, С. Д. Поляков, Н. Л. Селиванова] ; под. общ. ред. В. А. Сластенина, И. А. Колесниковой. – 4-е изд., стер. – М. : Академия, 2008. – 336 с. – (Профессионализм педагога).

69. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский ; под ред. В. В. Давыдова. – М. : Педагогика, 1991. – 480 с.

70. Галімов А. В. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до виховної роботи з особовим складом : [монографія] / А. В. Галімов ; Нац. академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2004. – 376 с.

71. Галузяк В. М. Педагогіка : [навч. посіб.] / В. М. Галузяк, М. І. Сметанський, В. І. Шахов. – 4-е вид., випр. і доп. – Вінниця : Державна картографічна фабрика, 2007. – 400 с.

72. Гертер Г. Робота в команді. Практичні рекомендації для успіху в групі : пер. з нім. / Г. Гертер, К. Оттл. – Х. : Вид-во Гуманітарний Центр, 2006.
73. Гинецинский В. И. Основы теоретической педагогики : [учеб. пособ.] / В. И. Гинецинский. – СПб. : Изд-во С.-Петербург. ун-та, 1992. – 148 с.
74. Гнезділова К. М. Формування особистісних якостей майбутнього фахівця / К. М. Гнезділова // Вища школа України в умовах глобалізації та інтеграції : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., (Черкаси, 27–28 берез. 2008 р.) / Черкас. нац. ун-т. – Черкаси, 2008. – С. 150–152.
75. Гнутель Я. Виховна робота в сучасних умовах: теорія і методика / Я. Гнутель. – К. : Астон, 1998. – 262 с.
76. Гончар Н. Ціннісна свідомість українського студентства / Н. Гончар // Незалежний культурологічний часопис «Ї». – 2004. – С. 41–44.
77. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко ; голов. ред. С. В. Головко. – К. : Либідь, 1997. – 264 с.
78. Горбунова В. В. Успешность в командной деятельности: рефлексивно-ценностные характеристики / В. В. Горбунова // Психологический журнал. – 2014. – Том 35, № 2. – С. 33–44.
79. Гриньова М. В. Особенности организации «Школы культурного досуга студенческой молодежи» в городе Полтава / М. В. Гриньова, К. В. Мастюх // Инновационная деятельность в образовании : материалы VII Междунар. науч.-практ. конф. / под. общ. ред. Г. П. Новиковой. – Ярославль ; М., 2013. –Ч. II.
80. Гриньова М. В. Процеси управління проектами : [навч.-метод. посіб.] : Ч. I / М. В. Гриньова, Н. М. Сас, П. В. Ворона. – Полтава, 2010. – 51 с.
81. Гриньова М. В. Саморегуляція : [навч.-метод. посіб.] / М. В. Гриньова ; Полтав. держ. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава : АСМІ, 2008. – 268 с.
82. Гуревич Р. Неперервна освіта педагога: мотиваційні чинники / Р. Гуревич, А. Коломієць // Професійна освіта: педагогіка і психологія :

польсько-український журн. / за ред. Т. Левовацького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Ничкало. – Ченстохова ; К., 2003. – Ч. IV. – С. 75–84.

83. Давыдов В. В. Научное обеспечение образования в свете педагогического мышления. Новое педагогическое мышление / В. В. Давыдов. – М. : Педагогика. 1989. – 281 с.
84. Джуринский А. Н. История зарубежной педагогики : [учеб. пособ. для вузов] / А. Н. Джуринский. – М. : ФОРУМ : ИНФРА-М,1998. – 272 с.
85. Диагностика социально-психологических характеристик малых групп с внешним статусом / С. А. Багрецов, В. М. Львов, В. В. Наумов, К. М. Оганян. – СПб. : Лань, 1999. – 640 с.
86. Дидье Ж. Философский словарь : пер. с франц. / Ж. Дидье. – М. : Междунар. отношения, 2000. – 544 с.
87. Докучаєва В. В. Проектування інноваційних педагогічних систем у сучасному освітньому просторі / В. В. Докучаєва. – Луганськ : Альма-матер, 2005. – 304 с.
88. Досужее время. Лагерь, общественная организация в процессе становления личности. – СПб., 1997. – 120 с.
89. Дубасенюк О. А. Основи теорії і практики професійної виховної діяльності педагога : [монографія] / О. А. Дубасенюк. – Житомир : ЖДПІ, 1994. – 187 с.
90. Дубич К. В. Особистісно орієнтоване виховання студентів умовах соціокультурного середовища вищого навчального закладу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / К. В. Дубич ; Східноукраїнський нац. ун-т імені В. Даля. – Луганськ, 2007. – 23 с.
91. Дубич К. В. Особистісно орієнтоване виховання студентів умовах соціокультурного середовища вищого навчального закладу : дис. … канд. пед. наук : 13.00.07 / Клавдія Василівна Дубич. – Луганськ, 2007. – 297 с.

92. Евтеева Г. А. Психолого-педагогические основы использования свободного времени / Г. А. Евтеева. – Л. : Просвещение, 1988. – 121 с.
93. Емоційно-виховна робота серед студентів у новій національній моделі вищої освіти на поступі у XXI ст. : [метод. посіб.] – К. : КНТЕУ, 2001. – 38 с.
94. Ерошенков И. Н. Культурно-воспитательная деятельность среди детей и подростков : [учеб. пособие для студ. высш. учеб. завед.] / И. Н. Ерошенков. – М. : Гуманитар. изд. центр Владос, 2004. – 221 с.
95. Євтух М. Б. Основи педагогіки і психології вищої школи в Україні : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / М. Б. Євтух, В. М. Галузинський. – К. : Вища шк., 1995. – 168 с.
96. Жарков А. Д. Культурно-досуговая деятельность : [учеб. пособ.] / А. Д. Жарков, В. М. Чижиков. – М. : Изд-во МГУК, 1998. – 256 с.
97. Жарков А. Д. Культурно-досуговая деятельность как общественный феномен / А. Д. Жарков // Вестник МГУКИ. – 2003. – № 2. – С. 72–79.
98. Жарков А. Д. Теория и технология культурно-досуговой деятельности / А. Д. Жарков. – М. : ИД МГУКИ, 2007. – 480 с.
99. Журавлев А. Л. Психология совместной жизнедеятельности малых групп и организаций / А. Л. Журавлев, Е. В. Шорохова. – М. : Социум, 2001. – 288 с.
100. Зеленов Є. А. Виховання студентської молоді в умовах глобалізації : [монографія] / Є. А. Зеленов, О. Г. Стьопіна. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. – 288 с.
101. Зеленов Є. А. Духовний саморозвиток і самоорганізація особистості як складова планетарного виховання студентської молоді / Є. А. Зеленов // Духовність особистості: методологія, теорія, практика : зб. наук. праць / СНУ ім. Володимира Даля. – Сєвєродонецьк, 2015. – Вип. 3 (66). – С. 52–64.

102. Зеленов Є. А. Призначення сучасного університету / Є. А. Зеленов //Духовність особистості: методологія, теорія і практика : зб. наук. праць / СНУ ім. Володимира Даля. – Луганськ, 2012. – Вип. 1 (48). – С. 55–67.

103. Землянська В. Етапи розвитку зарубіжної гуманістичної педагогіки / В. Землянська // Рідна школа. – 2003. – № 4. – С. 78–80.

104. Зязюн І. А. Інтелектуально творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти / І. А. Зязюн // Неперервна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : [монографія] / за ред. І. А. Зязюна. – К., 2000. – С. 11–20.

105. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії : [навч. посіб. для вч., аспірантів, студ. серед. та вищ. навч. закл.] / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач ; АПН України, Інститут педагогіки і психології проф. освіти. – К., 1997. – 302 с.

106. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії : [наук.-метод. посіб.] / І. А. Зязюн. – К., 2000. – 309 с.

107. Зязюн І. А. Процеси модернізації сучасної педагогічної освіти в Україні / І. А. Зязюн // Професійна освіта: педагогіка і психологія : польсько-український журн. / за ред. Т. Левовацького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Ничкало. – Ченстохова ; К., 2006. – Ч. VIII. – С. 105–115.

108. Иванов И. П. Энциклопедия коллективных творческих дел / И. П. Иванов. – М. : Педагогика, 1989. – 208 с.

109. Иконникова С. И. Диалог о культуре / С. И. Иконникова. – Л. : Лениздат, 1987. – 203 с.

110. Ильин Е. П. Психология для педагогов / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2012. – 640 с.

111. Ильина Т. А. Педагогика : [курс лекций : учеб. пособ. для студ. пед. ин-тов] / Т. А. Ильина. – М. : Просвещение, 1984. – 496 с.

112. Іванов І. П. Педагогіка колективних творчих справ : [кн. для вчителя] / І. П. Іванов. – К. : Освіта, 1992. – 148 с.

113. Історія педагогіки / за ред. М. В. Левківського, О. А. Дубасенюк. – Житомир : Житомир. держ. пед. ун-т, 1999. – 336 с.

114. Кабалевский Д. Б. Воспитание ума и сердца / Д. Б. Кабалевский. − М. : Педагогика, 1981. – 119 с.

115. Капська А. Й. Деякі особливості формування готовності студентів до професійної творчості / А. Й. Капська // Моделювання виховної діяльності в системі професійної підготовки студентів : теорія, практика, програми / за заг. ред. А. Й. Капської. – К., 1998. – С. 5–12.

116. Капська А. Й. Самореалізація особистості в системі ціннісних орієнтацій / А. Й. Капська // Високі технології виховання. – Х. ; К., 1995. – С. 23–26.

117. Карамушка Л. М Психологічний аналіз особливостей діяльності конкурентоздатної управлінської команди освітньої організації / Л. М. Карамушка, О. А. Філь // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць / Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України ; за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки – К., 2005. – Т. 1: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. Ч. 16. – С. 28–42.

118. Карамушка Л. М. Психологія управління / Л. М. Карамушка. – К. : Міленіум, 2003. – 344 с.

119. Кириленко Г. Г. Краткий философский словарь / Г. Г. Кириленко, Е. В. Шевцов. – М. : СЛОВО : АСТ, 2002. – 480 с.

120. Кирнос Д. И. Индивидуальность и творческое мышление / Д. И. Кирнос. – М. : Наука, 1992. – 301 с.

121. Киселева Т. Г. Социально-культурная деятельность : [учебник] / Т. Г. Киселева, Ю. Д. Красильников. – М. : МГУКИ, 2004. – 539 с.

122. Климов Е. А. Основы психологии / Е. А. Климов. – М. : Юнити, 1997. – 283 с.

123. Коваль М. В. Рациональнее использовать досуг учащихся / М. В. Коваль // Сов. педагогика. – 1989. – № 5. – С. 68–72.

124. Коган Л. Н. Культурный уровень и культурная деятельность. Исследование культурного уровня и культурной деятельности населения городов Урала : сб. ст. / Л. Н. Коган. – Свердловск, 1979.

125. Колесникова И. А. Как приблизить подготовку учителей к потребностям школы / И. А. Колесникова // Педагогика. – 1992. – № 5–6. – С. 71–74.

126. Кон И. С. В поисках себя. Личность и ее самосознание / И. С. Кон. – М. : Политиздат, 1984. – 336 с.

127. Кон И. С. НТР и проблемы социализации молодежи / И. С. Кон. – М., 1987. – 64 с.

128. Кон И. С. Психология старшеклассника : [пособие для учителей] / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 1980. – 191 с.

129. Кондрицька О. І. Формування у студентів педагогічних університетів цінностей особистісно орієнтованої моделі виховання засобами арт педагогіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / О. І. Кондрицька ; Інститут проблем виховання академії педагогічних наук України. – К., 2009. – 24 с.

130. Концепція виховної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (2013 р.). – Полтава, 2013.

131. Корольчук М. С. Психодіагностика : [навч. посіб. для вищ. навч. закл.] / М. С. Корольчук, В. І. Осьодло ; за заг. ред. М. С. Корольчука. – К. : Ельга : Ніка-Центр, 2009. – 400 с.

132. Котельникова Н. В. Инновационные тенденции в сфере молодежного досуга в современной России : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. социол. наук : спец. 22.00.06 «Социология культуры» / Н. В. Котельникова. – Ставрополь, 2003. – 22 с.

133. Кошманова Т. С. Розвиток педагогічної освіти в США (1960–1998 рр.) / Т. С. Кошманова. – Л. : Світ, 1999. – 488 с.

134. Кравченко Г. Ю. Сучасні наукові підходи до визначення теоретико-методологічних основ особистісно орієнтованої освіти / Г. Ю. Кравченко // Початкове навчання та виховання. – 2005. – № 32. – С. 2–3.

135. Кращенко Ю. Концептуальні засади розвитку студентського самоврядування в Україні / Ю. Кращенко, А. Ігнатович // Вища школа. – 2011. – № 9. – С. 117–125.

136. Кращенко Ю. П. А. Макаренко і В. Сухомлинський про лідерські якості педагога-вихователя / Ю. П. Кращенко // Технології управління освітніми закладами : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (Полтава, 11–12 берез. 2011 р.) / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка ; за заг. ред. проф. М. В. Гриньової. – Полтава, 2011. – С. 73–75.

137. Кращенко Ю. П. Виховання лідерських якостей майбутніх учителів у системі студентського самоврядування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Ю. П. Кращенко ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2012. – 28 с.

138. Кращенко Ю. П. Виховання лідерських якостей майбутніх учителів у системі студентського самоврядування : дис. … канд. пед. наук : 13.00.07 / Юрій Петрович Кращенко. – Полтава, 2012. – 276 с.

139. Кращенко Ю. П. Виховання лідерських якостей майбутніх учителів у Полтавському молодіжному проекті «Школа місцевого і студентського самоврядування «Лідер майбутнього» / Ю. П. Кращенко // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. – Тернопіль, 2011. – № 3. – С. 398–404.

140. Кращенко Ю. П. Виховання лідерських якостей у професійній підготовці вчителя / Ю. П. Кращенко // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2011. – № 6. – С. 70–77.

141. Кращенко Ю. П. Пределы студенческого самоуправления: дискуссия в контексте макаренковского наследия / Ю. П. Кращенко // Мировое признание педагогического наследия А. С. Макаренко : сб. науч. трудов / Российская Академия образования, Российское педагогическое общество. – М., 2010. – С. 116–120. – (Макаренко : альманах. 2010/2).

142. Кращенко Ю. П. Проект Закону України «Про вищу освіту»: бачення студентських лідерів / А. О. Ігнатович, Ю. П. Кращенко // Освіта України. – 2011. – № 41–42. – С. 2.

143. Кращенко Ю. П. Соціально-партнерська модель співпраці органів місцевого і студентського самоврядування / Ю. П. Кращенко, М. В. Гриньова // Європейський вектор української освіти : зб. наук. праць / Полтав. держ. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2008. – С. 553 –559.

144. Кроль В. М. Психология и педагогика : [учеб. пособ. для техн. вузов] / В. М. Кроль. – М. : Высш. шк., 2001. – 319 с.

145. Крупская Н. К. Воспитание / Н. К. Крупская // Пед. соч. : в 10 т. / Н. К. Крупская. – М., 1957. – Т. 2. – С. 347–368.

146. Крючек О. В. Формирование умений и навыков самоорганизации досуга подростков : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Социальная педагогика» / О. В. Крючек. – СПб., 1999. – 27 с.

147. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : [навч. посіб.] / А. І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2005. – 486 с.

148. Культура досуга : сб.ст. / сост. Н. Гнатюк. – М. : Знание, 1982. – 64 с.

149. Культура педагогической деятельности учителя: методология, теория, опыт и перспективы развития / под ред. Л. Б. Соколовой. – Оренбург : Изд-во ОПТУ, 2001. – 256 с.

150. Культурно-досуговая деятельность : [учебник] / под ред. А. Д. Жаркова, В. М. Чижикова. – М. : МГУК, 1998. – 461 с.

151. Культурология в вопросах и ответах / под ред. Г. В. Драча. – М. : Гардарики, 1999. – 336 с.

152. Курлянд З. Н. Педагогіка вищої школи / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова. – К. : Знання, 2007. – 495 с.

153. Левкина М. А. Влияние коллективных форм организации воспитательных мероприятий на сплоченность школьного коллектива / М. А. Левкина // Методист. – 2008. – № 6. – С. 33–36.

154. Левківський М. В. Історія педагогіки : [підручник] / М. В. Левківський. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 360 с.

155. Левченко Т. І. Розвиток освіти та особистості в різних педагогічних системах : [монографія] / Т. І. Левченко. – Вінниця : Нова Книга, 2002. – 512 с.

156. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1975. – 302 с.

157. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – 2-е изд. – М. : Политиздат, 1977. – 304 с.

158. Лисовский В. Т. Формирование личности современного студента : автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра философ. наук / В. Т. Лисовский. – Л., 1976.

159. Лихачёв Б. Т. Воспитательные аспекты обучения / Б. Т. Лихачев. – М. : Высш. шк., 1982. – 249 с.

160. Лихачёв Б. Т. Очерк психологии личности / Б. Т. Лихачев. – М. : Смысл,1997. – 327 с.

161. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : [навч. посіб.] / В. І. Лозова, Г. В. Троцко ; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – 2-е вид., випр. і доп. – Х. : ОВС, 2002. – 400 с.

162. Лозова В. І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів / В. І. Лозова ; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – 2-е вид., доп. – Х. : ОВС, 2000. – 164 с.

163. Лутошкин А. Н. Как вести за собой: Старшеклассникам об основах орг. работы / А. Н. Лутошкин ; под ред. Б. З. Вульфова. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Просвещение, 1986. – 208 с.

164. Магомедов Г. М. Социально-педагогические условия подготовки будущих учителей к организации коллективных творческих дел в школе : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Г. М. Магомедов. – Махачкала, 2000. – 24 с.

165. Макаревич О. Мотивація як підгрунтя дій особистості / О. Макаревич // Соціальна психологія. – 2006. – № 2 (16). – С. 134–141.

166. Макаренко А. С. Досвід методики роботи дитячої трудової колонії / А. С. Макаренко // Твори : в 7 т. / А. С. Макаренко. – К., 1954. – Т. 5. – С. 413–434.

167. Макаренко А. С. Коллектив и воспитание личности / А. С. Макаренко ; сост. и авт. вступ. статьи В. В. Кумарин. – М. : Педагогика, 1972. – 334 с.

168. Макаренко А. С. Методика организации воспитательного процесса / А. С. Макаренко // Сочинения : в 7 т. / А. С. Макаренко. – М., 1958. – Т. 5: Общие вопросы теории педагогики. Воспитание в советской школе. – С. 9–100.

169. Макаренко А. С. Розмова про виховання / А. С. Макаренко // Твори : в 7 т. / А. С. Макаренко. – К., 1955. – Т. 7. – С. 382–385.

170. Макаренко А. С. Твори : в 7 т. Т. 5 : Загальні питання теорії педагогіки. Виховання в радянській школі / А. С. Макаренко. – К. : Рад. шк., 1954. – 483 с.

171. Маслоу А. Самоактуализация / А. Маслоу. – М. : Просвещение,1982. – 279 с.

172. Матюнин Б. Личность или индивидуальность? / Б. Матюнин // Педагогика. – 1993. – № 3. – С. 122–123.

173. Матюша І. К. Особистість і колектив як цілісна гармонійна система (психолого-педагогічний аспект) / І. К. Матюша. – К. : ІЗМН, 1997. – 188 с.

174. Мельник Л. П. Психологія управління : [курс лекцій] / Л. П. Мельник. – 2-е вид., стереотип. – К. : МАУП, 2002. – 176 с.

175. Мерлин В. С. Очерк интегрального исследования индивидуальности / В. С. Мерлин. – М. : Педагогика, 1986. – 175 с.

176. Методики самопізнання майбутнього лідера : [зб. тестових методик] / упоряд. М. В. Гриньова, Ю. П. Кращенко, Н. В. Бєляєва. – Полтава : Шевченко Р. В., 2011. – 116 с.

177. Методологические и теоретические проблемы психологии : [сб. ст.] / отв. ред. Е. В. Шорохова. – М. : Наука, 1969. – 376 с.

178. Методология, теория и практика воспитательных систем: Поиск продолжается / под ред. Л. И. Новиковой и др. – М. : ИТ и ПСПВ, 1996. – 238 с.

179. Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії : [навч. посіб.] / Г. М. Мешко. – К. : Академвидав, 2010. – 200 с.

180. Митина Л. М. Учитель как личность и профессионал. (Психологические проблемы) / Л. М. Митина. – М. : Дело, 1994. – 215 с.

181. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : [навч. посіб.] / Н. Є. Мойсеюк. – 3-тє вид., доп. – К. : КДНК, 2001. – 608 с.

182. Мосалев Б. Г. Досуг: методология и методика социологических исследований : [учеб. пособ.] / Б. Г. Мосалев. – М. : Изд-во МГУК, 1995. – 94 с.

183. Немов Р. С. Практическая психология: Познание себя: Влияние на людей : [пособие для уч-ся] / Р. С. Немов. – М. : ВЛАДОС, 2001. – 320 с.

184. Новаторов В. Е. Культурно-досуговая деятельность : словарь-справочник / В. Е. Новаторов. – Омск, 1992. – 182 с.

185. Новаторов В. Е. Организаторы досуга / В. Е. Новаторов. – М. : Сов. Россия, 1987. – 117 с.

186. Новикова Е. В. Программа развития творческого мышления младших подростков по системе Эдварда де Боно / Е. В. Новикова // Практична психологія та соціальна робота. – 2012. – № 1. – С. 26–31.

187. Оллпорт Г. Личность в психологии / Г. Оллпорт. – СПб. ; М. : Ювента, 1998. – 345 с.

188. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : [навч. посіб.] / В. Л. Ортинський. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.

189. Освітні технології : [навч.-метод. посіб.] / О. М. Пєхота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. ; за заг. ред. О. М. Пєхоти. – К. : А.С.К., 2001. – 256 с.

190. Осухова Н. Г. Становление творческой индивидуальности педагога / Н. Г. Осухова // Педагогика. – 1992. – № 3–4. – С. 53–57.

191. Педагогічна майстерність : [підручник] / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І Ф. Кривонос, О. Г. Мирошник, В. А. Семиченко, Н. М. Тарасевич ; за ред. І. А. Зязюна. – 3-тє вид., доп. і перероб. – К. : СПД Богданова А. М., 2008. – 376 с.

192. Педагогічні технології: теорія та практика : [навч.-метод. посіб.] / за ред. М. В. Гриньової. – Полтава : АСМІ, 2007. – 230 с.

193. Петрова І. В. Організація культурно-дозвіллєвої діяльності клубів у країнах Західної Європи та США : авторефер. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.06 «Теорія і методика управління освітою» / Ірина Владиславівна Петрова ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – К., 2000. – 19 с.

194. Петровский А. В. Личность. Деятельность. Коллектив / А. В. Петровский. – М. : Политиздат, 1982. – 255 с.

195. Петровский А. В. Психология : [учебник для студ. высш. пед. уч. завед.] / А. В. Петровский, М. Г. Ярошевский.– 2-е изд., стереотип. – М. : Академия, 2001. – 512 с.

196. Пєхота О. М. Індивідуалізація професійно-педагогічної підготовки вчителя : автореф. дис. на здобуття наук ступеня д-ра пед. наук : спец.

13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. М. Пєхота ; Ін-т педагогіки і психології професійної освіти. – К., 1997. – 52 с.

197. Пєхота О. М. Професійна індивідуальність майбутнього вчителя / О. М. Пєхота // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 4. – С. 106–113.

198. Піча В. М. Соціологія вільного часу / В. М. Піча, Р. М. Садова // Соціологія культури : [навч. посіб.] / за ред. О. М. Семашка, В. М. Пічі. – К., 2002. – С. 135–172.

199. Піча В. М. Соціологія вільного часу : матеріали до курсу «Соціологія» / В. М. Піча. – Львів, 1994. – 28 с.

200. Платонов К. К. Краткий словарь системы психологических понятий : [учеб. пособ. для учеб. завед. профтехобразования] / К. К. Платонов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Высш. шк., 1984. – 174 с.

201. Платонов К. К. Личностный подход как принцип психологии / К. К. Платонов // Методологические и теоретические проблемы психологии. – М., 1969. – С. 190–217.

202. Платонов К. К. О системе психологии / К. К. Платонов. – М. : Мысль, 1972. – 216 с.

203. Подласый И. П. Педагогика. Новый курс : [учебник для студ. пед. вузов] : в 2 кн. / И. П. Подласый. – М. : ВЛАДОС, 1999. – Кн. 1. – 576 с. ; Кн. 2. – 256 с.

204. Подмазін С. Гуманізм реальний або Дорогий фактор виробництва / С. Подмазін // Управління освітою. – 2003. – № 15–16. – С. 26–28.

205. Подмазін С. І. Особистісно зорієнтована освіта як особливий вид діяльності / С. І. Подмазін // Завуч. – 2002. – № 5. – С. 1–3.

206. Подмазін С. І. Філософські основи особистісно-зорієнтованої освіти / С. Подмазін // Завуч. – 2001. – № 20–21. – С. 21–24.

207. Положення про організацію виховної роботи в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка. Затверджено вченою радою ПНПУ імені В.Г. Короленка (протокол № 1 від 30.08.2012 р.). – Полтава, 2012.

208. Положення про раду з організації виховної діяльності Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (протокол № 8 від 31 січня 2013 р.). – Полтава, 2013.

209. Попова В. И. Внеаудиторная деятельность – среда профессионального образования педагогов: теория и практика / В. И. Попова. – Оренбург : Изд-во ОГПУ, 2002. – 146 с.

210. Просандєєва Л. Є. Подолання депривації підлітків у процесі культурно-дозвіллєвої діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Людмила Євгеніївна Просандєєва ; Ін-т проблем виховання АПН України. – К., 2001. – 192 с.

211. Профессиональная деятельность молодого учителя : социально-педагогический аспект / под ред. С. Г. Вершловского, Л. Н. Лесохиной. – М. : Педагогика, 1982. – 144 с.

212. Психогимнастика в тренинге / под ред. Н. Ю. Хрящевой. – СПб. : Ювента : Институт Тренинга, 1999. – 256 с.

213. Психологическая помощь и консультирование в практической психологии / под ред. М. К. Тутушкиной. – СПб. : Дидактика Плюс, 1999. – 352 с.

214. Психологический словарь / под ред. В. В. Давыдова, А. В. Запорожца, В. Ф. Ломова и др. ; Научно-исследовательский институт общей и педагогической психологии, Академия педагогических наук СССР. – М. : Педагогика, 1983. – 448 с.

215. Психология : словарь / под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.

216. Психология управления : [курс лекций] / Л. К. Аверченко, Г. М. Залесов, Р. И. Мокашанцев, В. М. Николаенко ; отв. ред. М. В. Удальцова. – Новосибирск ; М. : Сибирское соглашение : ИНФРА-М, 2002. – 150 с.

217. Психологія : [підручник] / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук та ін. ; за ред. Ю. Л. Трофімова. – 3-тє вид., стереотип. – К. : Либідь, 2001. – 506 с.

218. Радул В. В. Дослідження особливостей самореалізації особистості : [монографія] / В. В. Радул, І. П. Краснощок, І. В. Лебедик. – К. : Імекс-ЛТД, 2009. – 352 с.

219. Радул В. В. Соціалізація особистості : [навч. посіб.] / В. В. Радул, Я. В. Галета. – Кіровоград : Авангард, 2010. – 182 с.

220. Распределение ролей в команде [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bikr.ru/informatsiya/kak_upravlyat_personalom/postroenie_i_rabota_komandy_/raspredelenie_rolej_v_komande_

221. Рогова Т. В. Теоретичні і методичні основи персоналізованого підходу в управлінні педагогічним колективом середньої загальноосвітньої школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Т. В. Рогова ; Харків. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. – Х., 2006. – 48 с.

222. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Роджерс. – М. : Прогресс : Универс, 1994. – 480 с.

223. Российская педагогическая энциклопедия : в 2 т. / гл. ред. В. В. Давыдов. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1993. – 608 с.

224. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание. О месте психического во всеобщей взаимосвязи явлений материального мира / С. Л. Рубинштейн. – М. : АПН РСФСР, 1957. – 328 с.

225. Рубинштейн С. Л. Избранные философско-психологические труды / С. Л. Рубинштейн ; отв. ред. А. В. Бруштлинский, В. А. Кольцова. – М., 1996. – 462 с.

226. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1989. – 280 с.

227. Руднева Т. И. Формирование основ педагогического профессионализма у студентов университета : автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра

пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Т. И. Руднева. – М., 1996. – 40 с.

228. Русова С. Вибрані педагогічні твори : Кн. 2 Нова школа соціального виховання. Єдина діяльна (трудова) школа. Дидактика / С. Русова ; за ред. Є. Коваленко. – К. : Либідь, 1997. – 318 с.

229. Рындак В. Г. Непрерывное образование и развитие творческого потенциала учителя (теория взаимодействия) : [монография] / В. Г. Рындак. – М. : Педагогический вестник, 1997. – 244 с.

230. Савінова Н. Вихователь в умовах особистісно орієнтованого виховання / Н. Савінова // Світ виховання. – 2007. – № 3. – С. 18–20.

231. Савінова Н. Творчий розвиток учня в умовах особистісно орієнтованого виховання / Н. Савінова // Світ виховання. – 2008. – № 2. – С. 11–13.

232. Савченко О. Новий етап розвитку шкільної освіти і підготовка майбутнього вчителя / О. Савченко // Шлях освіти. – 2003. – № 3. – С. 2–6.

233. Савченко О. Особистісно орієнтована підготовка майбутнього вчителя / О. Савченко // Педагогічна газета. – 2001. – № 7. – С. 1.

234. Саркисова И. В. Свободное время и духовное развитие молодежи : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. социолог. наук : спец. 22.00.04 «Специальные и отраслевые социологии» / И. В. Саркисова. – СПб., 1992.

235. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии : [учеб. пособ. для пед. вузов и ин-тов повышения квалификации] / Г. К. Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 255 с.

236. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий / Г. К. Селевко. – М. : НИИ Школьных технологий, 2006. – Т. l. – 816 с.

237. Селиванова Н. Л. Воспитательная среда как объект педагогического исследования / Н. Л. Селиванова. – Калуга : Ин-т повышения квалификации учителей, 2000. – 248 с.

238. Сериков В. В. Личностно ориентированное образование – поиск новой парадигмы / В. В. Сериков. – М., 1998. – 180 с.

239. Сериков В. В. Образование и личность. Теория и практика проектирования образовательных систем / В. В. Сериков. – М. : Логос, 1999. – 272 с.

240. Сидор І. П. Професійна підготовка менеджерів дозвілля в університетах Великобританії [Електронний ресурс] / І. П. Сидор. – Режим доступу: http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/889

241. Сидор І. П. Теоретико-методичні засади професійної підготовки менеджерів дозвілля (Велика Британія) [Електронний ресурс] / І. П. Сидор. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural /Nvuu/Ped/2011_21/sudor. pdf

242. Сидоренков А. В. Групповая сплоченность и неформальные подгруппы / А. В. Сидоренков // Психологический журнал. – 2006. – № 1. – С. 44–53.

243. Сидорчук Н. Г. Організація самоосвітньої діяльності майбутніх учителів : теорія та технологія формування : [монографія] / Н. Г. Сидорчук. – Житомир : ЖДУ, 2004. – 168 с.

244. Сисоєва С. Педагогічна творчість : [монографія] / С. Сисоєва. – К. : Каравела, 1998. – 150 с.

245. Сковорода Г. Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові переклади. Листи / Г. Сковорода. – К. : Наук. думка, 1983. – 542 с.

246. Сластенин В. А. Педагогика : [учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений] / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов ; под ред. В. А. Сластенина. – М. : Академия, 2002. – 576 с.

247. Сластенин В. А. Формирование индивидуального стиля самостоятельной учебной деятельности студентов / В. А. Сластенин // Совершенствование подготовки учителя в педвузе : [сб. науч. трудов]. – М., 1980. – С. 87–96.

248. Сластенин В. А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / В. А. Сластенин. – М. : Просвещение, 1976. – 160 с.

249. Словник іншомовних слів / уклад. : С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. – К. : Наук. думка, 2000. – 680 с.

250. Советский энциклопедический словарь / [гл. ред. А. М. Прохоров]. – 2-е изд. – М. : Сов. энциклопедия, 1982. – 1600 с.

251. Соколов Э. В. Свободное время и культура досуга / Э. В. Соколов, Е. И. Добринская. – Л. : Наука, 1997. – 207 с.

252. Соколов Э. В. Свободное время и культура досуга : автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра филос. наук / Э. В. Соколов. – Л., 1981. – 36 с.

253. Соколова Л. Б. Формирование культуры педагогической деятельности будущего учителя / Л. Б. Соколова. – Оренбург : Изд-во ОПТУ, 2000. – 300 с.

254. Сокурянская Л. П. Ценностная дифференциация украинского студенчества: Кластерный анализ / Л. П. Сокурянская, О. Н. Крилова // Методологія, теорія та практика соціологічного аналіз вчасного суспільства : зб. наук. праць. – Х., 2003. – С. 534–539.

255. Соловейчик С. Л. Воспитание по Иванову / С. Л. Соловейчик. – М, 1998. – 348 с.

256. Сопівник Р. В. Виховання лідерських якостей студентів аграрних вищих навчальних закладів: [монографія] / Р. В. Сопівник. – 2-ге вид., доп. – К. : ЦП «Компринт», 2014. – 533 с.

257. Сопівник Р. В. Організація виховної роботи наставником академічної групи в аграрному ВНЗ із формування лідерських якостей студентів :[метод. рек.] / Р. В. Сопівник. – К. : ЦП «Компринт», 2008. – 56 с.

258. Сопівник Р. В. Ціннісні орієнтири екзистенціалізму в контексті виховання особистості / Р. В. Сопівник // Духовність особистості:

методологія, теорія і практика: зб. наук. праць. – Сєвєродонецьк, 2015. – Вип. 2 (65). – С. 164–173.

259. Сорока Г. І. Організація виховної роботи: планування, аналіз, методичне забезпечення / Г. І. Сорока. – Х. : Основа, 2005. – 128 с.

260. Соціологія: терміни, поняття, персоналії : [навч. словник-довідник] / уклад.: В. М. Піча, Ю. В. Піча, Н. М. Хома та ін. : за заг. ред. В. М. Пічі. – К. ; Львів : Каравела : Новий Світ-2000, 2002. – 480 с.

261. Станиславский К. С. Работа актера над собой / К. С. Станиславский. – М., 1951. – 508 с.

262. Старосельская Ю. И. Формирование и развитие духовности будущего педагога в процессе профессиональной подготовки в вузе / Т. М. Куйдина, В. Е. Новикова, Ю. И. Старосельская / Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Валеологія: Сучасність і майбутнє зб. наук. пр. – Х. : ХНУ ім. Каразіна, 2014. – №1109. – Вип. 17.– С. 76–80.

263. Старосельська Ю. І. Педагогічні умови виховання відповідального ставлення студентів університету до власного здоров'я / Ю. І. Старосельська // «Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології» : зб. наук. пр. – Херсон : ХНТУ, 2012. – Вип. 56. – С. 174–180.

264. Стеббинс Р. Л. Свободное время: к оптимальному стилю досуга / Р. Л. Стеббинс // Социс. – 2000. – № 7.– С. 54–66. – (Взгляд из Канады).

265. Степанова Е. Н. Педагогу о современных подходах и концепциях воспитания / Е. Н. Степанова, Л. М. Лузина. – 2-е изд., перераб. и дополн. – М. : ТЦ Сфера, 2008. – 224 с. – (Воспитание в школе).

266. Стрельников В. Проблеми вибору педагогічних технологій в аспекті особистісно орієнтованої освіти / В. Стрельников // Імідж сучасного педагога. – 2001. – № 3–4. – С. 40–42.

267. Стрельцов Ю. А. Основные направления самореализации молодежи в условиях досуговой деятельности / Ю. А. Стрельцов. – СПб., 2002. – 185 с.

268. Стрельцов Ю. А. Социальная педагогика досуга : [учеб. пособ.] / Ю. А. Стрельцов. – М. : МГУКИ, 1996. – 128 с.

269. Суртаев В. Я. Основные направления самореализации молодежи в условиях досуговой деятельности : [учеб. пособ.] / В. Я. Суртаев. – СПб., 1992. – 84 с.

270. Суртаев В. Я. Социально-педагогические особенности молодежного досуга : [учеб. пособ.] / В. Я. Суртаев. – Ростов н/Д., 1997. – 199 с.

271. Сухомлинский В. А. Мудрая власть коллектива / В. А. Сухомлинский. – М. : Молодая гвардия, 1975. – 240 с.

272. Сухомлинский В. А. О воспитании / В. А. Сухомлинский. – М. : Политиздат, 1973. – 214 с.

273. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям / В. А. Сухомлинский. – К. : Рад. шк., 1988. – 272 с.

274. Сухомлинська О. В. Сучасні цінності у вихованні: проблеми, перспективи / Ольга Сухомлиньска // Шлях освіти. – 1996. – № 1. – С. 7–12.

275. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1971. – 208 с.

276. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1988. – 310 с.

277. Сущенко Т. І. Особливості особистісно орієнтованого педагогічного процесу / Т. І. Сущенко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко та ін. – К. ; Запоріжжя. – Вип. 19. – С. 3–6.

278. Теория и практика воспитательных систем / под ред. Л. И. Новиковой. – М. : ИТП и МИОРАО, 1993. – 198 с.

279. Тимощук Н. С. Соціально-педагогічні умови особистісно орієнтованого виховання старшокласників у процесі позакласної роботи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і

методика виховання» / Н. С.Тимощук ; Рівненський держ. гуманітарний ун-т. – Рівне, 2005. – 24 с.

280. Тимощук Н. С. Суб'єкт-суб'єктні взаємовідносини педагога в умовах особистісно орієнтованого виховання / Н. С. Тимощук // Світ виховання. – 2006. – № 2. – С. 11–16.

281. Титов Б. А. Социализация детей, подростков и юношества в сфере досуга / Б. А. Титов. – СПб. : ГАК, 1997. – 276 с.

282. Торндайк Е. Психологія і наука освіти = Psychology and the science of education/ Е. Торндайк. – 1962.

283. Троцко Г. В. Теорія і практика підготовки майбутніх учителів у позааудиторній роботі у вищих навчальних педагогічних закладах / Г. В. Троцко, М. В. Донченко. – Х., 2005. – 188 с.

284. Труд, быт, отдых / под ред. М. А. Елисеева. – М., 1983. – 79 с.

285. Уманский Л. И. Психология и педагогика работы комсорга / Л. И. Уманский, А. Н. Лутошкин. – 3-е изд. – М. : Мол. гвардия, 1984. – 206 с.

286. Уманский Л. И. Психология организаторской деятельности школьников : [учеб. пособ. для студ. пед. ин-тов] / Л. И. Уманский. – М. : Просвещение, 1980. – 160 с.

287. Урбанович А. А. Психология управления : [учеб. пособ.]– Мн. : Харвест, 2002. – 640 с.

288. Ушинский К. Д. Три элемента школы / К. Д. Ушинский // Собр. соч. : в 2 т. Т. 2. Педагогические статьи 1857–1861 / К. Д. Ушинский. – М. ; Л., 1948. – С. 42–68.

289. Фатов А. В. Социальное воспитание студенческой молодежи в культурно-досуговой деятельности : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец.: 13.00.05 «Теория, методика и организация социально-культурной деятельности» / А. В. Фатов ; Моск. гос. гуманитарный ун-т имени М. А. Шолохова. – М., 2007. – 33 с.

290. Фатов А. В. Социальное воспитание студенческой молодежи в культурно-досуговой деятельности : дис. … канд. пед. наук : 13.00.05 / Андрей Васильевич Фатов. – М., 2007. – 261 с.

291. Фельдштейн Д. И. Проблемы возрастной и педагогической психологии / Д. И. Фельдштейн. – М. : Международная педагогическая академия, 1995. – 368 с.

292. Фельдштейн Д. И. Психология развивающейся личности / Д. И. Фельдштейн. – М. ; Воронеж, 1996. – 512 с.

293. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. – М. : Изд-во Института Психотерапии. 2002. – 490 с.

294. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. – 6-е изд., перераб. и доп. – М. : Политиздат, 1991. – 560 с.

295. Філософський енциклопедичний словник. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.

296. Франкл В. Человек в поисках смысла / В. Франкл. – М. : Прогресс, 1990. – 368 с.

297. Фрейд З. Психология бессознательного : [сб. произведений] / З. Фрейд ; сост. и науч. ред., авт. вступ. ст. М. Г. Ярошевский. – М. : Просвещение, 1990. – 448 с.

298. Фришман И. И Разноцветный мир детства: Детские общественные организации : [учеб. пособ. для студ. сред. и высш. пед. учеб. завед.] / И. И. Фришман, Л. В. Байбородова. – М. : Академия, 1999. – 197 с.

299. Хомич Л. О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів : [монографія] / Л. О. Хомич. – К. : Магістр-S, 1998. – 200 с.

300. Храмов В. О. Основи управління персоналом : [навч.-метод. посіб.] / В. О. Храмов, А. П. Бовтрук. – К. : МАУП, 2001. – 112 с.

301. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – 3-е междунар. изд. – СПб. : Питер, 2003. – 608 с.

302. Цукерман Г. А. Психология саморазвития: задача для подростков и их педагогов / Г. А. Цукерман. – Рига : ПЦ «Эксперимент», 1997. – 278 с.

303. Черніговець Т. І. Дитяче дозвілля як предмет педагогічних студій / Т. І. Черніговець // Народна освіта. – 2000. – № 7. – С. 75–78.

304. Чобітько М. Г. Педагогічна освіта: особистісний підхід / М. Г. Чобітько // Педагогічний процес: теорія і практика : наук. видання. – К., 2003. – Вип. 1. – С. 124–137.

305. Шмаков С. А. Досуг школьника / С. А. Шмаков. – Липецк : НПО Ориус, 1993. – 191 с.

306. Энциклопедия профессионального образования : в 3 т. / под ред. С. Я. Батышева. – М. : АПО, 1998. – Т. 1. – 568 с.

307. Юрчук В. В. Современный словарь по психологии / В. В. Юрчук. – Мн. : Слайда, 2000. – 704 с.

308. Якиманская И. С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе / И. С. Якиманская. – М. : Сентябрь, 1996. – 96 с.

309. Ярцев А. А. Досуговая деятельность как фактор профессионального становления будущего педагога : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01. «Общая педагогика, история педагогики и образования» / А. А. Ярцев ; Гос. образовательное учреждение высшего профессионального образования «Волжская гос. инженер.-пед. акад.» – Нижний Новгород, 2004. – 36 с.

310. Ярцев А. А. Досуговая деятельность как фактор профессионального становления будущего педагога: дис. … канд. пед. наук : 13.00.01 / Артем Александрович Ярцев. – Нижний Новгород, 2004. – 152 с.

311. Herausforderung Freizeit-Perspektiven fur die 90-er Jahre / Opaschowski h. W., Stubenvoll R., Wemitz R. Und andere. – Hamburg, 1990.

312. Hersey P. Management of organizational behavior: Utilizing human Resource / Paul Hersey, Kenneth Blanchard. – [7-th ed.]. – NJ, US : Prentice-Hall, 1996. – 627 p.

313. John R. Kelly Leisure / R. John. – USA : Allyn & Bacon, 1996. – 436 p.

314. Kaplan M. Leisure: theory and policy / M. Kaplan. – N. Y., 1975.– 373 p.

315. King A. C. Community intervention for promotion of physical activity and fitness / A. C. King // Exercise and Sport Sciences Reviews. – 1991. – Vol. 19. – P. 211–259.

316. Marshall S. Issues in the development of leadership for learning and teaching in higher education / S. Marshall. – Sydney : Carrick Institute of lerning and teaching in higher education, 2006. – 17 p.

317. McGregor D. The Human Side of Enterprise / Douglas Mcgregor. – New York : McGraw-Hill Professional, 2005. – 256 p.

318. Parker St. Group Life: Inividual Interests and Social Purposes // World Leisure Congress. – Lisbon, Portugal: Instituto de Ciencias Sociales, Universidade de Lisbon, 1994.

319. Secord P. Social Psychology / P. Secord, C. Bachman. – London : McGraw-Hill, 1964.

320. Weber M. The theory of social and economic organisation / M. Weber. – New York : Free Press, 1997. – 448 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

КОНЦЕПЦІЯ
виховної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

1. МЕТА КОНЦЕПЦІЇ ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

У сучасних умовах виховний процес відійшов від моноідеологічного принципу. Він характеризується різноманітністю, багато варіативністю, багатомодельністю. Тому концепція виховної роботи у вищій школі мусить насамперед ураховувати специфіку соціально-економічної ситуації, обґрунтовувати процес формування майбутнього вчителя в оновленому соціумі, перейти від декларативно-поверхневого рівня до реально-діяльнісного, індивідуалізованого виховання на основі особистісно орієнтованого підходу.

Головною метою концепції є особистісно-орієнтовна модель вільного розвитку фізично та морально здорової людини, що усвідомлює смисл і визначає мету свого життя, здатної виділяти та самостійно вирішувати пріоритетні проблеми професії, соціально активного та творчо працюючого громадянина України.

У вихованні гуманної особистості фахівця відштовхуємося від її подвійності: з одного боку її поведінка детермінується власними інтересами, а з іншого – соціальними цінностями. Діалектична єдність інтересів і цінностей забезпечується вихованням у студентів розвитку здібностей творчого таланту.

Творчість – істинне призначення людини. «Істинне життя є творчість, і це єдине життя, яке я люблю» (М. Бєрдяєв). Якщо головною умовою творчості є свобода особистості, що відчуває все багатство барв життя, то результатом життя вільної особистості виступають її творчі здобутки.

Тому фундаментальним завданням школи – початкової, середньої й особливо вищої – є виховання творчих здібностей «І робити це потрібно з урахуванням індивідуальних уподобань і здібностей людини, від її рішень може залежати майбутнє нашої цивілізації не тільки в одній країні, але й у глобальному масштабі...» (П. Л. Капиця)

Виховна робота в університеті базується на ряді концептуальних положень Конституції України, Закону про освіту, Державної національної програми «Освіта», на Концепції виховання дітей і молоді в національній системі освіти в Україні, стрижнем якої є національна ідея, що відіграє роль консолідуючого фактора в суспільному розвитку, спрямованого на вироблення активної життєвої позиції фахівця.

Національний характер виховання виявляється у формуванні молодої людини як громадянина України, незалежно від етнічного походження,

розвитку в неї почуття любові до свого народу, шанобливого ставлення до культури, мови, традицій, сприяння ствердженню національної гордості та самоповаги.

Врахування загальноєвропейських тенденцій становлення молодої людини, власне українських тенденцій, пов'язаних з розвитком національної самосвідомості, та одиничних – регіональних – дозволить вищій школі сформувати особистість сучасного фахівця, який керуватиметься знаннями, усвідомлюватиме відповідальність за себе та за свою державу, постійно прагнутиме до саморозвитку та самовдосконалення.

Сучасний вуз у змозі сформувати нову генерацію української інтелігенції, що активно бере участь у будівництві незалежної держави.

Основними завданнями, що стоять перед колективом університету і які дозволяють досягти головної мети, є такі:

– розвиток високого професіоналізму, що включає в себе глибокі спеціальні знання та широку гуманітарну підготовку, формування ринкових норм і відносин, економічної свободи дій, заповзятливість, здібність до самостійного мислення, прийняття нестандартних, оригінальних рішень, готовність до ризику, до конкурентної боротьби;

– формування духовності, що передбачає становлення високої моральності, прагнення до подолання утриманства, інфантилізму, байдужості, індиферентності, утвердження духу корпоративності (вуз як самоцінність і спільнота);

– формування колективістських засад, уміння працювати в команді;

– сприяння розвитку високих естетичних уподобань та ідеалів, екологічного мислення, фізичної культури.

Розв'язати висунуті завдання можна лише на основі чітко сформульованих принципів, найважливішими серед яких є:

– системність;

– безперервність і спадкоємність у вихованні, починаючи з дитинства: у родині, у середній школі, а потім у вузі, в якому спадкоємність пов'язана з процесом наступності в навчанні та вихованні фахівця;

– єдність логічного, історичного, національного та загальнолюдського у вихованні, спрямована на розвиток національної свідомості, прищеплення любові до свого народу, поваги до його культури, традицій, звичаїв, а також поваги до культури інших народів, оволодіння цінностями української та світової культури в усіх сферах життєдіяльності;

– гуманітаризація та гуманізація навчання і виховання, які передбачають, з одного боку, насичення навчального процесу гуманітарними дисциплінами та внесення гуманітарних знань в усі навчальні курси, а з іншого – гуманні суб'єкт-суб'єктні стосунки між тими, хто вчить і хто вчиться;

– єдність навчання та виховання, спрямована на виховуюче навчання, яке не лише дозволяє набувати знання, але й сприяє виробленню позитивного

емоційного ставлення до них, до загальнолюдських цінностей, що виступають, врешті-решт, детермінантами світогляду людини;

– співробітництво, партнерство, взаємодія між викладачем і студентом, що сприяє більш глибокому процесу навчання, перетворення студента в його активного суб'єкта. На основі такої взаємодії створюється навчання без примус;

– індивідуалізація виховного процесу – діалектичне поєднання індивідуальних і колективних форм. Переорієнтація з безпосереднього колективного впливу на індивідуальні форми роботи;

– інтеграція традиційних і новаторських форм виховної роботи – принцип, що передбачає не лише наслідування кращих зразків виховної діяльності та використання традиційних методів і форм, але й впровадження нових, які б гармонійно поєднувались із традиційними;

– гармонізація родинного та суспільного виховання, що базується на поєднанні й координації зусиль родини та вузу;

– формування творчої активності, самодіяльності студентської молоді, що виявляється у поєднанні педагогічної майстерності з ініціативою та самодіяльністю студентів, у ствердженні життєвого оптимізму, бажання працювати для свого народу, України;

– організація студентського самоврядування (студентська рада, комітети студради в гуртожитках, студентські клуби за інтересами тощо);

– формування в усіх підрозділах вузу мікроклімату теплоти й довіри, доброзичливості та взаєморозуміння, співробітництва та взаємодопомоги, спрямованого на створення внутрішньої єдності всіх членів колективу та взаємної підтримки один одного на всіх рівнях.

Виховна робота несумісна з пропагандою насильства, жорстокості, людиноненависницьких теорій, а також поглядів, спрямованих на підрив державності.

Виховна робота носить світський характер. У той самий час не виключає проведення спільних з релігійними організаціями акцій гуманістичного спрямування.

Формування особистості майбутнього фахівця здійснюється системно, через вплив усіх функціонуючих в учбовому закладі структур і підрозділів; це відбувається як у навчальний, так і в позанавчальний час.

2. НАПРЯМИ, ФОРМИ ТА МЕТОДИ ВИХОВАННЯ

Визначаються на основі цілісного підходу, оскільки людська особистість не формується частинами. Проте для забезпечення цілісності використовується принцип функціоналізму, у змісті виховної роботи виділяються такі основні напрями:

Національно-громадянське виховання в сучасних умовах розглядається нами як інтегративна особистісна якість. Це морально-політична риса, складовою якої є патріотизм як моральний аспект громадянськості. Воно передбачає розвиток: історичної пам'яті, виховання патріотичних почуттів,

усвідомленої любові до Батьківщини, громадянського почуття обов'язку та відповідальність за долю Вітчизни й готовність працювати на її благо, захищати її, зміцнювати міжнародний авторитет. Національно-громадянське виховай не здійснюється в навчальний і позанавчальний час: через лекційні курси, і перш за все, з Історії України, історію вітчизняної культури; через оволодіння культурою мови, знайомство з національними традиціями українського народу, а також через роботу клубів, гуртків, університетських музеїв, діяльність ЗМІ; через організацію поїздок пам'ятними місцями, зустрічі з ветеранами праці І бойових дій, з ветеранами збройних сил України; через залучення студентів до роботи громадських молодіжних організацій, студентських спілок, профспілок тощо.

Моральне виховання – розвиток високих моральних якостей і переконань, що виявляються в моральних нормах поведінки в усіх сферах життєдіяльності та забезпечують активну життєву позицію молодої людини.

Моральне виховання здійснюється через усі лекційні курси, у тому числі етичного та загальногуманітарного циклу, через діяльність усіх служб, підрозділів, роботу кураторів, викладачів, а також через участь кожного співробітника та студента у вузівських колективах з високою атмосферою толерантності, вимогливості, принциповості, чесності, відповідальності та взаємодопомоги. Окрім того, моральне виховання пронизує всю систему позааудиторної роботи: проведення днів відкритих дверей; урочиста посвята в студенти першокурсників; святкування знаменних дат вузу, факультетів, кафедр; залучення студентів до професійної роботи з майбутніми абітурієнтами; кураторські години; проведення бесід, лекцій на цю тему; організація вечорів, концертів; діяльність органів студентського самоврядування; залучення студентів до участі в акціях гуманістичного характеру; висвітлення моральних питань у газетах і журналах.

Політичне виховання спрямоване на формування у студентської молоді політичної культури, що включає розвиток уявлення про механізм політичного процесу, способи досягнення політичної мети, знайомство з політичною діяльністю держави, з її політичним досвідом і досвідом інших країн.

Політичне виховання здійснюється у процесі навчальних занять соціально-гуманітарного циклу, а також через усю систему позааудиторної роботи: роботу наукових гуртків, політичних клубів, конференцій, на яких обговорюються актуальні питання сучасності: через лекції, бесіди, зустрічі з політиками. Однак вуз не переслідує мету формування у студентів певної політичної орієнтації, мова йде лише про політичну культуру.

Правове виховання спрямоване на виховання правової культури студентської молоді та повагу прав І свобод людини та громадянина, розширення знань та вмінь застосування на практиці законів держави; воно здійснюється через лекційні курси й, перш за все, правові дисципліни, а також через позанавчальну діяльність: роботу гуртків, семінарів, СНТ, проведення правових конкурсів, турнірів, олімпіад, конференцій тощо.

Трудове виховання передбачає формування творчо активної, працелюбної особистості, яка володіє професійною майстерністю, розвиненими діловими якостями, відчуттям відповідальності, шанобливим ставленням до власності, готовності до життєдіяльності в умовах ринкових відносин, до підприємницької діяльності та конкуренції.

Трудове виховання пов'язане з навчальною діяльністю, з участю в роботі наукових гуртків, конференцій, клубів, із вивченням додаткових навчальних курсів, з участю в професійних конкурсах, у роботі бізнес-клубів, студентських бірж праці, олімпіадах, у вечорах запитань і відповідей, зустрічах з провідними фахівцями України та зарубіжжя тощо.

Екологічне виховання спрямоване на формування екологічної культури особистості, що регулює взаємовідносини людини та природи й орієнтує людину на збереження та відновлення природи як середовища проживання всього живого.

Здійснюється екологічне виховання через лекційні курси екологічної спрямованості та через виділення екологічного компонента у більшості навчальних дисциплін, а також через роботу СНТ, гуртків, екскурсій у музей природи, на підприємства, турпоїздки, походи, проведення тижня Землі, природозберігальних акцій та заходів.

Фізичне виховання – утвердження здорового способу життя як невід'ємного елемента загальної культури особистості, протидія факторам, що негативно впливають на здоров'я членів вузівського колективу, вироблення вмінь самостійного використання методів і форм фізичної культури в трудовій діяльності та відпочинку. Фізичне виховання реалізується в процесі всієї життєдіяльності вузу: на заняттях з валеології та фізкультури, у роботі спеціальних медичних груп і груп лікувальної фізкультури, у роботі спортивних секцій, клубів, у проведенні спортивних змагань, турнірів, зустрічей, туристичних походів, тижня здоров'я тощо.

Естетико-художнє виховання передбачає розвиток естетичних почуттів, смаків, поглядів, формування естетичного ставлення до дійсності, творчої активності студентської молоді. Воно здійснюється через лекційні курси, що містять естетичні витоки, а також у процесі роботи гуртків і студій, участі студентів у художній самодіяльності, відвідування театрів, виставок, музеїв, проведення зустрічей у літературно-музичних, театральних вітальнях, зустрічей з діячами літератури та мистецтва, КВК, ігор типу «Брейн-ринг» тощо, а також естетичного оформлення приміщень, створення чистоти і підтримання порядку у вузі.

Кожен із напрямів займає свою нішу, створюючи демократичні умови, стверджуючи моральні норми і високий професіоналізм у сучасному оновленому соціумі. Таким чином, цілісність і системність виховного процесу передбачає можливість вибору поліваріативних програм, проектів і моделей, що розкривають у оновленому ракурсі соціально-педагогічний простір для вияву різних діяльнісних ініціатив, використання оптимальних засобів і форм виховання і самореалізації громадянськості, інтелектуального і духовного розвитку майбутніх учителів.

3. СИСТЕМА ГУМАНІТАРНОГО ВИХОВАННЯ

Виходячи з методології, мети та принципів гуманістичної концепції, формується система виховання фахівців з гуманістичним світоглядом, що потребує викладачів-гуманістів. Принцип єдності формування студента і викладача передбачає постійну їх суб'єкт-суб'єктну взаємодію в ході навчального процесу, наукових досліджень, у позанавчальний час, а також взаємозв'язок мети, принципів, форм і методів роботи.

Для організації виховного процесу у вищих навчальних закладах створюється інфраструктура, до складу якої входять такі суб'єкти виховної роботи: професорсько-викладацький колектив, ректор, Рада з виховної роботи, проректор з виховної роботи, заступник декана з виховної роботи, наставник (куратор) студентської групи, студентський клуб, студентська профспілка, молодіжні студентські організації, об'єднані фонди, асоціації, вузівська газета (журнал), бібліотека, студентські спортивні об'єднання, організації, клуби, колективи художньої самодіяльності, ради музеїв, центри психологічного розвантаження і адаптації та ін.

3.1. Гуманістичне виховання в навчальному процесі

Центральне місце в навчальному процесі повинен посідати студент: він випромінює внутрішню потребу в знаннях, попит на них і радість їх набуття, але підтримувати та допомагати такому гуманістичному запиту наукової та навчальної Інформації повинен викладач.

Викладач виступає в ході навчального процесу не як «прилад для озвучення підручника», а як організатор навчально-виховного процесу.

Його основні функції:

– запалювати душу студента вогнем високої духовності та дружньої прихильності;

– ділитися Інформацією про нові досягнення своєї науки та власні зусилля у даному напрямку;

– застосовувати найновішу методику викладання, що захоплює увагу, інтерес, мислення студентів;

– цікаво викладати навчальну інформацію;

– служити для студента зразком гуманістичної поведінки, яку виникає бажання наслідувати.

Кафедра планує, організовує та здійснює виховну роботу в ході навчального процесу. Усі види навчальної роботи являють собою «поле обробітку та зрощування» творчої особистості студента. На всіх кафедрах доцільно організувати постійно діючі семінари для вивчення питань методології, теорії та практики навчально-виховної діяльності кожного викладача. Особливу увагу на заняттях методологічних семінарів необхідно приділяти обговоренню Концепції гуманістичного виховання. До речі, для успіху цієї діяльності кафедра може підготувати свою міні концепцію гуманістичного виховання студентів. Критеріями успіху роботи кафедри в даному напрямку є методичні розробки, досвід і результати роботи кожного

викладача у сфері гуманістичного виховання студента. Кожна кафедра повинна стати для викладачів і студентів храмом науки, гуманізаційності.

Деканат планує та спрямовує навчально-виховний процес на факультеті.

Деканат здійснює взаємодію спеціальних, природничих і соціально-гуманітарних кафедр по гуманістичному вихованню студентів. У деканаті розглядаються та затверджуються навчальні плани, до яких заносяться положення про гуманізацію викладання кожної дисципліни, яка вивчається.

Деканат організовує та проводить один раз на рік методологічну конференцію за участю всіх викладачів факультету. На ній завідувачі кафедр виступають з аналізом навчально-виховного процесу. Рекомендації методологічної конференції служать відправним пунктом роботи з підвищення якості навчально-виховного процесу.

Ректорат організовує та спрямовує діяльність Ради університету, Методичної ради університету, розробляє та організовує реалізацію стратегії навчально-виховного процесу.

Для підбиття підсумків під час зимових канікул проводиться вузівська методологічна конференція.

Необхідно постійно підвищувати рівень виховної роботи, а внутрішньовузівська система підвищення кваліфікації викладачів має бути орієнтована на таке його зростання, яке дозволило б професорсько-викладацькому складу здійснювати вирішальний виховний вплив на студентів. З цією метою ректорат координує написання та видання нових підручників (навчальних посібників), які сприяли б реалізації Гуманістичної концепції виховної роботи (за окремим планом).

3.2. Виховна робота в процесі наукових досліджень

Тут, поряд із викладачами, працюють лаборанти, які є реальним резервом виховної роботи зі студентами. На жаль, у наукових дослідженнях бере участь поки що меншість студентів, хоча ступінь гуманізації наукових досліджень дуже високий. Ще академік П. Л. Капиця підкреслював, що наука – це найбільш гуманістична сфера людської діяльності, саме тому тут робляться відкриття, які збагачують високу науку, освіту, культуру, а також інтелект і професіоналізм фахівців.

Відомо, що всі чи майже всі викладачі пройшли через наукову роботу кафедр, СНТ, коли вони були студентами, й там отримали певну гуманістичну підготовку, працюючи разом із викладачами-гуманістами. Інакше кажучи, сучасні викладачі – це вихованці (живий і високопрофесійний результат) гуманістичного виховання в ході наукових досліджень. Необхідно залучати студентів до процесу пошуку, винахідництва, відкриття.

Форми організації науково-дослідної роботи студентів багаточисельні, різноманітні, за характером проведення цікаві. Серед них основними є:

– творчі завдання наукового спрямування за вибором;

– участь у роботі проблемних груп, наукових гуртків та творчих лабораторій;

– проведення індивідуальних та групових психолого-педагогічних досліджень під час проходження пропедевтичної та активної педагогічних практик;

– конкурси творчих наукових робіт студентів університету;

– участь у Всеукраїнській студентській олімпіаді (у I та II турах);

– участь у науково-практичних конференціях різних рівнів (факультетських, загальноуніверситетських, міжвузівських, регіональних, всеукраїнських, міжнародних);

– лекторії з пропаганди наукових здобутків;

– дні наукової творчості;

– ярмарки сучасних технологій;

– залучення до роботи міжкафедральних семінарів;

– виставки студентських наукових робіт;

– наукові вернісажі уроків студентів університету;

– випуск друкованої продукції;

– тощо.

3.3. Виховна робота в позааудиторний час

Виховання здійснюється через позааудиторну роботу в ході навчального процесу, виховних заходів в університеті та гуртожитку, занять за інтересами.

3.4. Позааудиторна робота в системі навчально-виховного процесу

По-перше, це кураторство.

По-друге, це діалог двох культур молодіжної (студентської) та зрілої (викладацької), що здійснюється в перервах між заняттями, перед ними та після їх закінчення.

По-третє, це діалог однодумців з проблем політики, економіки, культури в межах морально-екологічного імперативу та його тріади – Істини, Добра, Краси, який здійснюється також у позааудиторний час. Гуманістичне виховання в позааудиторній роботі зі студентам и допомагає розкрити та збагатити гуманістичний потенціал їх особистості, сформувати їх індивідуальну культуру.

3.5. Виховна робота в побуті

Побут – благодатний ґрунт для гуманістичного виховання. Доцільно організувати відвідування гуртожитків викладачами, проводити дні кафедр, бесіди зі студентами, дискусії, огляди-конкурси на кращу кімнату під девізом «Гуртожиток – мій другий дім».

У перехідний період турбота про побут студентів набуває виняткового значення. У зв’язку з цим необхідно надавати допомогу сімейним студентам, тим, хто потребує, виділяти одноразову грошову допомогу для укріплення здоров’я, направляти студентів у профілакторій, сприяти у влаштуванні на роботу, виділяти пільгові путівки у спортивно-оздоровчі табори.

Великого значення у зв’язку з цим набувають Ради побуту, головною функцією яких є проведення виховної роботи у гуртожитках вузу. До структури цих рад входять куратори гуртожитків та голови студентських рад.

Керує цією Радою побуту голова, який виконує, організовує і спрямовує діяльність кураторів гуртожитків та студентських рад.

Основними функціями Ради побуту є:

– щомісячне проведення засідання ради, на яких обговорюються актуальні проблеми студентського життя у гуртожитках та заслуховуються звіти кураторів;

– організація і проведення виїзних засідань за участю комендантів гуртожитків та голів студентських рад з метою загального ознайомлення з побутовими умовами студентів і роботою гуртожитків.

Голова Ради побуту складає план роботи Ради, розробляє положення та рекомендації. Робота кураторів гуртожитків виконується відповідно до затвердженого плану.

Основними напрямками роботи голови Ради побуту є:

– робота зі студентами;

– робота з кураторами поверхів;

– допомога комендантам.

Робота із студентською радою – це базова діяльність куратора. студрада є органом самоврядування у гуртожитках і функціонує за обов'язкової участі куратора. Куратор разом із студрадою складає план роботи у гуртожитку, контролює його виконання, подає звіт про результати роботи Ради побуту.

Суттєвими аспектами діяльності куратора гуртожитку є:

– обов'язкова присутність на засіданнях студрад, а також на загальних зборах мешканців гуртожитку;

– підготовка гуртожитків до нового навчального року;

– надання допомоги коменданту гуртожитку у прибиранні території, кухонь і коридорів та інших місць спільного користування;

– допомога студраді в оформленні інтер'єрів і стендів;

– забезпечення контролю за роботою студрад з поліпшення санітарного стану гуртожитків, організація чергувань у них;

– участь у вирішенні побутових проблем і запитів студентів.

Куратор надає допомогу у вирішенні існуючих у гуртожитку конфліктів. Разом з головою студради куратор гуртожитку клопочеться перед адміністрацією щодо заохочення студентів за сумлінну працю, подає адміністрації свої пропозиції стосовно поліпшення роботи гуртожитку.

Куратор гуртожитку контролює роботу кафедр вузу, закріплених за поверхами гуртожитку. Відповідальним за роботу кафедри є куратор поверху. Робота куратора повинна здійснюватись згідно з ухваленим на кафедрі планом. Куратор гуртожитку:

– допомагає кафедрам, що відповідальні за поверхи, у проведенні зборів мешканців;

– бере участь в обговоренні на кафедрі найважливіших питань виховної роботи;

– здійснює клопотання про заохочення кураторів поверхів.

Комплексний, вдумливий підхід до виховної роботи у вузі є необхідною умовою реалізації планів, досягнення поставлених цілей у підготовці майбутніх фахівців-педагогів.

Реалізація цієї концепції дозволить, на наш погляд, більш ефективно забезпечувати інтеграцію психолого-педагогічних наук, фахових дисциплін культурологічного циклу, єдність теоретичної і практичної підготовки фахівців, що сприятиме розвитку державної стратегії виховання підростаючих поколінь у контексті становлення правової держави і соціально стабільного громадянського суспільства.

Додаток Б

ЗАТВЕРДЖЕНО
вченою радою ПНПУ
імені В. Г. Короленка
(протокол № 1 від 30.08.2012 р.)

ПОЛОЖЕННЯ
про організацію виховної роботи в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Положення є основним нормативним документом, що регламентує організацію виховної роботи в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка (далі Університет).

Виховна робота в університеті є важливим компонентом навчально-виховного процесу. Вона спрямовується на забезпечення гармонійного цілісного розвитку особистості, формування в студентів гуманістичного світогляду, соціально-політичної орієнтації, моральності і культури, виховання студентів на основі національних традицій та культурно-історичного надбання українського народу.

Планування та організацію виховного процесу в університеті здійснюють ректор, декани факультетів, заступники деканів факультетів із виховної роботи, завідуючі кафедр, куратори академічних груп, студентська рада.

Організація виховної роботи в Університеті ґрунтується на таких принципах:

– демократичності – визнанні академічною спільнотою права кожного на свободу виявлення своєї творчої індивідуальності, усунення авторитарних методів виховання;

– гуманізації – створенні умов для особистісної самореалізації, формуванні людяної, щирої, доброзичливої, милосердної особистості;

– єдності навчальної та виховної діяльності – консолідації студентства та науково-педагогічних працівників у єдину академічну спільноту, об’єднану спільною мораллю та ідеями;

– послідовності, системності і наскрізності – привнесенні виховних аспектів у всі форми освітнього процесу, зв’язок виховання з життям, трудовою діяльністю народу та продуктивною працею;

– диференціації та індивідуалізації виховного процесу – врахуванні у виховній діяльності рівнів фізичного, духовного, психічного, соціального, інтелектуального розвитку студентів, стимулюванні їхньої активності та розкритті творчої індивідуальності;

– єдності теорії та практики – реалізації набутих студентами знань, умінь і навичок на практиці, включаючи самоврядну та громадську діяльність;

– природовідповідності – врахуванні багатогранної і цілісної природи людини, вікових та індивідуальних, соціально-психологічних особливостей студентів;

– пріоритету правової свідомості – вихованні поваги до конституційних прав та свобод людини.

2. НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ОРГАНІЗАЦІЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ ЗІ СТУДЕНТАМИ

Виховна робота в університеті базується на:

1. Конституції України;
2. Законі України «Про освіту»;
3. Законі України «Про вищу освіту»;
4. Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття);
5. Законі України від 20.11.2003 року № 1296-IV «Про захист суспільної моралі»;
6. Законі України від 5.03.2009 року № 1065-VI «Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року»;
7. Концепції національного виховання студентської молоді (Рішення колегії МОН від 25.06.2009 р. протокол №7/2-4);
8. Постанові Кабінету Міністрів України від 28.01.2009 року № 41 «Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2009–2015»;
9. Дорученні Кабінету Міністрів України від 06.08.2008 року №11273/11/1-08 (п. 11 Плану заходів щодо протидії проявам ксенофобії, расової та етнічної дискримінації в українському суспільстві);
10. Наказі МОН України від 10.09.2009 року № 839 «Про впровадження принципів ґендерної рівності в освіту»;
11. Наказі МОН України від 01.02.2010 року №58 «Про затвердження заходів щодо виконання Державної цільової соціальної програми зменшення шкідливого впливу тютюну на здоров'я населення та період до 2012 року»;
12. Наказі МОН України від 25.01.2007 року №44 «Про затвердження заходів на виконання Державної програми «Репродуктивне здоров'я нації» на період до 2015 року»;
13. Наказі МОН України від 01.06.2009 року №457 «Про затвердження плану заходів Міністерства освіти і науки України з виконання Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009–2013 роки»;
14. Наказі МОН України від 03.04.2001 року №166 «Про затвердження Положення про студентське самоврядування у вищих навчальних закладах»;

15. Наказі МОНмолодьспорту України від 19.07.2012 року № 827 «Про затвердження плану заходів Міністерства освіти і науки, молоді та спорту щодо запобігання торгівлі людьми на період до 2015 року»; http://old.mon.gov.ua/images/education/pozashkilna/poperedg_zlochin/nakaz_mon_59.doc

16. Статуті Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

На основі даних документів розробляються плани виховної роботи навчального закладу.

3. МЕТА І ЗАВДАННЯ ВИХОВАННЯ

Головна мета виховання – набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування у молоді, незалежно від національної приналежності, рис громадянина Української держави, розвиненої духовності, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури. Основними цілями виховання громадянина України слід вважати: високу освіченість; національну свідомість, працелюбність, соціальну активність; високі моральні якості; патріотичність; зорієнтованість на шанобливе і поважливе ставлення до себе і до людей; відповідальність; жертовність; благородство, оптимістичність світогляду; почуття власної гідності і чемності; вольовитість, мужність; чуттєво-емоційну та поведінкову культуру.

Мета виховання конкретизується через систему виховних завдань, що є загальними не тільки для університету, а й для всього суспільства в цілому. Важливими виховними завданнями в нинішніх умова є:

– забезпечення умов для самореалізації, особистості відповідно до її здібностей суспільних та власних інтересів;

– введення молодої людини у світ соціального, господарського, політичного, інтелектуального, етичного, культурного досвіду людства і українського народу;

– виховання правової культури: поваги до Конституції, законодавства України, державної символіки – герба, прапору і гімну, знання та дотримання законів;

– освоєння накопиченого людством знання в усіх галузях діяльності;

– виховання духовної культури особистості та створення умов для вільного формування нею власної світоглядної позиції, оволодіння актуальними методами здобування знань, оволодіння сучасними методами практичного використання знання;

– формування соціальної активності та відповідальності особистості через включення студентів у процес державотворення;

– виховання культури мислення і культури розумової діяльності;

– формування мовної культури, володіння і вживання української мови;

– виховання внутрішньої потреби в суспільно-корисній праці, формування актуальної, мотиваційної структури праці;

– виховання родинно-сімейної свідомості, етики та інших доброчинностей, притаманних українському народові;

– ствердження розуміння своєї родини, оселі, батьківського дому, як відправної і кінцевої фізичної, духовної, моральної межі свого власного життя;

– виховання розуміння високої цінності українського громадянства, внутрішньої потреби бути громадянином України;

– культивування кращих рис української ментальності – працелюбності, індивідуальної свободи, глибокого зв'язку з природою, толерантності, поваги до жінки, любові до рідної землі;

– спонукання студентів університету до активної протидії проявам аморальності, правопорушенням, бездуховності, антигромадській діяльності;

– формування у суспільній свідомості переваг здорового способу життя, культу соціально активної, фізично здорової та духовно багатої особистості;

– створення необхідних умов для ефективного розвитку студентського самоврядування, виявлення його потенційних лідерів та організаторів;

– забезпечення високого рівня професійності та вихованості молодої людини, сприяння розвитку індивідуальних здібностей, таланту та самореалізації;

– плекання поваги до своєї alma mater, дотримання і розвиток демократичних та академічних традицій вищого навчального закладу.

4. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

Реалізація основних принципів і завдань виховання здійснюється за загальноприйнятими уявленнями в ряді пріоритетних напрямів:

1. Національно-патріотичне виховання:

– формування національної свідомості і відповідальності за долю України;

– виховання любові до рідної землі, її історії, відновлення і збереження історичної пам'яті;

– культивування кращих рис української ментальності (працелюбності, індивідуальної свободи, глибокого зв'язку з природою та ін.);

– виховання бережливого ставлення до національного багатства країни, мови, культури, традицій.

2. Інтелектуально-духовне виховання:

– розвиток пізнавального інтересу, творчої активності, мислення;

– виховання потреби самостійно здобувати знання та готовності до застосування знань, умінь у практичній діяльності;

– реалізація особистісного життєвого вибору та побудова професійної кар'єри на основі здібностей і знань, умінь і навичок;

– виховання здатності формувати та відстоювати власну позицію;

– формування особистісного світогляду як проекції узагальненого світосприймання.

3. Громадянсько-правове виховання:

– прищеплення поваги до прав і свобод людини та громадянина;

– виховання поваги до Конституції, законів України, державних символів України;

– виховання громадянського обов'язку перед Україною, суспільством;

– формування політичної та правової культури особистості;

– залучення студентської молоді до участі у доброчинних акціях і розвитку волонтерського руху.

4. Моральне виховання:

– формування почуття власної гідності, честі, свободи, рівності, працелюбності, самодисципліни;

– формування моральної культури особистості, засвоєння моральних норм, принципів, категорій, ідеалів суспільства на рівні власних переконань;

– становлення етики міжетнічних відносин та культури міжнаціональних стосунків.

5. Екологічне виховання:

– формування основ глобального екологічного мислення та екологічної культури;

– оволодіння знаннями та практичними вміннями раціонального природокористування;

– виховання почуття відповідальності за природу як національне багатство;

– виховання готовності до активної екологічної та природоохоронної діяльності.

6. Естетичне виховання:

– розвиток естетичних потреб і почуттів, художніх здібностей і творчої діяльності;

– формування у молоді естетичних поглядів, смаків, які ґрунтуються на українських народних традиціях та кращих надбаннях світової культури;

– вироблення умінь примножувати культурно-мистецькі надбання народу, відчувати і відтворювати прекрасне у повсякденному житті.

7. Трудове виховання:

– формування особистості, яка свідомо та творчо ставиться до праці в умовах ринкової економіки;

– формування почуття господаря та господарської відповідальності;

– розвиток умінь самостійно та ефективно працювати.

8. Фізичне виховання та утвердження здорового способу життя:

– виховання відповідального ставлення до власного здоров'я, здорового способу життя;

– формування знань і навичок фізичної культури в житті людини;

– забезпечення повноцінного фізичного розвитку студентів;

– фізичне, духовне та психічне загартування;

– формування потреби у безпечній поведінці, протидія та запобігання негативним звичкам, профілактика захворювань;

– створення умов для активного відпочинку студентів.

Наведені напрямки виховання тісно взаємопов'язані, доповнюють один одного, мають самостійне теоретико-методологічне значення. Разом з тим усі вони утворюють цілісну систему виховання.

Фундаментом становлення світогляду молодої людини, на якому формуються фахові знання та професійна відповідальність, має стати національне виховання. Глобальний простір, у який інтегрується наша студентська молодь, передбачає засвоєння надбань культури різних народів. Тому постає потреба в здатності студентської молоді до входження у світовий соціокультурний простір – за умови збереження української національної ідентичності.

Національне виховання в університеті повинно здійснюватись через:

– забезпечення культурного й духовного розвитку особистості, виховання в дусі патріотизму й поваги до Конституції України;

– прищеплення студентам демократичного світогляду, дотримання громадянських прав і свобод, поваги до традицій, культури, віросповідання та мови спілкування народів світу;

– формування у молоді сучасного світогляду, розвиток творчих здібностей та навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти й самореалізації особистості;

– стимулювання у молоді прагнення до здорового способу життя;

– розвиток гуманістичної освіти, що ґрунтується на культурно-історичних цінностях народу, його традиціях і духовності;

– утвердження національної ідеї, що сприяє національній самоідентифікації, розвитку культури, оволодінню цінностями світової культури, загальнолюдськими надбаннями;

– формування у молоді потреби й уміння жити в громадянському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури;

– формування національних світоглядних позицій, ідей, поглядів і переконань на основі цінностей вітчизняної та світової культури;

– вироблення здатності до самостійного мислення, суспільного вибору й діяльності, спрямованої на процвітання України;

– створення системи неперервної мовної освіти, що забезпечує обов'язкове оволодіння громадянами України державною мовою й можливість опановувати рідну (національну) й практично володіти іноземною мовою;

– сприяння розвитку високої мовної культури громадян;

– вихованню поваги до державної мови та мов національних меншин України, толерантності у ставленні до носіїв різних мов і культур;

– реалізацію мовної стратегії комплексним послідовним впровадженням просвітницьких, науково-методичних, роз'яснювальних заходів;

– формування нових життєвих орієнтирів особистості;

– сприяння формуванню нової ціннісної системи суспільства – відкритої, варіативної, здатної забезпечити становлення громадянина й патріота, консолідувати суспільство на засадах пріоритету прав особистості, зменшення соціальної нерівності;

– формування відповідальності за власний добробут, стан суспільства.

5. ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИХОВНОЇ РОБОТИ В УНІВЕРСИТЕТІ

Загальне керівництво виховною роботою у навчальному закладі здійснює ректор. Суб'єктами виховної роботи є: ректорат; рада університету з виховної діяльності; керівники та відповідальні працівники управлінських структур університету; декани факультетів, заступники деканів з виховної роботи; кафедри; куратори академічних груп; тимчасово створені фахові групи методичної, організаційної та іншої спрямованості для забезпечення консультативної та організаційної роботи; студентське самоврядування (студентські активи академічних груп, самоврядування гуртожитків, студентські ради факультетів, університету); викладачі, співробітники університету; відповідальні за виховну роботу в гуртожитках; спортивний клуб; бібліотека; керівники гуртків та колективів художньої самодіяльності. Робота по вихованню студентів включається до планів роботи структурних підрозділів (факультетів, кафедр), конкретизується у діяльності кураторів академічних груп, розглядається на засіданнях кафедр, вчених рад факультетів, університету.

В університеті виховна робота координується Радою з організації виховної діяльності, котра складає план дій, здійснює планування та управління виховним процесом, забезпечує наукове обґрунтування системи управління виховним процесом, здійснює консультативно-методичну допомогу органам студентського самоврядування, забезпечує системно-цільовий підхід до планування виховної роботи; здійснює моніторинг виховної роботи у різних напрямах, забезпечує організаційно-методичну допомогу кураторам студентських груп, головам студентських рад з питань підготовки до управління виховним процесом; розробляє проекти нормативних документів з питань виховної роботи; забезпечує організацію, розроблення планів щодо підготовки і проведення виховних заходів.

Декани факультетів: несуть відповідальність за стан виховної роботи на факультетах; здійснюють підбір кураторів академічних груп, проводять з ними методичну роботу щодо проблем виховання студентів; забезпечують реалізацію системи виховання студентів на факультеті, організовують позааудиторну виховну роботу зі студентами, організовують факультетські виховні заходи; координують виховну діяльність колективів кафедр,

кураторів академічних груп, органів студентського самоврядування факультету; здійснюють поточний контроль виховної роботи на факультеті.

Заступники деканів факультетів з виховної роботи: виконують доручення ректора, деканів, що стосуються виховної роботи на факультетах; складають річний план виховної роботи на факультеті (календарний або за основними напрямками виховання); надають методичну допомогу кураторам академічних груп; контролюють проведення кураторських виховних годин у групах; організовують виховну роботу у студентських гуртожитках, співпрацюють зі студентською радою гуртожитків; складають і контролюють графіки відвідувань викладачів у студентських гуртожитках; проводять збори кураторів академічних груп; здійснюють організаційно-методичну підтримку роботи студентської ради факультету; готують відповідні рішення щодо студентів, які порушують Правила внутрішнього розпорядку в гуртожитку; звітують на Вчених радах факультету про стан виховної роботи; подають річний звіт про проведену виховну роботу на факультеті (за напрямами виховання).

Виховна робота кафедр полягає в наступному: формування професійних якостей сучасного спеціаліста як людини, особистості; проведення професійно-орієнтаційної, інформаційно-просвітницької, культурно-виховної роботи серед студентів, розвиток їхніх творчих та інтелектуальних здібностей, залучення до різноманітної діяльності за інтересами, участі в культурно-освітній, спортивно-оздоровчій та інших видах діяльності; сприяння роботі органів студентського самоврядування університету, гуртожитку; безпосередня участь у реалізації заходів, що проводяться ректоратом, на факультетах, у гуртожитках, на заняттях гуртків; організація роботи кураторів академічних груп студентів (участь у навчально-виховних і громадських, культурно-освітніх та культурно-виховних заходах у групі); робота з активом академічних груп, індивідуальна виховна робота зі студентами групи, студентами, які проживають у гуртожитках та ін.

Безпосереднє керівництво виховною роботою у студентських академічних групах здійснюють куратори. Куратор призначається для надання допомоги студентам у формуванні студентського колективу групи, для проведення індивідуальної та групової виховної роботи, встановлення зв’язків із батьками студентів, з’ясування проблем студентів, надання їм допомоги, здійснення педагогічного контролю за навчальним процесом, дотримання студентами морально-етичних норм поведінки, статуту і внутрішнього розпорядку університету. Призначення кураторів здійснюється наказом ректора за поданням декана факультету, завідувача кафедрою. Куратором академічної групи може бути науково-педагогічний працівник, який користується авторитетом, відзначається високими моральними якостями, володіє необхідною педагогічною майстерністю і організаторськими здібностями, може забезпечити позитивну виховну взаємодію зі студентами. Куратором академічної групи складається план виховної роботи в групі та звіт про виховну роботу за навчальний рік.

Контроль за відповідною діяльністю куратора здійснює заступник декана з виховної роботи.

Особлива роль у виховній діяльності покладається на органи студентського самоврядування, серед основних завдань яких є підвищення ефективності навчально-виховного процесу, забезпечення виховання духовності та культури студентів.

Вищий навчальний заклад співпрацює з органами державної влади, місцевим самоврядуванням, громадськими організаціями. Формування особистості майбутнього фахівця здійснюється системно, через вплив усіх функціонуючих в учбовому закладі структур і підрозділів; це відбувається як у навчальний, так і в поза навчальний час: через лекційні курси, роботу клубів, гуртків, колективів художньої самодіяльності, університетських музеїв, діяльність ЗМІ, відвідування пам'ятних місць, мистецьких програм, участь в заходах по відзначенню державних свят та пам'ятних дат, зустрічі з ветеранами праці і бойових дій, залучення студентів до волонтерської роботи, зустрічі з представниками державних та громадських організацій, центрів, місцевого самоврядування тощо. Отже, крім аудиторно-навчальних форм діяльності, студенти проходять школу громадянського становлення через систему різноманітних студентських структур, а саме: гуртків, факультативів, клубів, мистецьких колективів, об'єднань за інтересами тощо. Контроль за діяльністю колективів художньої самодіяльності здійснює культорганізатор університету, заступники деканів із виховної роботи. Керівники колективів художньої самодіяльності укладають план роботи гуртка та план організаційно-методичної роботи на навчальний рік.

Бібліотека Університету сприяє формуванню інформаційної культури студентської молоді як невід'ємної складової підготовки висококваліфікованих фахівців, організовує та проводить заходи культурно-просвітницького характеру.

Виховна робота в університеті несумісна з пропагандою насильства, жорстокості, людиноненависницьких теорій. Виховна робота носить світський характер. У той самий час не виключає проведення спільних з релігійними організаціями акцій гуманістичного спрямування.

Концептуальними критеріями виховання і вихованості студентів є:

– ставлення до людей суспільства, природи і самого себе;
– активність життєвої позиції;
– рівень правомислення і правосвідомості студентів;
– рівень громадянської, політичної свідомості, поведінки;
– рівень моральної свідомості і моральної поведінки;
– ціннісні орієнтації студентів;
– рівень культури, форми і засоби культурного самовияву і самоствердження;
– творчі здобутки молоді;
– конструктивність або ж деструктивність поведінкових проявів студентів;

– самовідчуття студентів (соціальне, етичне та ін.).

Освіта і виховання є найважливішими компонентами культури, духовності, суспільної свідомості. Правильно організоване виховання студентської молоді формує повноцінну цілісну особистість.

Додаток В

ЗАТВЕРДЖУЮ
Ректор
_____М. І. Степаненко
«____» _____2013 р.

Ухвалила
вчена рада ПНПУ
імені В. Г. Короленка
(протокол № 8 від 31 січня 2013 р.)

ПОЛОЖЕННЯ
про раду з організації виховної діяльності
Полтавського національного педагогічного університету
імені В.Г. Короленка

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Рада з організації виховної діяльності Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (далі Рада) є дорадчим органом для вирішення основних питань діяльності університету у виховному напрямку. У своїй діяльності Рада керується Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», Державною національною програмою «Освіта» (Україна XXI століття), Національною Доктриною розвитку освіти України, Концепцією національного виховання студентської молоді (Рішення колегії МОН від 25.06.2009 р. протокол №7/2-4), наказами та розпорядженнями МОН України і ректорату, рішеннями Вченої ради, Статутом ПНПУ імені В.Г. Короленка та цим Положенням.

1.2. До складу Ради входять працівники, в обов'язки яких входить організація виховної роботи в університеті (культорганізатор, керівник по організації виховної роботи та ін.), заступники деканів факультетів з виховної роботи, відповідальна особа за спортивно-масову роботу, представники кафедр мистецького спрямування, голова та керівник культурно-масового сектору студентської ради університету, керівники секторів культури і дозвілля студентських рад факультетів. Координує роботу Ради голова, який призначається ректором.

1.3. План роботи Ради та її склад щорічно затверджується ректором університету.

1.4. Засідання Ради відбуваються 1 раз на місяць і позачергово у випадку необхідності (за винятком канікулярного періоду).

2. МЕТА, ЗАВДАННЯ І НАПРЯМКИ РОБОТИ

2.1. Основною метою діяльності Ради є створення умов для всебічного розвитку та виховання особистості студента, удосконалення змістового та

операційно-діяльнісного компонентів виховання студентської молоді в університеті.

2.2. Основні завдання Ради:

– організація та координація виховного процесу в університеті та у його структурних підрозділах;

– планування та контроль якості виховної роботи у різних напрямках;

– організація змістовного дозвілля студентів;

– забезпечення високого рівня культурно-мистецької роботи та створення умов для розкриття творчих здібностей талановитої молоді;

– створення умов для розвитку духовності, високих моральних якостей, естетичних смаків студентів, формування екологічної свідомості, правової культури, здорового способу життя;

– формування комфортного психологічного мікроклімату в університеті та його підрозділах;

– підтримка та розвиток художньої самодіяльності;

– організація інтегрованих комунікативних зв'язків між структурними підрозділами університету з метою залучення їх до виховної діяльності;

– розробка нормативних документів, що регулюють виховну роботу в університеті;

– координація діяльності факультетів, кафедр, колективів художньої самодіяльності, гуртків, секцій університету щодо проведення організаційно-виховної роботи зі студентською молоддю;

– надання методичної підтримки і координація діяльності заступників деканів з виховної роботи, кураторів академічних груп;

– збереження історико-культурної, науково-педагогічної спадщини університету;

– залучення органів місцевого самоврядування, підприємств, державних установ, громадських організацій до створення спільних проектів з підтримки студентської молоді;

– сприяння діяльності органів студентського самоврядування;

– вивчення соціально-психологічних та психолого-педагогічних проблем виховання; сприяння соціально-психологічній адаптації студентської молоді до життя в сучасних соціально-економічних умовах;

– координація діяльності по забезпеченню соціального захисту студентів пільгових категорій.

2.3. Рада аналізує (з внесенням доповнень та пропозицій) та схвалює: календарний план виховної роботи в університеті і структурних підрозділах на кожен навчальний рік; програми, сценарії загально університетських виховних заходів; затверджує робочі плани підготовки виховних заходів та виробляє механізми їхньої реалізації.

2.4. Рада здійснює аналіз виконання планів виховної роботи заступниками деканів з виховної роботи, кафедр, кураторів академічних груп, заслуховує звіти про виховну роботу на факультетах.

2.5. Виховна рада веде ефективну співпрацю з органами студентського самоврядування, колективами художньої самодіяльності та гуртками.

3. ФУНКЦІЇ

3.1. До компетенції Ради з організації виховної діяльності університету належить:

– обговорення найважливіших проблем з напрямків виховної діяльності університету й прийняття ухвал з цих питань;

– опрацьовування проектів нормативних документів, які регламентують усі види діяльності виховного характеру в університеті;

– ухвалення рішень з питань організації навчально-виховного процесу;

– аналіз здійснюваної виховної роботи в університеті та у його структурних підрозділах (на факультетах, кафедрах);

– прийняття рекомендаційних рішень щодо заохочення чи відзначення викладачів та студентів за активну участь у виховному процесі чи накладення стягнень за порушення ними правил внутрішнього розпорядку.

4. ПРАВА І ОБОВ'ЯЗКИ РАДИ

4.1. Член ради з організації виховної діяльності університету має право:

– вносити питання на розгляд Ради;

– вносити пропозиції до напрацьованих робочих та нормативних документів;

– робити запити до ректорату щодо вирішення питань організації навчально-виховної діяльності університету та перспектив їх розвитку;

– на інформацію щодо діяльності та розвитку університету у даному напрямку.

4.2. Член ради з організації виховної діяльності зобов'язаний:

– виконувати доручення Ради щодо реалізації планів й програм виховної діяльності в університеті, на факультетах;

– виконувати доручення Ради щодо здійснення моніторингу виховної діяльності в університеті, на факультетах у різних напрямках;

– постійно відвідувати засідання Ради, вносити пропозиції та брати активну участь в обговоренні питань, винесених на розгляд.

5. ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОБОВЯЗКИ ГОЛОВИ РАДИ

5.1. Організовує роботу Ради щодо реалізації мети, завдань, напрямків її діяльності, визначених у Положенні про раду з організації виховної діяльності.

5.2. Укладає та подає на розгляд проект плану роботи Ради на навчальний рік.

5.3. Укладає та подає на розгляд Ради проект календарного плану виховної роботи в університеті на навчальний рік.

5.4. Очолює робочі групи по розробці нормативних документів, на основі яких здійснюється виховна робота в університеті та подає їх на розгляд Ради.

5.5. Подає на розгляд вченої ради університету або на підпис ректору документи, схвалені радою з організації виховної діяльності університету.

5.6. Ініціює обговорення Радою нововведених законів, постанов, листів МОН України, місцевих органів влади, які стосуються питань організації виховної роботи в університеті.

5.7. Ініціює обговорення Радою звернень закладів освіти, культури, громадських організацій, інших установ щодо питань виховної роботи.

5.8. Затверджує сценарії, робочі плани підготовки та проведення загально університетських виховних заходів.

Додаток Д

Анкета

Просимо Тебе вдумливо відповісти на запропоновані запитання.

1. Я творча особистість, бо_____
2. Моє захоплення_____
3. Для мене культурно-дозвіллєва діяльність це_____
_____
4. Уява і фантазія необхідна учителю для_____
_____
_____
5. Які лідерські якості ти проявляєш у культурно-дозвіллєвій діяльності?_____
_____
_____
6. Майбутній учитель має бути генератором ідей? Чому?
_____
_____
7. Наведи ситуацію, яка тобі найбільше запам'яталася, коли довелося брати лідерську роль?_____
_____
8. Чи потрібно виховувати лідерські якості у майбутніх учителів? Чому?
_____
_____
9. Які емоції і почуття ти відчуваєш при організації культурно-масового заходу?_____
_____
10. Чи аналізуєш і оцінюєш ти свою діяльність у колективних творчих справах?_____
_____
11. Як ти розумієш «красу педагогічної дії»? _____
_____
12. Чи вважаєш ти культурно-дозвіллєву діяльність різновидом командної роботи? Чому?_____
_____
13. Чому для майбутнього вчителя необхідно мати навички творчої діяльності в колективі?_____
14. Які ролі тобі доводилося виконувати при організації культурно-масових заходів?_____
_____
15. Чому важливо враховувати індивідуальні особливості та здібності кожного члена команди у колективній творчій справі?_____
_____

Додаток Е

Анкета самооцінки особистісного розвитку майбутніх учителів у культурно-дозвіллєвій діяльності

Оцініть свої якості від 0 до 5 балів

№ п/п	***Якість***	***Оцінка***
1	Знання про форми і методи культурно-дозвіллєвої діяльності	
2	Знання закономірностей розвитку творчої команди	
3	Розуміння особливостей організаторської роботи	
4	Знання про мету, завдання, принципи культурно-дозвіллєвої діяльності	
5	Усвідомлення механізмів упливу культурно-дозвіллєвої діяльності на розвиток творчої уяви	
6	Готовність брати участь у культурно-дозвіллєвих заходах	
7	Потреби у творчій діяльності, самореалізації	
8	Бажання бути членом творчої команди	
9	Прагнення до популяризації духовно-моральних цінностей в студентському середовищі	
10	Прагнення раціонально організовувати дозвілля інших студентів	
11	Гуманістична спрямованість	
12	Усвідомлення значення культурно-дозвіллєвої діяльності для майбутньої виховної роботи в школі	
13	Уміння залучати інших студентів до культурно-дозвіллєвої діяльності	
14	Активність, ініціативність, рішучість	
15	Здатність легко вступати в контакт та отримувати задоволення від спілкування	
16	Уміння якісно і відповідально доводити розпочату справу до завершення	
17	Креативність, творчий підхід	
18	Здатність до імпровізацій, експромту	
19	Уміння створювати позитивний мікроклімат у творчій команді	
20	Володіння методикою колективних творчих справ (за І. П. Івановим)	
21	Готовність багато працювати в творчій команді для досягнення колективної мети	
22	Уміння розподіляти доручення в творчій команді на основі особистісного підходу	
23	Готовність до взаємозаміни командних ролей	
24	Здатність контролювати емоції, поведінку	

Додаток Ж

АНКЕТА
кандидата в учасники авторського молодіжного проекту
«Школа культурного дозвілля студентської молоді»

Оголошується набір молодих активних людей, які хочуть саморозвиватися і створювати справжнє мистецтво власноруч! Якщо ти молодий, активний і креативний – тоді ласкаво запрошуємо до нас! На тебе чекають однодумці та простір для реалізації власний здібностей. Авторський молодіжний проект «Школа культурного дозвілля студентської молоді» саме для Тебе!

У програмі навчання семінари і тренінги зі: сценарного конструювання культурно-дозвіллєвого заходу, роботи в команді, музичного оформлення дозвілля, мови і комунікації, художнього оформлення заходу, конфлікт-менеджменту, проектної діяльності тощо. Навчання у Школі безкоштовне, проходитиме протягом жовтня 2012 р. – червня 2013 р. Відбір учасників проводиться на конкурсній основі та за результатами аналізу відповідей АНКЕТИ (див. нижче).

Прізвище, ім’я та по-батькові.
Дата народження.
Мобільний телефон, електронна пошта.
Місце навчання: ВНЗ (факультет, курс, група), школа (клас).
Чи брав(ла) Ти участь у організації культурно-дозвіллєвих заходів. Якщо так, то в яких? Яку роль і функції виконував(ла)?
Як Ти розумієш поняття «культурно-дозвіллєва діяльність»? Дай пояснення.
Твої очікування від участі у проекті. Які б знання та навички Ти хотів(ла) отримати?
Твоє життєве кредо.
Твоя ціль зараз, через 1, 5, 10 років.
Опиши себе як особистість через 10 років
Опиши 5 своїх позитивних якостей, 5 негативних.

Якими, на Вашу думку, якостями має володіти сучасний педагог?
Чи потрібні креативні здібності та організаторські уміння майбутньому вчителю?
На Твою думку, чому одні люди досягають успіху в житті, інші – ні?
Що потрібно зробити для покращення життя молоді в нашому місті.

Додаток 3

СЦЕНАРІЙ
тренінгу з виховання креативних якостей та розвитку навичок роботи в команді

Дата проведення: 18.03.2014 р.
Місце проведення: ПНПУ імені В. Г. Короленка
Час проведення: 08.30–15.00 год.

08:30 – 09:00	**Реєстрація**
09:00 – 09:40	**1. ТРЕНЕР №1. Урочисте відкриття.** 10 хвилин (09:00 – 09:10) *Сказати про мету та завдання семінару, про організаторів, тренерів та регламент (перерви, час закінчення).* **2. ТРЕНЕР №1. Знайомство групи.** 20 хвилин (09:10 – 09:30) **Гра «Інтерв'ю»:** Зараз усі учасники серед присутніх обирають собі найменш відому людину і дізнаються один в одного про: – ім'я та місце навчання (роботи) співбесідника; – його (її) хобі; – слабинку; – очікування від семінару. Потім протягом 40 секунд кожен презентує. *(Але за бажанням! Останніми презентують тренери).* **3. ТРЕНЕР №2. Очікування учасників.** 5 хвилин (09:30 – 09:35) Під час знайомства кожен учасник говорить про очікування, інший тренер записує на фліпчарті. Після останньої презентації оголошуються очікування учасників. **4. ТРЕНЕР №2. Правила співпраці.** 5 хвилин (09:35 – 09:40) Тренер запитує: «За якими правилами на цьому тренінгу будемо працювати?». Відповіді записуються на фліпчарті. Тренер запитує: «Чи записані правила є документом?» (Учасники кажуть «Ні»). «А що потрібно, щоб це був документ?». Потім учасникам потрібно протягом 1 хвилини поставити підпис під правилами.
9:40 – 12:20	**Блок І** **Креативність** **ТРЕНЕР №1.** А зараз ми переходимо до першого блоку нашого тренінгу, метою якого є уявлення про те, чим є креативність. І розпочнемо ми з вправи «Малюнок креативності». **Вправа «Малюнок креативності»**.

	15 хвилин (9:40 – 9:55) **Мета**: вправа дозволяє сформулювати суттєві характеристики креативності, як властивості особистості творчого процесу, а також відмінні особливості саме творчих продуктів діяльності. Учасники групи сидять по колу. У центрі кола лежить папір, фарби, фломастери і все, що необхідне для малювання. Кожному учасникові пропонується узяти аркуш паперу і намалювати креативність так, як він її розуміє. Після того, як усі завершать малювати, кожен розповідає про свій малюнок і про те, як розуміють креативність. **ТРЕНЕР №2. Інформаційна частина.** 5 хвилин (9:55 – 10:00) Креативність (від англ. create – створювати, англ. creative – творчий, творчий) – творчі здібності індивіда, що характеризуються готовністю до створення принципово нових ідей, що відхиляються від традиційних або прийнятих схем мислення і входять в структуру обдарованості в якості незалежного фактора, а також здатність вирішувати проблеми, що виникають всередині статичних систем. Згідно авторитетного американського психолога Абрахама Маслоу – це творча спрямованість, природжено властива всім, але втрачається більшістю під впливом середовища. Творчість – це діяльність, результатом якої є створення нових матеріальних і духовних цінностей. Вона передбачає наявність у особистості здібностей, мотивів, знань і умінь, завдяки яким створюється продукт, що відрізняється новизною, оригінальністю, унікальністю. Основні риси, характерні для креативних особистостей, це свідомість, відповідальність, наполегливість, почуття обов'язку, високий контроль над поведінкою і емоціями, рішучість, підприємливість, схильність до ризику, соціальна сміливість. Розвиток креативності йде за наступним механізмом: на основі загальної обдарованості під впливом мікросередовища й імітації формується система мотивів і особистісних властивостей (нонконформізм, незалежність, мотивація самоактуалізації), і загальна обдарованість перетворюється в актуальну креативність, тобто креативність – це синтез обдарованості і визначеної структури особистості. Існує думка, що творчі здібності є вродженими й не підлягають вихованню. Більшість із нас часто відчуває розчарування від наявності у своєму мисленні блокуючих перешкод до творчості у вирішенні завдань – особливо коли необхідно засвоїти дещо нове. Зникає впевненість у собі. Навіть якщо виникла творча думка, все одно не дає спокою страх бути незрозумілим, в результаті чого ідеї не впроваджуватимуться в життя, а з часом і зникають.

	У дорослому житті люди стримують свою творчу уяву, в них зникає бажання експериментувати й досліджувати. Таким чином, не можна реалізувати свій творчий потенціал та подолати перешкоди на шляху до творчості. Це зовсім не означає, що дорослим не вистачає здібностей, просто вони мало використовують свій творчий потенціал. Чим дорослішa людина, тим більше знижується рівень її творчих здібностей. Джордана Айана пропонує 10 стратегій, спрямованих на творче вирішення завдань, пов'язаних із сім'єю, навчанням, роботою, захопленнями: 1. Підтримувати зв'язки з іншими людьми. 2. Створити навколо себе збагачене життєве середовище. 3. Виходити зі свого «футляра» – подорожувати. 4. Розважатися, жартувати. 5. Розширювати свій світогляд – читати. 6. Наближатися до мистецтва. 7. Дати волю своїй альтернативній свідомості. 8. Зазирнути вглиб своєї душі. Творчі особистості наділені такими якостями: творча уява, фантазія, оригінальність, швидкість та гнучкість мислення. Висновок: ці якості притаманні кожному із вас. Головне розвивати їх. **ТРЕНЕР №1. Вправа «Незвичайна лавка».** 15 хвилин (10:00 – 10:15) **Мета:** зосередитися на уявленні про себе та своїх здібностях. Я хочу запропонувати вам вправу, яка надасть можливість поглянути на самих себе. Сідайте зручніше. Декілька раз глибоко вдихніть і видихніть та повністю розслабтеся. Уявіть собі, що ви йдете по вузенькій доріжці через ліс. Уявіть природу, погляньте довкола. Світло чи темно в лісі? Що ви чуєте? Які запахи ви відчуваєте? Раптово доріжка звертає і виводить вас до якогось старого будинку. Вам цікаво, і ви потрапляєте всередину. Там ви бачите посуд, коробки. Це – стара лавка, але незвичайна. Тепер уявіть, що я – продавець цієї лавки. Тут ви зможете придбати що-небудь, але не речі, а риси характеру, здібності – все, що побажаєте. Але існує ще одне правило: за кожну рису, бажання, ви повинні віддати свою рису, здібність. Обмін відбудеться, якщо хтось з групи захоче придбати вашу рису або здібність. *Обговорення:* Чи легко було розставатися зі своїми рисами або здібностями? Ви задоволені обміном? Що ви цінного придбали? **ТРЕНЕР №2. Вправа «Мій малюнок».** 20 хвилин (10:15 – 10:35) **Мета:** розвивати креативність, вчити усвідомлювати її бар'єри та їх подолання. Учасники сидять по колу. У колі лежать кольорові олівці,

	крейда, фломастери, аркуші паперу. Кожен з учасників бере аркуш паперу і все те, що йому буде потрібно для малювання на своєму аркуші. Малювання триває 15 секунд. Через 15 секунд кожен передає свій аркуш сусідові ліворуч. Після того, як учасник отримує аркуш, на якому вже щось намальоване, необхідно буде намалювати ще щось, розвиваючи сюжет у будь-якому напрямі. Робота триває доти, поки аркуш кожного не пройде по колу і не повернеться до «господаря». *Обговорення.* Під час обговорення учасники наголошують на впливі стереотипів на розвиток сюжету (море – корабель), виявленні ними критеріїв нестандартності (поєднання на перший погляд несумісних речей, використання незвичайних образотворчих засобів, зміна масштабу тощо). **ТРЕНЕР №1. Вправа «Кольори».** 5 хвилин (10:35 – 10:40) **Мета:** розподілити учасників на групи; створити комфортну атмосферу, гарний настрій; сприяти згуртованості групи. Коли ви заходили, то кожен з вас обрав картку певного кольору. Психологи доводять, що червоний колір означає оптимізм, гарний настрій; жовтий колір – пізнання істини; синій колір – душевний підйом. З таким настроєм ви сьогодні прийшли на тренінг. Але картки нам також допоможуть об'єднатися у групи для подальшої роботи (об'єднання у групи учасників тренінгу за кольорами карток). **ТРЕНЕР №2. Вправа «Колаж».** 30 хвилин (10:40 – 11:10) **Мета:** розвивати оригінальність і гнучкість мислення, стимулювати творчу уяву та фантазію, згуртувати колектив. Кажуть, що справжня жінка з нічого може зробити три речі: салат, капелюшок і конфлікт. Я переконана, що ми з вами крім цих трьох речей можемо ще дещо створити. Зараз вашій увазі пропонується техніка «Колаж», яка виконуватиметься в групах. Колаж – це один із варіантів арттерапевтичних методів, що полягає в наклеюванні на основу відмінних від неї матеріалів, відмінних за кольором і формою. Все наклеюється на ватман. За допомогою вирізок із журналів, газет, листівок вам потрібно створити образ на тему: «Мрії творчого вихователя». Колаж може бути доповнений власними надписами, малюнками. *Обговорення.* **ТРЕНЕР №1. Вправа «Стоп-кадр»**. 15 хвилин (11:10 – 11:20) **Мета:** з одного боку – розвиток навички експресії, з іншого – дає можливість учасникам в новому ракурсі поглянути на своє

	ставлення до тих життєвим сфер, яких стосуються слова. Учасники вільно переміщаються по аудиторії. За командою ведучого, що подається за допомогою оплеску в долоні, вони зупиняються і демонструють за допомогою міміки і пантоміміки (пози, жестів, рухів тіла) те слово, яке називає ведучий. «Стоп-кадр» триває 8-10 с., після чого з повторного оплеску в долоні ведучого учасники знову починають вільно переміщатися по приміщенню, поки не пролунає наступний оплеск і не буде названо чергове слово. *За допомогою цифрової фотокамери знімаються «стоп-кадри» і демонструються відзняті матеріали учасникам безпосередньо після вправи.* *Набір слів:* час, минуле, дитинство, сьогодення, навчання, майбутнє, професія, успіх; зустріч, спілкування, розуміння, дружба, любов, сім'я, щастя.
11:20 – 11:30	**ТРЕНЕР №1. Гра «Бінго».** **Мета:** зняття психологічного напруження,розвиток навичок міжособистісного сприйняття, емпатії, спостережливості. 10 хвилин (11:20 – 11:30)
11:30 – 12:00	**Перерва на каву**
12:00 – 14:20	**Блок ІІ** **Робота в команді** **ТРЕНЕР №2. Команда: запитання та відповіді.** 80 хвилин (12:00 – 13:20) **Мета:** визначити характерні риси команди; з'ясувати умови ефективної роботи команди; навчитись визначати мету команди, розпізнавати фази розвитку команди; набути вмінь визначати ролі та завдання команди. 1. Енерджайзер «Коктейль». 15 хвилин (12:00 – 12:15) 2. Гра «Яйце-райце». 45 хвилин (12:15 – 13:00) 3. Фази розвитку команди. 20 хвилин (13:00 – 13:20) **ТРЕНЕР №2. Партнерська взаємодія.** 60 хвилин (13:20 – 14:20) **Мета:** сформувати позитивні установки щодо взаємодії учасників команди один з одним. Розробити спільну модель команди організації: ознаки, рольову структуру, функції лідера, принципи взаємодії, особливості діяльності різних видів команд; відпрацювати навички виконання спільних творчих проектів та їх презентації на принципах партнерства. 1. Робота в малих групах: «Виконання творчого завдання зі створення моделі команди шляхом схематичного зображення рольової структури команди, визначення функцій членів команди». 25 хвилин (13:20 – 13:45) 3. Групова дискусія: «Якими мають бути стосунки між лідером

	та його командою: формальними чи неформальними?». 15 хвилин (13:45 – 14:00) 5. Проектне завдання: «Розробити «візитну картку» своєї команди із зображенням специфіки профілю діяльності». 25 хвилин (14:00 – 14:25)
14:25 – 14:40	**ТРЕНЕР №2. Вправа «Мій внутрішній стан»**. 15 хвилин (14:25 – 14:40) **Мета:** зняття психологічного напруження, підведення підсумків щодо процесу роботи. Учасники розводять руки в боки. Права долонь – донизу, ліва – доверху. Беруться за руки, заплющують очі і хвилину прислухаються до свого внутрішнього стану. Обмін враженнями, почуттями, думками щодо роботи під час тренінгу.
14:40 – 15:00	**Урочисте закриття**

МАТЕРІАЛИ ДО ВПРАВ ТРЕНІНГУ

Фази розвитку команди

(за B. Tuckman & N. Jensen, 1997)

Формування

Це стадія, на якій відбувається добровільний чи директивний підбір членів команди у відповідності з функціональним чи технічним досвідом або якимись іншими навичками співробітників. Члени команди збираються разом, знайомляться, обмінюються виключно офіційною інформацією один про одного та вносять пропозиції щодо роботи команди

Шторм

Для фази шторму характерним є виникнення конфліктів всередині команди. В міру просування до поставленої мети її члени висловлюють різні інтереси, які не були висловлені в фазі формування. Індивіди усвідомлюють, що члени команди мають специфічні інтереси, інші пріоритети чи керуються іншими мотивами. Виникають різні погляди, складаються особливі ставлення «гравців» до команди, до її тактики. Деякі індивіди незадоволені тим, що робота в команді потребує занадто багато часу, тоді, як їм доводиться брати участь у вирішенні інших виробничих питань. Поступово з’являються різниці в цінностях і нормах членів команди. Деякі команди на цьому етапі «розвалюються», інші або пристосовуються до різноманітності, або жорстко придушують «бунт на кораблі», або відкрито обговорюють суперечності. Багато в чому успішне подолання цієї фази визначається «капітаном» команди, який повинен провести її через «рифи» до наступної фази.

Унормування

Члени команди починають конструктивно пристосовуватись до індивідуальних відмінностей колег, знаходять адекватні методи спільної праці. Вони розробляють набір загальноприйнятих норм очікуваної поведінки стосовно взаємодії, підходів, до виконання завдань, ставлення до відмінностей. «Гравці» обирають або приймають командні ролі, які можуть або бути формально розподіленими лідером, або самостійно обираються на стадії формування команди. Члени команди знаходять спільну мову, що призводить до зростання ефективності їх спільної діяльності.

Виконання роботи

Команда виконує роботу у відповідності з потрібними стандартами і завданнями. Далеко не всім командам вдається досягнути четвертої фази розвитку.

Розформування

Команда виконує своє завдання і розформовується. Аналізуючи роботу групи і свій внесок в досягнення мети, її члени роблять висновки на майбутнє. Перспективи роботи групи над новим завданням багато в чому визначаються отриманими результатами.

Вправа «Бінго»

Візьми підпис у того …

Хто має колір очей такий, як ТИ ……	Хто п’є чай без цукру ……...	В кого стільки дітей, скільки в Тебе ……
Хто вважає, що одна голова добре, а дві краще ……...	Запиши сюди своє ім’я ……...	Хто спить менше, ніж 7 годин на добу ……...
Хто народився під тим самим знаком зодіаку, що й ТИ ……...	Хто працює у громадській організації ……...	Хто все любить робити сам ……...

Додаток К

ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший заступник міського голови
_____В. Стеценко
«____» _____2013 р.

ПОЛОЖЕННЯ
про проведення конкурсу «Молодь року-2013»

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Це положення регламентує порядок проведення конкурсу «Молодь року» (далі Конкурс) на визначення найкращих представників із числа молоді м. Полтава, у визначених номінаціях (згідно п. 5), вимоги до учасників Конкурсу, строки проведення Конкурсу, нагородження переможців.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ КОНКУРСУ

2.1. Мета Конкурсу – підбиття підсумків поточного року, визначення та нагородження найкращих представників із числа молоді м. Полтава, враховуючи їх здобутки у громадському, культурному, науковому, навчальному, професійному житті, стимулювання іншої молоді до розвитку своїх здібностей та талантів, відзначення кращих урядових, неурядових організацій, підприємств, фірм та інших установ, що працюють з молоддю та для молоді міста.

2.2. Завдання Конкурсу – аналіз та систематизація досягнень молоді, урядових, неурядових організацій, підприємств, фірм та інших установ, що працюють з молоддю та для молоді міста за поточний рік.

3. ПОРЯДОК ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ КОНКУРСУ

3.1. Конкурс проводиться на території м. Полтави в грудні місяці.

3.2. Організатором Конкурсу є управління у справах сім'ї, молоді та спорту виконавчого комітету Полтавської міської ради.

3.3. Організатори Конкурсу розповсюджують інформацію та Положення про проведення Конкурсу серед молоді, вищих навчальних закладів міста, в засобах масової комунікації.

3.4. Оголошення Конкурсу здійснюється в засобах масової комунікації організаторами Конкурсу не пізніше ніж за 30 днів до проведення церемонії нагородження.

3.5. Протягом трьох тижнів з дня оголошення Конкурсу до управління у справах сім'ї, молоді та спорту виконавчого комітету Полтавської міської ради подаються заявки та інформація про кандидатів у номінаціях, визначених п. 5 даного Положення.

3.6. Заявки подаються відповідно до п. 5 даного Положення.

3.7. Організатори конкурсу залишають за собою право вносити зміни до переліку номінацій перед оголошенням конкурсу.

4. УЧАСНИКИ КОНКУРСУ

4.1. Претендентами на участь у Конкурсі можуть бути:

- молодь віком від 16 до 35 років;
- молодіжні громадські організації та об'єднання молоді, діяльність яких здійснюється на території м. Полтава;
- органи студентського самоврядування ВНЗ міста;
- особи, які працюють з молоддю міста;
- урядові та неурядові установи, підприємства та організації, які працюють з молоддю та для молоді міста.

5. НОМІНАЦІЇ КОНКУРСУ ТА ВИМОГИ ДО КАНДИДАТІВ, ПЕРЕЛІК НЕОБХІДНИХ ДОКУМЕНТІВ ДО ЗАЯВКИ

5.1. Номінація «Кращий молодіжний лідер».

Претендентом може бути керівник або член дитячої, молодіжної, громадської організації, спілки чи молодіжного об'єднання або керівник, або член органу студентського самоврядування ВНЗ міста.

Вимоги та перелік документів:

- відповідність п. 4.1;
- заявка (встановленого зразка);
- біографічна довідка;
- характеристика;
- досягнення у громадській роботі за рік;
- перелік реалізованих проектів та заходів для молоді;
- фото- або відеопрезентація (тривалістю до 1 хв.)
- фото портретне (електронний варіант).

5.2. Номінація «Кращий молодіжний проект».

Претендентом може бути проект, створений органом студентського самоврядування навчального закладу, ініціативною молодіжною групою, урядовими та неурядовими організаціями, розрахований на молодь міста (учнівську, студентську, працюючу) реалізований у поточному році, тривалістю не менше 2 днів.

Вимоги та перелік документів:

- відповідність п. 4.1;
- заявка (встановленого зразка);
- довідка про реалізований проект, із зазначенням актуальності, мети, цільової аудиторії, кількості залученої молоді, результатів проведення проекту;
- фото- або відеопрезентація (тривалістю до 1 хв.).

5.3. Номінація «Молодіжне відкриття року».

Претендентом може бути молода людина, талант або здібності якої розкрилися у поточному році на міському, регіональному, всеукраїнському, міжнародному рівнях.

Вимоги та перелік документів:

– відповідність п. 4.1;
– заявка (встановленого зразка);
– біографічна довідка;
– характеристика;
– досягнення за рік;
– копія підтверджуючих документів;
– фото- або відеопрезентація (тривалістю до 1 хв.);
– фото портретне (електронний варіант).

5.4. Номінація «Наукове відкриття року».

Претендентом може бути молодий науковець, наукова робота (чи відкриття) якого мали вагоме значення у відповідній галузі у поточному році.

Вимоги та перелік документів:

– відповідність п. 4.1;
– заявка (встановленого зразка);
– біографічна довідка;
– характеристика від наукового керівника;
– досягнення за рік;
– копія підтверджуючих документів;
– фото- або відеопрезентація (тривалістю до 1 хв.);
– фото портретне (електронний варіант).

5.5. Номінація «Кращий молодий підприємець року».

Претендентом може бути молодий підприємець міста, який застосовує або започаткував інноваційних підхід до підприємницької діяльності, власна справа якого має значні успіхи.

Вимоги та перелік документів:

– відповідність п. 4.1;
– заявка (встановленого зразка);
– біографічна довідка;
– характеристика від Ради підприємців міста;
– довідка про роботу власного підприємства за рік;
– фото- або відеопрезантація (тривалістю до 1 хв.);
– фото портретне (електронний варіант).

5.6. Номінація «Кращий молодий медичний працівник».

Претендентом може бути медичний працівник лікувально-профілактичних, медичних закладів міста, який показав найкращі результати у професійній діяльності протягом року.

Вимоги та перелік документів:

– відповідність п. 4.1;
– заявка (встановленого зразка);

– біографічна довідка;

– характеристика із зазначенням професійних результатів від головного лікаря закладу, затверджена управлінням охорони здоров'я міста;

– фото- або відеопрезентація (тривалістю до 1 хв.);

– фото портретне (електронний варіант).

5.7. Номінація «Кращий молодий учитель».

Претендентом може бути працівник освіти, який показав найкращі результати у професійній діяльності протягом року.

Вимоги та перелік документів:

– відповідність п. 4.1;

– заявка (встановленого зразка);

– біографічна довідка;

– характеристика із зазначенням професійних результатів від керівника навчального закладу, затверджена обласним чи міським управлінням освіти;

– фото- або відеопрезентація (тривалістю до 1 хв.);

– фото портретне (електронний варіант).

5.8. Номінація «Кращий молодий працівник року в галузі культури».

Претендентом може бути працівник, що працює у сфері культури, який показав найкращі результати у професійній діяльності протягом року.

Вимоги та перелік документів:

– відповідність п. 4.1;

– заявка (встановленого зразка);

– біографічна довідка;

– характеристика із зазначенням професійних результатів від керівника закладу культури, затверджена управлінням культури міста;

– фото- або відеопрезентація (тривалістю до 1 хв.);

– фото портретне (електронний варіант).

5.9. Номінація «Особистий приклад».

Претендентом може бути особа, яка протягом року здійснила героїчний вчинок.

Вимоги та перелік документів:

– відповідність п. 4.1;

– заявка (встановленого зразка);

– біографічна довідка;

– характеристика із зазначенням досягнень від керівника навчального закладу або керівника організації, до якої відноситься особа;

– фото- або відеопрезентація (тривалістю до 1 хв.);

– фото портретне (електронний варіант).

5.10. Номінація «Рекорд року».

Претендентом може бути особа, який показала найкращі результати у своїй професійній діяльності протягом року.

Вимоги та перелік документів:

– відповідність п. 4.1;

– заявка (встановленого зразка);

– біографічна довідка;

– характеристика із зазначенням досягнень від керівника навчального закладу або керівника організації, до якої відноситься особа;

– фото- або відеопрезентація (тривалістю до 1 хв.);

– фото портретне (електронний варіант).

5.11. Номінація «Гордість міста».

Претендентом може бути особа, організація, установа, колектив, який є відомими, представляють м. Полтава на обласному, Всеукраїнському, Міжнародному рівнях.

Вимоги та перелік документів:

– відповідність п. 4.1;

– заявка (встановленого зразка);

– біографічна довідка;

– характеристика із зазначенням досягнень від керівника навчального закладу або керівника організації, до якої відноситься особа або колектив;

– фото- або відеопрезентація (тривалістю до 1 хв.);

– фото портретне або колективне (електронний варіант).

5.12. Відзнака «Сила духу».

Претендентом може бути особа, яка попри життєві випробування, негаразди, складності життя та труднощі може бути взірцем для суспільства, прикладом для наслідування та має здобутки у певній сфері життєдіяльності.

Вимоги та перелік документів:

– відповідність п. 4.1;

– заявка (встановленого зразка);

– біографічна довідка;

– характеристика із зазначенням досягнень від керівника навчального закладу або керівника організації, до якої відноситься особа;

– фото- або відеопрезентація (тривалістю до 1 хв.);

– фото портретне (електронний варіант).

6. ВИМОГИ ДО ПОДАННЯ ДОКУМЕНТІВ НА УЧАСТЬ У КОНКУРСІ

6.1. Документи претендентів у номінаціях подаються у друкованому вигляді протягом 21 дня з дня оголошення конкурсу.

6.2. Пакет документів має відповідати вимогам, зазначеним у номінаціях (відповідно до п. 5). Документи мають бути надруковані кожен окремо на папері А-4 формату, шрифтом Times New Roman, розмір 14, інтервал 1,5.

6.3. Фото чи відеопрезентації подаються відповідно до вимог, зазначених у номінаціях (п. 5), на CD чи DVD дисках разом з пакетом документів.

6.4. Пакет документів, що не відповідає вимогам, або не вчасно та не в повному обсязі поданий на розгляд Конкурсної комісії не береться.

6.5. Пакет документів, фото, відеоматеріали можуть бути повернуті за вимогою претендента.

7. ПОРЯДОК ВИЗНАЧЕННЯ ПЕРЕМОЖЦЯ

7.1. Для визначення переможців у номінаціях Конкурсу утворюється Конкурсна комісія в кількості не менше 7 осіб, до складу якої можуть входити представники органів місцевого самоврядування, органів виконавчої влади, громадських організацій, органів студентського самоврядування та відомі люди м. Полтава тощо.

7.2. Склад Конкурсної комісії затверджується щорічно перед проведенням конкурсу наказом начальника управління у справах сім'ї, молоді та спорту виконавчого комітету Полтавської міської ради.

7.3. Конкурсна комісія розглядає подані пакети документів на претендентів у номінаціях, визначає переможців більшістю голосів членів Комісії, присутніх на засіданні.

7.4. Засідання є легітимним, за присутності на ньому 2/3 членів Комісії.

7.5. Конкурсна комісія залишає за собою право не коментувати причину відхилення пропозицій, що не стали переможцями Конкурсу.

7.6. Рішення Конкурсної комісії є остаточним і оскарженню не підлягає.

8. ОГОЛОШЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ТА ПРОЦЕДУРА НАГОРОДЖЕННЯ ПЕРЕМОЖЦІВ НОМІНАЦІЙ

8.1. Нагородження переможців Конкурсу проходить в одному з концертних залів міста під час проведення новорічної молодіжної програми.

8.2. Результати Конкурсу оприлюднюються на сайті Полтавської міської ради після проведення церемонії нагородження.

Додаток Л

СЦЕНАРІЙ
щорічної церемонії нагородження «Молодь року 2013»

Дата проведення: 12.12.2013 р.
Місце проведення: глядацька зала Міського будинку культури
Час проведення: 18.00 – 20.00 год.

***17:20** – у залі лунає музика. Куліси закриті.*

***17:55** – із-за куліс ведучі оголошують:До початку церемонії залишається 5 хв. Просимо вимкнути мобільні телефони. Бажаємо приємного перегляду.*

***18:00** – урочисте відкриття Церемонії, приглушується світло в залі і на сцені, починає звучати фонограма «Марії», вмикається відеоролик, відкриваються куліси.*

Після виступу колектив залишається на сцені.

Ведучі виходять з центральних сходів і йдуть на авансцену.

Звучать урочисті фанфари.

На екрані заставка «Молодь року 2013».

Ведучий:*(починає говорити йдучи на авансцену)*Добрий вечір вельмишановна Полтавська громадо!

Ведуча: Добрий вечір пані та панове!

Ведучий: Це «Молодь року 2013»!

Ведуча: Проект, який здійснюється під патронатом міського голови Олександра Мамая.

Виключити фанфари

Ведучий: Сьогодні ми будемо вітати кращих із кращих!

Ведуча: На урочистостях з нагоди відзначення найталановитіших полтавців, людей, з яких варто брати приклад.

Ведучий: Тож, ми сміливо відкриваємо третю щорічну церемонію нагородження «Молодь року 2013»!!! (остання фраза разом).

Феєрверк

Ведуча: Вітаймо оплесками народний ансамбль сучасного балету «Марія» Полтавського національного педагогічного університету імені Володимира Галактіоновича Короленка, художній керівник, кандидат мистецтвознавства – Марина Погребняк.

«Марія» йде за куліси

Ведучий: Панове, ми розпочинаємо!

Ведуча: Цей вечір особливий, і ми вирішили його розпочати з особливої номінації, яка цього року є дебютною.

Ведучий: І недаремно ми відкриваємо Церемонію номінацією «Гордість міста».

Ведуча: Адже Славетна Полтавська земля це осередок духовності, який подарував світові справжніх героїв, людей, про який варто знати!

Ведучий: Справді, Полтаві є ким пишатися!

Ведуча: В номінації «Гордість міста» представлені:

Фонова музика

На екран портретні фото

1. **Український народний хор «Калина»** – Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, керівник – заслужений діяч мистецтв України, професор Григорій Левченко.

2. **Хореографічний колектив «Ренесанс»** – Полтавської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 34, керівник – Анна Хлистун.

3. **Надія Анатоліївна Костіна** – керівник соціально-екологічного проекту «Створення парку відпочинку на території Горбанівського геріатричного пансіонату для ветеранів війни та праці м. Полтава з подальшою організацією центру природореабілітації».

4. **Андрій Вікторович Горячун** – чемпіон України з таїландського боксу; чемпіон України з тайського боксу; переможець чемпіонату Європи з таїландського боксу.

Ведуча: Вручити нагороду переможцю в номінації «Гордість міста» запрошуємо на сцену – Полтавського міського голову – Олександра Федоровича Мамая.

На вихід О. Ф. Мамая вмикається урочиста фанфарна музика

Слово О. Ф. Мамая

Виноситься конверт

Ведучий: Тож в номінації «Гордість міста» перемагає…

Мамай О. Ф. відкриває конверт, зачитує вголос ім'я переможця.

Вмикається відеоролик про переможця, котрий триває рівно 1 хв.

Ведуча: Для отримання нагороди на сцену запрошуються учасники Українського народного хору «Калина» Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Ведуча: Український народний хор «Калина» – створений у 1979 році. За час існування хор взяв участь у багатьох регіональних, всеукраїнських та міжнародних конкурсах і фестивалях. Неодноразово презентував Полтавщину на творчих звітах майстрів мистецтв та художніх колективів області в Національному палаці мистецтв «Україна». Колектив неодноразово презентував українське народне мистецтво за кордоном (39 закордонних поїздок) створюючи позитивний імідж України у світі та позиціонуючи рідне місто Полтава на міжнародному рівні.

Переможцю вручається:

1. Статуетка церемонії «Молодь року 2013».
2. Диплом переможця у номінації «Гордість міста».
3. Квіти від флориста-декоратора – Ольги Кислої.
4. Сертифікат на послуги кабельного телебачення та Інтернету від компанії ТРІОЛАН.
5. Сертифікат на місяць відвідування занять від фітнес-студії «Баланс».
6. Сертифікат на суму 300 грн. для здійснення подорожі від туристичного агентства Мережі Агенцій Горящих Путівок «Оранж».

7. Сертифікат на косметологічні послуги від салону краси «Шоколад».

Виключаються фанфари

Ведуча: Дорогі «калиняни» запрошуємо Вас до слова!

Слово «калинян»

Ведуча: Дорогі глядачі, мені здається, що саме зараз ми переживаємо хвилини великого людського щастя. Адже перед нами учні легендарного митця Григорія Левченка, перед нами достойна молодь визнаного Україною та світом Українського народного хору «Калина», який навесні 2014 року святкуватиме своє 35-ліття. Ми пишаємося калинянами та схиляємось перед Вашою відданістю своєму покликанню!

Ведуча: А Народному колективу – Народне мистецтво! Зустрічайте лауреатів Міжнародних та Всеукраїнських конкурсів. Народний художній колектив ансамбль танцю «Барвінок»! Художній керівник Костянтин Булага.

Барвінок

«Російська плясова»

Ведуча: А ми продовжуємо третю церемонію нагородження «Молодь року 2013» і хочемо познайомити із претендентами у номінації **«Молодіжне відкриття року».**

В номінації «Молодіжне відкриття року» представлені:

Фонова музика

На екран портретні фото

1. Бельмега Артем Юрійович – студент психолого-педагогічного факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, чемпіон України з європейської програми танцю (2010 р.), фіналіст Кубку України 2012.

2. Кириченко Олександр Олександрович – студент Полтавського базового медичного коледжу, чемпіон України зі східного єдиноборства.

Ведуча: Для нагородження в номінації **«Молодіжне відкриття року»** запрошуємо на сцену – начальника відділу зв'язків з громадськістю управління Міністерства Внутрішніх Справ України в Полтавській області – Юрія Васильовича Сулаєва.

На вихід Ю. В. Сулаєва вмикається урочиста фанфарна музика

Слово Ю. В. Сулаєва

Виноситься конверт

Ведучий: Тож, в номінації «Молодіжне відкриття року» перемагає

Ю. В. Сулаєв відкриває конверт зачитує вголос ім'я переможця

Вмикається відеоролик про переможця, котрий триває рівно 1 хв.

Ведуча: Запрошуємо на сцену студента Полтавського базового медичного коледжу, волонтера загону «Турбота» – **Олександра Олександровича Кириченка.**

Олександр Олександрович – волонтер загону «Турбота», займається східними єдиноборствами. Має досягнення на міському, обласному, Всеукраїнських рівнях. Володар 2-х золотих, 4-х срібних, 2-х бронзових медалей. Протягом 2012-2013 років брав участь у Всеукраїнських змаганнях зі східного єдиноборства, став чемпіоном України та отримав золоту медаль

за перше місце. **Ведуча:** Олександре Олександровичу, запрошуємо Вас до слова. *Слово О. Кириченка*

Ведучий: Дякуємо! Юрію Васильовичу, Олександре, займайте свої місця у залі.

Ведуча: Церемонія нагородження «Молодь року 2013» триває, а на черзі у нас номінація **«Кращий молодий працівник року в галузі культури»**

Фонова музика

Ведучий: Отже, у вищеназваній номінації представлені:

1. Кучерук Ярослава Вікторівна – завідуюча відділом, викладач відділу декоративно-ужиткового мистецтва Полтавської міської школи мистецтв «Мала академія мистецтв» імені Раїси Кириченко.

2. Коваленко Юлія Сергіївна – бібліотекар 2 категорії читального залу бібліотеки-філіалу № 2 для дорослих Полтавської міської централізованої бібліотечної системи.

3. Дронова Оксана Анатоліївна – викладач по класу вокал в дитячій музичній школі № 1 імені Платона Майбороди.

4. Шмельова Олена Олексіївна – солістка міського духового оркестру «Полтава».

5. Бєлікова Дарія Миколаївна – викладач по класу вокалу Полтавської дитячої музичної школи № 3 імені Бориса Гмирі.

Ведуча: Для привітання та відзначення в номінації **«Кращий молодий працівник року в галузі культури»** запрошується – журналістка, поетеса, заслужений діяч мистецтв України – Марійка Бойко.

Звучать урочисті фанфари

Вітальне слово М. Бойко

Виноситься конверт

Ведуча: Тож, в номінації **«Кращий молодий працівник року в галузі культури»** перемагає…

М. Бойко відкриває конверт зачитує вголос ім'я переможця

Вмикається відеоролик про переможця, котрий триває рівно 1 хв.

Ведучий: На сцену запрошується **Кучерук Ярослава Вікторівна** завідуюча та викладач відділу декоративно-ужиткового мистецтва Полтавської міської школи мистецтв «Мала академія мистецтв» імені Раїси Кириченко.

Кучерук Ярослава Вікторівна є керівником колективу декоративно-прикладного мистецтва «Барви» та викладачем образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва. Під її керівництвом навчаються та творчо розвиваються 80 дітей віком від 6 до 12 років. Ярослава та її учні беруть участь у різноманітних конкурсах, святах, пленерах, організовують власні виставки та майстер-класи, є багаторазовими переможцями у міських, обласних, всеукраїнських та міжнародних конкурсах. Під час занять вони займаються не тільки ручною працею, а й вивченням історії, культурно-мистецьких традицій, звичаїв українського народу, проводять пошукову та науково-дослідну роботу.

Ведуча: Ярославо Вікторівно, запрошуємо Вас до слова!

Слово Я. Кучерук

Ведучий: Дякуємо, Пані Марійко, Ярославо! Ми вами пишаємося!

Ведуча: Пишаємося Вашою творчістю!

Ведучий: Пані та панове! До вашої уваги прем'єра романсу, написаного Полтавським композитором, викладачем кафедри музики Полтавського національного педагогічного університету імені Володимира Галактіоновича Короленка Сергієм Вовченком на слова поетеси-піснярки, заслуженого діяча мистецтв України Марійки Бойко. Зустрічайте заслужену артистку України – Наталію Сулаєву!

Н. Сулаєва, С. Вовченко, танцювальна пара

Прем'єра романсу «Я твоя»

Ведучий: На сцені заслужена артистка України Наталія Сулаєва, автор музики композитор Сергій Вовченко, слова поетеси-піснярки, заслуженого діяча мистецтв України Марійки Бойко, танцювальна постановка у виконанні Лауреатів другої премії Міжнародного хореографічного конкурсу «Суперданс-2012», солістів народного ансамблю сучасного балету «Марія» – Ольга Сук та Олег Телеп.

Ю. В. Сулаєв вручає квіти

Ведуча: Дякуємо! Справді, про таке кохання не можна мовчати, про нього треба співати! Адже воно здатне на диво і йому під силу будь що…

Ведучий: А нагородження кращих із кращих триває! На черзі номінація **«Наукове відкриття року».**

Ведуча: Тарасе, Хоча можна було б назвати «наукові відкриття»

Ведучий: Іро, ти щось плутаєш…

Ведуча: Та ні, слухай уважно, востаннє пояснюю! Де хто з претендентів у вищеназваній номінації набрали однакову кількість балів, тож і знавців наукових відкриттів буде декілька!

Ведучий: Іро, все зрозумів і поспішаю представити номінантів! Отже,в номінації «Наукове відкриття року» представлені:

Фонова музика

Портретні фото на екрані

1. Лесюк Альона Станіславівна – студентка 4 курсу факультету обліку та фінансів Полтавської державної аграрної академії.

2. Коновал Наталія Олексіївна – студентка 5-го курсу, студентський декан природничого факультету Полтавського національного педагогічного університету імені Володимира Галактіоновича Короленка.

3. Фарісєєв Андрій Геннадійович – асистент кафедри технологічного обладнання харчових виробництв і торгівлі Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі».

4. Постіл Юлія Олександрівна – студентка факультету економіки та менеджменту Полтавської державної аграрної академії.

5. Хоменко Павло Віталійович – кандидат педагогічних наук, доцент, докторант кафедри культурології та методики викладання культурологічних

дисциплін Полтавського національного педагогічного університету імені Володимира Галактіоновича Короленка.

6. Петровська Дарія Олександрівна – учениця групи ОІФ-42 Полтавського міського багатопрофільного ліцею № 1 імені І. П. Котляревського та **Негребецький Євгеній Ігорович** – учень групи П-43 Полтавського міського багатопрофільного ліцею № 1.

Ведуча: Для нагородження переможців в номінації **«Наукове відкриття року»** запрошується – кандидат економічних наук, професор, ректор Полтавської державної аграрної академії – Валентина Іванівна Аранчій.

Урочисті фанфари

Вітальне слово В. Аранчій

Виноситься конверт

Ведуча: Тож, в номінації **«Наукове відкриття року»** перемагає…

Відкриває конверт зачитує вголос ім'я переможця.

Ведучий: На сцену запрошується:

Дарія Петровська та **Євгеній Негребецький** – учні Полтавського міського багатопрофільного ліцею № 1 імені Івана Петровича Котляревського.

Вмикається відеоролик про переможця, котрий триває рівно 1 хв.

Дарія та Євгеній працюють над: іонно-бактерицидною технологією обробки повітря сільськогосподарських приміщень, технологією передпосівної обробки та іонної стимуляції насіння сільськогосподарських культур. У 2013 році отримали золоту медаль за наукові розробки у м. Ясси (Румунія). У 2013 році приймали участь у IX міжнародному салоні винаходів і технологій та у VIII Міжнародному конкурсі молодіжних розробок і інновацій «Новий час», що проходив у місті Севастополь та отримали нагороду за розробку винаходів у секції сільськогосподарського господарства.

Ведуча: Вітаємо з перемогою! А оголошення переможців у номінації «**Наукове відкриття року**» триває!

Ведучий: Валентино Іванівно, просимо Вас відкрити конверт та оголосити наступного переможця у даній номінації:

Дарія та Євгеній стоять на сцені

Відкриває конверт зачитує вголос ім'я переможця

Ведучий: Для отримання нагороди в номінації «Наукове відкриття року» На сцену запрошується:

Наталія Коновал – студентка 5-го курсу, студентський декан природничого факультету Полтавського національного педагогічного університету імені Володимира Галактіоновича Короленка.

Вмикається відеоролик про переможця, котрий триває рівно 1 хв.

Наталія Олексіївна одна з авторів літературного письмового твору наукового характеру «Організація впливу збалансованого харчування на розумову діяльність студентської молоді», як об'єкт авторського права поданий у Державну службу інтелектуальної власності України для

отримання свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір. Зі студентської лави займається науковою діяльністю, бере участь у науково-практичних конференціях. Має більше 20 наукових публікацій (у співавторстві та одноосібних), статті у фахових виданнях.

Ведуча: Вітаємо вас, Наталіє, з перемогою!

Вручаються нагороди одночасно переможцям

Ведуча: Наталіє, Дарія, Євгене, запрошуємо вас до слова!

Слово Н. Коновал, Дарії, Євгена

Ведучий: Валентино Іванівно, дорогі наші науковці дякуємо! Займайте свої місця у глядацькій залі!

Ведуча: Приємно бачити та радіти здобуткам учнівської та студентської молоді, які роблять свої перші кроки у напрямку наукових відкриттів та винаходів!

Ведучий: Справді, наукові відкриття можуть бути непередбачуваними!

Ведуча: Вітайте учасника шоу Інтуїція та шоу ТОП 100 на Новому каналі, учасника 13-го Конгресу Російської асоціації ілюзіоністів у м. Москва, випускника київської естрадно-циркової академії, учасника п'ятого сезону Україна має талант.

Ведучий: Зустрічайте, професійний фокусник-ілюзіоніст **Віктор Сахно!**

*Фокусник-ілюзіоніст **Віктор Сахно***

Ведучий: А ми продовжуємо третю церемонію нагородження «Молодь року 2013» На черзі номінація **«Кращий молодий підприємець року»**

Урочиста фонова музика

Ведуча: Для нагородження в номінації **«Кращий молодий підприємець року»** на сцену запрошується – заступник міського голови з питань діяльності виконавчих органів, керуючий справами виконавчого комітету Полтавської міської ради, голова Ради підприємців міста Полтава, депутат Полтавської міської ради – Юрій Анатолійович Левченко.

Вітальне слово Ю. А. Левченка

Виноситься конверт

Ведуча: Тож, в номінації **«Кращий молодий підприємець року»** перемагає…

Ю. А. Левченко відкриває конверт зачитує вголос ім'я переможця

Ведучий: Для отримання відзнаки на сцену запрошується:

Олексій Калюжний – приватний підприємець в сфері веб-дизайну та розробки сайтів, голова Молодіжного бізнес клубу у місті Полтава.

Вмикається відеоролик про переможця, котрий триває рівно 1 хв.

Олексій займається підприємницькою діяльністю з липня 2009 року, за цей час зарекомендував себе як на вітчизняному ринку, виступаючи партнером таких компаній, як «Мірус-компані» – одна з найбільших виробників гігієнічної паперової продукції в Україні, так і на закордонному ринку – співпрацюючи з Міністерством освіти Азейбарджану.

Ведуча: Запрошуємо Вас до слова!

Слово О. Калюжного

Ведуча: Дякуємо Юрію Анатолійовичу, Олексію Сергійовичу! Займайте свої місця у залі!

На екран відео спонсорів

Ведучий: Доки наші почесні гості та переможці розміщуються у залі, ми хочемо подякувати партнерам та спонсорам Церемонії.

Ведуча: Церемонія проходить під патронатом Полтавського міського голови Олександра Мамая.

Ведучий: ***Організатори проекту:***

Управління у справах сім'ї, молоді та спорту та

Група компаній Піар мюзік.

Ведуча: ***Преміум-спонсор:*** *фітнес-студія Баланс» – Ваш шлях до здоров'я та балансу.*

Ведучий: ***Ексклюзивний спонсор:*** *Туристичне агентство Мережі Агенцій Горящих Путівок «Оранж».*

Ведуча: ***Титульний спонсор****: Всеукраїнський телекомунікаційний провайдер ТРІОЛАН – лідер на ринку телекомунікаційних послуг!*

Ведучий: ***Партнери проекту:***

1. Флорист-декоратор – Ольга Кисла.

2. Полтавська обласна організація Всеукраїнської молодіжної громадської організації «Молоді регіони».

3. Салон краси «Шоколад».

4. Генеральний інформаційний партнер *– телерадіокомпанія ЛТАВА.*

Інформаційні партнери:

1. Газета «Полтавський вісник».

2. Інформаційний портал «СтудКлуб».

3. Агентство «Нерухомість».

4. Інтернет-видання «Новини Полтавщини».

5. Рекламна агенція «ЕСФІ-дизайн».

6. Весільний журнал «BRIDE».

7. Студентське видання «Просто СТУДЕНТ».

Ведучий: А нагородження кращих із кращих триває! На черзі номінація **«Кращий молодіжний лідер».**

Фонова музика (портретне фото на екран)

Ведуча: В номінації «Кращий молодіжний лідер» представлені:

1. **Чуприна Степан Леонідович** – учень 11-А класу Полтавської гімназії № 33.

2. **Гаврилюк Сергій Олександрович** – педагог-організатор Полтавського міського центру дитячо-юнацьких клубів за місцем проживання.

3. **Хлистун Анна Іванівна** – керівник громадської організації «Молодіжне об'єднання Фільфальт», вчитель німецької мови та керівник хореографічного колективу «Ренесанс» ЗОШ № 34 м. Полтава.

4. **Каплун Дмитро Володимирович** – голова студентського парламенту Вищого державного навчального закладу України «Українська медична стоматологічна академія», голова Студентської ради м. Полтава.

5. **Лунів Олександра Михайлівна** – учениця ЗОШ № 29 І-ІІІ ступенів м. Полтава, міський голова полтавської спілки лідерів.

Ведуча: Для нагородження в номінації **«Кращий молодіжний лідер»** запрошується – голова Полтавської обласної організації Всеукраїнської молодіжної громадської організації «Молоді регіони» – Олексій Григорович Чепурко.

Урочисті фанфари

Вітальне слово Чепурка О. Г.

Виноситься конверт

Ведуча: Тож, в номінації **«Кращий молодіжний лідер»** перемагає…

Чепурко О. Г. відкриває конверт зачитує вголос ім'я переможця

Ведучий: На сцену запрошується:

Сергій Гаврилюк – педагог-організатор Полтавського міського центру дитячо-юнацьких клубів за місцем проживання.

Вмикається відеоролик про переможця, котрий триває рівно 1 хв.

Сергій Олександрович особливу увагу у своїй роботі приділяє благодійній діяльності, за його ініціативи створено волонтерський загін «Стежка добра». Керівник проектів благодійної організації «Взаємопоміч». Сергій Гаврилюк заступник регіонального представника Полтавської області Всеукраїнського благодійного фонду «Серце до Серця» по роботі з навчальними закладами. Організатор благодійних концертів «Під крилом янгола», метою яких є збір благодійних коштів для придбання медичного обладнання для дитячої міської клінічної лікарні м. Полтава.

Ведучий: Сергію! **З**апрошуємо Вас до слова!

Слово С. Гаврилюка

Ведуча: Дякуємо, Олексію Григоровичу, Сергію Олександровичу! Займайте свої місця у залі…

Ведуча: До речі, Тарасе, яким має бути справжній лідер?

Ведучий: Як на мене цілеспрямованим, ініціативний, порядним, Ірочка, ну і звісно дуже активним… Навіщо я вдаюся до дрібниць, якщо можемо переконатися на власні очі!

Ведуча: Зустрічайте лауреатів всеукраїнських та міжнародних конкурсів, спортивно-танцювальний клуб «Ювента». Художній керівник: Ольга Демочко!

«Ювента»

Ведучий: Третя Церемонія нагородження «Молодь року» триває! На черзі особлива відзнака **«Сила духу».**

Ведуча: Я не знаю, які зараз дібрати слова. Напевне жодні слова не здатні передати ті емоції, які я зараз особисто переживаю. Скажу одне, що людей від великих людей відрізняють вчинки.

Ведучий: Привітати та відзначити переможця в номінації **«Сила духу»** на сцену запрошується **Василь Васильович Фазан** – кандидат педагогічних наук, протоієрей Василій Української православної церкви.

Фанфари

Слово В. В. Фазана

Виноситься конверт

Ведуча: Отже, відзнаку «Сила духу» отримує...

В. В. Фазан відкриває конверт зачитує вголос ім'я переможця

Ведучий: На сцену запрошується **Юрій Іванович Духно** – член Полтавського фізкультурно-спортивного клубу інвалідів «Віра».

Вмикається відеоролик про переможця, котрий триває рівно 1 хв.

Юрій Іванович у 2004 році отримав травму хребта шийного відділу. Але він не здався, незламно вірив у найкраще, і вже у 2011 році отримав атестат про повну вищу освіту за спеціальністю «Фінанси». Активно займається такими видами спорту як: настільний теніс, плавання, бочче, веслування на байдарках, більярд, з 2011 року бочче займається професійно. Багаторазовий призер України. Член обласного та міського комітету доступності, працює по програмі «Перший контакт» з людьми, які отримали травму хребта. Юрій Іванович це звичайна людина, вчинками якої варто пишатися! І його історія нагадує нам про основні цінності життя!!!

Ведуча: Запрошуємо Вас до слова.

Слово Ю. Духна

Ведуча: Юрію Івановичу, я дозволю собі від імені всіх жінок, які є в цій залі подякувати Вам за те, що в нашому непростому житті є такі чоловіки: сильні, справжні, мужні та віддані! Нам, дійсно, є ким пишатися!

Ведучий: Дякуємо, Василію Васильовичу, Юрію Івановичу! Проводжаємо почесного гостя та володаря відзнаки «Сила духу» до глядацької зали!

Ведуча: І сльози, які виступають на очах у мене та глядачів, це не сльози жалості, це сльози гордості, що люди не зважаючи на життєві складності ставлять перед собою цілі та досягають їх.

Світло максимально приглушується

Вмикається фонограма

Без оголошення!

«Повільний вальс М. Соловієнко, Г. Калініченко»

Ведучий: Дорогі глядачі, вітайте оплесками Срібних призерів чемпіонату України та бронзових призерів відкритого кубку України з танців на візку. Григорія Калініченка та Марію Соловієнко переможницю в номінації «Сила духу-2011».

Ведуча: Машо, я хочу, щоб ти знала, що ми тобою пишаємося!

Ведучий: І всі люди у залі, і ми з Ірою аплодуємо твоїй силі духу!

Ведуча: Дякуємо Вам за ті емоції та почуття, які ми відчули!

Ведучий: Урочиста церемонія триває! На черзі номінація **«Кращий молодий медичний працівник».**

Фонова музика

В номінації «Кращий молодий медичний працівник» представлені:

Портретні фото

1. Скочко Ольга Вікторівна – лікар-кардіолог поліклінічного відділення для дорослого населення 1-ї міської клінічної лікарні

2. Руденко Олена Геннадіївна – сестра медична палатна терапевтичного відділення № 14-ї міської клінічної лікарні.

3. Денисенко Олександр Володимирович – лікар загальної практики –сімейної медицини Комунального закладу «Центр первинної медико-санітарної допомоги № 2 м. Полтава».

4. Артьомова Наталія Сергіївна – лікар гематолог дитячого онкогематологічного відділення дитячої міської клінічної лікарні.

5. Дараган Олена Володимирівна – лікар загальної практики-сімейний лікар Комунального закладу «Центр первинної медико-санітарної допомоги № 1 м. Полтава».

6. Погребняк Лілія Олексіївна – лікар-кардіолог 4-ї міської клінічної лікарні м. Полтава.

7. Білюк Юлія Сергіївна – медична сестра стоматологічного кабінету поліклініки 2-ої міської клінічної лікарні м. Полтава.

8. Озарчук Лариса Петрівна – лікар-ординатор терапевтичного відділення 2-ї міської клінічної лікарні.

9. Малишкіна Олена В'ячеславівна – акушерка жіночої консультації 3-ї міської клінічної лікарні м. Полтава.

10. Дзюбенко Анна Габарумівна – акушерка пологового відділення міського клінічного пологового будинку м. Полтава.

Ведуча: Для нагородження переможця в номінації **«Кращий молодий медичний працівник»** на сцену запрошується – головний лікар дитячої міської клінічної лікарні м. Полтава – Лариса Петрівна Савченко.

Урочисті фанфари

Слово Л. П. Савченко

Виноситься конверт

Ведуча: Тож, в номінації **«Кращий молодий медичний працівник» перемагає:**

Л. П. Савченко відкриває конверт зачитує вголос ім'я переможця

Ведучий: На сцену запрошується **Наталія Сергіївна Артьомова** – лікар гематолог дитячого онкогематологічного відділення дитячої міської клінічної лікарні.

Вмикається відеоролик про переможця, котрий триває рівно 1 хв.

Наталія Сергіївна – кваліфікований лікар. Цього року нагороджена дипломом «За кращу наукову доповідь» Всеукраїнського конкурсу робіт «Молодих учених». Приділяє багато уваги підвищенню професійної майстерності, учасниця багатьох міських, обласних та міжнародних конференцій. Онкогематологічне відділення, де працює Наталія, одне з 10 на Україні, що бере є участь у діяльності Корпоративної групи по лікуванню гострих лейкемій за останніми протоколами. Наталія проводить лікування хворих високо дозованою поліхіміотерапією. За останні 10 років 75%. пацієнтів після поліхіміотерапії одужали і у них з'явився шанс на життя.

Ведуча: Наталіє Сергіївно, запрошуємо вас до слова.

Слово Н. Артьомової

Ведучий: Дякуємо, Ларисо Петрівно, Наталіє Сергіївно, за щоденний порятунок дитячого життя! Пишаємося вами!

Ведуча: Займайте свої місця у залі.

Ведучий: Зустрічайте на сцені Станіслав Деркач!

С. Деркач Вокальна композиція «Лікарі» +відео

Вірш зачитується в програші

Ви несете розраду і тепло
Коли хвороби знищують до тла
І тіло, й душу, і життя безцінне, –
Ви спішите на подиху крила,
В серця несете вічне і безцінне.
Коли остання мрія догора
І тоне, наче човник без весельця,
Ви несете розради і добра
У келихах любові свого серця.
Нелегко в світі зла і суєти
Буть лікарем із щирою душею.
Та світ, як пацієнт, жде доброти,
І щирості, що напува пустелю.
Хай Бог дає Вам сили і щедрот,
І перемог на цій стежині болю,
І пацієнтів гарних, й нагород,
Ще вищих і освячених любов'ю.

Ведуча: Дякуємо за глибину слів та музики, що звучала у пісні!

Ведучий: Оплески, Станіслав Деркач!

Ведуча: А нагородження кращих із кращих триває! На черзі номінація **«Кращий молодий учитель»**.

Фонова музика

В номінації«Кращий молодий учитель» представлені:

Портретні фото

1. Калініченко Олександр Володимирович – кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки підприємства факультету економіки та менеджменту Полтавської державної аграрної академії.

2. Перепьолкін Євген Олександрович – заступник директора з наукової роботи, вчитель історії та правознавства Полтавської гімназії № 6.

3. Закапко Ірина Сергіївна – викладач української мови та літератури у Державному професійно-технічному навчальному закладі «Полтавське вище професійне училище імені Андрія Олександровича Чепіги».

4. Моргун Ольга Григорівна – вчитель біології та хімії, класний керівник 7 класу Полтавської ЗОШ № 36.

5. Тітік Михайло Сергійович – учитель біології, класний керівник 5 класу Полтавської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів № 3.

6. Кривко Наталія Валеріївна – вчитель інформатики Полтавської гімназії № 33.

7. Якушев Максим Григорович – вчитель інформатики Полтавської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 28.

Ведуча: Для нагородження в номінації **«Кращий молодий учитель»**.

На сцену запрошується – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної майстерності та менеджменту, декан природничого факультету Полтавського національного педагогічного університету імені Володимира Галактіоновича Короленка, лауреат державної премії в галузі науки і техніки України, заслужений працівник освіти України – Марина Вікторівна Гриньова.

Урочисті фанфари

Слово М. В. Гриньова

Виноситься конверт

Ведуча: Тож, в номінації **«Кращий молодий учитель»** перемагає…

М. В. Гриньова відкриває конверт зачитує вголос ім'я переможця

Ведучий: На сцену запрошується **Максим Григорович Якушев** – вчитель інформатики Полтавської ЗОШ І-ІІІ ступенів № 28.

Вмикається відеоролик про переможця, котрий триває рівно 1 хв.

Якушев Максим – має вищу категорію, звання «Старший вчитель», є автором посібника з об'єктно-орієнтованого програмування «Delphi 6 (розробки практичних робіт для учнів 10-11 класів). Є лауреатом І туру Всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2013» у номінації «Інформатика». Належну увагу приділяє безпечній роботі дітей в інтернеті, результативною є робота з талановитими дітьми. У 2012–2013 роках його учень Назарук Роман став переможцем обласної і Всеукраїнської олімпіади з інформатики. Узагальнюючи власний досвід, він видав збірник виховних заходів з правовиховної робити на допомогу вчителю та класному керівникові. Вчитель є адміністратором внутрішньо шкільної комп'ютерної мережі, є адміністратором веб-сайту школи.

Ведуча: Максиме Григоровичу запрошуємо вас до слова!

Слово М. Якушева

Ведуча: Як справедливо зазначив Василь Сухомлинський, Учитель! Яка висока потрібна тут душа!.. Воістину, щоб створити людину, треба самому бути або батьком, або більше, ніж людиною!

Ведучий: Дякуємо Вам, Марино Вікторівно, Максиме Григоровичу, займайте свої місця у залі!

Ведучий: А Церемонія нагородження триває! На черзі **Номінація «Кращий молодіжний проект»**

Фонова музика

Ведуча: В номінації «Кращий молодіжний проект» представлені:

1. Соціальний проект «Природа. Я. Суспільство» – проводиться студентами Полтавської державної аграрної академії, направлений на привернення уваги громади до проблем охорони довкілля, виховання екологічного мислення та культури, пропаганду здорового способу життя

2. Соціальний проект «Дворові ігри. ua». проводиться студентами аграрної академії. Мета проекту – відірвати дітей від комп'ютера, спонукати

їх до активного способу життя, відновити живе спілкування і дозвілля на свіжому повітрі.

3. Екологічний проект «Ставки рідного краю та їх відродження» – керівник Ольга Григорівна Моргун та учнівський колектив «Гармонія» Полтавської загальноосвітньої школи № 36.

4. Молодіжний проект «Ти і я – щаслива молода сім'я» – проект направлений на підготовку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування до сімейного життя

5. Донорський проект «По краплині до життя» – проводився Студентським парламентом Української медичної стоматологічної академії, з метою поповнення запасів донорської крові Полтавського обласного центру переливання крові.

6. Волонтерський проект «Врятувати життя Олегу Вараві» – проводився студентським парламентом Української медичної стоматологічної академії, з метою збору благодійних коштів на операцію студента III курсу медичного факультету.

7. Перше студентське телебачення «Studlife TV» – проект студентського парламенту Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка, направлений на висвітлення у Засобах масової інформації головних подій та заходів університету та міста, в яких безпосередньо приймають участь студенти.

Ведуча: Для нагородження в номінації **«Кращий молодіжний проект»** на сцену запрошується: Регіональний менеджер Полтавського округу телекомунікаційного компанії «Тріолан» – Євгеній Анатолійович Масенко.

Урочисті фанфари

Слово Є. Масенка

Виноситься конверт

Ведучий: Тож, в номінації **«Кращий молодіжний проект»** перемагає…

Є. Масенко відкриває конверт, зачитує вголос ім'я переможця.

Ведуча: На сцену запрошується Алла Барбінова – керівник вищеназваного проекту, викладач біології Державного навчального закладу «Полтавський центр професійно-технічної освіти».

Вмикається відеоролик про переможця,

котрий триває рівно 1 хв.

Молодіжний проект «Ти і я – щаслива молода сім'я» направлений на підготовку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування Державного навчального закладу «Полтавський центр професійно-технічної освіти» до сімейного життя, формування в учнів позитивного ставлення до здорового способу життя, планування сім'ї та відповідального батьківства.

Ведуча: Алло Володимирівно, запрошуємо вас до слова!

Слово А. Барбінової

Ведуча: Дякуємо, Алло,Євгенію Анатолійовичу!

Ведучий: А ми хочемо побажати нашим полтавським родинам затишку, любові та щастя!

Ведуча: І щоб кожна дитина засинала у теплому ліжку і бачила «чарівні сни»!

Ведучий: Зустрічайте зразковий хореографічний колектив «Пірует» Малої академії мистецтв імені Р. Кириченко.

Ведуча: До вашої уваги прем'єра хореографічної постановки «Чарівні сни».

«Пірует»

Ведучий: Оплески зразковому хореографічному колективу «Пірует» Малої академії мистецтв імені Р. Кириченко.

Ведуча: А на черзі номінація «Рекорд року»!

Фонова музика

Ведуча: В **номінації «Рекорд року»** представлені:

1. Савчук Юрій Миколайович – студент Української медичної стоматологічної академії, в 2013 році – учасник Світового рекорду Гіннеса з одночасних боїв, що був встановлений 23 березня в Київському Палаці спорту під час проведення Олімпіади з бойових мистецтв.

2. Тимошенко Андрій В'ячеславович – студент Української медичної стоматологічної академії», чемпіон Світу з військово-спортивного багатоборства за версією Б-2 та бронзовий призер за версією Б-3. Кращий боєць 2012 року в Полтавському осередку Федерації військово-спортивних багатоборств України.

3. Хижняк Олександр Олександрович – майстер спорту України Міжнародного класу, чемпіон Світу з боксу серед молоді.

Ведучий: Для нагородження в номінації **«Рекорд року»** на сцену запрошується проректор з науково-педагогічної роботи, завідувач кафедри фізичного виховання Полтавського університету економіки і торгівлі, кандидат наук з фізичної культури і спорту, майстер спорту Радянського Союзу з плавання, Чемпіон України з плавання, призер Радянського Союзу, Чемпіон Європи з плавання в категорії «masters» – Оксана Юріївна Марченко.

Урочисті фанфари
Виноситься конверт
Слово О. Ю. Марченко

Ведуча: Тож, в номінації **«Рекорд року» перемагає...**

О. Ю. Марченко відкриває конверт, зачитує вголос ім'я переможця

Ведуча: На сцену запрошується: **Олександр Олександрович Хижняк.**

Вмикається відеоролик про переможця, котрий триває рівно 1 хв.

Олександр Хижняк – майстер спорту України Міжнародного класу, чемпіон Світу з боксу серед молоді (2012 рік). Неодноразовий призер Чемпіонатів Європи, неодноразовий переможець Чемпіонатів України та області. Виступає в складі збірної команди України з боксу. Визнаний кращим боксером на міжнародному турнірі братів Кличків серед учасників з 15 країн світу. Здобув перемогу та був нагороджений кубком за кращу техніку і тактику ведення бою. В своєму заліку боксер має 287 боїв, з яких у 279 отримав перемогу та золоту медаль.

Ведуча: Олександре Олександровичу, запрошуємо вас до слова!

Слово О. Хижняка

Ведуча: Олександре, ми пишаємося вашими здобутками!

Ведучий: Щиро бажаємо Вам перемог та встановлення нових рекордів!!

Ведуча: А на сцені вже з'являється керівник продюсерського центру «Musicstar» Полтавської обласної громадської організації «Твій шанс» На сцені Андрій Іващенко!

А. Іващенко, «Каменная ночь»

Ведучий: Дякуємо!!! Андрій Іващенко! Оплески!

Ведуча: А на черзі номінація **«Особистий приклад».**

Ведуча: Для оголошення переможця в номінації на сцену запрошується начальник управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій у Полтавській області, полковник служби цивільного захисту – **Роман Петрович Кириленко.**

Фонова музика

Слово Р.Кириленко

Виноситься конверт

Ведуча: Тож, в номінації **«Особистий приклад»** перемагає...

Кириленко Роман Петрович відкриває конверт, зачитує вголос ім'я переможця.

Ведуча: Чоловік, якого ми зараз запросимо на сцену щодня рятує людей! Це його воля! Це його робота!

Ведучий: Зустрічайте **Олександра Олеговича Гостила** – сержанта служби цивільного захисту, пожежника-рятувальника 2 державної пожежно-рятувальної частини Управління Державної Служби Надзвичайних Ситуацій України у Полтавській області.

Вмикається відеоролик про переможця, котрий триває рівно 1 хв.

Олександр Гостило – протягом 2013 року 25 разів виїжджав на ліквідацію надзвичайних подій, в тому числі 16 пожеж. Член збірної команди міста з пожежно-прикладного спорту. За період служби неодноразово нагороджувався за зразкове, самовіддане виконання службових обов'язків, високі показники у професійній діяльності, особливі заслуги у справі захисту населення і території від пожеж. Під час виконання завдань проявляє ретельність, чіткість, принциповість, бореться до останнього, ризикуючи власним життям, відважний, мужній, є прикладом для інших.

Ведуча: Олександре Олеговичу, запрошуємо вас до слова!

Слово О. Гостила

Ведучий: Для нас то є велика честь вітати Вас сьогодні і вручити номінацію **«Особистий приклад»**.

Ведуча: Олександре, звертаюсь до Вас від імені тих людей, який ви рятували! Спасибі Вам, за шанс на життя!

Без оголошення

Вмикається фонограма «Солдат порядка» + відео

Н. Воронянська виходить з центральних сходів

Ведучий: На сцені помічник ректора з виховної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка Наталія Воронянська та Полтавський обласний військово-спортивний центр «Воїн». Керівник – заслужений тренер України – Олег Бариш.

Н. Воронянська, Військово-спортивний центр «Воїн», відео «Солдат порядка»

Ведучі виходять на центр

Ведуча: Я горда стояти на цій сцені, б о зараз на неї вийдуть кращі з кращих! Звичайні люди, які своїм прикладом,незламною вірою та відданістю своєму покликанню довели, що достойні перемог та визнання!!!

Ведучий: Зустрічаємо переможців 12-ти номінацій щорічної урочистої церемонії «Молодь року 2013»!

Ведуча: Запрошуємо вас на сцену!

Ведуча: Вітайте володарку Гран-прі міжнародного конкурсу «Різдво у Татрах» (Словаччина). Переможницю конкурсу «Молодь року 2012» в номінації «Молодіжне відкриття» Людмилу Супрунову та Сергія Гривачевського.

Вмикається фонограма «We are the champions»

Ведучі йдуть до трибуни, вокалісти виходять на центр (Л. Супрунова, С. Гривачевський), за ними в один ряд стають переможці!

Перед приспівом паркур

На початок першого приспіву (We are the champions) метафан

Ведуча: Дивлячись на наших номінантів, я розумію, що ми не маємо права жити порожнім життям!

Ведучий: Вітаємо Вас з перемогою у третій щорічній церемонії нагородження «Молодь року 2013»!

Ведуча: Ви справді ті, з кого варто брати приклад!

Вмикається фонограма «You are the best»

Додаток М

ЗАТВЕРДЖУЮ
Заступник начальника
управління у справах сім'ї,
молоді та спорту
_____ Ю. А. Приходько
«___»_____2013 року

ПОЛОЖЕННЯ
про програму (захід)
на проведення VIII благодійного студентського балу
«Допомогти так легко»

Відповідальна організація за проведення програми (заходу) – Управління у справах сім'ї, молоді та спорту, Студентська рада м. Полтава.
Рівень проведення – місцевий.
Цільова спрямованість – соціальна профілактика, соціальний патронаж.
Зміст – інформаційна, культурологічна, освітньо-виховна.

РОЗДІЛ 1

1.1. Назва програми (заходу) – VIII благодійний студентський бал «Допомогти так легко».

1.2. Значення програми (заходу) (потрібне підкреслити) державна (національна, комплексна), галузева, міжгалузева, спеціальна, регіональна.

1.3. Рівень проведення програми (заходу) (потрібне підкреслити) міжнародна, всеукраїнська, міжрегіональна, регіональна, місцева.

1.4. Цільова спрямованість програми (заходу) (потрібне підкреслити) соціальне обслуговування, соціальний патронаж, соціальна профілактика, соціальна реабілітація і адаптація.

1.5. Зміст соціальної програми (заходу) (потрібне підкреслити) оздоровча, освітньо-виховна, культурологічна, інформаційна, науково-методична.

1.6. Підстава для розроблення програми – На виконання наказу №___ «Молодь Полтави» на 2012-2015 роки, календарного плану заходів відділу від _____, п.п. 1.2, 1.3, 2.1, 6.14 міської комплексної програми реалізації молодіжної політики і відділу сім'ї та дітей на 2014 рік.

1.7. Термін реалізації програми – 18.11.2014 р.

1.8. Мета програми (заходу) – з метою розвитку та підтримки благодійних ініціатив студентства, формування свідомого ставлення до благодійності, утвердження гуманізму, доброти, надання допомоги дітям, молоді, які найбільше потребують допомоги, організації змістовного й продуктивного дозвілля студентської молоді, розвитку їх творчих здібностей та з нагоди святкування Міжнародного дня студента.

1.9. Соціальна категорія (соціальний інститут), на яку розрахована реалізація програми (заходу) – студентська молодь.

1.10. Галузь та регіон використання результатів програми (заходу) – м. Полтава.

РОЗДІЛ 2

2.1. Замовник програми (заходу) – Управління у справах сім'ї, молоді та спорту.

2.2. Керівник (відповідальний) за реалізацію програми (заходу):

– Павленко А. О. – Начальник відділу реалізації молодіжної політики управління у справах сім'ї, молоді та спорту – т. 2-57-29;

– Шрамко І. А. – Головний спеціаліст відділу реалізації молодіжної політики управління у справах сім'ї, молоді та спорту – т. 2-57-29.

2.3. Організація, відповідальна за реалізацію програми (заходу) – Управління у справах сім'ї, молоді та спорту міськвиконкому.

2.4. Перелік організацій, які беруть участь у реалізації програми (заходу):

– Управління у справах сім'ї, молоді та спорту міськвиконкому;

– Студентська рада м. Полтава.

РОЗДІЛ 3

3.1. Кількість підпрограм – 1.

3.2. Кількість розділів – 3.

3.3. Кількість основних завдань – 6.

3.4. Кількість учасників програми (заходу):

– активних учасників – 500 чол.;

– пасивних учасників – 10000 чол.

3.5. Кількість залучених працівників для проведення програми – 4.

3.6. Сценарний план проведення програми (заходу).

3.7. Характеристика матеріально-технічного забезпечення програми (заходу) – придбання канцелярської продукції, придбання квіткової продукції для художнього оформлення місця проведення заходу, послуги з обслуговування святкового заходу, послуги по технічному обслуговуванню проведення заходу, піротехнічні послуги

РОЗДІЛ 4

4.1. Загальний обсяг фінансування програми (заходу) – 14838,30 грн., в тому числі (вказати джерела та обсяги коштів):

– за рахунок загального фонду – 14838,30 грн.

– за рахунок спеціального фонду – _____ грн.

4.2. Перелік організацій-учасників та розмір їх дольової участі у програмі (заході) або внески за участь – Управління у справах сім'ї, молоді та спорту – 14838,00 грн.

4.3. Дані про структуру витрат на проведення програми (заходу):

Таблиця 1

№/п	Види витрат	Необхідна сума коштів на проведення програми (заходу) Усього	У тому числі	
			Загальний фонд	Спеціальний фонд
1	Заробітна плата (гонорар)			
2	Нарахування на зар. плату			
3	Відрядження			
4	Оренда місць проведення заходу			
5	Оренда транспорту			
6	Оренда обладнання, оргтехніки			
7	Прокат костюмів, одягу			
8	Придбання поліграфічної продукції			
9	Художнє оформлення місць проведення заходу	2005,00	2005,00	
10	Оплата інформаційних послуг			
11	Канцелярські витрати	1128,30	1128,30	
12	Придбання соків, води, печива			
13	Придбання фруктів, цукерок			
14	Представницькі витрати			
15	*Інші витрати:* Послуги з обслуговування святкового заходу	8500,00	8500,00	
	Послуги з проведення заходу			
	Виготовлення інформаційного відеоролика			
	Придбання квіткової продукції			
	Послуги по технічному обслуговуванню проведення заходу	2505,00	2505,00	
	Піротехнічні послуги	700,00	700,00	
	Усього витрат	**14838,30**	**14838,30**	

Додаток Н

ЗАТВЕРДЖУЮ
Заступник міського голови
з питань діяльності виконавчих
органів
_____ С. Порохня
«___»_____2013 року

СЦЕНАРІЙ
VII благодійного студентського балу «Допомогти так легко»

Місце проведення: виставкова зала Міського будинку культури
Дата проведення: 17.11.2013 р.
Час проведення: 19.00 – 23.00 год.

18:40 *– у залі звучить жива музика (композиції виконує Міський духовий оркестр «Полтава»), гостей біля входу зустрічають і проводжають одна танцювальна пара (А. Боловацький).*

19:00 *– початок балу. Вищі навчальні заклади розташовуються по периметру зали.*

Звучать фанфари у виконанні оркестру.

Після фанфар Міський духовий оркестр починає виконувати вокально-інструментальну постановку «Моя Полтаво» (С. Деркач, танцювальний колектив «Фестиваль», Е. Головашич).

«Моя Полтаво»

Усі учасники номеру залишаються.

Виходять ведучі на сцену (з бокових сходів).

Ведучий: Добрий вечір леді та джентльмени!

Ведуча: Вітаємо почесних гостей та студентську молодь Полтави на благодійному студентському балу «Допомогти так легко»!

Ведучий: Який в нашому місті проводиться вже всьоме! І справедливо можна назвати його традиційним!

Ведучий: Музика, вона вічна, як і почуття! Ми кохаємо і сумуємо, плачемо і сміємося, нарікаємо на життя, а інколи прикладаємо власні зусилля, щоб його врятувати. А коли ти рятуєш життя, ти стаєш справжньою людиною…

Ведуча: І скільки б не минуло років, дай нам Боже залишатися благородними людьми! Адже порядність, совість, благородство – це ті чесноти, які мають бути взірцевими для молоді!

Ведучий: І ми сьогодні щасливі, бо студентський бал мав честь відкрити найкращий оркестр міста. Оплески муніципальному духовому оркестру «Полтава». Художній керівник та диригент – заслужений артист України Едуард Головашич.

Ведуча: Незрівнянний вокаліст – Станіслав Деркач!

Ведучий: Оплески лауреату Всеукраїнських та Міжнародних конкурсів, народному ансамблю бального танцю «Фестиваль» Полтавської гімназії № 30. Керівник – відмінник освіти України Юрій Бондар.

Ведуча: Шановні пані та панове, під патронатом міського голови, Управління у справах сім'ї, молоді та спорту спільно зі студентською радою міста творять благородну справу, і цей культурно-мистецький захід є тому підтвердженням. Тож благодійний бал 2013 року можемо вважати відкритим!

Звучать урочисті фанфари у виконанні оркестру

Виконавці йдуть за куліси

Ведучий: Вперше проведення студентського благодійного балу започатковано у листопаді 2007 року. Відтоді, щороку, студентська молодь збирається не тільки відпочити, а й спільними зусиллями допомогти тим, хто у біді.

Ведуча: Протягом шести років проведення благодійного балу студентською молоддю зібрано понад 104 тисячі 898 грн. Погодьтеся, що разом можливо все. Головне, вчасно дати дитині шанс, підтримати, допомогти.

Ведуча: Адже, допомогти так легко!

Ведучі спускаються зі сцени і стають біля екрану

Ведучий: І ми раді, що сьогодні присутня та молодь, якій не байдужа доля дітей, які потребують допомоги.

Ведуча: Цього року всі благодійні кошти будуть перераховані на лікування Дениса Вербового та Микити Антонюка. Від імені цих дітей та їх батьків ми вдячні вам, дорогі друзі, що ви знайшли час, можливість, а головне бажання – допомогти дітям. Адже чужих дітей не буває. Тож, увага на екран!

Приглушується світло, відеоролик про хлопчиків

Під час відеоролику ведуча озвучує

Як легко бути щасливим,
А ще легше поділитись своїм щастям з іншими…
Просто зробивши подарунок вагою в ЖИТТЯ!
Два маленьких хлопчика…
Два маленьких життя залежать зараз лише від нас!
Моє життя тепер в твоїх руках,
Моє маленьке серце у твоїх долонях,
Не будьмо байдужими,
Подаруймо цим хлопчикам казку,
Під назвою «життя»!!!

Після закінчення відеоролику вмикається світло

Ведуча: Ми щиро вболіваємо за Вас, Денисе та Микито! Бажаємо Вам швидкого одужання! Пам'ятайте, хлопці, мрії збуваються, головне вірити!

Ведучий: Пані та панове! Хвилиночку уваги! На бал прибули кращі із кращих! Креативні, інтелектуальні, талановиті, цілеспрямовані, добрі та чуйні студенти!

Починає звучати фонограма віденського вальсу
студентської ради міста

Ведуча: Зустрічайте студентську еліту міста Полтави! До вашої уваги віденський вальс у виконанні студентської ради міста.

Ведучий: На бал завітали леді та джентльмени…

Представлення ВУЗів (ведучі по черзі зачитують ВНЗ)
Віденський вальс від студентської ради міста

1. Полтавського національного педагогічного університету імені Володимира Галактіоновича Короленка – ректор Микола Іванович Степаненко.
2. Полтавська державна аграрна академія – ректор Валентина Іванівна Аранчій.
3. Вищий державний навчальний заклад України «Українська медична стоматологічна академія» – ректор В’ячеслав Миколайович Ждан.
4. Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка – ректор Володимир Олександрович Онищенко.
5. Полтавський юридичний інститут Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» – директор Олег Петрович Бущан.
6. Полтавський університет економіки і торгівлі – ректор Олексій Олексійович Нестуля.
7. Полтавський інститут бізнесу Міжнародного науково-технічного університету імені Юрія Бугая – Ректор Сергій Іванович Лавриненко.
8. Полтавський будівельний технікум транспортного будівництва – директор Василь Григорович Рибка.
9. Полтавський кооперативний технікум – директор Віктор Анатолійович Іноземцев.
10. Аграрно-економічний коледж Полтавської державної аграрної академії – директор Микола Янаєвич Шевніков.
11. Полтавський інститут економіки і права Полтавський коледж Вищого навчального закладу «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» – директор Надія Семенівна Мякушко.
12. Полтавський нафтовий геологорозвідувальний технікум Полтавського національного університету імені Юрія Кондратюка – директор Володимир Дмитрович Лук’янець.
13. Полтавський базовий медичний коледж – директор Юрій Іванович Мастеров.
14. Полтавський політехнічний коледж Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» – директор Валерій Аркадійович Рискін.
15. Приватний вищий навчальний заклад «Полтавський інститут економіки та менеджменту «Світоч» – ректор Володимир Петрович Гетало.
16. Аграрний коледж управління і права Полтавської державної аграрної академії – директор Михайло Іванович Левківський.

Після оголошення ВНЗ ведучі піднімаються на сцену
(танець ще триває)

Ведучий: Вічно прекрасний вальс! Музика, атмосфера, щасливі обличчя юнаків та дівчат просто зачаровують!

Ведуча: Дякуємо хореографу-постановнику цього витонченого вальсу від студентської ради міста Полтави Артему Коломійцю!

В цей час «Пірует» стає на вихідне положення

Ведуча: Ми вже відчули на присмак ритми віденського вальсу, а зараз час поринути у казкову атмосферу «Придворного балу».

Зустрічайте наймолодших леді та джентльменів балу 2013 року! Зразковий хореографічний колектив «Пірует» Полтавської малої академії мистецтв імені Раїси Кириченко, хореографічна постановка «Придворний бал». Художній керівник – Тамара Олевська.

«Пірует»
(залишається на сцені)

Ведучий: Сьогодні, дійсно, масштабне свято, що об'єднує нас у дружню студентську громаду!

Ведуча: 17 листопада молодь відзначає Міжнародний день студентства! Це свято краси, оптимізму, шаленої енергії та позитиву!

Ведучий: Тож, дорогі студенти, вітаємо людину, котра завжди нас підтримує!

Ведуча: Людину, яка не залишаться осторонь та допомагає у реалізації найрізноманітніших молодіжних проектів! Зустрічайте! Полтавський міський голова Олександр Федорович Мамай!

Виступ міського голови О. Ф. Мамая

Ведучий: Дякуємо, Олександре Федоровичу за привітання. А ми нагадуємо, що кілька років тому було започатковано номінацію «Благодійник року». Цією нагородою ми відзначаємо навчальний заклад, який зібрав найбільше коштів для тих, хто потребує допомоги. Просимо, Вас, Олександре Федоровичу, оголосити переможця у номінації «Благодійник року».

Після оголошення переможця в номінації «Благодійник року» вмикаються урочисті фанфари

Ведучий: Запрошуємо голову студентської ради Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка для нагородження.

Ведуча: Переможець у номінації «Благодійник року» отримує сертифікат на безкоштовне проведення культурно-мистецького заходу у глядацькій залі Міського будинку культури протягом 2014 року!

Вручення номінації «Благодійник року»

Ведучий: А ми переходимо до нагородження грамотами міського голови. Отже…

Грамоти міського голови (5 осіб)

1. Подякою міського голови з врученням нагрудного знаку за активну громадську позицію, високий професіоналізм, значний внесок у розвиток

творчих здібностей молоді, постійну співпрацю з органами місцевого самоврядування в напрямку реалізації молодіжної політики та з нагоди Міжнародного дня студента відзначається старший викладач кафедри педагогічної майстерності та менеджменту Полтавського національного педагогічного університету імені Володимира Галактіоновича Короленка – **Юлія Ігорівна Боловацька.**

2. Почесними грамотами виконавчого комітету Полтавської міської ради за активну громадську позицію, високий професіоналізм, постійну співпрацю в напрямку розвитку студентського самоврядування та з нагоди Міжнародного дня студента нагороджуються:

– Голова Студентської ради м. Полтава, голова Студентського парламенту Вищого державного навчального закладу України «Українська медична стоматологічна академія» – **Дмитро Володимирович Каплун**;

– Голова Полтавської обласної Колегії Всеукраїнської студентської ради, заступник голови Студентської ради м. Полтава, президент Студентського парламенту Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка – **Костянтин Валерійович Репало**;

– Член Молодіжної ради при Кабінеті Міністрів України, секретар Всеукраїнської студентської ради, голова Студентського парламенту Полтавського юридичного інституту Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» – **Мирослава Віталіївна Баюн**;

– Голова Студентської ради Приватного вищого навчального закладу «Полтавський інститут економіки та менеджменту «Світоч» – **Вероніка Андріївна Пасько.**

Ведуча: Дякуємо Олександру Федоровичу за привітання. Нам приємно, що нагороди знайшли своїх героїв.

Ведучий: Іро, така чудова, урочиста атмосфера.

Ведуча: Так, атмосфера дійсно святкова!

Ведучий: Адже День студента сьогодні, до речі, щиро тебе вітаю з нашим Днем, з нашим святом! Мені так і хочеться запросити тебе до танцю.

Ведуча: А я із задоволенням підтримаю твою пропозицію…

Виступ Людмили Супрунової +«Грація»

«Де ти тепер»

Після номеру ведучі оголошують

Ведучий: Вітайте Лауреата всеукраїнських та міжнародних конкурсів солістів-вокалістів, володарку Гран-прі міжнародного конкурсу «Різдво у Татрах» (Словаччина). Переможницю конкурсу «Молодь року 2012» у номінації «Молодіжне відкриття» Людмилу Супрунову.

Ведуча: Та народний ансамбль спортивного бального танцю «Грація», художній керівник заслужений працівник культури України Петро Горголь.

Ведучий: Пані та панове, цей прекрасний вечір нам обіцяє багато сюрпризів та несподіванок!

Ведуча: Що ти маєш на увазі?

Ведучий: Ти навіть на можеш собі уявити скільки подарунків, яскравих моментів, дивовижних сюрпризів підготували організатори та спонсори заходу. Протягом балу на згадку про незабутній вечір ви зможете сфотографуватися біля арки побачень, чудові майстер-класи з падеграсу, польки та вальсу, також на наших джентльменів чекає аукціон, де будуть розігруватися корисні та водночас несподівані лоти.

Ведуча: Звучить захоплююче! А що за лоти?

Ведучий: Ну наприклад:

– Сертифікат на відвідування фітнесу від фітнес-студії «БАЛАНС»;

– Сертифікат на косметологічні послуги від салону краси «ШОКОЛАД»;

– Путівка на 1 особу до однієї з країн Європи від туристичної агенції «МАРАБУ».

Ну і насамкінець, дорогі друзі, власні запрошення залишаємо при собі протягом вечора, не забуваючи його порядковий номер…

Ведуча: Навіщо все це?

Ведучий: Зовсім скоро дізнаєшся, а поки що тримаємо інтригу! Попереду, дійсно, найцікавіше!

Ведучий: Шановні студенти та гості запрошуємо вас приєднатися до вічно чарівного танцю. А на сцені переможець обласного конкурсу «Юний віртуоз» лауреат міжнародного фестивалю «Квітка надії» Чехія – Віталій Калюжний.

Віталій Калюжний, «Besame mucho»

Ведуча: На цьому танцювальна пауза не припиняється, а сюрпризи починаються… Зустрічайте талановитого полтавця, переможця інтернет-голосування телевізійного проекту «Голос діти», учасника продюсерського центру «Music star» Олексія Ткаченка!

Виступ Віталія Калюжного + Олексій Ткаченко

Танцювальна 10 хвилинка

Вручення декоративних квітів

Під час танцювальної десятихвилинки оголошення спонсорів

Ведучий: Захід проходить під патронатом Полтавського міського голови Олександра Мамая.

Ведуча: Організатори балу:

1. Управління у справах сім'ї, молоді та спорту виконавчого комітету Полтавської міської ради.

2. Студентська рада м. Полтава.

Ведучий: Партнери проекту:

1. Компанія «Тріолан» – лідер на ринку телекомунікаційних послуг.

2. Торгова марка «Зінківське джерело» – переможець 4-го міжнародного дегустаційного конкурсу напоїв «BEST DRINK' 2013».

3. Львівська кав'ярня.

4. Фітнес-студія «Баланс» – Ваш шлях до здоров'я та балансу.

5. Флорист-декоратор – Ольга Кисла.

6. Туристична агенція «Марабу».

7. Салон краси «Шоколад».

Ведуча: Генеральний інформаційний партнер – телерадіокомпанія ЛТАВА.

Ведучий: Інформаційні партнери:

1. Газета «Полтавський вісник».
2. Інформаційний портал «СтудКлуб».
3. Агентство «Нерухомість».
4. Міський портал «ІнПолтава».
5. Інтернет-видання «Новини Полтавщини».
6. Рекламна агенція «ЕСФІ-дизайн».
7. Весільний журнал «BRIDE».
8. Студентське видання «Просто СТУДЕНТ».

Ведуча: Дорогі гості цьогорічного благодійного балу, ми продовжуємо урочистості і просимо кілька хвилин Вашої уваги! А на сцену для привітання з Міжнародним Днем студента вже піднімається начальник Управління у справах сім'ї молоді та спорту виконавчого комітету Полтавської міської ради Олена Миколаївна Ромас.

Звучать фанфари

Виступ О. М. Ромас, вручення грамот управління у справах сім'ї, молоді та спорту

Почесною грамотою управління у справах сім'ї, молоді та спорту виконавчого комітету Полтавської міської ради *за вагомий внесок у розвиток студентського самоврядування м. Полтава, постійну співпрацю в напрямку реалізації молодіжної політики, активну громадську позицію та з нагоди Міжнародного дня студента* ***нагороджуються:***

1. Голова Студентської ради Полтавського національного педагогічного університету імені Володимира Галактіоновича Короленка, голова Комітету з питань культурно-масової роботи Всеукраїнської молодіжної громадської організації «національний студентський союз» – **Ярослава Сергіївна Бондаренко.**

2. Секретар Студентської ради м. Полтава, перший заступник голови Студентського парламенту Полтавського інституту бізнесу Міжнародного науково-технічного університету імені академіка Юрія Бугая – **Діана Юріївна Гудзь.**

3. Голова Студентської ради Полтавського технікуму харчових технологій Національного університету харчових технологій – **Руслана В'ячеславівна Берлінова.**

4. Голова Студентської ради Полтавського базового медичного коледжу – **Марина Іванівна Хорольська.**

5. Голова Студентської ради Полтавського будівельного технікуму транспортного будівництва – **Сергій Сергійович Осипенко.**

Ведуча: Дякуємо, Олено Миколаївно за вітання!

Ведучий: Ми обіцяли нашим гостям багато подарунків, а ми тримаємо слово завжди… Тож починаємо! І хочемо Вас попросити нам допомогти у розіграші подарунків за порядковим номером почесних запрошень… Отже,

ось скринька, будь ласка витягніть папірець з номером і оголосіть переможця.

Ведуча: А наш переможець отримає сертифікат на користування послугами телебачення та Інтернет від ТРІОЛАНУ!

Ведучий: А ми продовжуємо… Олено Миколаївно, ще один порядковий номер і один переможець!

Вітаймо переможця з порядковим номером ___ і даруємо йому сертифікат на косметологічні послуги від салону краси «ШОКОЛАД».

Проведення аукціону. Розігруються:

– Сертифікат на відвідування фітнес-студії (на 6 міс.) від фітнес-студії «БАЛАНС»;

– Сертифікат на косметологічні послуги від салону краси «ШОКОЛАД»;

– Сертифікат на користування послугами телебачення та Інтернет (на 3 міс.) від ТРІОЛАНУ.

Аукціон! Перші 3 лоти + оголошення подарунків за порядковими номерами білетів

Насправді студентство Полтави це різнобарв'я талантів. Тож прийшов час поринути у вир італійського капріччіо з учасниками народного ансамблю спортивного бального танцю «Грація». Художній керівник: заслужений працівник культури України Петро Горголь.

«Італійське капріччіо»

Ведучий: А зараз той момент, на який ми довго чекали.

Ведуча: Майстер клас зі старовинного танцю – «падеграс» який залюбки танцювали дами та кавалери у 19 столітті від незрівнянного хореографа, президента обласної дитячої громадської організації клубу спортивно бального танцю «Авіаденс», організатора Всеукраїнського турніру Кубок Федерації танцювального спорту України Євгенія Броннікова.

Майстер клас «Падеграс»

Ведучий: Євгенію Сергійовичу, спасибі Вам за прекрасний майстер клас. Справді, ми поринулу у витончену атмосферу 19 століття! Оплески, Євгеній Бронніков!

Ведуча: Нещодавно вся Україна обирала улюблені талант шоу, варто відзначити що найкращими стали «Танцюють всі», «Україна має талант», «Х-фактор».

Ведучий: І приємно усвідомлювати, що ці проекти є найкращими завдяки талановитим людям України, серед яких є і полтавці. Тож зустрічайте фіналістку вокального шоу «Х-фактор» Женю Тарайкович!

Ведуча: Кавалери запрошують дам до танцю!

Виступ Жені Тарайкович «Je team»

Ведуча: А ми продовжуємо танцювати під прекрасні мелодії та чарівний голос Жені Тарайкович! Запрошуємо гостей балу на танцювальний паркет!

Ведуча: Дякуємо, Женю, за чуттєвий голос і за пісню, яку ти подарувала студентам Полтавщини!

Ведучий: На сцені Женя Тарайкович!

Танцювальна десятихвилинка

Оголошення спонсорів

Ведучий: Справді, полтавці талановиті люди і студентська молодь є тому підтвердження. А ми запрошуємо на сцену студентського мера міста Полтави Дмитра Каплуна.

Виступ студентського мера

Ведуча: А ми попросимо допомогти нашого студентського мера у розіграші подарунків за порядковим номером. Отже, ось скринька, будь ласка витягніть папірець з номером і оголосіть переможця!

Ведуча: А наш переможець отримає сертифікат на користування послугами телебачення та Інтернет (на 3 міс.) від ТРІОЛАНУ!

А ми продовжуємо… Дмитре, ще один порядковий номер і один переможець!

Вітаймо переможця з порядковим номером ___ і даруємо йому сертифікат на користування послугами телебачення та Інтернет (на 3 міс.) від ТРІОЛАНУ!

Проведення аукціону. Розігруються:

– Сертифікат на відвідування фітнесу (на 6 міс.) від фітнес-студії «БАЛАНС»;

– Сертифікат на користування послугами телебачення та Інтернет (на 3 міс.) від ТРІОЛАНУ;

– Путівка на 1 особу до однієї з країн Європи від туристичної агенції «МАРАБУ»

Аукціон! Перші 3 лоти + оголошення подарунків за порядковими номерами білетів

Ведучий: Я говорив, Іро, що сьогодні буде багато сюрпризів та несподіванок, але не тільки від організаторів та спонсорів заходу. Студенти також прийшли з подарунками!

Ведуча: Отже,ми продовжуємо танцювальну десятихвилинку з віденського вальсу від студентів Полтавського інституту бізнесу Міжнародного науково-технічного університету імені Юрія Бугая.

Хореографічна постановка «Ніжність», хореограф-постановник Ярослава Клімова.

Віденський вальс від Полтавського інституту бізнесу Міжнародного науково-технічного університету імені Юрія Бугая

Ведучий: Дорогі друзі, а ми продовжуємо танцювати. На черзі майстер клас із віденського вальсу від Євгенія Броннікова!

Майстер-клас з віденського вальсу

Ведучий: Євгенію Сергійовичу, спасибі Вам за чуттєвий віденський вальс! Ми з Ірою там за кулісами також пританцьовували! Не можна було втриматись, чарівна мелодія вальсу, атмосфера, урочистість та витонченість!

Ведуча: Без сумніву, вальс є доброю традицією віденських балів.

Ведуча: Як пригадаю королівські бали, подвиги чоловік, лицарські турніри, компліменти, подарунки і все це заради жінок. Заради кохання…

Ведучий: Іро, хай тебе це не дивує, адже компліменти, ввічливість, галантність чоловіків є найважливішими правилами етикету балу. І зараз наші джентльмени це доведуть, елегантно запросивши леді до танцю під витончену мелодію незрівнянного колективу народного ансамблю сучасної пісні «Малахіт».

Колектив «Малахіт»

Танцювальна десятихвилинка

Оголошення спонсорів

Проведення аукціону. Розігруються:

– Сертифікат на користування послугами телебачення та Інтернет (на 3 міс.) від ТРІОЛАНУ;

– Сертифікат на косметологічні послуги (вартістю 200 грн.) від салону краси «ШОКОЛАД».

Аукціон! Перші 2 лоти + оголошення подарунків за порядковими номерами білетів

Ведучий: Дорогі друзі а ми продовжуємо танцювати. На черзі зараз майстер клас із польки від Євгенія Броннікова!

Майстер-клас з польки

Ведучий: Євгенію Сергійовичу, спасибі Вам за майстер-клас з польки! Дякуємо Вам за віденський вальс, падеграс, польку, ми дійсно відчули урочисту атмосферу віденського балу!

Ведуча: А на черзі остання десятихвилинка**,** тож давайте наостанок потанцюємо, згадаємо прекрасні моменти сьогоднішнього вечора, ту благородну справу, заради якої ми сьогодні зібрались, і привітаймо один одного з Міжнародним днем студента!

Фінальна танцювальна десятихвилинка

Додаток П

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Головного управління
освіти і науки Полтавської
обласної державної адміністрації
18.06.2012 № 327

ЗАРЕЄСТРОВАНО
Головним управлінням юстиції у
Полтавській області
25.06.2012 за № 77/1886

ПОЛОЖЕННЯ
про проведення обласного конкурсу-огляду екологічних агітбригад та екологічних театрів (шоу) загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів

1. МЕТА І ЗАВДАННЯ КОНКУРСУ

1.1. Обласний конкурс-огляд екологічних агітбригад та екологічних театрів (шоу) загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів (далі – конкурс-огляд) проводиться з метою активізації екологічного руху, виявлення, поширення нетрадиційних форм роботи учнівських колективів у русі за екологічну безпеку, пошуку та розвитку талантів та обдарувань, привернення уваги місцевої влади, громадських, державних організацій до екологічних проблем регіонів.

1.2. Конкурс-огляд передбачений програмою збору екологічних агітбригад, театрів (шоу) і має на меті виявлення та поширення цієї нетрадиційної форми роботи учнівських колективів у русі за екологічну безпеку.

2. ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ КОНКУРСУ-ОГЛЯДУ

2.1. Конкурс-огляд проводиться в три етапи:

I етап – районний (міський) – березень (щороку).

II етап – зональний – перша декада квітня (щороку).

III етап – обласний (заключний) – третя декада квітня (щороку).

2.2. Конкурс-огляд проводиться у двох номінаціях:

– «Екологічна агітбригада»;

– «Екологічний театр».

2.3. Для проведення I-III етапів конкурсу-огляду екологічних агітбригад створюються оргкомітети та журі.

2.4. Склад журі та оргкомітет I етапу конкурсу-огляду затверджуються районними (міськими) відділами освіти.

2.5. Склад журі та оргкомітет II і III етапів конкурсу-огляду затверджуються Головним управлінням освіти і науки Полтавської обласної державної адміністрації.

2.6. За результатами I етапу відділи (управління) освіти райдержадміністрацій, міськвиконкомів щороку до 15 квітня направляють разом із звітом про природоохоронну, агітаційну роботу заявку на участь у II етапі конкурсу-огляду за місцезнаходженням Полтавського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді (36003, м. Полтава, пров. Госпітальний, 10, контактний тел./факс 7-41-24; e-mail: ekocentrpl@mail.ru).

2.7. Переможці II етапу конкурсу-огляду беруть участь у III етапі конкурсу-огляду.

3. УЧАСНИКИ КОНКУРСУ-ОГЛЯДУ

3.1. У конкурсі-огляді беруть участь екологічні агітбригади, екологічні театри, екологічні шоу із загальноосвітніх та позашкільних закладів освіти, які мають досвід виступів перед широкою аудиторією з висвітлення екологічних проблем своєї місцевості та шляхів їх вирішення.

3.2. Для участі в конкурсі-огляді претенденти подають обласному оргкомітету:

– заявку про участь у конкурсі-огляді (довільної форми);

– сценарій у друкованому та електронному вигляді;

– звіт у формі альбому – літопису, де показана історія створення агітбригади, зафіксовані і проілюстровані виступи агітбригади, показані контактні стосунки з місцевою владою, державними та громадськими організаціями щодо захисту довкілля;

– музичний супровід, записаний на мінідисках.

3.3. У ході проведення конкурсу обробка персональних даних учасників здійснюється з урахуванням вимог Закону України «Про захист персональних даних».

4. ВИМОГИ ДО ВИСТУПУ ЕКОЛОГІЧНОЇ АГІТБРИГАДИ

4.1. Презентація команди.

4.2. Наявність однакових костюмів, емблеми.

4.3. Динаміка виступу: відсутність пауз, використання у виступі уривків танцювальних композицій та пісень, а не цілих творів.

4.4. Наявність плакатів, лозунгів, мобільних декорацій.

4.5. Підняття певної місцевої екологічної проблеми (постановка проблеми, шляхи її вирішення, досягнуті результати). Наявність надрукованого сценарію.

4.6. Відображення власної активізації екологічного руху в регіоні.

4.7. Тривалість виступу до 20 хв.

4.8. Учнівська делегація від району (міста) не може перебільшувати 10 учнів.

5. КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ВИСТУПУ ЕКОЛОГІЧНИХ АГІТБРИГАД

5.1. Актуальність порушеної у виступі екологічної проблеми та її соціальне значення (5 балів).

5.2. Зв'язок з державними та громадськими екологічними організаціями при вирішенні проблеми (5 балів).

5.3. Результативність проведених виступів у регіонах (5 балів).

5.4. Застосування елементів народної творчості (5 балів).

5.5. Рівень виконавської майстерності (3 бали).

5.6. Оригінальність художнього оформлення (3 бали).

5.7. Використання засобів активізації аудиторії (2 бали).

5.8. Відповідність костюмів (3 бали).

5.9. Рівень режисури (2 бали).

5.10. Максимальна кількість балів (33 бали).

6. ВИМОГИ ДО ВИСТУПУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТЕАТРУ (ШОУ)

6.1. Наявність декорацій, костюмів, що відповідають сюжету вистави.

6.2. Наявність сюжетної лінії вистави з підняттям екологічних проблем регіону (зав'язка сюжету, шляхи вирішення проблем, досягнуті результати).

6.3. Використання якісного музичного оформлення.

6.4. Активізація зали.

6.5. Акторська гра учасників вистави. Використання засобів театральної гри.

6.6. Наявність надрукованого сценарію.

6.7. Кількість учасників екологічного театру (шоу) не повинна перевищувати 12 учнів.

6.8. Тривалість виступу до 20 хв.

7. КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ВИСТУПУ ЕКОЛОГІЧНИХ ТЕАТРІВ (ШОУ)

7.1. Рівень режисури (5 балів).

7.2. Рівень акторської майстерності (5 балів).

7.3. Оригінальність сценарію (5 балів).

7.4. Відповідність костюмів (5 балів).

7.5. Актуальність порушеної у виставі екологічної проблеми (5 балів).

7.6. Оригінальність декорацій, використання реквізиту (5 балів).

7.7. Втілення сценічного образу на сцені (індивідуальна гра) (3 бали).

7.8. Максимальна кількість балів – 33.

8. ВІДЗНАЧЕННЯ ПЕРЕМОЖЦІВ ТА ФІНАНСУВАННЯ КОНКУРСУ-ОГЛЯДУ

8.1. Переможці конкурсу-огляду нагороджуються дипломами Головного управління освіти і науки Полтавської обласної державної адміністрації та грошовими преміями у номінації «Екологічна агітбригада»:

- за I місце – 1000 грн.
- за II місце – 800 грн.
- за III місце – 600 грн.

У номінації «Екологічний театр»:

– за І місце – 1000 грн.
– за ІІ місце – 800 грн.
– за ІІІ місце – 600 грн.

8.2. Фінансування конкурсу здійснюється Полтавським обласним еколого-натуралістичним центром учнівської молоді та обласним фондом охорони навколишнього природного середовища відповідно до затверджених кошторисів.

Додаток Р

СЦЕНАРІЙ
виступу екологічної бригади «Квітка надії»
Полтавської гімназії «Здоров'я» № 14

Дата проведення: 09.04.2015 р.
Місце проведення: актова зала ЗНЗ І-ІІІ ступенів № 38
Час проведення: 12.00 – 14.00 год.

Дійові особи:
1. Русалка (дівчина, що гарно співає).
2. Водяний (хлопець з гарною дикцією).
3. Лілія.
4. Рибка.
5. Дослідник.
6, 7, 8, 9, 10. Еко-бригада.

Реквізит:
1. Скриня.
2. Блакитна тканина.
3. Квіти з повітряних кульок (лілеї, очерет).
4. Червона стрічка.
5. Таблиці, малюнки.
6. Кольорові фото.

Починає звучати фонова музика
На екрані Екогурт «Квітка надії» Полтавської гімназії «Здоров'я» № 14
На сцену виходить Екогурт
Під кожну репліку роблять жести руками і тілом

Екобригадівці:
Навіть у останні години,
Промінь віри в нас ще не погас!
Ми і є діти України
І майбутнє залежить від нас!
Вже давно пора би щось міняти,
Це стосується кожного із нас!
Ми ж надалі будем: «Так тримати!»
Бо настав інакший час!
Хай дружба розцвіте,
Хай стане більше нас,
Довкола вже давно,
Настав інакший час!

Фонова музика стихає

Наш девіз (всі разом): «Ми за чисті ріки, за прозорі озера, за квітучі сади, за добробут Полтавської землі».

Коли починають називати «наш заклик», починають розмотувати червону стрічку і формувати серце

Наш заклик (всі разом):

НЕ вбий,
НЕ знищ,
НЕ зруйнуй,
Примнож,
Нащадкам збережи!
Завзяття,
Енергія,
Молодість.

Екобригадівці:

Це ми, екогурт «Квітка надії»!!!
І ми з Україною в серці!!!!

Починає звучати фонова музика
Екобригадівці стають у висхідне положення

Екобригадівці: Оскільки тематика цьогорічного конкурсу «Збереження водних ресурсів України», то ми готові розповісти глядачу конкретні рішення, затверджені командою однодумців Полтавської гімназії «Здоров'я» № 14!

На сцену з'являється Водяний (замріяний, ніби летить), екобригадівці шепочуться і переглядаються

Водяний:

Я Водяний, я Водяний,
До сморіду я звик, і вже мої подружки не п'явки, не квакушки,
Фу, яка гидота,
Ех, жити не можливо, не річка, а болото.
Промовляє: Фу, як смердить – гидота, що вмерти вже охота.

Екобригадівці: Ой, ви хто, Водяник?

Водяний: Раніше був Водяник, допоки на березі річки Ворскла не почали автобуси мити, відпочиваючі сміття не утилізують та каналізаційні стоки прямують прямо до моєї домівки!

Діти закривають носи

Екобригадівці: Фу!!!!!!!

Водяний: Так-так, а чому Ви дивуєтеся?

Екобригадівці: Дивуємося тому, що екологічні проблеми в Полтавській області нам не байдужі і знаємо як можна поліпшити стан водних ресурсів у нашому місті!

Водяний: Друзі, треба не просто знати, а необхідно діяти!

Один із екобригадівців дістає телефон, із-за куліс лунає:

Лист від Михайлика Зеленого! Я віднині юний екологічний інспектор, росту на очах, я такий гордий за себе! Незабаром буду у вас з інспектурою. До мого приїзду прошу приготуватись: листя не спалюйте, це небезпечно. Батькам своїм передайте, хай відремонтують автомобілі, щоб не чмихали. Зробіть все шик-шиком. А далі у мене в планах піти до Ворскли, провідати її

мешканців. Патрулювання авторитет мій зміцнить, а міський голова поважатиме за громадську зрілість. До зустрічі! Завжди ваш Мишко Зелений.

Екобригадівець: Знову цей Мишко, дістав!

Водяний: Отож бо, час діяти! А поки дійдемо до Ворскли, я Вам ось що розповім! 22 березня світова спільнота відзначала Всесвітній день води!

За даними ООН, шоста частина населення Землі не має доступу до питної води. Якщо не вжити термінових заходів, то до 2025 року без життєдайної вологи можуть залишитися 3 мільярди людей, а дві третини страждатимуть від її нестачі.

Екобригадівець: Я теж чув, що серед країн Європи Україна є однією з найменш забезпечених водними ресурсами. Понад 800 сіл України втратили власні джерела питної води.

Водяний: У воду потрапляють залишки добрив із полів, що має негативний наслідок: змінюється хімічний склад води, бурхливо розростаються водорості, порушується біологічний кругообіг води. Проникаючи в підземні шари Землі, азотні сполуки роблять непридатною для пиття воду в криницях.

Екобригадівець: 3 млн. людей на Землі щорічно вмирають від хвороб, які пов’язані з якістю води.

Екобригадівець: Від вживання отруєної води можна захворіти на гепатит, пневмонію і гастрит.

Екобригадівець: Мінералізація води негативно впливає на генетичну спадковість людей, які її вживають. Наслідком є важкі захворювання, зокрема онкологічні і серцево-судинні.

Водяний: Головним джерелом вод в Україні є Дніпро. Але велике значення мають малі річки та притоки. Саме їх стан в Україні викликає велику тривогу. Більше 20 000 їх уже зникло, тобто висохло.

Екобригадівець: Деградація, висихання малих річок, невідворотно призведе до деградації великих рік, тому проблема їх збереження й оздоровлення є однією з найгостріших.

Екобригадівець: Вирубування дерев і чагарників вздовж берегів, скидання неочищених стоків, перекривання русла численними греблями не тільки завдають малим річкам значної шкоди, але й загрожують їхньому існуванню.

Водяний: Полтавська область розташована у водозбірному басейні річки Дніпро. Площі, зайняті водними об’єктами, складають 148,3 тис.га, або 5,2% території області.

Екобригадівець: Загрозливою в Полтавській області залишається ситуація з бактеріальною забрудненістю питної води в Кременчуцькому районі, де показник забруднення становить – 6,5%, Карлівському – 3,9%, Решетилівському – 3,7%, Гребінківському – 3,6%, Полтавському – 3,1% від всіх проб питної води з джерел централізованого водопостачання, при середньо обласному показнику – 1,91%. Середній показник по Україні становить 2,9%.

Екобригадівець: Отже, проблеми водопостачання населення та якості питної води мають загальнодержавне стратегічне значення і потребують комплексного вирішення. До заходів, що знижують забруднення водного середовища, належать такі:

Екобригадівець: Створення маловодної або безвідходної технології промислового виробництва із замкненими водо-зворотними схемами, які включають проміжне очищення або охолодження води й утилізацію відходів.

Екобригадівець: Використання різних методів очищення стічних вод, забруднених промисловими і побутовими відходами.

Екобригадівець: Зниження надмірної хімізації сільськогосподарського виробництва і лісового господарства, головним чином за рахунок розширення сфери застосування і збільшення ефективності біологічних та інших агротехнічних заходів, що забезпечують захист рослин від шкідників, хвороб, бур'янів тощо.

Починає звучати фонова музика

Екобригадівець: Ой, а де ж річка? Нещодавно я тут був. Такі верби росли!

Русалка: Тепер хіба, що в пісні про них і згадаємо.

Екобригадівець: Та невже ми могли подумати, що колись ця квітуча галявина перетвориться на смітник!

Водяний: Ви бачите, що люди зробили? Колись там цвіли білі лілеї, а тепер лише консервні банки плавають.

Русалка: А русло, де я жила? Від хімікатів мертва там вода. А у нас, Русалок, тіло ніжне, чутливе...

І ніде хороводи там водити, на скло скрізь можна наступити…

Що ж нам тепер робити?

Як перемогти людську байдужість?

Водяний: Не сумуй, Русалко, ще не все втрачено! Поглянь, яких молодих і дієвих я покликав на поміч – екобригада «Квітка надії»!

Русалка: Дуже приємно познайомитися, я – Русалка, ось і наші друзі: Лілія та Рибка!

Екобригадівці: Привіт!

Виходять засмучені Рибка та Лілія

Виконують куплет та приспів пісні

Вода у нас забруднена (2 р.)

Повітря чистого давно у нас нема.

І тужим за загубленим, (2 р.)

За всім тим, що природа нам дала.

Ліси у нас засмічені, (2 р.)

Довкола хіміками і сміття.

Невже вам, люди, байдуже, (2 р.)

Яке чекає далі нас життя?

Приспів:

І сниться нам не «фанта» й «кока-кола»

Вони здоров'ю нашому біда.

А сниться нам земля, і цвіт довкола,
І чиста джерельна вода.

Закінчили співати

Лілія: Ой, біда!
Люди, що це за вода?
Може вам і добре пити,
А мені в ній важко жити:
Хімікати в ній усі –
І на дні, і на воді!
Рибка: А була ж колись вода
І прозора і смачна…
Люди трохи совість майте,
Бідну річечку спасайте!

На сцені з'являється дослідник

Дослідник: На аналіз взяли воду,
Для пояснення народу,
Ось такі є результати:

Екобригадівці показують в таблицях

– аміак та нітрати;
– солі кальцію й фосфати;
– алюміній і бактерії.

Ось така у воді феєрія.

Дослідник: Найстрашніші домішки для води це *(Стенд «Шкідливі домішки»)*:

– побутове сміття;
– пестициди;
– мінеральні добрива.

Дослідник: Пам'ятайте, люди, назавжди,
Неможливо жити без води!
(Піднімають кольорові фото по черзі і говорять):
Це – життя колиска, це – дощі,
Це – роса і квітка на межі,
Це – тумани, ріки і моря,
Порятунок в спеку, це – життя.
Це – кришталь озер і джерело,
Це – хмарки у небі, це – село,
В тополях і вербах над ставком,
Це – криниця, квіти під вікном,
Шурхіт хвиль і шторму дивний рев,
Це – струмок у травах між дерев,
Зелень трав, веселки кольори,
Нитки рік, у сутінках бори…
Дослідник: Пам'ятайте люди назавжди!
Разом: Неможливо жити без води!

Екобригадівці: Водяні мешканці, спасибі, що допомогли нам зрозуміти всю глибину проблеми, ми більше не будемо знищувати те, що подарувала природа, а будемо діяти! Отож, пропонуємо переглянути найяскравіші сторінки доброчинних діянь, яким би позаздрив сам інспектор Михасик.

Екобригадівець: Наразі з Вами Екогурт «Квітка надії»!

Екобригадівець: Наш девіз: «Ми за чисті ріки,

Екобригадівець: за прозорі озера,

Екобригадівець: за квітучі сади,

Екобригадівець: за добробут Полтавської землі»!

Екобригадівець: Цього року 10-літній ювілей плідної природоохоронної діяльності на базі Полтавської гімназії № 14 відзначає клуб «Екологічна варта».

Екобригадівець: Наше екологічне товариство – активний учасник всеукраїнських обласних міських, екологічних проектів, акцій та конкурсів.

Учні по черзі говорять про заходи та піднімають малюнок
+ на екрані фото презентація заходів

Екобригадівець: Отож, ми розпочинаємо наповнювати скриню добрими справами!

Екобригадівець: Ми підтримали регіональний партнерський проект «Кожна краплина має значення» програми розвитку ООН і компанії Кока-Кола.

Екобригадівець: У рамках проекту нашу скриню добрих справ ми наповнили наступними заходами:

Екобригадівець: Разом з нашими вчителями біології взяли участь у розробці тренінгів для учнів за темою «Раціональне використання водних ресурсів».

Екобригадівець: Ми долучилися до організації тижня збереження води.

Екобригадівець: Підготовлено презентацію, виставку малюнків, буклет, де висвітлена водоохоронна тематика.

Екобригадівець: Нами було запроваджено місячний моніторинг споживання енергетичних ресурсів, в тому числі і води.

Екобригадівець: Ми – підтримали Всеукраїнську екологічну акцію «Зроби Україну чистішою», що проводилась у партнерстві з Управлінням у справах сім'ї, молоді та спорту Полтавського міськвиконкому.

Екобригадівець: Ми – учасники природоохоронних та еколого-просвітницьких акцій «До чистих джерел», «Річкам – чисті береги», зорганізованих кафедрою екології та охорони довкілля Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Екобригадівець: Відзначаючи Всесвітній день води 22 березня ми разом з еколого-натуралістичним центром долучились до практичної природоохоронної роботи щодо розчищення русел річок та занедбаних джерел.

Екобригадівець: Учнями 10-11 класів була розроблена весела абетка для учнів молодшої школи, кожна літера якої відповідає за певне правило заощадження.

Екобригадівець: Ми зорганізували конкурс дитячих малюнків «Про що розповість весняний струмок».

Екобригадівець: Нами проведено зустрічі з представниками санітарно-епідеміологічної служби, проведені бліцтурніри, вікторини, ділові ігри.

Екобригадівець: Конкурси екологічних агітбригад та театр-шоу без сумніву є джерелом відродження екологічної свідомості населення, пропаганди екологічних знань засобами театрального мистецтва.

Екобригадівець: Ми тісно співпрацюємо у напрямку екологічних наукових досліджень та акцій з працівниками Полтава водоканалу, Краєзнавчого музею, викладачами ПНПУ імені В. Г. Короленка.

Екобригадівець: Товариство «Екологічна варта» співпрацює з Товариством Червоного Христа та благодійною організацією «Світло надії» у напрямку реалізації благодійних проектів.

Екобригадівець: Ми – учасники наукового товариства «Еврика», яке розглядає екологічні проблеми нашого міста.

Екобригадівець: Ми дбаємо про довкілля!

Екобригадівець: Ми дбаємо про планету, що подарувала нам життя!

Екобригадівець: Тому не залишайся осторонь, бережи водні ресурси Полтавщини!

Вмикається фонова музика

Водяний: Із чистої, бездонної води народної творчості

Русалка: Черпаємо ми живе срібло – …

Лілія: Нашу історію, народні пісні, обряди і звичаї.

Рибка: Нехай завжди вода додає нам духовної сили і наснаги!

Вокально-хореографічна постановка «Тече вода»

По закінченню знову на мобільний приходь повідомлення!

Голос із-за куліс:

З вами знову на зв’язку Мишко Зелений! Бачу скриню ви наповнили добрими справами! Молодці! Ви з гордістю подолали всі труднощі та перешкоди! Тепер водні ресурси України у надійних руках!

Екобригадівці: І на останок, щоб очистити наші ріки, треба спочатку очистити наші душі!

Поклон екобригадівців